

GYŐZELEM VAGY VERESÉG?

VICTORY OR DEFEAT?

A győzelem vagy vereség kérdése elválaszthatatlan a hadviseléstől. Ám ahogy a körülmények változnak, a siker vagy kudarc mérésének módszere is változtatásra szorul. Egy létrejött politikai és katonai helyzet győzelemként értékelhető egy nézőpontból, ugyanaz a helyzet, katasztrófaaként a másiktól. A XXI. században kevés klasszikus háborúra, ám annál több nem-hagyományos összecsapásra számíthatunk, ahol a sikert nem megsemmisített hadosztályokban, hanem a lakosság támogatásában mérik.

The question of winning or losing is inseparable from warfare. Yet as the circumstances in which wars are fought change the old ways of measuring success in war are also in need of adjustment. An outcome could be victory a point of view and a disaster from another. In the 21st century large scale conventional operations will be rare. MOOTWs (military operations other than war), will be ubiquitous. Victory will not be measured in the number of destroyed enemy divisions but in parameters of popular support.

„Ha ismered az ellenséged és ismered magad, nem kell félned száz csata kimenetelétől sem, [...] ha nem ismered sem magad sem az ellenfeled, minden csatában alulmaradsz.” – Szun Ce III./18.¹

Az utóbbi évek vegyes eredményeket hozó biztonságpolitikai eseményei nyomán újra előtérbe került az örök kérdés: Mi a győzelem és mi a vereség. Lord Byron nagyot csalódott, amikor a 19. századi görög szabadságharcosokban a thermopülei hős „hopliták” helyett, „hátrafelé nyilazó” szkíta lovas íjászokat talált. A lord ugyanis a klasszikusokból kiindulva azt feltételezte, hogy a modern görögök is az utolsó emberig harcolnak. Ám az őslakosok – helyesen felmérve az erőviszonyokat – nem álltak ki szabályos ütközetre a török hadsereggel, hanem klasszikus rajtaütésekkel örölték fel a szultáni csapatok morálját.² Hasonlóképpen az izraeli hadsereg is hiába végzi ki a Hamász vezetőit minimális veszteséggel és polgári áldozattal (targeted killing – célzott likvidálások), vagy rombolja le az öngyilkos merénylők házeit, a Gázai-övezet lakosságát nem tudja kizárólag erőszakkal rákényszeríteni a békére.³

1982 (azaz az FM 100-5 Operations szabályzat megjelenése) után a címben szereplő kérdés viszonylag könnyen eldönthető volt, nem kis mértékben Brigadier General Huba Wass de Czege azaz czegei Wass Huba dandártábornok (Wass Albert fiának) közreműködése nyomán. Az ő nevéhez köthető a megtépzott morálú US Army újjászervezése, egész pontosan az Air-Land Battle koncepció létrehozása.⁴ Az elsősorban a Fulda-rés és az európai hadszíntér sajátosságaira kidolgozott elmélet – melyet nyugodtan nevezhetünk a mozgáscentrikus hadikultúra első amerikai megjelenésének – helyreállította a szárazföldi erők önbecsülését. Elképzeléseit, illetve a technológiába vetett bizalmat visszaigazolta az izraeli fegyveres erő (Israeli Defence Forces) 1982-es Bekaa-völgyi hadművelete (Operation Peace for Galilee), melyben az akkori szovjet és amerikai csúcstechnológia és doktrínák csaptak össze, az utóbbi fényes győzelmével.⁵

A gerillákról, partizánokról kialakult színes, romantikus (és hamis) kép ellenére a számunkra megszokott, általánosan clausewitzinek nevezhető hadviselés nemcsak a katonai, hanem a civil életben is uralja felfogásunkat. Legyen szó az anyag-, vagy mozgáscentrikus hadikultúráról (ún. ortodox hadikultúrák) a nyugati civilizációban a fő cél az ellenséges

¹ Szun Ce: *A hadviselés tudománya*, 2004, Budapest, 35. old.

² John Keegan: *A hadviselés története*, 2002, Szekszárd, 21. old.

³ A cikk írása közben lezajlott „Cast lead” hadművelet eredményeit ilyen rövid időn belül nem lehet megítélni.

⁴ Kőszegvári Tibor: *Hadviselés a XXI. században*, In: *Hadtudomány*, 1999/1

⁵ Rebecca Grant: *The Bekaa Valley War*, <http://airbase.ru/alpha/b/bekaa1/eng/>, 2010. 04. 02

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

SOMKUTI Bálint

hadsereg legyőzése. Némi egyszerűsítéssel egy hagyományos háború a következő sémát követi: hivatalos hadüzenet, majd a szembenálló hadseregek hadműveletei, ezekben csaták, ütközetek, békekötés.⁶ Szakértők szerint azonban a jövő (sőt a közelmúlt is) sokkal inkább aszimmetrikus, gerilla, vagy kis háborúkról szól/szólt, mint hagyományos hadműveletekről.⁷

HADIKULTÚRÁK ÉS CÉLOK

Egy gyakran használt és frappáns megfogalmazás szerint a gerilla katonai szempontból „akkor is győz, ha nem veszít”. A nyugati gondolkodás számára az ortodox hadikultúra az elfogadott, míg a gerilla hadikultúra nehezen megérthető.⁸ Ennek több oka is van. Talán a legfontosabb az a felosztás, melyet clausewitzi háromságnak szoktak nevezni: polgár, katona, állam. Az állam biztosítja a katonaság működésének hátterét, melyet a nem harcoló civil lakosság közreműködésével valósít meg. Fő cél az ellenség haderejének, ez által katonai potenciáljának megsemmisítése. A hadműveletekben sem az állam, sem a lakosság nem vesz közvetlenül részt. Ugyan cél a polgári áldozatok minél kisebb száma (egy modern eufemizmussal: a járulékos veszteség alacsony szinten tartása), a gyakorlatban egy aszimmetrikus háborúban, a szétszórtan felvonuló ellenséges tömeghadseregek ellen kifejlesztett fegyverek, melyeket a légierej illetve a tüzérség alkalmaz ennek éppen az ellenkezőjét éri el.

Ezzel szemben a gerilla hadikultúrában ez a hármass felosztás nem érvényes. Egyrészt azért, mert legtöbbször a gerillák saját állam (szervezet) létrehozásáért küzdenek, másrészt céljuk elsősorban politikai és nem katonai: a lakosság támogatásának megszerzése, megtartása valamint az ellenfél lakosságának „kifárasztása.” A gerilláknak azonban ahhoz, hogy harcoljanak, vagy legalábbis fenntartsák a küzdelem látszatát elég néhány látványos akciót végrehajtaniuk, legyen szó akár improvizált robbanó eszközökről (Improvised Explosive Device), egy orvlövész legendájáról, vagy merész rajtaütésekről.⁹ Néhány ritka ám látványos akcióval és ezek megfelelő kommunikációjával fent tudják tartani azt a látszatot, hogy ők ténylegesen harcolnak. Meglehető módon ez a jelenség nem korlátozódik a szárazföldre. Ez a „fleet-in-being” azaz a flották már létezésükkel olyan fenyegetést jelentenek, melyet az ellenfél nem hagyhat figyelmen kívül.¹⁰

Ráadásul nemcsak a saját, hanem a nemzetközi közvélemény, sőt az ortodox hadikultúrájú ország lakossága számára is csak addig tekintendők legális hadicélnak, amíg a rajtaütésben – a gerilla hadikultúra tipikus harccselekményében – vesznek részt, így különösen nehéz velük katonai eszközökkel szembeszállni.

Mindezekon felül megnyugtató megoldást a nemzetközi jog sem nyújt. A világon számos olyan terület található, ahol a hagyomány, vagy a közbiztonság alacsony szintje miatt sokan viselnek fegyvert. A népi háború és az ellenállók problematikáját, azaz a kombattánsok és a civilek megkülönböztetését először az 1907-es hágai konferencián, később az 1977-es genfi kiegészítő jegyzőkönyvben próbálták meg rendezni, sajnos sikertelenül. Olyan definíció, amely széles körben használható és alkalmazható sajnos nem született.¹¹

„We won. I saw it on CNN. (Nyertünk. Láttam a CNN-en.)” – ismeretlen amerikai tiszt.

⁶ Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*, Budapest, 1989

⁷ Deák János: *Napjaink és a jövő háborúja*, In: *Hadtudomány*, 2005/1, és Hammes, Thomas X., *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*, Zenith Press, 2004

⁸ Porkoláb Imre: *Aszimmetrikus hadviselés: Az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai* <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf> 2010. 04.02.

⁹ IED támadás: http://www.indavideo.hu/video/Iraki_ied_robbantások 2010. 04. 02.

Juba: <http://www.juba-online.blogspot.com/> 2010. 04. 02.

Rajtaütés: http://www.liveleak.com/view?i=cb4_1174174085 2010. 04. 02.

¹⁰ N.A.M Rodger: *The command of the ocean*, London, 2004., 145. old.

¹¹ Ld. „A kombattánsok kötelesek fegyvereiket nyíltan viselni a katonai összecsapás, illetve az azt megelőző felfejlődés során.” Bokorné Szegő Hanna: *Nemzetközi jog*, Budapest 2003 242. old.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

SOMKUTI Bálint

Az eddig utolsó jelentősebb hagyományos katonai konfliktus az 1991-es második Öböl-háború¹² volt, mely az első élőben közvetített fegyveres konfliktussá is vált egyúttal. Bár ebben az esetben a média csak kiegészítő szerepet játszott. A történelem során számos alkalommal a propaganda elengedhetetlen részét képezte a hadjáratoknak. A középkori mongolok például maguk terjesztettek tényleges kegyetlenségükről szóló híreket, mellyel sok esetben sikerrel csökkentették a meghódítandó terület lakosságának ellenállását. Minden valószínűség szerint ismerték az ókori kínai teoretikus, Szun Ce idevonatkozó maximáját: „[...] a legmagasabb szintű kiválóság az ellenség ellenállásának harc nélkül történő megtörésében rejlik.”¹³ Még ha el is tekintünk az egyértelműen elfogult Al-Dzsazíra által kifejtett hatástól a BBC vagy a CNN által bemutatott képsorok is könnyen romba dönthetik bármilyen hagyományos, katonai (divatos szóval kinetic, azaz kinetikus) művelet eredményét.¹⁴ Mindezen hatásokat felerősítik az egyértelműen egyik vagy másik oldalra húzó médiuumok (ha volt valaha egyáltalán pártatlan tájékoztatás, ld. Hearst és szerepe az amerikai-spanyol háború kirobbantásában). A videó megosztó oldalakra feltöltött propaganda-vidéok hatása is hasonló lehet.¹⁵

„A háború tehát az erőszak ténye, mellyel az ellenséget saját akaratunk teljesítésére kényszeríteni igyekszünk.” – Clausewitz

Más szóval az a vesztes, aki beismeri vereségét. Ilyen mértékű vereséget népi vagy másképp kisháborúkban a XXI. században nehéz elérni, ugyanis a korábbi korok brutális eszközei (mint például a herero törzs, vagy a búrok ellen alkalmazott megoldások)¹⁶ már egyáltalán nem, vagy alig használhatóak. Az úgynevezett „katonai horizont alatti”¹⁷ társadalmak számára például nincs, ezért értelmezhetetlen, a különbség a férfi és a harcos között (vö. J. F. Cooper, és Karl May könyvekben megismert indián törzsek), éppen ezért a gyarmati időkben széles körben használt módszerek letűntével más megoldásokat kell találni. Más okokból ugyan, de ez a helyzet Irakban és Afganisztánban, valamint ez lenne a helyzet Irán megtámadása esetén is. Az USA (és szövetségesei) irányában, ezen országokban a lakosság elsősorban, de nem kizárólag, George W. Bush ellentmondásos politikája nyomán általános ellenszennvel viseltetik.¹⁸ Politikai célokat manapság nem, vagy nagyon nehezen lehet elérni kizárólag katonai erő alkalmazásával.

Ennek a helyzetnek jellemző példája a 2006-os libanoni háború, melyben a Hizb’allah egyértelmű taktikai és stratégiai veresége ellenére, érzékelhető veszteségeket okozott az IDF-nek. Azonban az izraeli hadsereg a lebombázott hidak, a megsemmisített infrastruktúra és az okozott jelentős veszteségek ellenére sem tudta két célját elérni: a háború végéig rendszeresen érte rakétatámadás Észak-Izraelt, és a két elrabolt katonát sem sikerült kiszabadítani.¹⁹ A síita szervezet, professzionális hadseregekhez méltó ellenállása, melyet az izraeli hadsereg, ha kelletlenül is, de elismert,²⁰ szintén az eltérő felfogások tipikus példája. Az elszenvedett veszteségek ellenére is győzelmet hirdettek ugyanis, bár a szervezet vezetője később bevallotta, hogy a veszteségek súlyossága nem állt összhangban az elért nyereséggel.²¹ Am a 2006-os II. libanoni háború eredményeképpen Frank Hoffman: *Conflict in the 21st Century: The rise of hybrid wars (XXI. századi konfliktusok: a hibrid háborúk megjelenése)* című művében a Hizb’allahot mutatja be, mint új típusú hadviselő felet.

„A második világháború volt az ipari, államok közötti háborúk legjellemzőbb példája. Megdőbentő, szörnyű és végső felvonása paradigmájának.” – Sir Rupert Smith tábornok

¹² Európai terminológia szerint az 1980-88-as iráni-iraki volt az első Öböl-háború

¹³ Szun Ce, 31. oldal

¹⁴ A szerző itt természetesen nem az Abu Graib vagy a Guantánamóhoz hasonló durva jogsértésekre gondol.

¹⁵ IED támadás: http://www.indavideo.hu/video/Iraki_ied_robbantasok 2010. 04. 02.

Juba: <http://www.juba-online.blogspot.com/> 2010. 04. 02.

Rajtaütés: http://www.liveleak.com/view?i=cb4_1174174085 2010. 04. 02.

¹⁶ A hererok egy részét szó szerint a sivatagba géppuskázta a császári német hadsereg 1904-ben, az angolok koncentrációs táborokba zárták a búr telepeseket

¹⁷ azaz olyan társadalmak számára, melyeknél nem különül el a harcos és a férfi fogalma.

¹⁸ World View of US Role Goes From Bad to Worse, http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/23_01_07_us_poll.pdf 2010. 04. 02.

¹⁹ Matt M. Matthews: *We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli War*, Kansas, 2006,

²⁰ Matthews 63-64. old.

²¹ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5291420.stm és <http://index.hu/politika/kulfold/hezb0828/> 2010.04. 02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

SOMKUTI Bálint

Az 1945 óta eltelt időben a konfliktusok túlnyomó többsége nem a vesztfáliai rendszer szabályozott, államok közötti háborúja volt, hanem az államokon belüli, ritkább esetben azokon átnyúló alacsony intenzitású konfliktus, ahol a hangsúly sokkal inkább a percepción, azaz a lakosság támogatásán volt, mint a tényleges katonai műveleteken. Ennek fő oka a hidegháború tömegpusztító fegyverek által biztosított egyensúlya volt, mely megakadályozta egy esetleges hagyományos háború kirobbanását.²² A XXI. század hajnalára beérett változás szükségességét jól jelzi, hogy az Egyesült Államok felkelés-ellenes műveleteinek egyik fő tanácsadója, David J. Kilcullen alezredes teljes paradigmaváltást sürgetett egyik sokat idézett cikkében.²³ A közeljövőben a tömegpusztító fegyverek jelenlétén túl a globalizáció is korlátozza a hagyományos konfliktusok kirobbanásának esélyét (ld. a befektetők kivonulása az orosz tőzsdéről, mely azonnal összeomlott amint a gazdasági válság komolyabbra fordult).²⁴

A FENTIEKBŐL LEVONHATÓ KÖVETKEZTETÉSEK

1. A XXI. század nem-hagyományos összecsapásaiban, melyeknek még az elnevezéséről is vita folyik (kis-, hibrid-, irreguláris-, gerilla-háború, negyedik generációs konfliktus stb.) a győzelmet nem halott ellenséges katonákban, vagy meghódított területben mérik, hanem a helyi lakosság támogatásában és egyéb szociológiai kategóriákban.²⁵
2. Olyan eufemizmusokkal, mint járulékos veszteség kizárólag magunkat csapjuk be. A rokonaikat, értékeiket elvesztő helyieket nem.
3. A hagyományos, kinetikus hadműveletekkel szemben előnyt élveznek a lakosság támogatására indított műveletek, CIMIC, PSYOPS támogatással.²⁶
4. Két teljesen eltérő politikai célokkal rendelkező, egymással ellenséges szervezet ugyanazt az eredményt minden további nélkül kommunikálhatja győzelemként.
5. A média általában döntő hatással van a lakosság (mind a helyi, mind az otthoni) hangulatára, támogatására, így valamilyen szintű (ön) korlátozására szükség van.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy korunk új típusú konfliktusaiban, azok jellegzetességei miatt nem annyira maguk a műveletek, hanem azok kommunikációja képezik a súlypontot, mely helyzetre talán egyetlen modern hadsereg sincs felkészülve.

Kulcsszavak: győzelem, vereség, XXI. századi hadviselés, felfogás, sikeresség meghatározása a békeműveletekben.

Keywords: victory, defeat, 21st century warfare, perception, measuring success, MOOTW, media.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ÁGH Attila: *Konfliktusok, háborúk.* -Budapest, 1989.

Bocs, nem háborút akartunk. <http://index.hu/politika/kulfold/hezb0828/>

BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: *Nemzetközi jog.* -Budapest, 2003.

DEÁK János: *Napjaink és a jövő háborúja.* =Hadtudomány, 2005/1.

²² General Sir Rupert Smith: *The utility of force*, London, 2005, 151. old.

²³ David J. Kilcullen: *New Paradigms for 21st Century Conflict*, <http://www.america.gov/st/peacesec-english/2008/May/20080522172835SrenoD0.8730585.html>

²⁴ pl. http://index.hu/gazdasag/blog/2008/10/07/ki_sem_nyitott_az_orosz_tozsde?main&rnd=658 2010. 04. 02.

²⁵ Smith, 312. old.

²⁶ Padányi József: *A nemzetközi környezetben zajló katonai műveletek jellemzői, erkölcsi dilemmái.* (Gligor János szerk.: *Katonai etika*) Budapest, 2005. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 275. old.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SOMKUTI Bálint

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GRANT, Rebecca: *The Bekaa Valley War*. <http://airbase.ru/alpha/b/bekaa1/eng/>

HAMMES, Thomas X.: „*The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*”. Zenith Press, 2004.

KEEGAN, John: *A hadviselés története*. -Szekszárd, 2002.,

KILCULLEN, David J.: *New Paradigms for 21st Century Conflict*.

<http://www.america.gov/st/peacesec-english/2008/May/20080522172835SrenoD0.8730585.html>

Ki sem nyitott az orosz tőzsde. http://index.hu/gazdasag/blog/2008/10/07/ki_sem_nyitott_az_orosz_tozsde?main&rnd=658

KŐSZEGVÁRI Tibor: *Hadviselés a XXI. században*. = *Hadtudomány*, 1999/1. szám

N.A.M RODGER: *The command of the ocean*. -London, 2004.

Nasrallah sorry for scale of war. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5291420.stm

MATTHEWS, Matt M.: *We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli War*. -Kansas, 2006.

PORKOLÁB Imre: *Aszimmetrikus hadviselés: Az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai*.

<http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf>

SMITH, Rupert: *The utility of force*. -London, 2005.

SZUN CE: *A hadviselés tudománya*. -Budapest, 2004.

World View of US Role Goes From Bad to Worse. http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/23_01_07_us_poll.pdf

PADÁNYI József: *A nemzetközi környezetben zajló katonai műveletek jellemzői, erkölcsi dilemmái*.

-In: Gligor János szerk.: *Katonai etika*. -Budapest, 2005. -pp.271-279.

**A NEMZETI FENNTARTÁSOK PROBLEMATIKÁJA
A NATO VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK VÉGREHAJTÁSA SORÁN****THE PROBLEMS OF THE NATIONAL LIMITATIONS IN THE COURSE OF THE EXECUTION
OF NATO CRISIS RESPONSE OPERATIONS**

*“The only thing worse than fighting a war with allies
is fighting a war without them”¹*
(Sir Winston Churchill)

A NATO válságkezelő műveleteivel kapcsolatban az együttműködés egyik legtöbbet kritizált korlátja a nemzeti fenntartások intézménye, amely révén a csapatküldő országok korlátozzák nemzeti kontingenseik műveleti felhasználhatóságát. A nemzeti korlátozások biztosítják a telepített kontingensek feletti nemzeti ellenőrzést, ugyanakkor lényegesen csökkentik a nemzetközi erők együttműködő képességét és a koalíciós erők parancsnokának döntési rugalmasságát.

National caveats, being the most criticized restriction on the cooperation in relation to the NATO crisis response operations, serve to restrict the operational usability of the national contingents by the troop contributing nations. Although national caveats ensure the national control over the deployed troops, they significantly decrease the interoperability of the international forces, as well as the decision-making flexibility of the commander of the coalition force.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization – NATO) feladatai és célkitűzései fennállásának 60 éve alatt sokat változtak. A XXI. század biztonságpolitikai viszonyai között a NATO-nak már nem csupán az elrettentésen alapuló önvédelemre kell koncentrálnia, hanem tevékenyen hozzá kell járulnia a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető válságok, a fegyveres konfliktusok mielőbbi megoldásához, ha szükséges, akár a Szövetség felelősségi területén kívül is. A nem 5. cikkely szerinti, vagyis nem önvédelmi célú válságreakáló műveletek (non-Article 5 Crisis Response Operations – NA5CRO) vezetése manapság a Szövetség legfontosabb hozzájárulása a nemzetközi biztonsághoz. Ezen műveletek célja, hogy megfelelő választ adjanak a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélyekre, ideértve a fegyveres cselekmények megfelelő időben és módon történő elszigetelését, elsősorban akkor, ha azok negatívan érinthetik a NATO országok biztonságát, netán a Szövetség perifériáján is konfliktus kirobbanásához vezethetnek. Az NA5CRO-k magukban foglalják az ilyen jellegű műveletek teljes vertikumának Szövetség általi megindítását, vagy az abban való részvételt, ideértve a béketámogató műveleteket (peace support operations – PSO) is, amelyek megelőző tevékenységektől kezdve kiterjedhetnek a békekikényszerítés legveszélyesebb típusaira, illetve az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council – NAC) döntésétől függően más műveletekre is.²

Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a fegyveres erő alkalmazásának legitimitációja és a nemzetközi közvélemény részéről történő elfogadottsága annál nagyobb, minél szélesebb körű nemzetközi összefogással történik. Az együttműködő országok a közös erőfeszítésekhez tett hozzájárulásuk révén kifejezik egyetértésüket a kitűzött célokkal, támogatásuk formája és mértéke pedig jelzi a célok megvalósítása iránti elkötelezettségüket is.

A nemzetközi katonai együttműködésnek azonban vannak olyan korlátai, amelyek az állami szuverenitásra vezethetők vissza. A más nemzetiségű erők irányítása feletti nehézségeket a koalíciós együttműködés egy korai példájával szemlélteti például *King*, aki leírja, hogy a II. világháború idején, az olaszországi Monte Cassino apátság ostroma kapcsán *Clark*

¹ „A háború szövetségesekkel történő megvívásánál egyetlen rosszabb dolog van, a háború nélkülük való megvívása”.

² AJP-3.4, Non-Article 5 Crisis Response Operations (March 2005), p. 1-1., para. 0101.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

tábornoknak, az 5. hadsereg parancsnokának külön figyelemmel kellett lennie az alárendelt új-zélandi alakulatok parancsnokának, Freyberg tábornoknak a nemzeti előjogaira. Az új-zélandi kormány határozott döntése értelmében ugyanis Freyberg tábornok egyedüli megítélésén múlott annak eldöntése, hogy rendkívüli körülmények között alkalmazhatják-e az alárendelt új-zélandi nemzeti erőket, és ezen döntéséről közvetlenül tájékoztatnia kellett az új-zélandi kormányt. King szerint Freyberg tábornok, mint a nemzeti alakulatok parancsnoka, arra használta fel ezt a nemzeti korlátozást, hogy igyekezzen megóvni az amúgy is hiányos új-zélandi erőket a további veszteségektől. Ezt támasztja alá, hogy a monte casino-i csata alatt Freyberg tábornok – tudva, hogy a csata elsősorban az új-zélandi alakulatokban fog várhatóan súlyos veszteségeket okozni — előre meghatározta azt a legmagasabb sérülésszámot, amelyet még hajlandó elfogadni.³

Jól ismert tény, hogy minden katonai szervezet esetében, így a többnemzeti erőket tömörítő, meghatározott célból létrehozott missziók esetében is az egyszemélyi felelős parancsnoki irányításnak kell érvényesülnie. A parancsnoklás egysége a NATO-műveletek végrehajtásával kapcsolatban is meghatározott olyan irányítási és vezetési (Command and Control – C2) alapelv, amelynek a parancsnoklás hadászati, hadműveleti és harcászati szintjein egyaránt érvényesülnie kell.⁴ Bármilyen szintről legyen szó, az egységes parancsnoklás biztosítja ugyanis a műveletek tervezéséhez és végrehajtásához szükséges összetartó erőt. A parancsnoklás egysége a teljes katonai erő és valamennyi eszköz irányítására és koordinálására vonatkozóan az egyszemélyű parancsnok részére történő hatáskör-átruházás révén érhető el.⁵ A parancsnoklás egysége megkívánja az egyértelműen körülhatárolt feladat- és hatásköröket, valamint a meghatározott feladatok teljesítéséhez szükséges kapcsolatrendszert.

Nemzetközi katonai műveletek esetén tehát az együttműködő országok a kijelölt nemzeti alakulatokat a koalíciós erők parancsnokának fennhatósága alá helyezik, biztosítva ezzel a többnemzeti erők egységes irányítását. A nemzeti erők át-alárendelése, és az ezzel járó hatáskör-átruházás (transfer of authority) azonban sosem teljes, hiszen a szövetséges művelethez hozzájáruló nemzetek mindig igyekeznek bizonyos fokú ellenőrzési jogot fenntartani maguknak saját nemzeti alakulataik felett, így a rendelkezési jognak csak egy része kerül a nemzetközi műveletet irányító parancsnok kezébe. A többnemzeti katonai műveletekhez hozzájáruló nemzetek szuverén joga tehát annak eldöntése, hogy a fegyveres erejük feletti rendelkezés jogából mennyit engednek át a missziót a nemzetközi szervezet nevében irányító parancsnoknak.⁶ Mindez azt jelenti, hogy a műveleti alkalmazás lényeges kérdéseiben való döntési jog továbbra is nemzeti hatáskörben marad, amely legmarkánsabban az alkalmazás korlátozásában, illetve a feladat-végrehajtás előzetes nemzeti engedélyeztetéshez vagy más feltételekhez kötésében nyilvánul meg.

Egyes szakértők⁷ a hatáskör átruházást alapvetően bizalmi kérdésnek tekintik, és szerintük bizonyos hatáskörök nemzeti kézben tartása a többnemzeti műveletirányítással szembeni bizalmatlanságra utal. Ezen álláspont képviselői szerint amennyiben a nemzetek átadják az állományukba tartozó katonák feletti műveleti irányítást az illetékes nemzetközi parancsnoki struktúrának, ezzel együtt át kellene adniuk azt a bizalmat is, amely feltételezi, hogy a koalíciós erők parancsnoka az alárendelt erőket megfelelően fogja alkalmazni. Értelemszerűen ez a bizalom csupán a műveleti tervek gondos nemzeti mérlegelése után alakulhat ki, és az erők telepítését megelőzően kinyilvánított politikai támogatásban fog meg-

³ A Clark altábornagy által vezetett 5. hadsereg alá – az amerikai alakulatokon kívül – brit, új-zélandi és francia hadtestek is tartoztak. Ld. KING, Glenn L.: From Salerno to Rome: General Mark W. Clark and the Challenges of Coalition Warfare – Thesis presented to the Faculty of the U.S. Army Command and General Staff College (2007) – Internet: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA471368&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (Letöltés: 2009. október 17.), p. 77.

⁴ A nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletekről szóló NATO dokumentum szerint a parancsnoklás egysége olyan vezetési és irányítási alapelv a NATO-ban, amely nem lehet vita tárgya („non-negotiable principle within NATO”). Ld. AJP-3.4., ref. 2., p. 1.2., para. 0103.c.

⁵ AJP-3, Allied Joint Operations (September 2002), p. 2-1, para. 2004.

⁶ A teljes parancsnoki jogkör (full command), a műveleti vezetés (operational command) és a műveleti irányítás (operational control) problémakörével a szakirodalom bővebben foglalkozik, részletes taglalására ehelyütt terjedelmi korlátok miatt nem kerül sor.

⁷ LYNCH, Rick – JANZEN, Phillip D: Looking to the Future: NATO Training Mission-Iraq – Joint Force Quarterly, Issue 40 – Internet: http://www.army.mil/professionalwriting/volumes/volume4/may_2006/5_06_2.html (Letöltés: 2009. október 12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

nyilvánulni. A megfelelő politikai támogatás hiánya tehát egyben a bizalom hiányát is jelzi. Ezt a gondolatmenetet annak fényében érdemes végiggondolnunk, hogy a szövetséges összhaderőnemi műveleteknek egyik deklarált irányítási és vezetési alapelve a bizalom (trust and confidence). Az erről szóló NATO-doktrína kifejti, hogy a saját és mások képességeibe vetett teljes bizalom az egyik legfontosabb feltétele a csapatépítésnek. A bizalom kiterjeszti a parancsnok lehetőségeit, kibővíti mozgásterét, cselekvési képességét, és — megfelelő feltételek esetén — kezdeményezési szabadságát.⁸

A NEMZETI FENNTARTÁSOK POLITIKAI ÉS SZAKMAI OKAI

A nemzeti fegyveres erők műveleti területre telepítését megelőzően a politikai és szakmai döntéshozóknak alapvető kérdésekre kell választ adniuk. Ezek a kérdések a részvétel külpolitikai, diplomáciai aspektusaitól kezdve, a nemzetközi és nemzeti jogi feltételek adottságán keresztül kiterjednek az aktuális belpolitikai viszonyokra, illetve a gazdasági, pénzügyi lehetőségekre, valamint a szakmai követelmények érvényesítésére is. Az ezen kérdésekre adott válaszok körvonalazzák a közös műveletben való nemzeti részvétel kereteit, korlátait.

Nyilvánvaló, hogy a többnemzeti műveletek végrehajthatóságához szükség van a részt vevő országok részéről megnyilvánuló közös politikai akaratra, amely konkrét koalícióba tömöríti őket. Az az ország, amely politikailag nem ért egyet valamely katonai művelet végrehajtásával, dönthet úgy, hogy kimarad az összefogásból. Ezzel összefüggésben érdekes megállapítást tesz *Dobbins*⁹, amikor összehasonlítja a különböző nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU) által vezetett műveleteket. Előljáróban leszögezi, hogy egyedül az ENSZ képes jogszerűen kötelezni a tagországok kormányait egyes műveletek támogatására, akár egyetértenek az adott akcióval akár nem, „akár jó ötletnek tartják akár nem”. A szükséges politikai egység kialakításának esélyeit megvizsgálva megállapítja, hogy 1989 óta az ENSZ Biztonsági Tanácsa több mint 30 katonai misszió megindítását határozta el, míg az Észak-atlanti Tanács csupán három katonai művelet kérdésében tudott egyezsége jutni. A NATO- (és az EU-) eljárások ugyanakkor nagyobb beleszólást biztosítanak a csapatokat küldő tagállamoknak a nemzeti kontingensek mindennapi alkalmazásának kérdéseiben, mint azt az ENSZ engeddi. A nyugati kormányok emiatt inkább ezeket a nemzetközi szervezeteket részesítik előnyben a válságkezelő műveletek során, különösen akkor, ha a művelet kockázati szintje magasabb. Az a tendencia tehát, hogy a nyugati kormányok nagyobb beleszólást akarnak saját kiküldött csapataik napi alkalmazásába, mint amit az ENSZ biztosítani tud, jól nyomon követhető az egyes tevékenységekkel szembeni nemzeti korlátozások és fenntartások növekvő túlsúlyában, amely egyre inkább jellemzi a NATO-műveleteket.

A NATO esetében a katonai műveletek megindításáról az Észak-atlanti Tanács a Katonai Bizottság javaslatára dönt. A döntés meghozatalakor tisztázni kell a politikai célokat és az elérendő végállapotot annak érdekében, hogy megkönnyítse a katonai stratégiai célok és intézkedések meghatározását. A NATO döntéshozatali mechanizmusában érvényesülő konszenzuskényszer azt eredményezi, hogy bármely tagállam ellenszavazata megakadályozza a katonai műveletek megindítását. Amint azonban *Matlary* rámutat, egy NATO-döntés megvétőzésének súlyos „politikai költsége” lehet, különösen a kis államok számára, hiszen a jövőbeni tárgyalások során ezen államok komoly „büntetésre” számíthatnak.¹⁰ Nyilvánvaló tehát, hogy megfelelő erősségű diplomáciai nyomásgyakorlás esetén az adott nemzet — esetleges kezdeti aggályai ellenére — sem vonhatja ki magát az együttműködési kötelezettség alól, és végül kénytelen „beállni a sorba”. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az együttműködési kötelezettség nem feltétlenül jelenti azt, hogy a NATO-tagállamnak katonailag részt is kell vennie a politikailag megszavazott művelet végrehajtásában. Mindez igaz még az 5. cikk szerinti

⁸ AJP-3, ref. 5., p. 2-2, para. 2009.

⁹ DOBBINS, James: A NATO szerepe a nemzetépítésben – Internet: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/hungarian/art1.html> (Letöltés: 2009. október 12.)

¹⁰ MATLARY, Janne Haaland: Dangerous Dysfunction? Governing Integrated Military Force in Europe – Internet: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9Q6e_K1l10MJ:www.nupi.no/content/download/1369/37963/file/Matlarys%2520bokbidrag%2520Ashgate.pdf+%22Dangerous+Dysfunction%3F+Governing+Integrated+Military+Force+in+Europe%22&hl=hu&gl=hu&sig=AHIEtbS8-jd_AldXeKC2S47RCBY5vZUB0g (Letöltés: 2009. október 18.), p. 20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

műveletekre is, amikor az együttműködésre köteles tagállam maga dönti el, hogy milyen módon nyújt segítséget a megtámadott szövetségesnek.¹¹

Az egyhangú döntéshozatal főszabálya az NA5CRO-k esetében is érvényesül. A konszenzus megszületése után viszont minden tagállam szuverén jogában áll annak esetről-esetre történő eldöntése, hogy fegyveres alakulatokkal vagy más módon kíván-e hozzájárulni a művelethez, és a felajánlott erők képességei milyenek legyenek. A tényleges részvétel nemzeti szintje tehát lényegesen különbözhet az adott országnak a művelettel kapcsolatos stratégiai érdekei, vagy az esetlegesen rendelkezésre álló forrásai alapján. Ebből következően a nemzeti hozzájárulásként felajánlott fegyveres erők nagysága és képessége is eltérő lesz.¹² Általánosságban azonban rögzíthető, hogy a tagországoknak a NATO-körökben sokat hangoztatott igazságos teherviselés (fair burden sharing) elve alapján „teherbíró-képességük” arányában hozzá kell járulniuk a katonai misszió sikeréhez. Érthető, hogy a túlzott nemzeti korlátozások a szövetséges partnerek körében kétséget támaszthatnak az adott nemzetnek a kollektív erőfeszítésekben való egyenrangú szerepvállalása iránti elkötelezettségét illetően.

Megállapítható tehát, hogy a nemzeti korlátozások létezése mögött egy komoly ellentmondás feszül: az ellentétpár egyik eleme az az elvárás, amely a nemzetközi közösség (vagy csak néhány nagyhatalom) részéről a közös erőfeszítésekhez való hozzájárulással, konkrétan a többnemzeti missziókban való aktív részvétellel kapcsolatban megnyilvánul. A kényszerítő nemzetközi igénnyel szemben ugyanakkor korlátozó nemzeti tényezőkként jelennek meg az adott ország külpolitikai ambíciói, nemzetbiztonsági megfontolásai, a nemzeti hozzájárulás jogi, gazdasági lehetőségei, szakmai feltételei, a döntéshozók belpolitikai mozgástere, illetve a hazai közvélemény toleranciája is. Ez utóbbi tényezővel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a nemzeti hadsereg békeidejű feladat-végrehajtásához szokott közvélemény sokszor nehezen fogadja el a veszélyes műveletekben való részvétel indokait, és az esetleges veszteségek miatti közfelháborodás komoly belpolitikai támadásokra adhat okot. Ennek elkerülése érdekében a kormányok sokszor hajlamosak saját katonáikra vonatkozóan olyan korlátozásokat megállapítani, amelyek jelentősen csökkenhetik a személyi sérülés bekövetkezésének esélyét.¹³

Ennek ellenpéldájaként érdemes megemlíteni, hogy egyes vélemények szerint a nemzeti fenntartások az azokat megfogalmazó nemzet szándékaival éppen ellentétes hatást fejtenek ki, hiszen egyenesen veszélyeztetik magát az érintett nemzeti kontingenst.¹⁴ Hasonlóképpen vélekedik *John Craddock* tábornok, a NATO európai erők egykori főparancsnoka, aki az afganisztáni műveletekkel összefüggésben úgy érvelt, hogy a nemzeti fenntartások a műveleti szabadságot korlátozó hatásuk miatt növelik a szolgálatot teljesítő egyénekre leselkedő veszélyt és fokozzák a művelet sikertelenségének kockázatát.¹⁵ Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy *Saideman* és *Auerswald* vizsgálatai szerint a személyi veszteségek emelkedése és a járulékos belpolitikai népszerűség-csökkenés nem jelenti törvényszerűen a nemzeti korlátozások számának emelkedését, hanem sok esetben ennek éppen ellenkezője történik. Kanada és Franciaország példájával élve kifejtik, hogy mindkét ország esetében a nemzeti fenntartások száma akkor csökkent radikálisan, amikor az afganisztáni szerepvállalás népszerűsége a hazai közvélemény szemében a mélyponton volt.¹⁶

¹¹ „ (...) if such an armed attack occurs, each of them (...) will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force” – The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, Article 5 - Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Letöltés: 2009. október 13.)

¹² AJP-3.4, ref. 2., p. 2-1., para. 0202.a.

¹³ Defence Business: View From Canberra - Rules of engagement – Internet: <https://www.australiandefence.com.au/322CC8BC-1DB7-11DE-919D0050568C22C9?&showresult=AD94BC5C-2308-11DE-915C0050568C22C9&showresult=6D1FF1CC-66D9-11DE-A46B0050568C22C9&showresult=6D1FF1CC-66D9-11DE-A46B0050568C22C9> (Letöltés: 2009. október 12.)

¹⁴ NÉMETH, István: Filozófia-váltást az érdekek védelmében – *Hadtudomány*, 2006/4 – p. 76.

¹⁵ DE BORCHGRAVE, Arnaud: Commentary: NATO caveats – Internet: http://www.upi.com/Top_News/Special/2009/07/10/Commentary-NATO-caveats/UPI-47311247244125/ (Letöltés: 2009. október 12.)

¹⁶ SAIDEMAN, Stephen M. – AUERSWALD, David P.: NATO at War: Understanding the Challenges of Caveats in Afghanistan (2009) - APSA 2009 Toronto Paper – Internet: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=1321010 (Letöltés: 2009. október 13.), p. 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

A kivételes esetek ellenére azonban mégis megállapítható, hogy minél erősebb a nemzeti ellenpólus, annál nagyobb a valószínűsége és indokoltsága a nemzeti korlátozások megfogalmazásának. A nemzeti korlátozások politikai karakterét illetően *Everett* rávilágít arra, hogy a hazai politikai akarat végső soron lehetővé teheti a NATO-műveletben való korlátozott részvételt, még ha maga a misszió egészét széles körben nem is fogadják el. Véleménye szerint a nagyszámú tagsággal rendelkező szövetségek működése jobban megérthető az ún. dualitás-elmélet révén, amely szerint, ha valamely ország a fegyveres erővel olyan misszióban kíván részt venni, amely a hazai választópolgárok számára nem elfogadható, akkor az adott küldetésben betöltött műveleti szerepét olyan szintre kell lecsökkentenie, amely még rendelkezik a megkívánt hazai támogatottsággal. Felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzetek választott hivatalnokai a következő választásokon is szeretnének eredményesen szerepelni, így kényes témákban hozandó döntéseiket lényegesen befolyásolja a Szövetségen belüli rugalmasság (dualitás), amely megteremti annak lehetőségét, hogy a nemzeti politikai szervek megszerezzék a szükséges támogatást valamely katonai misszióhoz.¹⁷

A NEMZETI FENNTARTÁSOK FOGALMA

A nemzeti fenntartás (national caveat)¹⁸ intézménye általában azt a cél szolgálja, hogy az együttműködő államok egy konkrét műveletben feladat-végrehajtásra felajánlott erők alkalmazását bizonyos (feladatbeli, térbeli, időbeli stb.) korlátokhoz kössék.

A hivatalos NATO definíció szerint a nemzeti fenntartások (korlátozások) alatt a NATO-műveletekben valamely nemzet részéről a NATO irányítása és vezetése alá tartozó, vagy a NATO részére másképpen rendelkezésre bocsátott saját katonai erőkre vagy polgári elemekre meghatározott korlátozásokat, megszorításokat, illetve kötétségeket értjük (limitation, restriction, constraint), amelyek nem teszik lehetővé, hogy a NATO parancsnok a rendelkezésre álló eszközöket a jóváhagyott műveleti tervvel teljesen összhangban telepítse és alkalmazza. Fenntartás alkalmazható egyebek mellett a műveleti területen történő mozgásszabadság korlátozására, és/vagy a művelet-végrehajtási szabályok érvényesítésére.¹⁹

A nemzeti korlátozások a nemzetközi művelet szinte bármely olyan aspektusát érinthetik, amely során a misszióban részt vevő nemzetek fegyveres erejének egységes szabályok szerint kell(ene) együttműködni. Általánosan azonban megállapítható, hogy a nemzeti fenntartásokkal leginkább érintett területek egyike a művelet-végrehajtási szabályok (Rules of Engagement – ROE) alkalmazása. NATO-műveletek esetén — ideális esetben — egy műveletre csak egy ROE létezik, vagyis az, amelyet a NAC jóváhagyott. Ugyanakkor a nemzeti különbségek gyakran eredményeznek további, a NATO szabályoknál is szigorúbb nemzeti korlátozásokat, amelyek a NATO művelet-végrehajtási szabályok alkalmazását tovább korlátozhatják. Ez a körülmény lényegesen befolyásolhatja az alakulatok feladat-végrehajtásra történő kijelölését. A nemzeti kontingensekre vonatkozóan eltérő, esetleg egymásnak ellentmondó művelet-végrehajtási szabályok egyebek mellett származhatnak az adott nemzeti kontingens NATO-parancsnok alá rendelésének belpolitikailag kényes mivoltából, a nemzeti jogszabályok által elrendelt korlátozásokból, vagy az irányítás és vezetés kérdéseit szabályozó megállapodások gyengeségéből. A nemzetek közötti kulturális és jogi különbségeknek ugyancsak lehet hatása a művelet-végrehajtási szabályok értelmezésére, így például a jogos védelmi helyzet (self-defense), az ellenséges cselekedet (hostile act) vagy ellenséges szándék (hostile intent) eseteinek értékelésére. Az összhaderőnemi erők parancsno-

¹⁷ EVERETT, Michael L.: Merging the International Security and Assistance Force (ISAF) and Operation Enduring Freedom (OEF): A Strategic Imperative – USAWC Strategy Research Project (2006) – U.S. Army War College – Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/ksil338.pdf> (Letöltés: 2009. október 19.), p. 10.

¹⁸ Az angol „caveat” kifejezés magyar jelentése „ellentmondás”, „kifogás”, „óvás”. Jelen dolgozatban azonban a „fenntartás”, illetve „korlátozás” kifejezéseket használom, többnyire egymás szinonimájaként, annak ellenére, hogy egyetértek azzal a – későbbiekben kifejtésre kerülő – állásponttal, miszerint a nemzeti korlátozások a hivatalos közléssel válnak fenntartássá. Megjegyzem, hogy a külföldi szakirodalom is egymás alternatívájaként használja a „caveat” és a „restriction” kifejezéseket.

¹⁹ AAP-6(2009) NATO Glossary of Terms and Definitions, p. 2-C-2

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

kának ezért a felettes stratégiai parancsnokság, valamint a NAC/MC útján törekednie kell arra, hogy az alárendeltségébe tartozó parancsnoki rendszerben egységes művelet-végrehajtási szabályok érvényesüljenek, és a ROE-t a haderőnemi komponenseknél, illetve a nemzeti kontingenseknél egyformán értelmezzék és alkalmazzák. Minthogy azonban ez időigényes eljárás, a nemzeti korlátozások létét már a művelet-tervezési eljárás korai szakaszában vizsgálni kell.²⁰

A NATO művelet-végrehajtási szabályokra (ROE) vonatkozó alapdokumentum²¹ a nemzeti jogszabályok érvényesülésével kapcsolatban kifejti, hogy a NATO által vezetett műveletekben részt vevő országok fegyveres erejének a műveleti feladatok során figyelemmel kell lennie saját nemzeti jogszabályaira is. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a nemzeti alakulatok nem kötelesek olyan feladatot végrehajtani, vagy olyan műveletben részt venni, amelyek a nemzeti jogszabályok megsértését jelentenék. Mindebből következően általában elfogadott, hogy a nemzetek korlátozásokat és/vagy végrehajtási utasításokat határozhatnak meg annak érdekében, hogy biztosítsák a nemzeti jogszabályoknak való megfelelést. A nemzeti korlátozások és/vagy végrehajtási utasítások azonban nem lehetnek megengedőbbek a fegyveres erők alkalmazásának az adott műveletre jóváhagyott mértékénél, ez ugyanis ellentétben állna a ROE céljával és nemzetközi kompromisszumos jellegével. A dokumentum a továbbiakban úgy rendelkezik, hogy amennyiben a nemzeti jogszabályok eltérnek az adott műveletre megállapított NATO ROE-tól, az érintett nemzetnek a lehető leghamarabb tájékoztatnia kell az Észak-atlanti Tanács Védelmi Tervező Bizottságát (NAC/DPC), valamint a művelet stratégiai parancsnokát az összeegyeztethetlenségről.²²

Az eltérő nemzeti szabályok létezésének lehetőségét veti fel a nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletek szabályait rögzítő NATO-dokumentum is. A doktrína szerint az NA5CRO-k bonyolult természetéből következik az, hogy a szükséges művelet-végrehajtási szabályok (ROE) sokkal összetettebbek, mint a hagyományos harci műveletekre előírt rendelkezések. Habár a nemzeteknek lehetnek a NATO ROE-hoz kapcsolódó, saját korlátozó rendelkezései, a katonai hatékonyság érdekében elengedhetetlen, hogy az erők lehetőség szerint ugyanolyan művelet-végrehajtási szabályok szerint tevékenykedjenek. A művelet parancsnokának ismernie kell az esetleges nemzeti korlátozásokat annak érdekében, hogy az alárendelt valamennyi erő képességeit a lehető legteljesebb mértékben ki tudja használni.²³

A béketámogató műveletekre vonatkozó NATO-doktrína ugyanakkor felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy a túlzottan korlátozó ROE-ból adódó cselekvőképtelenség érzése elégedetlenséget szíthat a béketámogató erők körében, különösen akkor, ha a sikerhez vezető út hosszú és bonyolult. Ezek a problémák könnyen veszélybe sodorhatják a béketámogató erők által elért eredményeket, és arra ösztönözhetik a válságban érintett feleket, hogy megpróbálják kiaknázni a műveletben résztvevő nemzetközi erők közötti nemzeti különbségeket és egyet nem értést. Minthogy az ilyen támadások előre megjósolhatók, a megfelelő tervezés, valamint a parancsnoki hatáskörök következetes érvényesítése révén megelőzhetők. Valamennyi parancsnoki szinten levő parancsnoknak tehát folyamatosan készen kell állnia az ilyen helyzetek kezelésére és az általuk jelentett veszélyek elhárítására.²⁴

Joggal vetődik fel azonban a kérdés, hogy kiaknázhatja-e a koalíciós erők parancsnoka az együttműködő nemzetek szabályai közötti különbséget? Másként megfogalmazva: jogszerű-e az, ha a szövetséges erők parancsnoka harcászati vagy hadműveleti előnyök szerzése érdekében használja fel a nemzeti fenntartásokat? Példaként *CORN*²⁵ azt a valós helyzetet hozza fel, amikor a szövetséges haderő olyan nemzetek kontingenseiből áll, amelyek különböző nemzetközi megállapodásoknak részesei, ezáltal különböző nemzetközi kötelezettségek vonatkoznak rájuk. Ilyen megállapodások

²⁰ AJP-3, ref. 5., p. 3-5., para. 3018

²¹ MC 362/1, NATO Rules of Engagement (July 2003)

²² MC 362/1, p. 3.

²³ AJP-3.4, ref. 2., p. 2-8., para. 0214.

²⁴ AJP. 3.4.1, Peace Support Operations (July 2001), p. 2-3., para. 0211.

²⁵ CORN, Geoffrey S.: Multinational Operations, Unity of Effort, and the Law of Armed Conflict – Harvard University, PCR Working Paper Series, International Humanitarian Law and Contemporary Conflicts – Internet: [http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/AZHU-7V57ES/\\$file/Harvard_May2009.pdf?openelement](http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/AZHU-7V57ES/$file/Harvard_May2009.pdf?openelement) (Letöltés: 2009. október 19.), p. 25.

Dr. VARGA Attila Ferenc

lehetnek egyebek mellett a gyalogsági aknák alkalmazásának tilalmáról szóló 1997. évi Ottawai Megállapodás, vagy a fűrtös bombák alkalmazásának tilalmáról szóló 2008. évi Osloi Egyezmény, amelyeknek nem minden NATO-ország részese. Kihasználhatja-e tehát a nemzetközi kötelezettségek különbözőségében rejlő lehetőséget az a koalíciós parancsnok, aki olyan ország katonája, amelyet ezen nemzetközi megállapodások köteleznek, és mint a nemzeti erők parancsnoka, nem lenne jogosult bizonyos akciók elrendelésére, az általa irányított nemzetközi erők egy részét azonban nem kötik a hivatkozott nemzetközi megállapodások, így részükről nincs akadálya a feladat végrehajtásának? Végrehajthatja-e a nemzetközi erők parancsnoka más nemzet katonáival azt, amit az ő saját nemzeti előírásai tiltanak számára? A kérdés megválaszolása nem egyszerű, és a helyes válasz vélhetően attól függően lesz eltérő, hogy a parancsnokra milyen nemzeti szabályok vonatkoznak. Úgy gondolom, ennél egy kicsit könnyebben megválaszolható az a kérdés, amely az előző problémát máshonnan megvilágítva vizsgálja: az a koalíciós parancsnok, akinek országát adott nemzetközi előírások nem kötik, kötelezheti-e egy feladat végrehajtására a nemzetközi kötelezettséggel (és így nagy valószínűséggel nemzeti korlátozással is) érintett, más nemzetiségű alárendelt alakulatát? A fentiekben részletesen kifejtettek alapján ez utóbbi kérdésre a válasz egyértelműen nem, hiszen a nemzeti fenntartások lényege éppen abban van, hogy a nemzeti alakulat felhasználhatóságát korlátozza a sajátos nemzeti érdekeknek és kötelezettségeknek megfelelően.

A nemzeti korlátozások létezésének kényszerű elfogadása mellett tehát érthető elvárás a NATO részéről a megfelelő kommunikáció a művelet tervezhetősége és végrehajthatósága érdekében. A korlátozások kellő ismeretében ugyanis lehetőség van arra, hogy a művelettervezők a különböző feladatokat a megfelelő (vagyis az adott feladattal összefüggésben nemzeti korlátozással nem érintett) nemzeti erőkhöz telepítsék. Mindez — extrém esetben — természetesen a teherviselés egyensúlyának felbomlásához vezethet, vagyis ahhoz, hogy a nemzeti fenntartásokkal kevésbé korlátozott nemzeti erőknek nagyobb részt kell vállalniuk a feladat-végrehajtásból, és vállalni az ezzel járó magasabb kockázatokat, illetve az esetleges veszteségeket is.

A NEMZETI FENNTARTÁSOK NEGATÍV HATÁSA A MŰVELET-VÉGREHAJTÁSRA

Tapasztalati tény, hogy — az erők integrálásának fokától függően — a többnemzeti jelleg az alacsonyabb szinteken, és különösen a magas intenzitású műveletek esetén csökkentheti a műveleti tempót.²⁶ A többnemzeti erők hatékonysága ugyanakkor az egyes nemzetek támogatásától és együttműködési képességétől függ. A nemzeti fenntartások azonban nyilvánvalóan hátrányosan érintik a közös feladat-végrehajtásban érintett nemzeti alakulatok interoperabilitását, hiszen az eltérő nemzeti szabályok jelentősen csökkentik a más nemzettel történő közös végrehajtás lehetséges területeit.

Érdemes megemlíteni azt is, hogy a nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletek egyik alapelve a rugalmasság. A NATO előírásai szerint az NA5CRO-k eredményes végrehajtása megkívánja a műveleti körülmények változásainak megfelelő kezelését, valamint a stabil környezet viszonyaira történő esetleges átállási képességet. A műveleti tervben (OPLAN) és a ROE által meghatározott mértékben tehát a műveleti parancsnok számára a legteljesebb műveleti rugalmasságot kell biztosítani, és az alárendelt erőknek képesnek kell lenniük rövid időn belül és minimális külső segítséggel átváltani egyik tevékenységről a másikra.²⁷ Nem kétséges ugyanakkor, hogy a nemzeti fenntartások csökkentik a nemzeti kontingens műveleti flexibilitását, ezáltal — még ha csak áttételesen is, de — korlátozzák a műveletet végrehajtó nemzetközi erők összképességét.

Nyilvánvaló, hogy a nemzeti korlátozások hatása hatványozottabban érvényesül akkor, ha a műveletek végrehajtására rendelt ember- és eszközállomány egyébként is csak korlátozott számban áll rendelkezésre. Ilyen esetben a misszió céljának elérése érdekében eredetileg eltervezett, vagy időközben jelentkező feladatmennyiséget a szükségesnél kisebb

²⁶ AJP-3, ref. 5., p. 1-1., para. 1003.

²⁷ AJP-3.4, ref. 2., p. 1-3., para. 0103.h.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

létszámú, alacsonyabb képességű és eszközhiányos fegyveres erőnek kell végrehajtania, amelyet különösen érzékenyen érint mindenféle további korlátozás a küldő nemzetek részéről. *Sikorski* lengyel külügyminiszter — az iraki tapasztalatokból kiindulva, de az afganisztáni helyzetre utalva — lényegre törően fogalmazta meg a problémát: „kétszeresen küld, aki korlátozás nélkül küld”.²⁸

A nemzeti korlátozások végső soron negatívan befolyásolják a nemzetközi műveletet irányító parancsnok döntési jogkörét az alárendelt erők felhasználhatóságát illetően. Érthető tehát, hogy a többnemzeti missziót irányító parancsnokok nem nézik jó szemmel a nemzeti korlátozásokat, még ha szükségszerű létezésüket kényszerűen tudomásul is veszik. Ez fogalmazódik meg *McNeill* tábornoknak, az ISAF erők egykori amerikai parancsnokának véleményében, aki szerint „frusztráló, ahogy a nemzeti fenntartások befolyásolják a képességemet arra, hogy a hatékony katonai műveleteket megfelelően megtervezzem, forrásokkal ellássam, és végrehajtsam.”²⁹

Érdekes felvetéseket tartalmaz az a tanulmány, amely — egyéb más tényezők mellett — a nemzeti fenntartások koalíciós műveletekre gyakorolt hatását vizsgálja például az összhaderőnemi tűztámogatással (Joint Fires Support) kapcsolatban. A tanulmány sajátos definíciója szerint a nemzeti fenntartások valamely ország politikai szándékainak változását mutatják, tartalmuk pedig az illetékes parancsnok értelmezésére van bízva. Ennek következtében nincs egyszerű szabály arra vonatkozóan, hogy hogyan kell alkalmazni ezeket a fenntartásokat, ezért következményük, hatásuk megismerése csak egy bizonyos időpontban feltett speciális kérdés révén lehetséges. A nemzeti fenntartások által érintett alterületek: felderítés, tervezés, irányítás és vezetés, koordináció, kommunikáció, tűzvezetés, logisztika. A nemzeti fenntartások hatása, hogy megnöveli a munkaterhet, a tervezés pedig többlet-erőfeszítéseket igényel, hiszen a terveket úgy kell elkészíteni, hogy azok a nemzeti korlátozások miatt bármikor újratervezhetőek, a feladatok pedig újraoszthatók legyenek. Az időtényezők is megnövekszenek, hiszen a tervezésnek vagy ki kell találnia a lehetséges nemzeti korlátozásokat, vagy ha valóban léteznek nemzeti korlátozások, akkor el kell kezdeni azok összegyűjtését és rendszerezését. A tanulmány szerint a nemzeti korlátozások — amellett, hogy befolyásolják az erők hatékony alkalmazását — megnehezítik a felderítési produktumok megosztását is. Fentiek elkerülése, és a nemzeti korlátozások jobb megismerése érdekében tehát javasolt a törzstisztek kölcsönös cseréje, fejlett tervezési eszközök alkalmazása, egységes követelmény- és képzési rendszer kialakítása, és koalíciós gyakorlatok lebonyolítása.³⁰

Mindezek ellenére *David Cameron*, az angol konzervatív párt vezetője úgy vélekedett, hogy a probléma nem önmagában a nemzeti fenntartás intézményével van. A katonai alakulatok harcoló műveletekbe küldése a szuverén kormányok egyik legfontosabb döntései közé tartozik, éppen ezért érthető, ha jogot formálnak — de sokszor alkotmányos rendelkezéseik kötelezik is őket — arra, hogy ők mondják ki a végső szót azzal kapcsolatban, hogy katonai alakulataikat mikor és hogyan telepítsék és alkalmazzák. A fő gond *Cameron* szerint a nemzeti korlátozások túlzott elszaporodásával van, amely a NATO balkáni műveleteivel kezdődött, és az afganisztáni műveletek idejére teljesen kikerült az irányítás alól.³¹

A NEMZETI FENNTARTÁSOK FAJTÁI ÉS CSOPORTOSÍTÁSUK

A nemzeti fenntartások körüli misztikumot csak növeli, hogy — tekintettel a minősített információkhoz való korlátozott

²⁸ WYRWICH, Roswitha – DENISON, Andrew: Zivilmacht und Ohnmacht: Deutschlands Einsatz in Afghanistan – Internet: http://www.transatlantic-networks.com/zivilmacht_und_ohnmacht.pdf

(Letöltés: 2009. október 14.), p. 5. Ld. még Opening Remarks by Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski at the Council on Foreign Relations "Nato At 60" Symposium – Internet: http://www.cfr.org/publication/18666/opening_remarks_by_polish_foreign_minister_radoslaw_sikorski_at_the_council_on_foreign_relations_nato_at_60_symposium.html (Letöltés: 2009. október 14.)

²⁹ CAMERON, David: Crossroads for NATO - How the Atlantic Alliance Should Work in the 21st Century (Transcript) – Chatham House, London (2008) – Internet: http://www.chathamhouse.org.uk/files/11280_010408cameron.pdf (Letöltés: 2009. október 20.), p. 10.

³⁰ CREBOLDER, Jacquelyn – COATES, Curtis – TORENVLIET, Gerard – STEWART, Andrew: The Impact of Coalition on Command and Control in Joint Fires Operations – 14th ICCRTS - "C2 and Agility" – Internet: http://www.dodccrp.org/events/14th_iccrts_2009/papers/021.pdf (Letöltés: 2009. október 20.), p. 9.

³¹ CAMERON, ref. 29., p. 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

hozzáférés lehetőségére — a korlátozások pontos számáról sokszor ellentmondó adatok látnak napvilágot. *Craddock* tábornok, egykori SACEUR például újságíróknak kifejtette, hogy az afganisztáni NATO-erőkre eredetileg 83 nemzeti fenntartás vonatkozott, és 18 hónapra volt szükség ahhoz, hogy a nemzetek a fenntartások számát 70-re csökkentsék.³² Tekintetbe véve a műveletekben részt vevő nemzetek (ide értve a nem NATO-országokat is) számát³³, illetve feltételezve azt, hogy néhány ország esetleg nem élt a nemzeti fenntartások lehetőségével, ez azt jelenti, hogy bizonyos nemzetek egyidejűleg több korlátozást is megfogalmaztak. Ezt erősíti meg az az információ, miszerint az ISAF erők mintegy egynegyedének tevékenységét még napjainkban is legalább 50 különböző nemzeti korlátozás akadályozza.³⁴ Az alábbiakban érdemes röviden áttekinteni, hogy milyen nemzeti korlátozások a leggyakoribbak, és hogyan lehet ezen korlátozásokat csoportosítani. Tipikus nemzeti korlátozásoknak tekinthetők például az alábbiak:

- földrajzi korlátozások, amelyek alapján bizonyos alakulatok csak meghatározott földrajzi területen hajthatnak végre feladatot;
- meghatározott feladatok végrehajtásának előzetes parlamenti vagy kormányzati engedélyeztetéshez kötése;
- bizonyos műveleti feladatok végrehajtásának tilalma (pl. terrorista- vagy kábítószer-ellenes műveletekben való részvétel tilalma);
- képességbeli korlátozások, ideértve a felszerelési vagy kiképzési hiányosságok miatt bizonyos műveleti feladatok végrehajtására való képesség hiányát (pl. éjszakai vagy nagy magasságban történő feladat-végrehajtás);
- nemzeti sajátosságokra hivatkozással történő korlátozás (pl. meleg éghajlatú országok csapatainak havas vidéken történő feladat-végrehajtása);
- nem katonai (pl. rendfenntartási, tömegkezelési) feladatok katonák általi ellátásának korlátozása, vagy tilalma;
- a küldő országban uralkodó pacifista szemlélet miatt a fegyverhasználat korlátozása (fegyverhasználat csak önvédelmi helyzetben);
- technikai eszközök (pl. helikopterek) rendelkezésre bocsátásának, vagy más nemzetek általi igénybevételének korlátozása (pl. anyagi okok vagy jogi nehézségek miatt);
- nemzetközi megállapodásból eredő, vagy az adott nemzet belső jogi rendelkezéseiből adódó korlátozások (pl. könnygáz használatának tilalma tömegkezeléskor, halálos erő alkalmazásának tilalma objektumok védelme érdekében);
- egy művelet nem kívánatos következményeinek (pl. civil lakosság sérülése) elkerülése miatti korlátozások.

A nemzeti korlátozások több szempont szerint is csoportosíthatók. Egyik lehetséges felosztás szerint beszélhetünk politikai (pl. bizonyos földrajzi területre korlátozás), jogi (pl. nemzetközi egyezmények által tiltott eszközök alkalmazása), vagy szakmai (pl. éjszakai feladat-végrehajtás) fenntartásokról.

Habár egyes fogalomalkotó kísérletek csupán az írott formában megnyilvánuló nemzeti korlátozásokra koncentrálnak,³⁵ tényként kell elfogadnunk, hogy a hivatalosan közölt nemzeti fenntartások mellett léteznek hivatalosan nem közölt, a többnemzeti műveletet irányító parancsnokság által előzetesen nem ismert nemzeti korlátozások is. Sajnálatos módon a tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyértelmű elvárások ellenére az érintett nemzetek sok esetben nem konzultálnak előzetesen a misszióknak keretet adó nemzetközi szervezettel, vagy a katonai műveletet irányító parancsnoksággal. A nem megfelelő kommunikáció miatt sok esetben a többnemzeti erők parancsnoka csak akkor szerez tudomást az egyes

³² DE BORCHGRAVE, ref. 15.

³³ 2009 februárjában összesen 41 ország katonái állomásoztak Afganisztánban, (26 NATO, 10 európai partner és 5 nem európai partner ország, utóbbiak közé értve Ausztráliát és Új-Zélandot is) Ld. Defence Business, ref. 13.

³⁴ Future COIN in Afghanistan – Internet: <http://smallwarsjournal.com/blog/2007/12/future-coin-in-afghanistan-1/> (Letöltés: 2009. október 13.)

³⁵ THRUENSEN, Peter Dahl: NATO in Afghanistan – What lessons are we learning, and are we willing to adjust? – Danish Institute for International Studies, DIIS REPORT 2007:4, p. 19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

nemzeti korlátozó rendelkezésekről, amikor az adott katonai alakulat a feladat végrehajtását visszautasítja.³⁶ Nem kétséges, hogy a hivatalosan közölt nemzeti fenntartások sem mozdítják elő az erők rugalmasságát, és rendszertelen alkalmazásuk, valamint homályos értelmezésük tovább bonyolítja a koalíciós műveletek végrehajtását, emellett megnehezítik a ténylegesen alkalmazandó szabályok megállapítását, de a műveleti tervezők számára legalább ismertek, így tehát kiszámíthatók és tervezhetők.³⁷ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy míg a NATO-ban használatos „national caveat” fogalom (ld. az AAP-6 fogalmat fentebb) nem rögzíti kifejezetten a közlés kötelezettségét, a NATO további eljárási szabályai (ld. az MC 362/1 szabályait fentebb) egyértelműen jelzik a mielőbbi kommunikációra vonatkozó elvárást. Mindebből következően úgy vélem, hogy a létező nemzeti korlátozások csak abban az esetben válnak hivatalosan nemzeti fenntartássá, ha azokat az illetékes nemzeti hatóságok a NATO illetékes szerveivel megfelelő módon közlik.

A feladat-végrehajtás módját közvetlenül meghatározó nemzeti fenntartások mellett létezik a megszorításoknak egy közvetettebb formája is, ami a feladat-végrehajtás finanszírozási oldala felől jelentkezik. Mindaddig ugyanis, amíg a NATO-műveletek pénzügyi támogatásában fellelhető ellentmondások nem oldódnak meg, és a műveletekben részt vevő államoknak kell állniuk a saját részvételük költségeit, addig a nemzeti részvétel korlátozásának — még az esetleg létező politikai támogatottság esetén is — lehetnek egyszerű pénzügyi okai, nem beszélve a nehezen teljesíthető elszámolási és más adminisztratív követelményekről.³⁸ Ebből a tapasztalatból kiindulva, a nemzetközi missziók közös pénzügyi alpból történő finanszírozását sürgette egy interjúban a magyar honvédelmi miniszter is. *Szekeres Imre* kifejtette, hogy nagyobb létszámú és képességű fegyveres erő állna a nemzetközi parancsnokság rendelkezésére abban az esetben, ha felállítanának egy közös pénzügyi alapot, amelyből a nemzetközi műveleteket finanszírozni lehetne. Amennyiben ugyanis az anyagi feltételek biztosítva lennének, a nemzeteknek is könnyebb lenne elkötelezni magukat valamely misszióban való részvétel mellett. Mindez bizonyosan nagyobb vállalkozó kedvre bátorítaná azokat az országokat, amelyeknek a védelmi költségvetése komoly pénzügyi korlátokkal van megterhelve.³⁹

A nemzeti fenntartásokat csoportosíthatjuk a megfogalmazó nemzeti hatóságok szempontjából is. *Saideman* és *Auerswald* álláspontja szerint lényeges különbség van a tekintetben, hogy egyszemélyi, vagy testületi hatóságtól származnak-e a megszorítások: egy testület — a tevékenység eltérő megítélése miatt — sokkal hamarabb dönt korlátozások kiadásáról, mint az egyszemélyi vezető. A már elfogadott korlátozások ugyanakkor sokkal nehezebben változtathatók meg egy testület által, hiszen az új döntéshez komoly kompromisszumokra lehet szükség.⁴⁰ Az egyszemélyi döntéshozó korlátozásra hajlamosságát ugyanakkor nagyban befolyásolják a negatív személyes (missziós) tapasztalatok, a nemzeti fenntartásokhoz, mint eszökhöz való viszonyulás, valamint a döntési hatáskör delegálásával, vagy a korlátozások csökkentésével járó kockázatvállalási hajlandóság.⁴¹ Alapvető különbségeket eredményezhet a döntéshozó eredménycentrikusága: a sikerorientált vezető vélhetően kevesebb korlátozást fog alkalmazni, míg a kudarcok (veszteségek) elkerülésében érdekelt vezető nagyobb valószínűséggel fog több korlátozással élni.⁴²

ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt évtizedek bebizonyították, hogy a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető válságok nemzetközi együttműködés révén oldhatók meg legeredményesebben. Úgy vélem, egyet érthetünk azzal a megfogalmazással, miszerint „a

³⁶ Defence Business, ref. 13. Egyes vélemények szerint azonban a magasrangú NATO tisztek nem először vesznek részt többnemzeti műveletben, és a korábbi missziós tapasztalataik alapján már ismerik a szokásos nemzeti fenntartásokat. Ld. SAIDEMAN–AUERSWALD, ref. 16., p. 9.

³⁷ CREBOLDER–COATES–TORENVLIET–STEWART, ref. 30., p. 19.

³⁸ LYNCH, ref. 7.

³⁹ Sharing the burden; Overview - Defence Management Journal, Issue 41 – Internet: http://www.defencemanagement.com/article.asp?id=342&content_name=Overview&article=10138 (Letöltés: 2009. október 16.)

⁴⁰ SAIDEMAN–AUERSWALD, ref. 16., p. 10.

⁴¹ u.o., p. 19.

⁴² u.o., p. 34.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

NATO tagországoknak együtt kell működniük az eszközök megfelelő elosztása érdekében és segíteniük kell egymást az egyes országok erősségeinek megfelelő felhasználásával oly módon, hogy az erőfeszítések hosszú távon folytathatók legyenek, és az elhúzóóó műveletek se jelentsenek egyik nemzetre nézve sem túlzott terhet”.⁴³

Látnunk kell azonban, hogy az eredményesség — mint elsóóleges szempont — mellett az együttműködés (legalább szimbolikus) demonstrálása („showing the flag”) legalább annyira fontos az államok számára. Az államok politikai vezetése arra törekszik, hogy a nemzetközi együttműködésben való részvétel révén diplomáciai presztízst növelje, egyidejűleg viszont kielégítse a hazai politikai igényeket is. E ponton ütközhetnek a kül- és belpolitikai érdekek, valamint a katonai és egyéb szempontok. Alacsony intenzitású műveletek esetében nincs számottevő kockázat, nincs súlyos veszteség, de nincs meg a katonai eszközök valóódi integrációja sem. Az erők fokozottabb igénybevétele során azonban a katonai követelmények már megkövetelik az államok hozzájárulásának integrációját, a ténylegesen funkcionáló többnemzeti parancsnokságot, és a nemzeti kontingensek valóódi interoperabilitását. *Matlary* szerint mindez a katonai integráció irányába hat, a politika azonban sokkal kevésbé törekszik ehhez hasonló egységesítésre: a tapasztalat szerint amikor a műveletek igazán hevéssé válnak, mindig megjelennek a nemzeti fenntartások. Mindebből arra, lehet következtetni, hogy az államok továbbra is ragaszkodnak ahhoz, hogy fenntartsák irányítási (ellenőrzési) jogukat a nemzeti hozzájárulásaik felett. Ezek a „fékek” ugyanakkor hatással vannak a művelet kimenetelére, sőt a műveletet vezető nemzetközi szervezet végső sikerére is.⁴⁴

Kulcsszavak: NATO, műveletek, nemzeti fenntartás, parancsnok, Afganisztán

Keywords: NATO, operations, national caveat, commander, Afghanistan

FELHASZNÁLT IRODALOM:

AAP-6 (2009), *NATO Glossary of Terms and Definitions*

AJP-3, *Allied Joint Operations* (September 2002)

AJP-3.4, *Non-Article 5 Crisis Response Operations* (March 2005)

AJP. 3.4.1, *Peace Support Operations* (July 2001)

CAMERON, David: *Crossroads for NATO - How the Atlantic Alliance Should Work in the 21st Century* (Transcript) – Chatham House, London (2008) -Internet: http://www.chathamhouse.org.uk/files/11280_010408cameron.pdf (Letöltés: 2009. október 20.) -17 p.

CORN, Geoffrey S.: *Multinational Operations, Unity of Effort, and the Law of Armed Conflict* -Harvard University, PCR Working Paper Series, International Humanitarian Law and Contemporary Conflicts – Internet: [http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/AZHU-7V57ES/\\$file/Harvard_May2009.pdf?openelement](http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/AZHU-7V57ES/$file/Harvard_May2009.pdf?openelement) (Letöltés: 2009. október 19.) -29. p.

CREBOLDER, Jacquelyn, COATES, Curtis, TORENVLIET, Gerard, STEWART, Andrew: *The Impact of Coalition on Command and Control in Joint Fires Operations – 14th ICCRTS - “C2 and Agility”*
-Internet: http://www.dodccrp.org/events/14th_iccrts_2009/papers/021.pdf (Letöltés: 2009. október 20.) -21. p.

DE BORCHGRAVE, Arnaud: *Commentary: NATO caveats* -Internet: http://www.upi.com/Top_News/Special/2009/07/10/Commentary-NATO-caveats/UPI-47311247244125/ (Letöltés: 2009. október 12.)

⁴³ SUNDQUIST, Leah R.: *NATO in Afghanistan: A Progress Report* - USAWC Strategy Research Project, 2008 - U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013 – Internet: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA479722&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (Letöltés: 2009. október 22.), p. 16.

⁴⁴ MATLARY, ref. 10., p. 20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. VARGA Attila Ferenc

- Defence Business: View From Canberra - Rules of engagement* -Internet: <https://www.australiandefence.com.au/322CC8BC-1DB7-11DE-919D0050568C22C9?&showresult=AD94BC5C-2308-11DE-915C0050568C22C9&showresult=6D1FF1CC-66D9-11DE-A46B0050568C22C9&showresult=6D1FF1CC-66D9-11DE-A46B0050568C22C9> (Letöltés: 2009. október 12.)
- DOBBINS, James: *A NATO szerepe a nemzetépítésben*
-Internet: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/hungarian/art1.html> (Letöltés: 2009. október 12.)
- EVERETT, Michael L.: *Merging the International Security and Assistance Force (ISAF) and Operation Enduring Freedom (OEF): A Strategic Imperative* -USAWC Strategy Research Project (2006) -U.S. Army War College
-Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/ksil338.pdf> (Letöltés: 2009. október 19.) -21. p.
- Future COIN in Afghanistan*
-Internet: <http://smallwarsjournal.com/blog/2007/12/future-coin-in-afghanistan-1/> (Letöltés: 2009. október 13.)
- KING, Glenn L.: *From Salerno to Rome: General Mark W. Clark and the Challenges of Coalition Warfare – Thesis presented to the Faculty of the U.S. Army Command and General Staff College (2007)*
-Internet: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA471368&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>
(Letöltés: 2009. október 17.) -92. p.
- LYNCH, Rick – JANZEN, Phillip D: *Looking to the Future: NATO Training Mission-Iraq – Joint Force Quarterly*, Issue 40 – Internet: http://www.army.mil/professionalwriting/volumes/volume4/may_2006/5_06_2.html (Letöltés: 2009. október 12.)
- MATLARY, Janne Haaland: *Dangerous Dysfunction? Governing Integrated Military Force in Europe*
-Internet: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9Q6e_K1lI0MJ:www.nupi.no/content/download/1369/37963/file/Matlarys%2520bokbi drag%2520Ashgate.pdf+%22Dangerous+Dysfunction%3F+Governing+Integrated+Military+Force+in+Europe%22&hl=hu&gl=hu&si g=AHIEtbS8-jd_ALdXeKC2S47RCBY5vZUB0g (Letöltés: 2009. október 18.) -24. p.
- MC 362/1, NATO Rules of Engagement (July 2003)*
- NÉMETH, István: *Filozófia-váltást az érdekek védelmében* =Hadtudomány, 2006/4. -pp. 75-77. -ISSN 1215-4121
- Opening Remarks by Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski at the Council on Foreign Relations "Nato At 60" Symposium*
-Internet: http://www.cfr.org/publication/18666/opening_remarks_by_polish_foreign_minister_radoslaw_sikorski_at_the_council_on_foreign_relations_nato_at_60_symposium.html (Letöltés: 2009. október 14.)
- SAIDEMAN, Stephen M., AUERSWALD, David P.: *NATO at War: Understanding the Challenges of Caveats in Afghanistan (2009)*.
=APSA 2009 Toronto Paper -Internet: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=1321010
(Letöltés: 2009. október 13.) -39 p.
- Sharing the burden; Overview* =Defence Management Journal, Issue 41 -Internet: http://www.defencemanagement.com/article.asp?id=342&content_name=Overview&article=10138 (Letöltés: 2009. október 16.)
- SUNDQUIST, Leah R.: *NATO in Afghanistan: A Progress Report - USAWC Strategy Research Project, 2008* -U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013 -Internet: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA479722&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (Letöltés: 2009. október 22.) -26. p.
- The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, Article 5*
-Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Letöltés: 2009. október 13.)
- THRUENSEN, Peter Dahl: *NATO in Afghanistan – What lessons are we learning, and are we willing to adjust?* -Danish Institute for International Studies, DIIS REPORT, 2007:4 -ISBN: 978-87-7605-234-8
-Internet: http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports%202007/DIIS_2007-14_UK_F_WEB.pdf (Letöltés: 2009. október 20.) -52. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. VARGA Attila Ferenc

**Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám**

WYRWICH, Roswitha, DENISON, Andrew: *Zivilmacht und Ohnmacht: Deutschlands Einsatz in Afghanistan*

-Internet: http://www.transatlantic-networks.com/zivilmacht_und_ohnmacht.pdf (Letöltés: 2009 október 14.) -8. p.

AZ OHIÓI NEMZETI GÁRDA: AZ USA EGYIK SZÖVETSÉGI ÁLLAMÁNAK „SAJÁT” HADERŐ SZERVEZÉSÉRŐL (2. RÉSZ)

THE OHIO NATIONAL GUARD — THE MILITARY FORCE OF ONE OF USA'S FEDERAL STATES (PART 2.)

Az Északnyugati Tartomány első törvénye létrehozta a milíciát. Kimondták, hogy minden felnőtt férfi köteles saját fegyverzetével szolgálni az államot, amikor az szükségessé válik. Ebben a törvényben határozták meg először a milícia szervezetét, ellenőrzési rendjét és gyakoroltatását. Amikor Ohiót 1803-ban befogadta a szövetség, a milícia létszáma 5 030 fő volt. Ez az 1812-es háború kitöréséig 33 270-re nőtt, melyből 26 280 fő teljesített hosszabb-rövidebb ideig katonai szolgálatot. Ebben az időszakban Ohio északnyugati részén volt a harccselekmények fő szárazföldi frontja. A háború után Ohio rohamos növekedése miatt több mint 180 000 főre nőtt a létszám, amiből ugyanakkor csak 15% volt felfegyverezve; és így annyira működésképtelenné vált, hogy 1844-ben az Ohiói Államgyűlés eltörölte a mustrálási, valamint saját fegyverzet beszerzési köteleltséget.

The first law of the Northwest Territory created the militia, in which every adult male was obligated to serve with his own weapon. It set forth its organization as well as its system of musters and military drills. When Ohio was admitted to the Union in 1803, it numbered 5 030. By the outbreak of the War of 1812 it had grown to 33 270, of whom 26 280 performed military service for various periods of time, in consequence of the fact that northwest Ohio was the primary land front in the war. After the war, due to Ohio's rapid growth, its numbers grew to over 180 000, of which only 15% were armed and became so useless that in 1844 the Ohio General Assembly eliminated the requirements of mustering and of the provision of ones own weapons.

AZ OHIÓI MILÍCIA MEGSZERVEZÉSE

Az Északnyugati Tartomány legelső törvénye az 1788. július 25-én alkotott milícia törvény volt. Ez minden 16 és 50 év közötti férfit katonai szolgálatra kötelezett.¹ Megszabta szervezetét (64 közkatona századonként, 8 század zászlóaljanként, kettő zászlóalj ezredenként)² és minden férfit kötelezett arra, hogy ellássa magát szuronyos muskétával vagy vontcsövű puskával, 40 tölténnyel vagy egy font löporral és négy font ólommal, valamint egyéb eszközökkel.³ Elrendelte továbbá, hogy minden vasárnap reggel tíz órakor az Istentisztelet helyszíne mellett a milícia tagjai fegyverrel felsorakozzanak.⁴ Akik mindezt elhanyagolták azokat pénzbüntetéssel sújtotta, és foglalkozott a haditörvényszéki eljárás rendjével is.⁵

A szövetséges milícia törvény elfogadását (1792) követően, 1799. december 13-án módosították az Északnyugati Tartomány milícia törvényét, beemelve abba a szövetséges törvény szabályait: a katonaköteles kort 18 és 45 éves kor között határozták meg, csökkentették a lőszer mennyiségét, és rögzítették a lőfegyverek ürméretét.⁶ Részletesen meghatá-

¹ Laws of the Governor and Judges under the Ordinance of 1787, 7/25/1788, section 1

² Ibid, 2

³ Ibid, 3

⁴ Ibid, 4

⁵ Ibid, 6-7, 8-11

⁶ Laws of the Northwest Territory, 12/13/1799, section 1 (tovább T.L. 1799)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOC SIS Sándor

rozták az önkéntes tüzér- és lovassági századok szervezetét, saját költségű ruházatát és loállományát.⁷ Zászlóaljanként önkéntes könnyű századokat hoztak létre, 18 és 28 év közötti állományból, akik saját költségükön öltöztek be.⁸ Elrendelték azt is, hogy a századparancsnokok századaikat sorshúzás útján nyolc csoportra bontsák rendszeres szolgálatteljesítésre.⁹ Tekintettel a lakosság növekvő számára és a javuló biztonsági helyzetre, eltörölték a heti, és elrendelték a kéthavi mustrát. Kivétel ez alól december és március, mert a teljes zászlóaljak áprilisban, a teljes ezredek októberben lettek mustrára rendelve.¹⁰ A milíciát három hadosztályba szervezték, és azokból kilenc dandárt hoztak létre.¹¹ Előírták azt is, hogy a kormányzó a tartományt vagy szomszédját ért támadás esetén a milícia tagjait, dandáronként egyszerre legfeljebb négy csoportot, illetve a többi dandárok közül azokat, amelyeket az adott évben még nem vettek igénybe, négy-négy csoportot behívhat szolgálatra.¹² Foglalkozott a törvény az önkéntes egységek behívásának rendjével¹³ és szabályozta a helyettesítés rendjét is.¹⁴ Ekkor rögzítették a tartományi milícia katonai jogszabályait is.¹⁵

Ohio államot 1803-ban fogadták be a szövetséges államok közé, ami egyúttal azt is jelentette, hogy életbe lépett az 1802. november 29-én elfogadott Alkotmány. Ez a milícia főparancsnoki feladatait a kormányzatra ruházta.¹⁶ Egész fejezet foglalkozik a tisztek megválasztásának rendjével: a csapattiszteket a század tagjai, a törzs- és főtiszteket a beosztott tisztek, míg a vezérőrnagyokat az államgyűlés két háza közösen választotta.¹⁷ Ez a rendszer egyúttal a civil kontrollt jelentette a katonai erő felett, és biztosította a polgárok fegyverviselési jogát is.¹⁸

1803. december 30-án – miután az állam-kormány megkezdte működését – elfogadták az első ohioi milícia törvényt. Ez a törvény szinte teljes egészében megegyezett az 1799-es tartományi milícia törvénnyel, de figyelembe vette a változásokat. Elsősorban a lakosság számának gyarapodása volt az, ami befolyásolta a változásokat, így a törvény már 4 hadosztályról beszél.¹⁹ Részletesen foglalkozik a törvény az egységek területi elosztásával, a tisztek megválasztásával és a könnyű gyalogság korhatárának szélesítésével (16-tól 40 éves korig).²⁰ A milícia létszámáról, felszereléséről és fegyverzetéről szóló éves beszámolót az ún. „Adjutant General” állította össze.²¹ Az „Adjutant General” pontos magyar fordítása nehezen meghatározható. A milícia harcoló alakulatai felett a kormányzó – mint főparancsnok – rendelkezett. Ő nevezte ki az Adjutant General-t, mint katonai törzsének főnökét, aki ebben a minőségében a kormányzó katonai tanácsadója és parancsainak közvetítője volt, aki a kormányzó nevében intézkedett.²² Ugyanakkor a milícia törvények alapján, az Adjutant General volt *ex officio* a milícia főfelügyelője is, aki a mindennapi operatív ügyekben – személyügyi kérdések, adminisztráció – is intézkedett.²³ A másik meghatározó katonai vezető az ún. „Quartermaster General” volt, akit – úgy, mint a vezérőrnagyokat – az Államgyűlés két háza közösen választott meg.²⁴ Az ő felelőssége volt a milícia logisztikai ellátása és adminisztrációja. Hosszú ideig párhuzamosan létezett a két tisztség, de a gyakorlat bizonyította, hogy az

⁷ Ibid, 5

⁸ Ibid, 6

⁹ Ibid, 16

¹⁰ Ibid, 18

¹¹ Ibid, 20

¹² Ibid, 33

¹³ Ibid, 35

¹⁴ Ibid, 38

¹⁵ Ibid, 42

¹⁶ Ohio Constitution of 1802, Art II, Section 10

¹⁷ Ibid., Art. V, Sections 1-7

¹⁸ Ibid., Art VIII, Section 20

¹⁹ Ibid, Section 3

²⁰ Ibid, Section 16

²¹ Ibid, Section 20

²² T.L. 1799, Section 12; O. M.L. 1803, Section 20

²³ Ibid.

²⁴ Ohio Constitution of 1802, Article V, Section 5.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOC SIS Sándor

egyszemélyi parancsnoki rendszer az Adjutant General vezetésével hatékonyabb a szervezet számára. 1857-ben a Quartermaster General még önállóan tette meg éves jelentését a kormányzónak,²⁵ 1859-re azonban már az Adjutant General évi jelentésében lett beépítve a beszámoló.²⁶ Az 1866-os Ohioi Állami Milícia Törvény rendezte a kérdést és az Adjutant General fennhatósága alá rendelte az állam minden katonai fegyverzetét és felszerelését.²⁷

Az Ohioi Milícia Törvényt 1844-ig sokszor módosították, ami elsősorban a lakosság növekvő száma miatt történt és nem érintette az alapelveket. A rohamosan gyarapodó lélekszám és a területi alapon szervezett egységek miatt sűrűn módosították az egységek szervezési határait. Jól példázják a változások okait a tízévenként tartott szövetségi népszámlálás adatai, valamint az Adjutant General milíciáról szóló éves jelentései. Az 1. táblázat bemutatja a lakosság létszámának változását egy százéves intervallumban, a 2. táblázat a milícia létszámának alakulását, mint Ohio szervezetét az állam létezésének első 40 évében.

Év	Lakosság összesen ²⁸	Férfiak összesen	Népsűrűség/km ²
1800	42 159	21 974*	0,40
1810	230 760	120 279*	2,28
1820	581 434	303 061	5,58
1830	937 903	484 503	8,97
1840	1 519 467	784 102	14,35
1850	1 980 329	1 016 808	18,70
1860	2 339 511	1 190 162	22,09
1870	2 665 260	1 337 550	25,16
1880	3 198 062	1 613 936	30,19
1890	3 672 329	1 855 736	34,27
1900	4 157 545	2 102 655	39,25

1. táblázat: Ohio Állam lakosságának gyarapodása 1800–1900 (* becslésen alapuló számok)

A Greenville-i egyezményt követő időszakban Ohio lakossága rohamosan növekedett, így az indiánok kénytelenek voltak visszahúzódní a Maumee folyó felső részére, Északkelet-Indiánába. Az 1805-ben Fort Industry-ban megkötött egyezménnyel vette kezdetét az a 25 éves folyamat, amelyben lépésről lépésre vonultak vissza az indiánok és adtak át egyre több földet a telepeseknek.²⁹ Érdemes itt megemlíteni, hogy az indiánok felfogásában a föld tulajdonjoga más értelmet kapott, mint a fehér telepeseknél. Hitük szerint a föld Isten teremtménye, az emberek csak „hasznát vehetik”, de birtokolni csak Isten képes. Ebből a logikából levezetve nem jelentett számukra nagy elvi áldozatot, hogy átengedjék a tulajdonjogot a fehéreknek.³⁰

²⁵ Messages and reports made to the General Assembly and the Governor of the State of Ohio for the Year 1857, (tovább E.D., jelentkezési év) Part I, 461 – 464.

²⁶ E.D 1859 Part 1, 103 – 117.

²⁷ O.M.L. 1866, Section 38.

²⁸ Historical Statistics of the United States, Cambridge University Press, New York, 2006, Vol 1, Part A, Table Aa5194-5290

²⁹ Chase, 38

³⁰ Hunt R. Douglas, The Ohio Frontier: Crucible of the Old Northwest 1720 – 1830, Indiana University Press (1996)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOC SIS Sándor

Az előbb ismertetett folyamat persze nem ment zökkenőmentesen. Tecumseh, a Shawnee törzs egyik vezetője kísérletet tett egy indián szövetség létrehozására, hogy érdekeiket közösen képviseljék. Az Egyesült Államok kormánya – félve a precedenstől – megbízta Indiana kormányzóját, Harrison tábornokot, hogy vezessen megelőző hadjáratot az indiánok ellen. Az ütközet 1811. november 7-én zajlott le a Maumee folyó mentén, Tippecanoe mellett (a mai Indiana Államban), amelyben felszámolták az indiánok haderejét.³¹ Az elkövetkező 1812-es háborúban az indiánok így már csak az angolok segédcsapataiként kaptak szerepet.

Év	Létszám	Hadosztály	Dandár	Gyalogos/Puskás			Lovas			Tüzér		
				e	z	szd	e	z	szd	e	z	szd
1803	5 030			7	15				1			2
1805	9 272	3	5	14	29	120			2			1
1806	15 038	4	8	16	43	193			2			1
1807	15 324	3	7	16	43	203			3			1
1811	33 270	4	17	57	111	508			23			1
1814	36 771	csak az összlétszámról maradtak adatok										
1815	46 852	4	19	58	124	604			21			4
1819	76 890	8	28	80		858			29			9
1820	83 247	8	29	103		953			27			8
1821	86 021	8	31	106		944			28			8
1822	82 326	10	38	107		936	4		32			11
1823	94 896	10	38	115		1 036	8		40			19
1824	99 865	10	40	131		1 122	11		47			25
1826	110 188	14	48	160		1 357	15		69			32
1927	110 364	14	48	167		1 395	17		75	1		39
1829	115 376	14	48	161		1 395	?		?	?		?
1830	125 159	14	50	147	7	1 233	3	14	78		4	33
1831	126 471	16	53	143	8	1 233	4	13	76		5	28
1832	132 161	17	54	149	9	1 241	3	16	71		4	32
1834	132 713	17	55	141	8	1 178	3	16	68		6	29
1835	146 428	17	55	157	10	1 134	5	13	66	2	7	33
1837 ³²		23	65									
1839	160 505	23										
1840		23										
1841	180 258	23										

2. táblázat Az Ohio Milícia létszáma és szervezete 1803-1841³³
(Rövidítések: e – ezred; z – zászlóalj; – szd – század)

³¹ Chase, 41

³² 1835-től a Polgárháborúig csak hézagok adatok maradtak meg, melyek az E.D sorozatban találhatóak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOC SIS Sándor

Az 1812-es háborúnak két fő oka volt. Az egyik, hogy az angol Királyi Haditengerészet erőszakos sorozási gyakorlata, amely a nyílt tengeren amerikai hajókról történt, sértette az Egyesült Államok tekintélyét; a másik, hogy az indiánok felbujtása a telepesek ellen komoly biztonsági kockázatot jelentett a határvidéken. Az Egyesült Államok nyugati településein ezért is fogadták nagy lelkesedéssel a háborút, és az sem véletlen, hogy a döntő csaták is a nyugati hadszíntéren folytak.³⁴

1812. március 12-én, Madison elnök felkérte a Kongresszust, hogy rendeljen el hadiállapotot.³⁵ Április 12-én a honvédelmi miniszter felszólította Meigs kormányzót (Ohio), hogy mozgósítson 1200 milicistát és küldje Fort Detroitba.³⁶ A daytoni gyülekezés helyszínén Hull tábornok, Michigan kormányzója átvette a parancsnokságot (május 25-én), és június 1-én 1900 fős seregével (közte az 1200 fős ohioi milícia egység) elindultak Detroitba.³⁷ Az Egyesült Államok hadseregének egyik legsúlyteletesebb kudarca augusztus 16-án következett be. Az ügyes angol megtévesztés hatására Hull és többszörös túlerőben lévő hadserege ellenállás nélkül megadta magát, és feladta Fort Detroitot.³⁸ A vesztes sereg milicista tagjait becsületszóra hazaengedték az angolok, míg a tényleges katonák hadifogságba kerültek.³⁹ Egyidejűleg az angolok lerohanták az őserdőben lévő Fort Mackinacet (a Michigan és a Huron tavak közötti szorosban) és Fort Dearbornt (a mai Chicago). Ezzel az Egyesült Államok nyugati határa védtelenné és nyitottá vált.

A kudarcokat követően Harrison vette át az északnyugati hadsereg vezetését, melybe augusztus végére 74 milicista századot hívtak be Ohióból szövetséges szolgálatra.⁴⁰ Szeptember végére ez a szám 112-re nőtt.⁴¹ Harrison 1812 őszén megindult vegyes szövetséges/milícia hadseregével Detroit felé, gondosan biztosítva menetvonalát, erős helyőrségeket hagyva maga után. Miután azonban hadserege bal szárnyát a Raisin folyó mentén 1813. január 22-én az angolok megsemmisítették, téli szállására vonult, ami egyúttal az 1812-es nyugati hadjárat végét is jelentette.⁴²

1813. február 1-én, Harrison hozzákezdett Fort Meigs építéséhez a Maumee folyó déli partján, újra megerősítve az észak-nyugati határ védelmét.⁴³ Az erődöt az első angol ostrom április 27. és május 9. között érte. Miután egy sikertelen vállalkozás során az angolok több száz védőt lemészároltak, Meigs kormányzó Ohio teljes milíciáját behívta, és személyesen vezette Fort Meigs felmentésére. Mielőtt azonban az erődhez érkeztek volna, az angolok feloldották az ostromot, így Harrison hazaküldte Meigs milicista hadseregét.⁴⁴ Június 20-28. között az angolok újra Fort Meigs ellen vonultak, de eredményt nem értek el. Ezt követte augusztus 1-3. között Fort Stephenson (a Sandusky folyó mentén, az Erie tó déli partján) ostroma. Az ostrom hírére Meigs kormányzó újra behívta a teljes milíciát, több mint 10 000 embert.⁴⁵ Mielőtt azonban az erődhez értek volna, az angolok megint elvonultak. Így Harrison elbocsátotta a milícia zömét, két ezredet tartva mindössze fegyverben.⁴⁶

Alapjaiban változtatta meg a katonai helyzetet Perry sorhajókapitány győzelme az Erie tavon. Szeptember 10-én a Perry vezette flotta a teljes Erie tavi angol flottát fogságba ejtette, lehetővé téve ezzel Harrison szabad mozgását a tókörményeki

³³ Heim, W. S., American State Papers, (1998) Volume I – V (továbbiakban: A.S.P.)

³⁴ Noha az északi hadszíntéren (a Niagara és a Szt. Lőrinc folyók mentén, és a Champlain tó északi végén) a Kanadai határ mentén, jelentős harcok folytak, azok nem befolyásolták jelentősen a hadműveleti helyzetet.

³⁵ Galbreath, Charles B. History of Ohio. The American Historical Society, Inc. Chicago & New York, vol 1, 564 (1925)

³⁶ National Intelligencer, Washington D.C., 4/12/1812 (tovább N. I.)

³⁷ McAfee, Robert D., History of the Late War in the Western Country, (1816), Historical Publishing Co., Bowling Green, OH (1919), 62

³⁸ N.I.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Roster of Ohio Soldiers in the War of 1812, Adjutant General of Ohio (1916) (továbbá Roster 1812)

⁴¹ Ibid.

⁴² Ryan, David J., Ohio in Four Wars, The Heer Press, Cooumbus (1917), 23

⁴³ Ibid, 24

⁴⁴ Ibid, 35

⁴⁵ Ibid, 53

⁴⁶ N.I.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOC SIS Sándor

határon.⁴⁷ Ezt követően az angolok kivonultak Detroitból, majd katasztrofális vereséget szenvedtek a kanadai Thames folyó mentén, Harrison katonáitól (Tecumseh is itt vesztette életét). Ezzel az 1812-es háború Ohio határán befejeződött, noha több milicista egység szolgálatban maradt a határ menti erődítményekben.

Azt kell mondanunk, hogy ez a háború a férfi lakosság arányban nagyobb erőfeszítést kívánt az ohioi miliciától, mint a polgárháború, annak ellenére, hogy ott számban több ohioi katona szolgált. Nem szabad elfelejtenünk az a tényt, hogy egy éppen kialakuló, újonnan betelepített államról volt szó, ahol a milícia behívása sokkal nagyobb gazdasági, mint társadalmi felfordulást jelentett, mint a későbbi időkben.

Az 1812-es háború után is folytatódott Ohio rohamos fejlődése, lakosságának folyamatos növekedése. Ez természetesen a jogszabályi keretek kialakítására is hatással volt.⁴⁸ Az 1815-ös békét követő 20 év alatt a besorolt milícia létszáma 146 428-ra nőtt, ami 17 hadosztályba szervezett 55 dandárt jelentett, benne 1131 gyalogos, 66 lovas és 40 tüzér század.⁴⁹ A létszámok ugyanakkor csalókák, mert a felszerelés terén korántsem volt ennyire impozáns a helyzet. Egyenruhával és egyes fegyverekkel csak az önkéntes századok (lovas, tüzér, puskás és könnyű gyalogos) rendelkeztek. Jellemző, hogy a tüzér századoknak csak egy-egy lövegük volt, lőszer kocsi és vontató ló nélkül. Jól mutatják a felszerelési problémákat azok a jelentések, amelyeket az Adjutant General és a Quartermaster General küldött 1835-ben. Ezekből kiderül, hogy a miliciának 15%-a volt mindössze ellátva fegyverrel, ebből is 6% a saját fegyverével ment volna a harcba.⁵⁰

Az sem növelte a milícia tekintélyét, hogy a mustrát évi egy napra csökkentették.⁵¹ A besorolt miliciarendszer elsorvadását mutatja az is, hogy például 1840-ben a 23 hadosztályból 6 egyáltalán nem tett jelentést, és csak 12-nek jelentkezett valamennyi dandára.⁵²

Az állam vezetése végül elismerte a helyzet tarthatatlanságát és az 1844. március 12-én elfogadott milícia törvényben – noha megtartotta a milícia besorolási rendszert – eltörölte az általános milícia kiképzést és a saját fegyverrel való ellátási kötelezettséget.⁵³ Bár a törvényekben hosszú évekig megmaradt a milícia besorozási cikkely, a valóságban ezen túl csak katonai népszámlálási szerepet játszott.

Kulcsszavak: amerikai nemzeti gárda, haderő-szervezés, Ohio

Keywords: American National Guard, Ohio

FELHASZNÁLT IRODALOM

Acts of the State of Ohio, LAWS, ETC (különböző évek)

CHASE, Salmon P.: *Statutes of Ohio*, Corey & Fairbank; Cincinnati (1833)

GALBREATH, Charles B.: *History of Ohio*. The American Historical Society, Inc. Chicago & New York, Volume 1 (1925)

HEIM, W. S.: *American State Papers*; (1998)

Historical Statistics of the United States. Cambridge University Press; New York, 2006, Volume 1

HUNT, Douglas R.: *The Ohio Frontier: Crucible of the Old Northwest 1720-1830*, Indiana University Press; (1966)

Laws of the Governor and the Judges under the Ordinance of 1787

⁴⁷ Ryan, 57-61

⁴⁸ 1818, 1821, 1824, 1826, 1831, és 1837-ben vagy módosította, vagy új törvényt hozott az Ohio-i Államgyűlés.

⁴⁹ A.S.P., 1835

⁵⁰ A.S.P., 1835; E.D., 1841, Doc. No. 59, Quartermaster General 12/13/1841

⁵¹ Reid, Whitelaw; Ohio in the War; Moore, Wilstach & Baldwin, Cincinnati, (1868) Volume I, 19

⁵² E.D. 1841, Doc. No. 57, Adjutant General 2/6/41

⁵³ O.M.L. 1844, 3/12/44, Section 1 & 2

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOC SIS Sándor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Laws of the Northwest Territory

McAFEE, Robert D.: *History of the Late War in the Western Country.* (1816) Historical Publishing Co; Bowling Green, OH; (1919)

Messages and reports made to the General Assembly and the Governor of the State of Ohio (különböző évek)

National Intelligencer. Washington, D.C.

Ohio Constitution of 1802

REID, Whitelaw: *Ohio in the Civil War,* Moore, Wilstach & Baldwin; Cincinnati; Volume I; (1868)

Roster of Ohio Soldiers in the War of 1812. Adjutant General of Ohio; (1916)

RYAN, Davis J.: *Ohio in Four Wars,* The Heer Press; Columbus, OH; (1917)

A MAGYAR TENGERI HAJÓPARK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KEZDETÉN

THE HUNGARIAN SEA SHIP PARK ON THE BEGINNING OF THE WORLD WAR TWO

A második világháború kitörésekor Magyarország 11 tengeri hajóval rendelkezett. A flotta két új hajóval bővült a háború alatt, de idővel veszteségek is keletkeztek. A hajók egy része a szövetségesek oldalán, más része a német hadigépezet szolgálatában tevékenykedett. A második világháború első magyar veszteségei is éppen a tengereken keletkeztek: 1940 augusztusában —majdnem 3000 km-re Budapeستől — a Kelet nevű magyar gőzöst az Atlanti-óceánon német tengeralattjáró süllyesztette el. 1941-ben a Fekete-tengeren is elsüllyed egy magyar hajó, az Ungvár. A Szovjetunió elleni támadással a Fekete-tengeri német utánpótlásban felértékelődött a speciálisan kialakított, folyami és tengeri hajózásra is alkalmas magyar Duna-tengerjáró flotta. A magyar tengeri hajók a világháború különböző időszakaiban katonai szállításokat teljesítettek.

At the outbreak of World War II Hungary possessed 11 sea ships. During the war the fleet gained two more new ships, but losses also occurred with time. One part of the ships acted on the side of the allied forces, the other part acted for the German war machine. The first Hungarian war losses arose on the seas: the Hungarian steamship called Kelet was sunk by a German submarine almost 3000 km far from Budapest on the Atlantic Ocean in August 1940. In 1941, another Hungarian ship called Ungvár sunk on the Black Sea. With the attack against the Soviet Union the German army needed the Hungarian fleet for supplies, thus the role of the specially built Hungarian Danube-seafaring fleet became more pronounced, as it was capable of shipping on rivers as well as sea. Hungarian sea ships performed military transport function during the different stages of the war.

BEVEZETÉS

Alábbi tanulmányunkban bemutatjuk a magyar kereskedelmi hajópark méretét és működési környezetét a második világháború kitörésétől a magyar semlegesség feladásáig. 1939 szeptemberében 11 tengeri hajó járta a vizeket magyar lobogó alatt. A második világháború első magyar veszteségei is éppen a tengereken keletkeztek: 1940 augusztusában majdnem 3000 km-re Budapeستől a *Kelet* nevű magyar gőzöst az Atlanti-óceánon német tengeralattjáró süllyesztette el. Egy évvel később — éppen vízrebocsátása után pár hónappal — a Fekete-tengeren is elsüllyed egy magyar hajó, ez azonban német bérletben járta a tengert. Mint látni fogjuk, a háború során valamennyi magyar hajó végzett katonai szállítási feladatokat különböző vizeken.

A TENGERHAJÓZÁS HELYZETE A HÁBORÚ KITÖRÉSEKOR

A *Magyar Nemzeti Szabadkikötő* 1939-ben — jelezve a tengerhajózás sikereit — felvette a *Magyar Királyi Nemzeti Szabadkikötő és Tengerhajózási Vállalat* nevet.¹ Még 1938-ban a Duna-tengerhajózási Rt. (DTRT) alaptőkéjét kétfélmillióra emelték fel, miközben jelentős beruházások fejeződtek be a csepeli kikötőben. Ugyanebben az évben *Bornemissza Félix*, a szabadkikötő igazgatója kisebb kereskedelmi küldöttséggel Irakba utazott újabb piacok reményében.² A Ganz mozdonyainak Dél-Amerikába szállítása, valamint — főleg brazil importra alapozva — egy komoly kávéraktár kialakítása is a DTRT háború előtti tervei között szerepelt.³ A társaság a világháború kitörése előtt célul tűzte ki járatainak meghosz-

¹ DEZSÉNYI Miklós – HERNÁDI Ferenc: A magyar hajózás története. Budapest (továbbiakban: Bp.), 1967. p. 115.

² Hajózási Hírlap XIII. évf. 1. szám.: p. 9.

³ JUBA Ferenc: A magyar tengerészet a második világháborúban. Kaposvár, Magyar Nemzeti Történelmi Társaság 1993. p. 12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

szabítását a Perzsa-öböl, továbbá északon Norvégiáig.⁴ Bornemissza még 1940-ben is tárgyalt a Szovjetunióban a Budapest–Leningrád–Helsinki és a Budapest–Fekete-tenger–Azovi-tenger útvonalra szánt háromezer tonnás hajók forgalomba állításáról.⁵ A tervek megvalósítását azonban a háború kitörése megakadályozta. Különösen a magyar lobogó alatt hajózó *Kelet* gőzös 1940. augusztus 19-i elsüllyesztése intette óvatosságra a kereskedelmi hajózás pártfogóit.

A harmincas évek közepén sikerrel megkezdett Duna-tengerhajózás⁶ mellett 1939-ben még négy, Budapesten bejegyzett tengerhajózási társaság működött.⁷ A XI. kerületi Otthon utcában rendezte be irodáját a még 1933-ban megalakult *Angol–Magyar Hajózási Részvénytársaság*, mely 1939 szeptemberében a *Csárda*, és *Csikós* gőzösekkel szabadhajózást üzött. A hajók brit gyárakban épültek az 1913-as és 1917-es években. Ugyancsak 1933-ban jött létre olasz tőkével a *Neptun Tengerhajózási Részvénytársaság*, melynek irodája a belvárosi Nádor utcában volt. A társaság a háború kitörésekor a *Nyugat* és a *Kelet* nevű hajóit üzemeltette. A *Magyar Hajózási Részvénytársaság* a világháború előestéjén, 1938-ban vásárolt meg a *Munson Steamship Line*-től egy 2400 tonnás *Baltimore*-ban épített hajót, melyet *Szent Gellért* névre keresztelt.⁸ Ugyanakkor a svájci érdekeltségű és *Burger Bernát* nevéhez fűződő vállalkozás (Finagra S.A.) is rendelkezett egy hajóval, a mindössze 1509 tonna hordképességű *Turullal*. Valamennyi mélytengeri hajót üzemeltető cég külföldi tőke segítségével, a magyar kormány által nyújtott kedvezmények miatt telepedett meg Budapesten. Hajóikat kedvező szerződésekkel a háború elején francia, vagy brit bérletbe adták.⁹

Ezek mellett az egységek mellett a DTRT öt hajója szerepelt még a magyar lajstromban a háború kitörésekor. A *Budapest*, a *Szeged*, a *Tisza*¹⁰ és a *Kassa* Újpesten épültek a harmincas években, a *Duna* a francia *Le Seyne*-ben 1910-ben.¹¹ A világháború kitörésének pillanatában ez volt a társaság legidősebb, a *Kassa* a legfiatalabb hajója. A mélytengeri hajók az első világháború előtti vagy alatti években épültek, közülük a legkisebb a *Turul* volt, a legnagyobb pedig a *Nyugat* a maga 4323 bruttó-regisztertonnájával.

Az épülő Duna-tengerjáró hajóknál rendszerint felhasználták az előző egység konstrukciós tapasztalatait, valamint egyéb módon is próbálták tökéletesíteni azokat. Így a bécsi Hajózástechnikai Kísérleti Intézetben is folytak modellkísérletek.¹² A folyam-tengerhajózás sikeresnek bizonyult — és mint látni fogjuk — a német törekvések tovább növelték a DTRT flotta jelentőségét.

Németország a harmincas évek közepétől komoly gazdasági expanziót hajtott végre a Duna-medencében. A Harmadik Birodalom 1938. március 13-tól már Magyarország szomszédjaként alakította az erőviszonyokat a térségben. Szeptemberben a müncheni egyezményrel, novemberben a bécsi döntéssel komoly területrendezésekre is sor került, melyek során egyértelművé vált, hogy a húszas években még érzékelhető angol és francia, majd a később jelentkező olasz diplomáciai mozgásteret a térségben a német váltja fel. Az olcsó, kevés energiafelhasználást igénylő dunai hajózás nem volt érdektelen a német vezetés számára, különösen a román, a magyar és a balkáni nyersanyagimport lehetőségei miatt. Ezt támasztják alá az Anschlusst követően megvalósult dunai fejlesztések, például az új linzi kikötő kiépítése, a Ranshofenben felépített alumíniumüzem, az osztrák olajfinomítók gyors ütemű fejlesztései.¹³ A német érdeklődést mu-

⁴ DEZSÉNYI: i.m.: p. 119.

⁵ JUBA: i.m.: 1993. p. 13.

⁶ A DTRT 1934-ben alakult, az első magyar Duna-tengerjárót 1934. augusztus 14-én bocsátották vízre Újpesten.

⁷ Ezek a cégek külföldi tőke segítségével alakultak meg, és a magyar kormány által biztosított kedvezmények miatt telepedtek meg Budapesten. Hajóik magyar lobogó alatt közlekedtek, a kapitányok mellett a személyzet is többségében magyarokból állt.

⁸ KÁDÁR: Ferenc: A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története. Bp., 1976., p. 147-150.

⁹ Ld.: mellékletek

¹⁰ A Tisza esetében alkalmazták először az új 400 lóerős Ganz-Jendrassik motort. A Budapest és a Szeged esetében a 2x215 LE, míg a Tiszánál először, majd valamennyi ezt követő típusba 2x400 LE teljesítményű főgép került. Katona Miklós: Duna tengerjáróink a második világháborúban II. rész. In: Haditechnika (főszerk.: Hajdú Ferenc) 2005/2. p. 62-64

¹¹ JUBA: i.m.: 1993. p. 13-15. A Duna gőzös régi neve *Marquise de Lubersac* volt. Az első világháborúban Marseille előtt megtorpedózták, majd a háború után kiemelték.

¹² Dr. BÍRÓ József: A magyar Duna-tengerhajózás története a felszabadulásig. In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI. Bp., 1983. p. 238.

¹³ Molnár György: A magyar folyamhajózás főbb eseményei 1935-1941 között. In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI. p. 594

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

tatja Raeder vezértengernagy magyarországi útja is 1938 nyarán, melynek során a folyamórség váci hadgyakorlatát is megtekintette.¹⁴

A háború kitörésekor a térségbeli német pozíciók már meglehetősen stabilak voltak. A gazdasági szereplők minden bizonnyal ennek elsősorban a hasznát, semmint a kárát érezhették. 1938-tól a lakosság számára is érezhető gazdasági fellendülés egyik fontos pillére az volt, hogy a német gazdaság szinte minden magyar mezőgazdasági termékre vevőként jelentkezett. A magyar gabonaexport zöme Németország felé irányult, az 1938. évi negyedik német-magyar kereskedelmi pótegyezmény szerint az ország búzakisviteli feleslegének 50%-át is Németországba irányították.¹⁵ A liszt, a bauxit és más anyagok esetében is látható a német piac növekvő fontossága, míg az átmenő forgalomban a román nyersolaj dominált. A termelést jó ideig nyersanyaghiány sem akadályozta, mivel Magyarország semleges országgént elvileg szabadon kereskedhetett.¹⁶ A Dunán több német érdekeltségű cég is működött (valamint a volt osztrák cégek, mint a *Dunagőzhajózási Társaság*).¹⁷

A Duna gazdasági szerepén túl, a háború kitörésével, a Szovjetunió elleni támadást követően mindinkább jelentős katonai szerephez is jutott. A folyami hajók azonban nem feleltek meg a Fekete-tengeri akciókra, a szovjet szárazföldön és kikötőkben harcoló hadsereg támogatására. Ráadásul a Fekete-tengeren csak kis hajótér állt a németek rendelkezésére. Nyugat-Európából, majdnem az egész kontinens megkerülésével, a Földközi-tengeri hadműveletek közepette nehézkes volt német tengeri hajók átvezénylése a térségbe. Ugyanakkor a magyar Duna-tengerjárók az orosz kikötők és a Harmadik Birodalomhoz csatolt Bécs közötti távolság zömét meg tudták tenni.¹⁸

A TENGERHAJÓZÁS A MAGYAR SEMLEGESSÉG FELADÁSÁIG

Amikor 1939. szeptember 1-jén a *Schleswig-Holstein* német iskolahajó ágyúja lengyel Gdansk kikötőjét lőttek, a magyar hajók zöme úton volt valahol a világ vizein. A hónap végén a DTRT legrégebbi hajója a *Duna, Edvi-III és Gyula* parancsnoksága alatt Isztambulból Bejrútba tartott. A hajón utazott a neves orientalista tudós, *dr. Germanus Gyula* is, aki a háború kitörése miatt, úti célja elérése érdekében volt kénytelen tengerésznek állni.¹⁹ A hajó a boszporuszi *Büyük Derében* csak az aknák pontos helyét ismerő révkalauzok vezetésével tudott továbbhaladni Isztambul belső kikötőjébe.²⁰ Később Bejrútban a francia gyarmati rendőrség nem engedte kiszállni a személyzetet és Germanus professzort sem, mire ő a következőket írta: „A félelem, amit fontoskodva elővigyázatosságnak neveznek, sok fontos intézkedést szült. Mindenki-ben kémet szimatoltak.”²¹

Ez az incidens jól mutatja, mire számíthattak a tengerészek a háború kitörésével. Ráadásul a *Dunát* 1939. november 19-én a görög partok közelében a *Maleas*-foknál az *Arethusa*²² brit cirkáló Máltába rendelte, hogy elővigyázatosságból át vizsgálja.²³ Az eljárás miatt a DTRT igazgatósága felvette a kapcsolatot a londoni kormánnyal. A tárgyalások eredményesek voltak, bár az angolok szigorú megszorításokat alkalmaztak. Például a rakományokról pontos jegyzéket kellett küldeni a londoni Gazdasági Hadviselés Minisztériumának (Ministry of Economic Warfare), egyes kikötőkben szabályoz-

¹⁴ U.ott

¹⁵ Molnár: i.m.: p. 598.

¹⁶ Magyarország a XX. században (főszerk.: Kollega Tarsoly István) Szekszárd, 1998. I. kötet p. 116.

¹⁷ 1938-ra a hazai MFTR volt a Duna harmadik legnagyobb hajózási társasága.

¹⁸ A Duna-tengerjárókkal *Gönyűig* tudtak akadálymentesen közlekedni. A Kikötő-Tengerhajózás. 1943. március 1. p. 3.

¹⁹ A magyar Duna-tengerjárók ugyanis csak áruszállítást végeztek, személyszállítást nem.

²⁰ GERMANUS Gyula: Kelet varázsa. Bp., 1957. p. 170.

²¹ GERMANUS: i. m.: p. 173.

²² Az *Arethusa* cirkálót 1936 márciusában bocsátották vízre. A hajót elkészülése után a földközi-tengeri 3. cirkáló hajóraj (3rd Cruiser Squadron) szolgálatába rendelték, és a második világháború kitörésekor is ott tartózkodott.

²³ 1939. év végén (december 14-én) az első Duna-tengerjárónak, a *Budapestnek* a 100. útjának megünneplésére is sor került Csepelen. Az ünnepségen *Varga József* miniszter mellett vitéz Bornemissza Félix, a szabadkikötő igazgatója is köszöntötte a hajó kapitányát, *Milasin Lajost*. Magyar Nemzet, 1939. december 13.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

ták az áruk rakodását, előírták, hogy ha a DTRT hajókon szokatlan rakományt szállítatnának, arról értesíteni kell a minisztériumot.

A szigorú szerződést azonban csak 1940. február 29-én írták alá, pár hónappal később (június 6-án) az olasz hadba lépéssel az egész Földközi-tenger hadszíntérré változott.²⁴ Augusztus 19-én egy német tengeralattjáró (U A jelzésű²⁵) az Atlanti-óceánon elsüllyesztette a *Neptun Rt. Kelet* nevű gőzösét. A hajó parancsnoka *Potzner Frigyes* volt. A gőzös a németek által megszabott hadterületen kívül — üresen — haladt, ám ennek ellenére a német tengeralattjáró a felszínre emelkedve tizenegynéhány ágyúlövéssel elsüllyesztette. A hajó helyzete északi szélesség 49 fok 40 perc, nyugati hosszúság 21 fok 50 perc volt, közel 550 tengeri mérföldre az ír partoktól. A hajótörötteket a brit *Wellington* korvett vette fel pár nappal később.²⁶ A *Kelet* gőzöst a szövetségesek bérelték ki áruszállításra, de a hajón maradt a magyar trikolór és a magyar parancsnok is. Hasonlóan francia vagy angol bérletbe került a *Csárda*, a *Csikós*, a *Nyugat*, a *Szent Gellért* és a *Turul*. Valamennyi hajó magyar parancsnok alatt működött.²⁷

A következő hónapban (szeptember 3-án) szovjet-magyar kereskedelmi szerződést²⁸ írtak alá, melynek értelmében Újpesten elkezdték építeni a 4000 tonnás (3900 DWT) *Szimferopolt* és *Sewastopolt*.²⁹ Az 1941. június 22-én megindult Szovjetunió elleni támadás már Galacon találta a két hajót, ugyanis a felépítményt itt kellett felszerelni. A hajók a Magyar Orient Vonal Tengerhajózási Rt. tulajdonában a *Magyar Tengerész* és *Magyar Vitéz* neveket kapták, ám a németek bejelentették igényüket mindkettőre. Így azok *Teja* és *Totila* néven léptek a háborúba.³⁰

A Duna-tengerhajózás eközben — még a Jugoszlávia szétesése után, a Dunában maradt aknák ellenére — sem állt le.³¹ A forgalom azonban a háborús állapotok miatt egyre csökkent. 1941 elején a *Kassát* a németeknek adták bérbe, és *Földes Károly* parancsnoksága alatt a megszállt *Pireusba* rendelték. Itt 1941. április 28-án a hajó közelében egy német teherhajó robbant fel. A *Kassa* legénységét a kapitány időben a rakpartra parancsolta, amiért megkapta a kardokkal ékesített német másodosztályú sasrendet. A rakomány a benzin mellett értékes repülőbombákat is tartalmazott a krétai akcióhoz.³²

Május 8-án *dr. Pelcsárszky Imre* Ungvár polgármestere és *leveldi Kozma Miklós* Kárpátalja kormányzói biztosa jelenlétében ünnepélyes vízre bocsátották az *Ungvár* motorost,³³ majd egy hónap múlva, június 9-n a *Kolozsvárt* is.³⁴ Azonban amikor Németország pár hét múlva megindította csapatait a Szovjetunió ellen a Duna és a Fekete-tenger hadiszállítási útvonallá változott. A *Kassa* és *Tisza* után a DTRT többi négy hajóját is német bérbe adták.³⁵ A Barbarossa-terv kivitelezéséhez Románia, Szlovákia és Finnország után június 27-én Magyarország is csatlakozott. A német Dél hadseregcső-

²⁴ BÍRÓ: i. m.: p. 242.

²⁵ Az UA (ex Batiray) eredetileg török rendelésre épült Kielben a Germaniawerftnél. Vízrebocsátására 1938 augusztusában került sor. Az egység Hans Cohausz parancsnoksága alatt kezdte meg háborús portyáit a német haditengerészet kötelékében.

²⁶ Bővebben ld.: ZSIGMOND Gábor: Magyar tengerhajózás a szövetségesek oldalán I. rész In: Haditechnika 2006/1.

²⁷ Ezek a külföldi tőke segítségével alakult cégek hajói voltak. Ld. még mellékletek.

²⁸ Magyarország és a Szovjetunió között több gazdasági egyezmény is született. Ezek nem voltak mellékese a sikeres revíziók (Dél-Felvidék, Kárpátalja) révén megnövekedett ország nyersanyagszükséglete miatt sem, különösen a győri programmal meghirdetett hadiipari konjunktúra tükrében. A teljesség igénye nélkül jelezzük, hogy az importlistán faáru, érc, bányászati termékek, az exportlistán hajószállítás, vasúti kocsikerékpár stb. szerepelt. Részletesebben ld.: SERES Attila: Az 1940. évi magyar-szovjet kereskedelmi szerződés néhány problémájáról. In: KÚT (főszerk.: Gergely Jenő) 2007/1-2. szám. p. 94-114.

²⁹ SERES: i.m.: p. 110-112.

³⁰ Alig néhány hónapos működés után az egyik hajó elsüllyedt a Fekete-tengeren, a másikat később a visszavonuló németek robbantották fel az Al-Dunán. KÁDÁR: i.m.: p. 132-133.

³¹ ZSEMBERY Gyula: A Duna-tengerhajózás története. Bp., 1951. p. 36.

³² JUBA: i.m.: 1993. p. 21.

³³ A hajó hossza 71,8 m, szélessége 10 m, oldalmagassága közepén 4,7 m. Teherbírása 2,28 m merülésnél 649,3 t és kb. 30 t üzemanyag, 3,10 m merülésnél 1166,7 t. Sebessége teljes rakománnyal a tengeren 10 tengeri mérföld. A négy raktár rakodásához 8 db hajódaru (derrick) volt, egyenként 2 tonna teherbírással.

³⁴ A hajó érdekessége, hogy a háború után *Ural* néven a Fekete-tengeren járt szovjet kereskedelmi lobogó alatt. BALOGH Béla: Duna-tengerjáró hajóink fejlődése. In: Járművek, Mezőgazdasági Gépek. 11. évfolyam, 1964. 4. szám. p. 137.

³⁵ BÍRÓ: i.m.: p. 248.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

port alárendeltségében így a magyar gyorsadtest is jelen volt, mely július 23-tól *Tulcsin* térségéből a *Bug* nyugati partján a német 17. hadsereg alárendeltségében a Fekete-tenger felé nyomult előre.³⁶ Míg a *Kassa* és a *Tisza* motorosokat még egyenként napi 2000 birodalmi márkáért sikerült bérbe adni, addig az 1941. július 12-én megkötött szerződésben az *Ungvár* és az első útjára induló *Kolozsvár* napi 1500, a *Szeged* 975, a *Budapest* 750 márkáért került bérletbe.³⁷

Egyébként a magyar tengeri hajópark zöme ekkor már angol-francia bérletben volt, sőt panamai átlóbogózásuk is megtörtént.³⁸ A DTRT bérbe vett hajóit felkészítették a hadi szolgálatra, ami általánosságban a következőket jelentette:

- a parancsnoki híd deszkaborítást kapott (szilánkfogó)
- a kormányállás tetejét és oldalait deszkapalánkok közé öntött homokkal erősítették meg
- mindegyik hajót átfestették szürkére
- a hajók két darab 20 mm-es légvédelmi gépágyút kaptak az orrban és a tatban (A kis Budapest csak egy gépágyút kapott, valamint a bérbe nem adott Szegedre is felszereltek egy 40 mm-es Bofors légvédelmi gépágyút)³⁹
- a fedélzetre külön barakkokat építettek a németekkel bővült személyzet miatt
- a hajókon német fényszórókat rendszeresítettek
- morze lámpát kapott minden hajó (német jelzőszeméllyel)
- a mentőmellényeket kötelezővé tették
- kiegészítették a hajók tűzoltó-felszerelését
- minden ablak elsötétítő-fedőt kapott, hogy a kiszűrődő fények ne legyenek láthatóak
- a fedélzetre került egy német szikrász és jelzős, valamint egy német biztos a rakomány és az útvonal biztosítása érdekében
- a légvédelem kezelésére és a rakomány ellenőrzésére ugyancsak német személyzetet kaptak⁴⁰

A Fekete-tengerre a német hajók a Földközi-tengerről jöttek át, illetve kisebb egységeket a Dunán, vagy vasúton szállítottak ide.⁴¹ Az is előfordult, hogy néhány gyorsnaszádot autópályán vittek Drezda és Ingolstadt között, hogy innen Linzbe, majd a Fekete-tengerhez vontassák őket.⁴² A DTRT egységei mellett igénybe vettek román és bolgár hajókat is.⁴³ A konvojokat tengeralattjárók és repülőgépek is vigyázták. A német haditengerészet a szállítások biztosítására a szövetségesek atlanti stratégiájához hasonlóan konvojokba szervezte a hajókat. Előfordult az is, hogy magyar hajókat olyan román egységek kísérték, mint a *Naluca* vagy a *Sborul*, melyek az első világháborúban F82 és T81 néven még a Monarchia hadihajói voltak.⁴⁴

1941. november 6-án a repülőbombákkal és benzinnel megrakott *Ungvár* (parancsnok: *Milassin Lajos*) vezette konvojt négy dunai aknaszedő és két román torpedónaszád⁴⁵, valamint két repülőgép kísérte.⁴⁶ *Tulcsesától* a szintén magyar *Tiszával* (parancsnok: *Holop Adolf*) folytatta útját. *Friedrich Petzel* kapitány, a német Duna-flottilla parancsnoka is az *Ungváron* utazott, azonban *Bugas* előtt, közel Odesszához a hajó aknára futott és elsüllyedt. A robbanás magával rántott

³⁶ GOSZTONYI Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Bp., 1995. p. 45.

³⁷ BÍRÓ: i.m.: p. 248.

³⁸ Ld.: ZSIGMOND: i.m.: p. 77-80. (A Haditechnika 2006-ben 5 részben valamennyi hajó háborús sorsát bemutatta a szerző tollából.)

³⁹ A hajók légvédelmét természetesen nem a magyar tengerészek, hanem német legénység kezelte.

⁴⁰ BECZE Csaba: A magyar kereskedelmi tengerészet a második világháborúban I. rész. In: Haditechnika (főszerk.: Hajdú Ferenc) 2005/4. p. 77-78.

⁴¹ A hajótér okozta nehézségeken úgy is enyhíteni kívántak, hogy 1941-ben a magyar-német kormányközi gazdasági bizottsági tárgyalásokban a németek 1600 t acélanyagot ígértek 4 új Duna-tengerjáró hajó megépítésére. Ld.: BÍRÓ: i.m.: p. 250.

⁴² Dr. Molnár György: A dunai hajózás történetének főbb kérdései 1939-1945 között. In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VII. p. 539.

⁴³ HÁMORI Péter: A magyar hajózás képes története. Bp., 1999. p. 119.

⁴⁴ JUBA: i. m.: 1993. p. 22-23.

⁴⁵ A Vosper osztály Viforul és Vijelia egységei.

⁴⁶ JUBA: i. m.: 1993. p. 26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

több mentőcsónakot és a két román torpedónaszádót is.⁴⁷ 12 magyar tengerész, 5 tiszt, és 28 katona halt meg. Az áldozatok között volt *Petzel* kapitány is.⁴⁸

A magyar tengeri hajópark első vesztesége az Atlanti-óceánon elsüllyesztett *Kelet* gőzös volt (1940. augusztus 19.), majd bő egy évvel később az *Ungvár* követte (1941. november 8.). A sort később a Jáva szigete körül elsüllyedt *Nyugat*,⁴⁹ majd az 1943-ban megtorpedózott, de hazavontatott *Kolozsvár* folytatta. A szabadhajózást űző és a külföldi tőke segítségével életre hívott, Budapesten bejegyzett cégek hajói a világ számos kikötőjében megfordultak az atlanti konvojokban éppúgy, mint a távol-keleti vizeken. Eközben a Duna-tengerjárók előbb a Fekete-tengeren, majd Szevasztopol elfoglalása után az Azovi-tengeren jártak. E hajók és legénységük története és veszteségeik a háború gazdaság- és hadtörténetének szerves részei.

1. sz. melléklet: A magyar tengeri kereskedelmi hajópark a háború kitörésekor:

Hajó neve	BRT	Építés éve és helye	Hajótulajdonos neve	Megjegyzés
Budapest	493	1934, Budapest - Újpest	Magyar Királyi Duna-Tengerhajózási Rt. (DTRT)	az első Duna-tengerjáró hajó, Szevasztopol kiürítésekor román katonákat is szállított
Csárda	3872	1917, Sunderland	Angol-Magyar Hajózási Rt.	panamai lobogó alá helyezték (a magyar lobogó bevonása: 1940. december 8., Lisszabonban)
Csikós	3937	1913, Sunderland	Angol-Magyar Hajózási Rt.	panamai lobogó alá helyezték (a magyar lobogó bevonása: 1941. február 20., Lisszabonban)
Duna	966	1910, Le Seyne	DTRT	Podima k. zátonyra futott (1940. ápr.)
Kassa	1022	1939, Budapest - Újpest	DTRT	1941 áprilisában Pireusban tartózkodott német hadiszállítmánnyal
Kelet	4294	1913, South Shields	Neptun Tengerhajózási Rt.	német tengeralattjáró süllyesztette el az Atlanti-óceánon (1940. aug. 19.)
Nyugat	4323	1912, South Shields	Neptun Tengerhajózási Rt.	valószínűleg a surabayai kikötőt ért japán támadás következtében süllyedt el
Szeged	594	1936, Budapest - Újpest	DTRT	egy ideig a Fekete-tenger kikötőibe és Törökországba járt, szolgálva a magyar külkereskedelmet
Szent Gellért	3799	1916, Baltimore	Magyar Hajózási Rt.	panamai lobogó alá helyezték (a magyar lobogó bevonása: 1940. október 14.)
Tisza	961	1937, Budapest - Újpest	DTRT	Szevasztopol kiürítésekor komoly szovjet légitámadás érte (1944. május 10.), a hajó légvédelme 3 gépet lelőtt
Turul	2478	1916, Great Lakes (Michigan)	Finagra S.A. és Burger Bernát,	panamai lobogó alá helyezték (a magyar lobogó bevonása: 1940. október)

⁴⁷ BECZE Csaba: A magyar kereskedelmi tengerészet a második világháborúban I. rész. In: Haditechnika (főszerk.: Hajdú Ferenc) 2005/4. p. 78.

⁴⁸ Fél évvel az eset után, 1942. május 20-án az *Ungvár* halottainak emlékére a csepeli Szabadkikötőben emlékművet emeltek. Később az 1943. január 22-én megtorpedózott *Kolozsvár* hősi halottainak neve is felkerült a talapzatra. (A háborúban a két DTRT hajón 19 tengerész vesztette életét.) Az emlékmű a második világháború után elpusztult, ám bronz horgonyát sikerült megmenteni, majd a kilencvenes évek elején Tengerész Emlékműként újjáavatni a budapesti Duna-korzón.

⁴⁹ Zsigmond Gábor: Magyar tengerhajózás a szövetségesek oldalán IV. rész – A Nyugat gőzös hadiútjai. In: Haditechnika 2006/5. p. 75-76.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

2. sz. melléklet: A hajók a lajstromozás ideje szerint (zárójelben a lajstromozás éve):

1. Csárda (1931)
2. Kelet (1934)
3. Budapest (1934)
4. Nyugat (1934)
5. Csikós (1934)
6. Duna (1935)
7. Szeged (1936)
8. Turul (1936)
9. Tisza (1937)
10. Szent Gellért (1938)
11. Kassa (1939)

Megjegyzés: A háború alatt a magyar Duna-tengerjáró flotta az Ungvár (1941) és a Kolozsvár (1941) nevű hajókkal bővült.⁵⁰

Kulcsszavak: Duna-tengerhajózás, második világháború, magyar tengerészet, kereskedelmi tengerészet, magyar hajóvesztések

Keywords: Danube-see navigation, World War II, Hungarian marine, Hungarian ship losses, merchant marine

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOGH Béla: *Duna-tengerjáró hajóink fejlődése*. In: Járművek, Mezőgazdasági Gépek. 11. évfolyam, 1964. 4. szám.
- BECZE Csaba: A magyar kereskedelmi tengerészet a második világháborúban I-II rész. In: Haditechnika (főszerk.: Hajdú Ferenc) 2005/4 és 2005/5
- Dr. BÍRÓ József: *A magyar Duna-tengerhajózás története a felszabadulásig*. In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI.
- BOGNÁR Jenő: *A magyar Duna-tengerjáró hajógyártás 50 éve*. In: Haditechnika. 1985/3.
- BORNEMISSZA Félix–BARTOS Dezső: *Magyarország és a tengerhajózás*. Bp., 1942.
- BORNEMISSZA Félix: *A Duna nemzetközi-jogi, gazdasági és politikai jelentősége*. In: A Kikötő-Tengerhajózás. 1943. június 3.
- Corpus Iuris Hungarici
- CSONKARÉTI Károly: *Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészete*. Bp., Zrínyi Kiadó, 2001.
- DEZSÉNYI Miklós–HERNÁDI Ferenc: *A magyar hajózás története*. Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1967.
- DUBROVIĆ, Ervin (főszerk.): *Riječka luka*. Rijeka, 2001.
- GERMANUS Gyula: *Kelet varázsa*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1957.
- GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Bp., Európa Könyvkiadó, 1995.
- HEGEDÜS Hubert: *Dunán-tengeren*. Bp., Gondolat, 1966.

⁵⁰ A háború befejezéséig elkészült még a *Komárom* nevű hajó, azonban a kitűzött próbaút előtt egy nappal (1944. szeptember 18-án) amerikai bombatalálat érte. A háború után az Óbudai Hajógyár átépítette és a hajó a *Desna* nevet kapta. Egy később *Manics* névre keresztelt hajó teste is még a háború vége előtt elkészült volna. (Ezt a hajótestet nevezték *Szolnok*nak.) További 6 hajó anyaga állt a Ganz Hajógyár telepén előkészítve. Ezekből készültek el a háború után — már szovjet jóvátételre — a Kolozsvár főméreteivel a következő hajók: *Simeiz, Koreiz, Don, Kalamius, Massandra, Livadia*. V.ö.: BALOGH Béla: *Duna-tengerjáró hajóink fejlődése*. In: Járművek, Mezőgazdasági Gépek. 11. évfolyam, 1964. 4. szám. pp. 133-140.; Bognár Jenő: *A magyar Duna-tengerjáró hajógyártás 50 éve*. In: Haditechnika. 1985/3. pp. 34-37.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

ZSIGMOND Gábor

- HORVÁTH Csaba: *A Hazáért – mindhalálíg!* Bp., Honvéd Kiadó, 1999.
- HORVÁTH József: *A "Nautica" – A fiúmei Tengerészeti Akadémia története.* Bp., Ha-jós Bt., 1999.
- JUBA Ferenc: *A magyar tengerészet a második világháborúban.* Kaposvár, Magyar Nemzeti Történeti Társaság, 1993.
- JUBA Ferenc: *A magyar tengerészet nagyjai.* Kaposvár, Magyar Nemzeti Történeti Társaság, 1995.
- KATONA Miklós: *Duna tengerjáróink a második világháborúban* II. rész. In: *Haditechnika* 2005/2.
- KÁDÁR Ferenc: *A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története.* Bp., Gépipari Tudományos Egyesület, 1975.
- KÁDÁR Ferenc: *Egy kapitány naplójából.* I. kötet, Bp., 1981
- KVASSAY Jenő: *A Duna-torkolat hajózásának kérdései.* Bp., 1918
- Magyarország a XX. században* (főszerk.: Kollega Tarsoly István) Szekszárd, 1998. I. kötet
- Magyarország az első világháborúban.* (főszerk.: Szijj Jolán) Bp., Petit Real Könyvkiadó, 2000.
- Magyarországi rendeletek tára.* Bp., M. kir. Belügyminisztérium, 1935.
- Magyarországi rendeletek tára.* Bp., M. kir. Belügyminisztérium, 1939.
- Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1915-iki évre.* Fiume, M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1915.
- MLADIÁTA A. János: *Beitrag zum Donau-Seeschiffartsproblem.* In: *Werft-Reederei-Hafen.* 1935. évi 21. füzet
- MLADIÁTA A. János: *„Budapest” folyami és tengeri hajó vízrebocsátása.* In: *Hajózási Hírlap.* IX. évf. 9. szám. p. 1-4.
- MLADIÁTA A. János: *A „Budapest” motoros első alexandriai útja.* In: *A Tenger* 1935. V-VIII. (különlenyomat)
- MOLNÁR GYÖRGY: *A magyar folyamhajózás főbb eseményei 1935-1941 között.* In: *Közlekedési Múzeum Évkönyve* VI.
- Dr. MOLNÁR GYÖRGY: *A dunai hajózás történetének főbb kérdései 1939-1941 között.* In: *Közlekedési Múzeum Évkönyve* VII.
- SERES Attila: *Az 1940. évi magyar-szovjet kereskedelmi szerződés néhány problémájáról.* In: *KÚT* (főszerk.: Gergely Jenő) 2007/1-2. szám.
- ZSEMBERY Gyula: *A Duna-tengerhajózás története.* Bp., 1951.
- dr. ZSEMBERY Gyula: *Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről.* In: *Közlekedési Közöny.* 1964. október 11. 41. szám.
- ZSIGMOND Gábor: *Magyar tengerhajózás a szövetségesek oldalán I. rész* IN: *Haditechnika* 2006/1.
- ZSIGMOND Gábor: *Magyar tengerhajózás a szövetségesek oldalán IV. rész – A Nyugat gőzös hadiúttjai.* IN: *Haditechnika* 2006/5.

HIVATKOZOTT KORABELI SAJTÓTERMÉKEK:

- A Kikötő-Tengerhajózás* (szerk.: Piller Vilmos) 1943.
- A Tenger* (szerk.: Gonda Béla) 1939.
- Hajózási Hírlap* (szerk.: Piller Vilmos) 1934-1939.
- Magyar Nemzet* 1939.

A LÉGIERŐ KÉPESSÉGEINEK AZ ÁTTEKINTÉSE

OVERVIEW OF CAPABILITIES OF AIR FORCES

A tanulmány a légierő képességeit tekinti át egyfajta „katonai műveletközpontú” szemlélettel. A szerzők elemzik az egyes műveleti formákat és kitérnek a magyar légierő csapatok képességeire is.

This essay is about the overview of "military operations based" method of approach to a subject of air power capabilities. The authors analysed the types of military operations concerning with air power and adverted briefly to the Hungarian air power's capabilities issues.

Az utóbbi időben a katonai szakirodalom egyik leggyakrabban használt kifejezése a „képesség” szó volt, amely különböző szóösszetételekben szinte uralta a szakmai közbeszédet is. Gondoljunk csak a „képességfejlesztés”, a „képesség-csomag” vagy akár a „felajánlott képességek” fogalmakra. A cikkben a szerzők, egyfajta „műveletközpontú” szemlélettel áttekintést adnak a légierő haderőnem képességeiről, és érintik a magyar légierő csapatainak képesség-összetevőit.

A korszerű fegyverrendszerekkel, haditechnikai eszközökkel végrehajtott katonai műveletek során a légierő jelentős mértékben képes befolyásolni azok kimenetelét. A korszerű légierő műveletei, alkalmazási formái és a rendelkezésére álló erőforrások mennyisége, minősége és az ebből létrehozható képességei között szoros kapcsolat áll fenn, ezek kölcsönösen hatnak egymásra.

Általános megfogalmazás szerint, a légierő csapatainak képessége alatt: *azon mennyiségi és minőségi mutatók összességét értjük, amelyek birtokában a légierő katonai szervezeteinek potenciálisan lehetőségük van a meghatározott küldetések és feladatok végrehajtására.*

Amikor a légierő katonai képességeiről beszélünk, nem kerülhető meg a légierő által potenciálisan végrehajtható műveletek kérdésköre, hiszen a műveletek célja és jellege alapvetően meghatározza a légierő szükséges képességeit.

A légierő hagyományos értelemben vett katonai műveleteit — attól függően, hogy melyek az elérendő célok, illetve a művelet az ellenség (szembenálló fél) fegyveres erőinek mely komponense ellen irányul, — alapvetően négy csoportba oszthatjuk.

Ezek a következők:

- stratégiai légi hadműveletek;
- légi szembenállási hadműveletek;
- felszíni erők elleni hadműveletek;
- támogató légi hadműveletek.

1. A stratégiai légi hadműveletek fő célja, hogy kihasználva a légierő előnyös tulajdonságait (gyorsaság, nagy hatótávolság és csapásmérő képesség, rugalmasság), jelentős hatást gyakoroljon az ellenségre, annak fegyveres erejére és ezzel megakadályozza őt a háború megkezdésében, illetve folytatásában.
2. A légi szembenállási hadművelet célja az ellenség (szembenálló fél) légierőjének pusztítása, tevékenysége hatékonyságának csökkentése, ezzel a saját csapatok számára megfelelő cselekvési szabadság biztosítása, a l e - v e g ő b ő l t ö r t é n ő f e n y e g e t e t t s é g ű k m i n i m a l i z á l á s a . A l é g i s z e m b e n á l l á s i h a d m ű v e l e t e k e t a l é g t é r f e l e t t i e l l e n ő r z é s m e g h a t á r o z o t t f o

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

kának elérése és megtartása érdekében hajtják végre, ugyanis ezzel kedvező feltételeket lehet teremteni a saját csapatok tevékenységéhez.

A légi szembenállási hadműveletek támadó és védelmi légi szembenállásra oszthatók:

- a támadó légi szembenállás magában foglalja az ellenség légierejének megsemmisítését és semlegesítését, elsősorban az ellenség területe felett. A támadó légi szembenállás tartalmazza a légtér megtisztítását a vadászok által, a vadászkísérést, a repülőterek támadását, a hadszíntéri rakéták és kapcsolódó rendszerek elleni támadást, valamint az ellenséges légvédelem elnyomását.
- a védelmi légi szembenállás magában foglalja az ellenség légierejének megsemmisítését és semlegesítését a saját terület felett és annak közelében. A védelmi légi szembenállás tartalmazza az aktív légvédelmi fegyverrendszerek alkalmazását (vadászrepülő, föld-levegő osztályú rakéták és légvédelmi tüzérség) valamint a passzív védelmi rendszabályok bevezetését.

3. A felszíni erők elleni hadművelet célja az ellenséges szárazföldi és vízfelszíni (víz alatti) erők pusztításával képességük csökkentése, hatékony alkalmazásuk megakadályozása. Az ellenséges felszíni erők elleni műveleteknek két formája lehet: a tengeri légi hadművelet és a levegő-föld hadművelet.

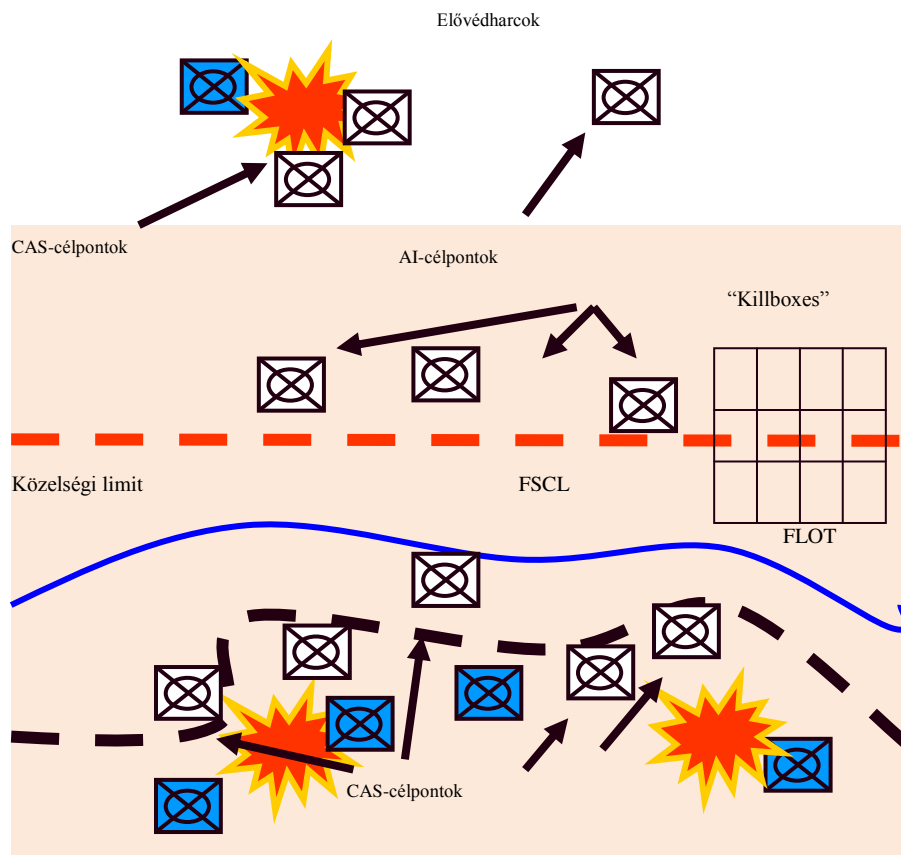
A felszíni erők elleni hadműveleti alkalmazási formák elmélete az utóbbi évtizedben jelentős változásokon ment át, amelyek fő mozgatórugói a lehetséges háború felfogásában történt változások, valamint az egyre jelentősebb szerepet kapó válságkezelési feladatoknak való mind jobb megfelelés igénye voltak. A jövő harcmezejére a "nonlinearitás" lesz a jellemző, amely szerint az egyes harcok a hadműveleti területen már nem lesznek egyértelműen és egyszerűen egyes te-repszakaszokhoz köthetőek, pillanatnyi térbeni helyzetük inhomogénná válik. További változást indukál a harcászati ve-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

zetést és irányítást támogató információs rendszerek fejlődése, valamint az egyre pontosabb és megbízhatóbb információkat nyújtó harctéri felderítő és monitorozó rendszerek alkalmazásában rejlő lehetőségek is.

A légi lefogás és a közvetlen légi támogatás tűzkoordinációja a lineáris harmezőn (forrás: AFDD 2-1.3.)

A legújabb szövetséges elvek szerint a LÉGI LEFOGÁS és a KÖZVETLEN LÉGI TÁMOGATÁS szétválasztása a légi műveleteknek a saját csapatoktól mérhető távolsága, valamint a tervezés és végrehajtás időszakában megkövetelt integráció szintje alapján történik. Meghatározható egy olyan távolság,¹ amelyen belül még garantálható a megbízható tűzirányítás és a saját erők, valamint a végrehajtó repülőeszközök védelme.

A LÉGI LEFOGÁS — a módosult, jelenlegi értelmezés szerint — magába integrálja a korábbi harmező légi lefogás és a légi lefogás műveleti formákat, olyan felszíni célpontok megsemmisítésére (bénítására) tervezik alkalmazni, amelyek rendszerint kívül esnek a saját erők tűzeszközeinek a hatótávolságán,² így a végrehajtás során nem igényel olyan szoros integrálást a saját felszíni erők tűzével és manőverével. A légi lefogás a rendeltetését az ellenséges célok pusztításával, tevékenységének zavarásával, késleltetésével, valamint szabad manőverezésének akadályozásával tölti be. A célpontokról való információ minőségének függvényében lehet előre megtervezett, és ún. nem előre megtervezett.

¹ Close proximity

² Nagyobb a távolságuk, mint az előbb említett "close proximity".

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

Az ELŐRE MEGTERVEZETT³ légi lefogás — amire a lehetőségek szerint törekedni kell — feltételezi a célpontokról való közel valósidejű felderítési adatok folyamatos meglétét, valamint a saját erők helyzetéről, tevékenységéről és tüzeréről való pontos tájékoztatást.

A NEM ELŐRE MEGTERVEZETT⁴ formát alkalmazzák, amikor az ellenséges célpontokról nem rendelkeznek megbízható információval. Ebben az esetben a csapásmérők számára elsősorban nem célpontokat, hanem területet jelölnek ki, ahol a felderített célokat kell megsemmisíteniük. Ezt a formát *”fegyveres felderítésnek”*, *”útvonal-felderítésnek”*⁵ hívják. Speciális változatát az ún. *”gyilkos doboz”*⁶ kijelölése jelenti, amely tulajdonképpen egy légtérfelhasználást szabályzó rendszabály, amit akkor alkalmaznak, ha garantáltan létezik olyan terület a harcmezőn, ahol saját erők nem tartózkodhatnak, így az ott megjelenő erők csak ellenséges csapatok lehetnek.

A légi lefogás sikerét csak az alábbi feltételek megléte esetén tartják valószínűnek:

- légifölény;
- fontos és légi támadó eszközökkel pusztítható célok jelenléte a harcmezőn;
- folyamatos nyomásgyakorlás a földről és a levegőből egyaránt;
- az ellenség logisztikai rendszerének gyengítése;
- az erőkifejtés összpontosítása;
- hatékony légtérmenedzsment.

A KÖZVETLEN LÉGI TÁMOGATÁS a saját csapatok közvetlen közelében, a tűzeszközök hatótávolságán belül biztosítja a felszíni erők számára a megfelelő tüzerőt a támadó és védelmi műveletekben egyaránt. A végrehajtása során hármas követelménynek kell megfelelnie: a saját csapatok harcának hatékony támogatása az ellenséges erők pusztításával, bénításával, vagy akadályozásával, a saját felszíni erők biztonságának a szavatolása a műveleteket végrehajtó légi támadó eszközök tüzétől, és a saját légi támadó eszközök védelme a saját csapatok légvédelmi tüzétől.

---

³ Preplanned air interdiction

⁴ Nonpreplanned air interdiction

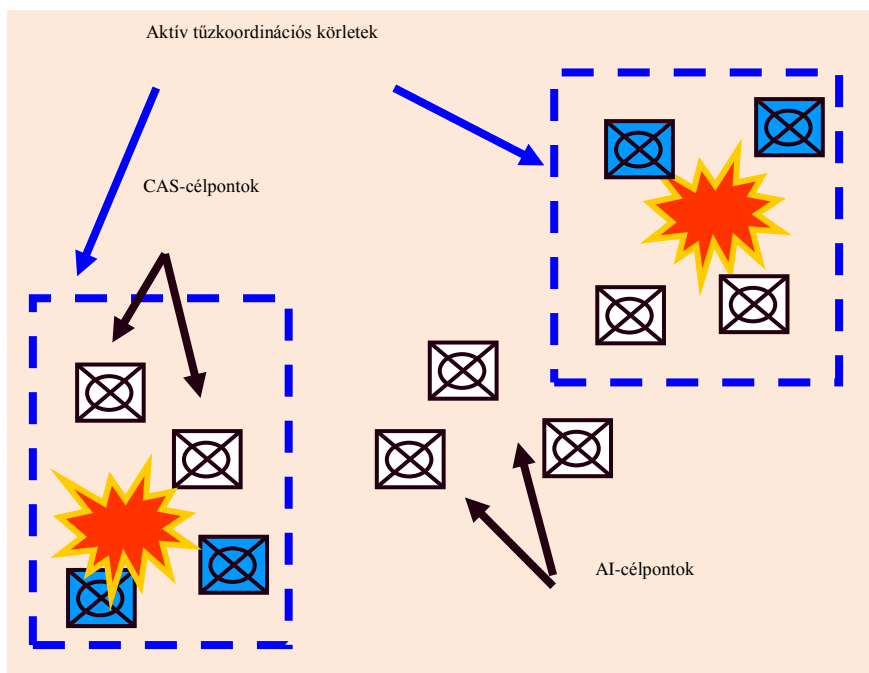
⁵ Armed reconnaissance, Road reconnaissance

⁶ Killbox

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

Tűzkoordináció a nem lineáris harcmezőn (forrás: AFDD 2-1.3.)

A fenti követelményekből adódóan jól érzékelhető, hogy mennyire szoros integráció és koordináció szükséges a légi és a felszíni műveletek tervező, irányító és végrehajtó tevékenysége során. Különösen nagy szükség van rá akkor, ha a tűzerő összpontosítására van szükség és a válaszadási (reakció-) idő rövid. A légvédelem, vagy a lövészfegyverek tüze olyan veszélyeket jelent a kijelölt repülőerők számára, hogy a feladatot csak speciális, ilyen harci körülményekre tervezett eszközökkel célszerű tervezni.

A szárazföldi erők hadműveleti sikeréhez elengedhetetlen a közvetlen légi támogatás integrálása a felszíni erők tűzével, az ellenséges légvédelem elnyomásával. AZ EGYIK LEGFONTOSABB ANNAK BIZTOSÍTÁSA, HOGY A LÉGI TÁMOGATÁS A MEGFELELŐ HELYEN AKKOR VALÓSULJON MEG, AMIKOR ARRÁ REÁLIS IGÉNY MUTATKOZIK.

Az előbbi követelményt egy rendkívül rugalmas, a mindenkor felszíni harci helyzethez igazodó igénylési rendszerrel valósítják meg. A felszíni műveletekért felelős parancsnok előre meghatározza a közvetlen légi támogatással megsemmisítendő célok listáját, amelyet a flexibilis vezetési-irányítási struktúra igénylési rendjének működtetésével a mindenkor elvárásokhoz igazítanak.

Az igénylési rendszer szempontjából a következő közvetlen légi támogatás-típusokat különböztetik meg: előre megtervezett⁷, amely lehet: menetrendszerű⁸, és hívásra⁹ végrehajtott művelet, valamint azonnali légi támogatást¹⁰.

A közvetlen légi támogatás csak akkor lehet igazán hatékony, ha a harcmezőn az ellenség döntő, érzékeny pontjait támadja, amelyet a dinamikusán változó harctevékenység során nehéz meghatározni. A döntő pontok ismeretének a függvényében a közvetlen légi támogatást irányító parancsnokok számára az ún. "húzott"¹¹, vagy a "tol"¹² közvetlen légi tá-

⁷ Preplanned CAS

⁸ Scheduled CAS

⁹ On-call CAS

¹⁰ Immediate CAS

¹¹ Pull CAS

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

mogatási harcászati fogások állnak a rendelkezésükre. Az említett harcászati fogások alkalmazásának alapvető feltétele egy jól működő felderítési és harcmező-megfigyelő ellenőrző rendszer megléte, amelynek segítségével a repülőbevetések a megfelelő célpontok ellen irányíthatóak.

A *“tolt közvetlen légi támogatás”* alkalmazásával a csapásokat a vezetési-irányítási rendszer mintegy *“tartalékolja”* és ha sikerül meghatározni a harcmező döntő pontjait, akkor a szárazföldi parancsnokok igénylése nélkül is *“rátolja”* a közvetlen légi támogatást a harcmezőre.

A *“húzott közvetlen légi támogatás”* módszerénél a döntő pontokat először a harcmezőn települt bevetést irányító szervek határozzák meg és *“ráhúzzák”* a tartalékolat támogatást a harcmezőre.

A közvetlen légi támogatás sikeres alkalmazását — a doktrinális felfogás szerint — a következő feltételek meglétéhez kötik: légi fölény megléte, az ellenséges légvédelem megfelelő szintű elnyomása, hatékony célmegjelölő-rendszer alkalmazása, kedvező időjárás, rugalmas vezetési rendszer működtetése, a hajózállomány és a végső repülésirányítók jó kiképzettsége, interoperábilis, megbízható híradás a felszíni erővel, valamint az igénylési rendszer összehangolt tevékenysége a vezetés-irányítás minden szintjén.

4. A támogató légi hadműveletek alatt azokat a hadműveleteket értjük, melyeket a légi hadműveletek sikere érdekében, a feladatok teljesítésének elősegítésére hajtanak végre. Ugyanakkor szükséges azt is hangsúlyozni, hogy a katonai műveletek összhaderőnemi jellegéből adódóan ezek a műveletek hozzájárulhatnak más haderőnemhez (fegyvernemhez) tartozó katonai szervezetek sikeres feladat végrehajtásához is.

A támogató légi hadműveletek fajtái a következők:

- megfigyelés, felderítés;
- elektronikai hadviselés;
- légi szállítás;
- légi utántöltés;
- különleges légi hadműveletek;
- korai előrejelzés, és riasztás;
- (harci) kutatás-mentés.

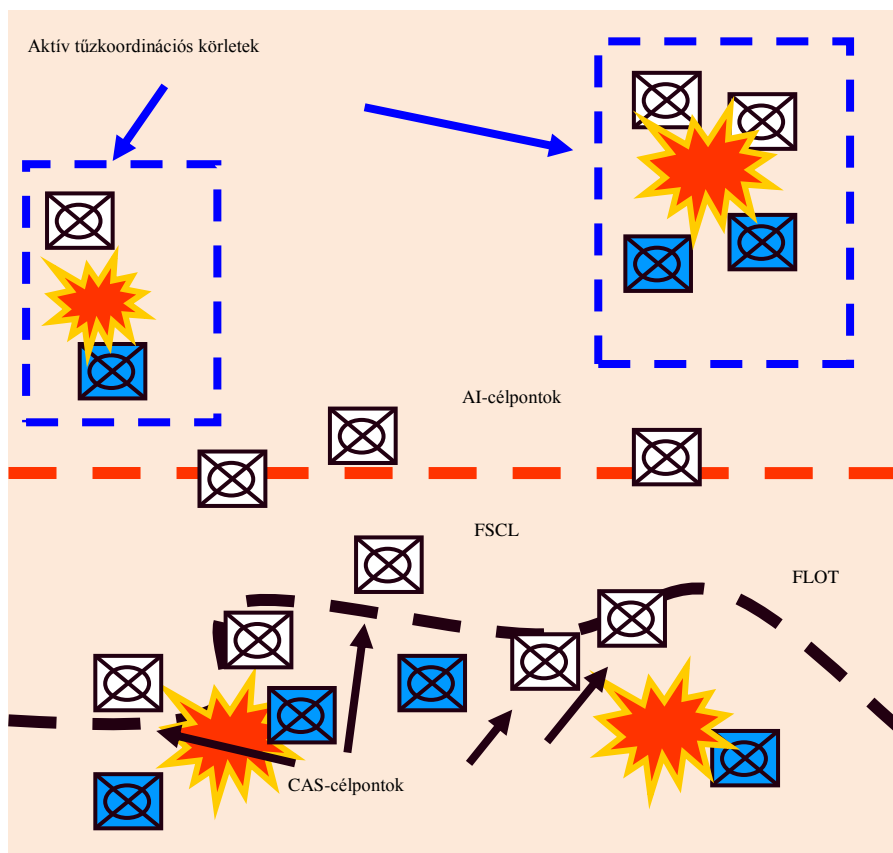
---

¹² Push CAS

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

A felszíni erők elleni műveletek kombinált tűzkoordinálása
(forrás: AFDD 2-1.3.)

Az előzőekben felsorolt műveletek végrehajtásához a légierőnek meghatározott, az alábbiakban felsorolt képességekkel kell rendelkeznie, amely képességek realizálásával biztosíthatók a megszabott (harc)feladatok, műveletek sikeres végrehajtása:

- felderítési képesség;
- légtér ellenőrzés képessége (légvédelmi képesség);
- csapásmérő képesség;
- szállítási képesség;
- elektronikai (információs) hadviselési képesség;
- légi utántöltési képesség;
- kutatási, mentési képesség;
- vezetési, irányítási képesség.

A f e l d e r í t é s i k é p e s s é g birtokában a légierő biztosítja, hogy a parancsnoki döntések megalapozottságához, a műveletek előkészítéséhez, vezetéséhez, végrehajtásához szükséges információ megfelelő időben, mennyiségben és minőségben álljon rendelkezésre. Az ellenség (szemben álló fél) erőforrásaira, tevékenységére, a hadműveleti területre, valamint az alkalmazás körülményeire vonatkozó információkat légi- és földi telepítésű, valamint űrbázisú szenzorok (radarok, infravörös érzékelők, videokamerák, fényképezőgépek stb.) segítségével gyűjtik össze.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

Lényeges eleme ennek a képességnek, hogy a felderítési információt késedelem nélkül, valós időben meg tudja jeleníteni a felhasználók számára.

A l é g t é r e l l e n ő r z é s é n e k k é p e s s é g e (légvédelmi képesség) azt fejezi ki, hogy a rendelkezésre álló erőforrások alkalmazásával a légi erő milyen mértékben tudja befolyásolni a légtérben folyó tevékenységeket. Ezt a légtér feletti ellenőrzés különböző mértékével lehet jellemezni. Ezek a következők: légi uralom, légi fölény, kedvező légi helyzet. A légtér feletti ellenőrzés legmagasabb foka a légi uralom, amely biztosítja a saját csapatok cselekvési szabadságát, tevékenységük műveleteinek sikerét. A légtér ellenőrzésének képessége szoros összefüggésben áll a felderítési képességgel, illetve azon eszközrendszerek és eljárások meglétével, amelyek a kívánt hatást ki tudják fejteni.

A c s a p á s m é r ő k é p e s s é g a légi erő esetében azt jelenti, hogy a katonai műveletek során megfelelő pusztító erőt tud megjeleníteni. A légi erő az ellenség (szemben álló fél) légierejének és felszíni erőinek erőforrásaira, csapataira, objektumaira mért csapásokkal megsemmisíti, gyengíti azokat, korlátozza alkalmazásukat, illetve csökkenti, vagy megszünteti hatásukat. A légi erő jellemző tulajdonságai, — a gyorsaság, hatótávolság és rugalmasság, valamint az erő kifejtésének koncentrációja — lehetővé teszik, hogy meglepetést okozzon, egyszerre több célpontot támadjon és a katonai művelet sikere szempontjából legfontosabb célpontokat támadja. A korszerű repülőgépek (helikopterek) a pusztítandó objektum jellegének, a pusztítás mértékének legjobban megfelelő mennyiségű és hatékonyságú fedélzeti fegyvereket, fegyverrendszereket alkalmaznak. Fontos szempont a légi csapások végrehajtása során a járulékos károkozás elkerülése, mértékének csökkentése. Ez a csapás objektumának pontos felderítésével, és nagy pontosságú, precíziós fegyverek alkalmazásával érhető el.

A s z á l l í t á s i k é p e s s é g lehetővé teszi a korszerű eszközökkel folytatott fegyveres küzdelemben a csapatok, a felszerelés gyors eljuttatását nagy távolságokra, ami a mobilitás, a gyors bevetethetőség fontos feltétele. Egy katonai művelet — legyen szó béketámogató, válságreakáló, vagy védelmi műveletről — sikere vagy sikertelensége nagyban függ attól, hogy az alkalmazásra kerülő erők milyen hamar képesek elfoglalni megindulási körleteiket. A műveletben részt vevő katonai erők hadműveleti szerepe, feladatköre, rugalmassága, képessége jelentősen megnőhet, kiszélesedhet, ha meghatározó elemei alkalmasak légi szállításra, bevetethetőségre. Ezért a légi szállítási képesség nemcsak egy eleme a légi erők képességeinek, hanem meghatározó szerepet játszik az összhaderőnemi, többnemzeti műveletek biztosításában.

A z e l e k t r o n i k a i (i n f o r m á c i ó s) h a d v i s e l é s i k é p e s s é g biztosítja a saját elektronikai rendszerek megbízható működését, illetve a szembenálló fél hasonló rendszereinek befolyásolásának, működése akadályozása lehetőségét. Ez a képesség lehetővé teszi saját elektronikai rendszereink, technikai eszközeink elektronikai védelmét, az ellenség elektronikai rendszereinek felderítését, támadását, mindezekkel biztosítva az élőerő és a harci-technika megővését, és a katonai művelet támogatását. Az információs hadviselés egyik fontos kérdése az információs fölény megteremtése. Ehhez elengedhetetlen, hogy a saját csapatok helyzetére vonatkozó információ, valamint az ellenségről (szemben álló félről), a tevékenység körülményeiről szóló felderítési információ a szenzoroktól a lehető legrövidebb időn belül eljusson a döntéshozóhoz (parancsnokhoz), aki gyorsabb, pontosabb döntéseket hozhat. Az információs fölény lehetővé teszi az információs rendszerek korlátozás nélküli használatát és ennek eredményeként a hadműveleti fölény elérését; ugyanakkor mindezen képességektől megfosztja az ellenséget (szemben álló felet).

A l é g i u t á n t ö l t é s i k é p e s s é g a repülőgépek alkalmazásának időbeli, térbeli lehetőségét bővíti. Általánosságként megállapítható, hogy a repülő erők tevékenysége jelentős mértékben függ a meglévő repülőterektől. A le- és felszállópályán kívül még korszerű kiszolgáló eszközökre is szükség van, többek között üzemanyag-töltő berendezésekre. A repülőgépek csak korlátozott mennyiségű üzemanyagot képesek a fedélzetükön magukkal vinni, ez bizonyos esetekben az alkalmazhatóságukat is befolyásolja. A légi utántöltés, vagyis repülés közben üzemanyag átadása egyik

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

repülőgépről a másikra, csökkentheti a repülőgépek előbb említett hátrányos tulajdonságából adódó korlátokat. Egyben segítheti a légi hadműveleteket azzal, hogy megnöveli a repülőgépek repülési távolságát, a szállítható hasznos terhet, és ezek által növeli a műveletek rugalmasságát.

A k u t a t á s i , m e n t é s i k é p e s s é g (harcis kutatás-mentés) a szárazföldön, vagy a tengeren végveszélybe került egyének, bajbajutott gépszemélyzetek, repülőgépek felkutatását, azoknak való segítségnyújtást teszi lehetővé. A légi kutatás és mentés műveletei békében, válság- és konfliktushelyzetben egyaránt végrehajthatók. A légi-erő különösen alkalmas a kutatás és a mentés feladatainak végrehajtására, amely speciálisan felszerelt légi járművek és különleges kiképzésben részesült személyi állomány alkalmazását teszi szükségessé. Harci körülmények között a kutató-mentő műveletek végrehajtása a fegyveres erőktől komplex, rendszerint összhaderőnemi erőfeszítéseket igényel, melyek elsősorban a kényszerleszállást végrehajtott, vagy lelőtt repülőgép-személyzetek és a hajótörtek felkutatását, illetve mentését célozzák. A harci kutatási-mentési műveleteket várhatóan bonyolult, magas kockázatú, veszélyes körülmények között — többnyire az ellenséges erők tevékenysége közepette — hajtják végre, ezért különösen fontos a megbízható, pontos hírszerzés, a körültekintő tervezés és koordináció, valamint a megbízható kommunikáció. A sikeres harci kutatási-mentési művelet — az élőerő megmentésén túl — fokozza a személyi állomány biztonságérzetét, növeli a csapatok morálját, és megakadályozza a fogságba esett személyzet hírszerzési és propaganda célokra történő felhasználását.

A v e z e t é s i , i r á n y í t á s i k é p e s s é g lehetővé teszi a légierő szervezetei, erőforrásai alkalmazásának befolyásolását az elrendelő célkitűzések teljesítése érdekében. A katonai műveletek eredményessége, hatékonysága szempontjából kiemelt jelentősége van az erőfeszítések megfelelő időben és helyen történő összpontosításának; különösen igaz ez a légierő tevékenysége esetében, amelyet a gyors lefolyás és a nagy térbeli kiterjedés jellemez. A légierő esetében a vezetési, valamint az irányítási funkció szerves egységet alkot, ezért már vezetési és irányítási tevékenységről és rendszerekről beszélünk.

Egy korszerű légierő ezekkel a képességekkel kell, hogy rendelkezzen, ezek tehetik alkalmassá a légierőt a megszabott küldetések teljesítésére, ezek birtokában játszhat meghatározó szerepet a légierő a hagyományos katonai műveletekben, illetve a béke műveletekben, a válságreagáló, és konfliktuskezelő műveletekben egyaránt.

Természetesen egy olyan méretű és gazdasági lehetőségekkel bíró ország, mint a Magyar Köztársaság, légierője nem rendelkezik minden felsorolt képességgel, illetve nem minden képessége azonos mértékű. A szövetséges műveletekben azonban célszerű olyan légierő komponens létrehozni, amely az adott helyzetben rendelkezik valamennyi szükséges képességgel, amelyek a részt vevő tagállamok részképességeiből tevődnek össze.

A MAGYAR HONVÉDSÉG LÉGIERŐ CSAPATAINAK KÉPESSÉG-ÖSSZETEVŐI

A biztonsági környezet megváltozása miatt a Magyar Honvédséget folyamatosan alkalmassá kell tenni a nemzeti és a szövetségi feladatok ellátására, nemzetközi környezetben történő alkalmazásra.

Ahhoz, hogy a Magyar Honvédség, benne a légierő komponens is, hatékonyan részt tudjon venni a Magyar Köztársaság fegyveres védelmében, valamint a NATO műveletekben, az alábbi képességekkel kell rendelkeznie:

- a stratégiai környezet változásaihoz való alkalmazkodás képessége;
- a gyorsan változó harcászati, hadműveleti helyzetre való reagálás képessége;
- a kijelölt erők magas fokú készenléte;
- többnemzeti, összhaderőnemi környezetben való tevékenység, interoperabilitás;
- harc hatékony megvívása, erők védelme és megóvása;
- hálózat-központú környezetben való alkalmazás képessége;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

- hatékony felderítés, információszerzés és csere;
- telepíthetőség, mobilitás;
- hosszú távú fenntarthatóság, többnemzeti logisztikai támogatás;
- képesség a lakossággal és civil szervezetekkel, való együttműködésre.

A légierő képesség-összetevőit, mint megjelenő követelményeket, a cél és működési terület szempontú megközelítés szerint alapvetően két nagy csoportra oszthatjuk:

Nemzeti feladatokkal összefüggő képességek-követelmények:

- légi felderítési képesség;
- harcászati légi vezetés, irányítás;
- légvédelmi képesség (repülő, légvédelmi rakéta, légi vezetés, irányítás);
- harci támogató képesség;
- légi szállítási képesség;
- légi utántöltési képesség (légi utántöltési szolgáltatás fogadása);
- kutatás-mentés;
- elektronikai hadviselési képesség.

Szövetségi küldetésekkel összefüggő képesség-követelmények:

- felderítés, hírszerzés;
- vezetési, irányítási képességek;
- integrált, kiterjesztett légvédelem;
- légi támadás;
- légi támogatás;
- légi szállítás;
- légi utántöltés;
- kutatás-mentés;
- aktív, passzív védelem;
- szilárd együttműködés;
- információs hadviselés;
- hálózatközpontú hadviselés;
- mobilitás;
- hadműveleti hatékonyság.

A Magyar Honvédség légierő csapatai, jelenleg, az alábbi képességekkel rendelkeznek:

- felderítési, légtér-ellenőrzési képesség;
- csapásmérő képesség;
- szállítási képesség;
- kutatás-mentés (harci kutatás-mentés);
- vezetés, irányítás képessége.

Bizonyos képességeket a Magyar Honvédség légierő csapatai csak a szövetségi erőforrások felhasználásával tudnak megvalósítani, illetve az egyes képességek kialakítása, fejlesztése nem azonos mértékű és ez nem egy időben történik. Lesznek olyan képességek, amelyeket a légierő rövid időn belül és magas színvonalon alakít ki, és lesznek olyanok, amelyeket hosszabb idő alatt hoz csak létre.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. LÜKŐ Dénes, Dr. KRAJNC Zoltán

A képességek fejlesztése során arra kell törekedni, hogy a haderőnem csapatai részt tudjanak venni a magas intenzitású, korszerű fegyverekkel (fegyver-rendszerekkel) és vezetéstechnikai (döntéshozatali eszközökkel) végrehajtott műveletekben; teljesítsék az expedíciós haderővel szemben támasztott követelményeket.

A Magyar Honvédség légiereő csapatai képességfejlesztésének főbb területei az alábbiak lehetnek:

- a szervezet kialakítása, korszerűsítése (struktúra, méret, irányítás);
- működési feltételek biztosítása (humán erőforrás, anyagi-technikai erőforrás, ellátás, logisztika, kiképzés, felkészítés);
- műveleti képességek (hadműveleti képesség, hadműveleti vezetés, információs rendszer, légi vezetés, irányítás) fejlesztése.

A meglévő képességek fejlesztése, új képességek kialakítása az előbb említett nemzeti és szövetségi követelményekkel összhangban, a rendelkezésre álló erőforrások és a hazai védelmi szektor lehetőségeinek figyelembevételével, valamint a nemzetközi együttműködés kihasználásával történhet.

Kulcsszavak: katonai képességek, légiereő, hadművelet

Keywords: military capabilities, air power, air force, military operation

FELHASZNÁLT IRODALOM:

A légiereő-hadművelet elmélete, Egyetemi tankönyv. Bp.: ZMNE, 2000.

A Magyar Köztársaság Katonai Stratégiája

Air Force Basic Doctrine (USAF: Air Force Doctrine Document 1.)

AP-3000 A brit királyi légiereő doktrínája

ATP-33(C) NATO Légi- és űrműveletek egyesített doktrínája

KRAJNC Zoltán. BERKOVICS Gábor: *A szárazföldi csapatok légi támogatása.* =Új Honvédségi Szemle 2001/6. sz. -pp. 50-59.

LÜKŐ Dénes: *A katonai képesség fogalma, összetevői, a légiereő katonai képességeinek tervezése a védelem tervezés rendszerében* (Előadás, Légiereő Konferencia, Budapest, ZMNE, 2005.)

Magyar Értelmező Kéziszótár

TÖMBÖL László: *A légiereő helyzete és fejlesztésének fő irányai.*

(http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Tombol_Laszlo.pdf letöltés ideje: 2010. február 17.)

A GLOBÁLIS KLÍMAVÁLTOZÁS HATÁSA A KÁRPÁT-MEDENCÉRE

THE INFLUENCE OF GLOBAL CLIMATE CHANGE ON THE CARPATHIAN BASIN

Munkámban napjaink egyik legégetőbb és legfontosabb problémáját, a klímaváltozás hatását vizsgálom a Kárpát-medencére nézve. A régió éghajlatának átalakulása számtalan negatív következményt von maga után, melyet lehet társadalmi, gazdasági vagy éppen biztonságpolitikai szempontból vizsgálni.

Az éghajlati viszonyok változása növeli a régió édesvíz-készletének jelentőségét, ugyanakkor komoly konfliktuslehetőségeket is magában hordoz. A mérsékelt égöv eltolódásával az egyre erősödő migrációs problémák – amelyek társadalmi feszültségeket okozhatnak – mellett a mezőgazdasági termelés jellegének átalakulása hasonlóan meghatározó lehet a térség számára.

Vizsgálataim során kiemelt figyelmet fordítottam a szélsőséges időjárás okozta árvízi és belvízi jelenségekre, illetve az extrém időjárási jelenségek (tornádók, szélviharok) megjelenésére és ezek társadalomra gyakorolt hatásaira. Végül fel kívánok vázolni egy lehetséges jövőképet, amely a globális klímaváltozás előnyeit megragadva – az alternatív erőforrások kihasználásával – alakítja, vagy hatással lesz a régió sorsára.

In my work I am examining one of our days' most important problems, the influence of climate change on the Carpathian basin. The change in the climate of the region has many negative consequences that can be examined from social, economic or security political aspects.

Climatic changes increases the importance of fresh water reserve in the region, however, it may cause serious conflicts. As the temperate area shifts, more problems of migration arise – causing social stress – as well as agriculture is transformed that can characterize the area.

During my research I paid special attention to flood and inland waters caused by extreme weather, just like to the effects of extreme weather phenomena (tornadoes, strong wind) and to their influences on society. Finally I want to depict a possible picture of the future that forms the coming life of the region or may influence it using the advantages of the global climate change with alternative sources of energy.

BEVEZETÉS

A klíma-, avagy éghajlatváltozás¹ napjaink egyik legfontosabb globális problémája. Annak ellenére, hogy megoszlanak a nézetek arról, hogy mennyire súlyos a helyzet, mára világszerte elfogadottá vált a globális klímaváltozás létezésének ténye. Egyre többen teszik fel azt a kérdést, hogy milyen következményeket rejt magában a jövőre nézve ez a világméretű változás.

Magyarország a klíma megváltozásának egyik legnagyobb „elszenvedője” lehet, mert mérsékelt övi elhelyezkedése folytán a melegedő időjárás hatalmas károkat okozhat az ökoszisztémában.² A felmelegedés okozta változások regionális szinten – a Kárpát-medencében – számos olyan következménnyel járhatnak, melyek környezeti, gazdasági és társadalmi hatásokat vonhatnak maguk után, valamint feszültségek, ellentétek lehetséges forrásaként egyaránt elképzelhetők.

¹ A Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia elsősorban ezt a kifejezést használja, de mindkettő egyformán helyes.

„A klímaváltozás tehát az éghajlati elemek magasabb vagy alacsonyabb értékek irányába történő tartós és/vagy rövidebb-hosszabb ideig fellépő, esetleg akár irreverzibilis változása, amelyek gyakorlati hatása érzékelhető és mérhető, sőt jelentős emberi-társadalmi következményekkel jár.” Prof.Dr.Bukovics István (szerk.):Felkészülés a klímaváltozásra, Környezet-kockázat-társadalom; Fire Press Kiadó, Budapest; ISBN 978-963-878637-0-7

² A VAHAVA (Változás-Hatás-Válaszadás) – mely a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, valamint a Magyar Tudományos Akadémia közös kutatási programja volt 2003 és 2006 között – „sérülékeny” országgént, területként említi Magyarországot.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

LINDMAYER Judit

Dolgozatom célja feltárni az éghajlatváltozás okozta – direkt és indirekt – következményeket, nehézségeket, amelyekkel a következő években, évtizedekben meg kell küzdenie a régió országainak és lakosságának. Mindezen hatások feltárása szükséges ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjunk a változásokhoz, valamint felkészültek legyünk az események váratlan alakulására.

AZ ÉGHAJLAT ÁTALAKULÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI

A globális klímaváltozás jelensége sokszor tévesen felmelegedésként van aposztrofálva, miközben az átalakulás egyes helyeken valóban melegedést, azonban más helyeken lehűlést idéz elő³. Megfigyelhető az éghajlati övek, övezetek eltolódása a sarkok irányában, így a mérsékelt öv – ahova hazánk is tartozik – északi irányba csúszik el. Ennek következtében a Kárpát-medencében az éghajlat melegedése tapasztalható, mely alátámasztható a folyamatosan megdőülő országos melegrekordokkal mind a meleg, mind pedig a hideg hónapokban⁴.

Világszerte egyre súlyosabb probléma az édesvíz-készlet megfogyatkozása. A Föld felszínének ugyan 71%-át víz borítja, ebből csupán 2,5% iható édesvíz⁵, vagyis a vízkészlet töredéke alkalmas emberi fogyasztásra. Problémát okoz, hogy ennek jó része a sarki jégsapkákban összpontosul, így azok felmelegedés okozta csökkenése, és a sós tengerekbe való olvadásuk tovább redukálja az édesvíz tartalékokat.

A földrajzi adottságok miatt a Kárpát-medence édesvíz-készlete igen jelentős, hiszen hazánkban található a stratégiai szempontból fontos Balaton, Közép-Európa legnagyobb tava, valamint számtalan folyó és patak. Ez a kivételes helyzet sajnos nem tökéletes, mivel a folyók eredése az ország határain túlnyúlnak, s ennek következtében könnyen sebezhetővé válik a vízkészlet.

Az éghajlatváltozás hatására könnyen kiéleződhetnek a feszültségek a vizet birtokló és a vízhiányban szenvedő államok között, vagyis szélsőséges esetben fennáll a lehetősége annak, hogy Magyarország is hasonló konfliktusba keveredik. Következésképpen ez a természeti adottság biztonságpolitikai szempontból is jelentős és megóvása mindennél fontosabb.

Az övezetek eltolódása következtében az egyenlítőhöz közelebb eső területeken felmelegedés tapasztalható és a forróság, szárazság miatt gazdasági nehézségek lépnek fel. A megélhetést nem biztosító régiókból – elsősorban Afrikából és Délkelet-Ázsiából – menekültek tömegei indulnak a jobb életet biztosító Európa és Észak-Amerika felé⁶. A migrációs problémák jelentősége vitathatatlan, hiszen már napjainkban is számtalan konfliktust idéznek elő főként a nyugat-európai államokban⁷.

Magyarország e tekintetben elsősorban tranzit-ország, vagyis csak ideiglenesen tartózkodnak itt, majd továbbutaznak a nyugati államok felé. Elképzelhető, hogy a későbbiekben már hazánk is célországgá válik, amennyiben a nyugat-európai államok megelégedik a menekültek beözönlését és jogszabályokban korlátozzák a beutazást.

A menekültek nagy létszáma több okból is problémákat von maga után. Az elhelyezésük, ételmezésük hely és anyagi igénye mellett komoly pénzügyi terhet ró a befogadó államra. A közbiztonságra fokozott figyelmet kell fordítani, valamint

Debreceni menekülttábor
(Forrás: www.statistic.nol.hu
Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

³ <http://www.ozonenetwork.hu/ozonenetwork/20091016-rejtelyes-gleccsergyarapodas-a-melegedo-azsiai-kontinensen.html> Letöltési ideje: 2010.01.12.

⁴ http://www.met.hu/omsz.php?almenu_id=misc&pid=met_rekordok&pri=0&mpx=0 Letöltés ideje: 2010.01.12.

⁵ <http://www.elhetolet.hu/content/%C3%89desv%C3%ADzk%C3%A9szlet> Letöltés ideje: 2010.01.12.

⁶ <http://menedek.hosting1.deja.hu/files/docs/taborlakok/12.pdf> Forrás: 2010.01.12.

⁷ Franciaországban és Nagy-Britanniában a volt gyarmati országokból beözönlő elsősorban afrikai és arab lakosság, illetve Németországban a török kisebbség okoz komoly társadalmi gondokat.

az ország lakosságának ellenállása is fontos tényező. Társadalmi feszültségeket okozhat egy új etnikum megjelenése, továbbá egy más kultúrkörből, más vallási szokásokkal rendelkező csoport asszimilációja rendkívül lassú folyamat.

Magyarország szempontjából érdemes figyelmet fordítani a Balkánra. Az éghajlatváltozás következtében Európában nem egységes mértékben változhat a klíma. Míg Észak-Európában várhatóan nő a csapadék mennyisége, addig a kontinens déli részén szárazság és felmelegedés lehet tapasztalható. Ennek értelmében a jelenleg is mind gazdaságilag, mind pedig társadalmilag válságban lévő területről a megélhetés biztosításának híján migráció indulhat meg északi irányba, többek között hazánkba.

Látható tehát, hogy a klímaváltozás által előidézett migrációs probléma nagy volumenű, és elsősorban a gazdagabb régiók lesznek az elszenvedői.

Az éghajlat átalakulásának egyik legkézenfekvőbb következménye a mezőgazdasági termelés megváltozása. A hosszan tartó száraz időszakok, a váratlan fagyok tönkretelhetik a terményeket, így a termés mennyiségében és minőségében is csökkenő tendencia következhet be. A gyümölcs- és zöldségtermesztést megnehezítik a váratlanul érkező jégverések, nagyobb viharok, melynek hatására az egész évi termés hamar kárba vesztet. A termények csökkenésével párhuzamosan az élőállat-tenyésztés is visszaeshet, következésképpen az ország nagyobb élelmiszer-importra kényszerül. Ennek nem csak anyagi következményei jelentősek, hanem a munka nélkül maradtak számát is erősen növelheti, amely ugyancsak társadalmi feszültségeket indukálhat.

Az éghajlati övek eltolódásával együtt tolnak a termőterületek is, ennek következtében hazánk elvesztheti a mezőgazdasági szempontból kedvező helyzetét. Megoldás lehet az új klímaviszonyokhoz jobban alkalmazkodó haszonnövények termesztése, illetve a locsolórendszerek technológiai továbbfejlesztése.

Az éghajlatváltozáshoz csak közvetlenül kapcsolódó, ugyanakkor fontos kérdés a klímaváltozás emberi szervezetre gyakorolt káros hatásainak vizsgálata. A gyakori légnyomás-változások, akár 40 fokos⁸ hőmérséklet-ingadozások nagymértékben megterhelik a szervezetet. Elsősorban az idősek és a krónikus betegségekben szenvedők tartoznak a veszélyeztetett csoportba, azonban az egészséges embereknek is gyakran nehéz alkalmazkodni a hirtelen változáshoz. A hosszan tartó, száraz forróságok vagy a váratlanul jött mínuszok próbára teszik az emberi tűrőképességet. A fronthatások a fejfájáson kívül koncentráció-zavarokat, aluszékonyságot és rossz kedélyállapotot is előidézhetnek, melynek következménye az egymással való türelmetlenség, ingerlékenység. A lakosságra mindenképp hátrányos kihatással van a szélsőséges időjárási jelenségek egyre gyakoribb megjelenése.

SZÉLSŐSÉGES IDŐJÁRÁSI JELENSÉGEK KÖVETKEZMÉNYEI

Vihar Budapesten, 2008. március
(Forrás: www.csepel.info
Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

Amint arra már korábban is utaltam, a klímaváltozás egyik hatása a sűrűbbé váló extrém időjárási jelenségek. Hazánkban a mérsékelt övi sajátosságoknak megfelelően a négy évszak – egyedi vonásai miatt – határozottan elválasztható egymástól. Napjainkban ez már nem teljesen állja meg a helyét, mivel a tavaszi és őszi évszak egyre inkább kezd „eltűnni”, vagyis a nyári és téli időszak közelít egymáshoz. Hirtelen kezdődik a felmelegedés, illetve a lehülés, alig tapasztalható átmenet közöttük és az erős frontok váltakozásával egyre kevésbé élvezhetjük a langyos tavaszt és a hűvös őszt.

A frontok gyakori váltakozása idézi elő a váratlanul lecsapó, nagy viharok kialakulását. A heves esővel és orkánerejű széllel megjelenő viharok pusztítása hatalmas erejű. Tetemes anyagi károkat képes okozni – pl. képes a lakóházak tetőszerkezetét leemelni, magasfeszültségű vezetékeket letépni stb. –, valamint a természeti veszteségek is

⁸ 2009. december 21-én országos átlagban -19-20 Celsius-fokot mértek, majd december 26-án +16-17 Celsius-fokot. Forrás: www.met.hu Letöltés ideje: 2010.01.12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

LINDMAYER Judit

kimagaszlóak lehetnek. Egy-egy tornádó erejű vihar nem csak a facsemetéket, de a több száz éves öreg fákat is könnyűszerrel kicsavarja a földből.⁹

Mindezekon kívül az extrém viharok társadalomra gyakorolt lélektani hatását ugyancsak érdemes megemlíteni. A közel-múlt első, komoly visszhangot kiváltó eseménye a 2006. augusztus 20-án lecsapó vihar volt. Számos emberi mulasztás következményeképp a tűzijátékot figyelő tömeg esett áldozatul az időjárási jelenségnek, amely több halálos áldozatot is követelt. A helyszínen kialakult pánik – illetve kezelésének hiánya –, valamint a későbbi média-reakciók hisztérikus hangulatot teremtettek néhány hétre, hónapra a magyar társadalomban. Innentől kezdve minden komolyabb szélvihar és esőzés alkalmával a sajtóorgánumok hangoztatják a – sokszor nem helytálló – véleményüket a globális klímaváltozásról. Ez nagyban nehezíti a szakemberek tevékenységét, hiszen a hozzá nem értő átlagemberek vagy túl komolyan veszik a helyzetet, vagy esetleg a sok rémhírkeltés hatására elutasítón viselkednek vele szemben. Fontos lenne tehát a lakosság hiteles forrásból való tájékoztatása, hogy a globális éghajlatváltozáshoz kapcsolódó tévhiteket el lehessen oszlatni, valamint a kialakulóban lévő helyzethez minél jobban alkalmazkodni tudjanak.

Ahogy már korábban is említésre került, a hazánkat átszelő folyók eredése nagyrészt az országhatáron túl van, így Magyarország árvízvédelmi szempontból rendkívül kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet. A hirtelen nagy mennyiségben hulló csapadék – akár eső, akár hó formájában – komoly gondokat okozhat, hiszen az esőzések hatására rendszeresek az árvizek a Kárpát-medencében. Az éghajlatváltozás által előidézett váratlan, komoly mennyiségű eső, illetve a meglepetésszerűen érkező és olvadó hó nagy árhullámokat indíthat el. Az árvíz elleni védekezés során nem csak a megfogható, valós fizikai tevékenység hangsúlyos, hanem a hazánk és a környező országok viszonya egyaránt meghatározó. Sajnálatos módon a Kárpát-medencében élő népek évszázadok óta – elsősorban a nemzetiségi kérdés miatt – képtelenek az összefogásra, amely nagymértékben hátráltatja a hatékony fellépést.

A fentebb említett tornádó erejű szélviharok az erdőgazdaságokban is nagy károkat tehetnek¹⁰, vagyis a kidőlt fák hiányában nincs, ami lassítsa az árhullámot, továbbá sárlavinák kialakulását is előidézhetik. Sajnos nem csak az extrém viharok, hanem a nagy mennyiségű fakitermelés szintén hibáztatható az árvizek és a sártengerek pusztításáért. A szomszédos országokkal való összefogás nagyban csökkenthetné az okozott károk mértékét, hiszen a magasabb területek, ahonnan a víz Magyarországra zúdul, a határokon túl fekszenek. Következésképpen az együttműködés megvalósulása esetén közös szabályozással, programokkal megoldhatóvá válnának a jelenleg fennálló problémák.

Az árvizek gazdasági nehézségeket okozhatnak, mivel az előtött területeken termesztett növények elrothadnak, kipusztulnak, így a termés mennyisége is csökken, amely árnövekedést idézhet elő. Ha a termelők tönkremennek a gyakori áradások következtében, nem csak a hazai piac szűkül, de az államkasszába befolyó jövedelem is redukálódhat. Ugyanakkor a gazdák kártalanítása, a helyreállítási munkálatok és természetesen a védekezés maga hatalmas összegeket emészt fel. Látható tehát, hogy áttételesen ugyan, de a klímaváltozás a gazdaságra is nagymértékben kihathat.

A folyók mentén elhelyezkedő, ipari szempontból fontos városok infrastruktúráját elsőprő árhullámok egyaránt veszélyeztethetik a gazdaságot.

Ugyancsak közvetetten kapcsolódnak a témához az árvizek okozta környezeti károk, mint a vadállomány pusztulása és a környezetszennyezés. A mezőgazdaságilag megművelt területek víz alá kerülésével fennáll a veszélye, hogy a műtrágyát kimossa az áradás, így nem csak a folyóba kerül a szennyező anyag, hanem a környező településekre egyaránt.

Áradás az Ipolyon, 2009. december

(Forrás: www.metropol.hu
Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

⁹ 2008. március elején orkán erejű széllel csapott le egy nagy vihar Magyarországra.

Forrás: <http://index.hu/bulvar/vihar5848/> Letöltés ideje: 2010.01.12.

¹⁰ 2004 novemberében a Magas-Tátrában pusztító szélvihar egy közel 50 km-es erdősavot borotvált le. Forrás: <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=3662> Letöltés ideje: 2010.01.12.

LINDMAYER Judit

Hasonló problémát okozhat a települést elöntő víz, amely magával ragadja az állattetemeteket, szennyvíztározók és latrinák tartalmát, növelve a környezetszennyezés és a járványveszély esélyét. Az árvizek gyakoriságának emelkedésével nem csak az anyagi, hanem a környezetben okozott károk mértéke is nő.

Az áradások mellett a másik fontos problémát a sűrűsödő belvizek idézik elő. Elsősorban a mélyen fekvő területek válhatnak a belvíz áldozatává a hirtelen nagy mennyiségű csapadék hullása következtében. A talaj nem képes felszívni az összes vizet, így egy idő után telítetté válik és kialakul a belvízi jelenség. A szélsőséges időjárás gyakoribbá válásával párhuzamosan alakul ki egyre nagyobb területeken a belvíz.

Anyagi oldalról vizsgálva nagy károkat tud okozni, hiszen a hetekig víz alatt álló, felázott épületek amortizálódnak, összedőlnek vagy lakhatatlanná válnak. A mezőgazdasági termények tönkremennek, azaz a fentebb már vázolt problémák állhatnak elő a gazdasági szempontból történő vizsgálat során. Ebben az esetben meg kell említeni még egy másik,

Belvíz Csornán, 2009. március
(Forrás: www.kisalfold.hu
Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

hasonlóan fontos következményt, a szikesedést. A talaj terméketlenné válása elsősorban a belvíz sújtotta területeken jellemző, mivel a víz – napsütés hatására történő – elpárolgása, után a hátramaradt só telítetté teszi a talajt, amely így alkalmatlanná válik a további megművelésre. Következésképpen nagy mennyiségű termőföld válik használhatatlanná, amely közvetlenül a hazai gazdaságra is hatást gyakorol.

Összegezve tehát a klímaváltozás következtében gyakori, nagy viharok, esőzések hatására sűrűbbé válnak az árvizek a folyók mentén, valamint a belvízi jelenségek a mélyebben fekvő területeken. Ezeknek komoly gazdasági és a természetben okozott kára van, hatást gyakorolhatnak a nemzeti termelésre, illetve nagy összegű helyreállítási munkálatokat követelnek meg. Mivel a viharok kialakulása nem befolyásolható, ezért az árvíz és belvíz kialakulásának megakadályozása, megelőzése a legfontosabb. A jól megépített és karban tartott gátrendszerek, vízelvezető csatornák jelentős mértékben csökkenthetik az okozott károk mértékét.

LEHETSÉGES JÖVŐKÉP ÉS A KLÍMAVÁLTOZÁS HATÁSAINAK CSÖKKENTÉSE

A globális klímaváltozás megszüntetése lehetetlen, csak a mértékének csökkenése, illetve a tendencia lassítása képzelhető el, ehhez azonban nemzetközi szintű együttműködés lenne szükséges. Jelenleg ilyen jellegű összefogás még nincs, hiába a sok klímakonferencia és politikai nyilatkozat¹¹. Amíg nem születik tényleges cselekvésekre irányuló megállapodás a világ vezető államai között, addig csak nemzeti vagy regionális szintű terveket lehet végrehajtani. Ez Magyarország esetében nehézkes, mivel a régió államai nehezen hajlanak az együttműködésre – melyért többek között a nemzetiségi probléma okolható –, így a hatékony cselekvést gátolják és számtalan előnyös lehetőségtől esnek el. Következésképpen az országok – regionális szinten – egyedül maradnak a klímaváltozás mérséklésére törekvő harcban, korlátozva ezzel a mozgásterüket.

Ugyanakkor nem szabad ugyanakkor elfelejteni, hogy a klímaváltozás nem csak negatív hatásokat von maga után, hanem eddig még teljes mértékben ki nem használt lehetőségeket is biztosít. Már többször említésre került a Kárpát-medence földrajzilag kedvező fekvése, melynek nem csak a stratégiailag fontos vízkészlet köszönhető. A mérsékelt övi elhelyezkedés következtében hazánkban egyensúlyban vannak a csapadékos és száraz időszakok, ez azonban az éghajlatváltozás hatására felborulhat. Mivel a régióra a felmelegedés jellemző, előfordulhat, hogy a száraz időszakok aránya nőni fog, kevesebb lesz a csapadék. Következésképp a napsütötte órák számának növekedésével a napenergia felhasználásának mértéke nagyban emelkedhet. Ezzel a környezetbarát energiaforrás mozgósításával csökkenthetjük a károsanyag-kibocsátást és a nem-megújuló energiaforrások használatát. Igaz ugyan, hogy a napkollektorok telepítése költséges, viszont hamar megtérül a befektetés az „ingyenes” energia használatával.

¹¹ 2009. december 6-19. között Koppenhágában került megrendezésre a COP16 klímakonferencia. A várakozásokkal ellentétben nem hozott átütő sikert a 13 napig tartó csúcs, melyet egy kétoldalas politikai nyilatkozattal zártak le.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

LINDMAYER Judit

Hasonló alternatív energiaforrás a szélenergia felhasználása. Az éghajlatváltozás hatására a Kárpát-medencében megváltoztak a légköri viszonyok és tapasztalhatóan szelesebb lett az időjárás. Ennek kihasználására szélenergiaforrások számának növelése szükségeltetik, ahogy azt már több nyugat-európai országban megtették (pl. Ausztria, Hollandia). A reális előnyök mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a szélenergiaforrások ellen állást foglalók véleményét sem. Tiltakozásuk alapja az alternatív energiaforrást biztosító létesítmények egészségkárosító hatása¹², a tájkép rombolása, elcsúfítása, valamint a madarak életére jelentő veszély. Nem tisztünk állást foglalni ebben a vitában, azonban vitathatatlan a szélenergiafelhasználást környezetbarát volta és az emissziócsökkentésben való kiemelt szerepe. Kétség kívül a globális klímaváltozás egyik hátrányát, vagyis a szelesebb időjárás hatásait lehetne ezzel a módszerrel előnyé fordítani.

Szélenergiaforrások Sopronkövesd mellett

(Forrás: www.wikipedia.hu)

Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

Az energiaforrások témakörénél maradván meg kell még említeni az atomenergia kérdését. Valószínűsíthető, hogy a fosszilis energiahordozók csökkenésével a jövőben az atomenergia lesz az emberiség fő energiaforrása. Nevezhetjük a „legtisztább”¹³

energia-kinyerési lehetőségnek, mivel a környezetre gyakorolt káros hatása alapesetben szinte minimális, ennek ellenére még mindig jelentős a lakosság bizalmatlansága az atomenergiával szemben¹⁴, mely elsősorban a csernobili reaktor-katasztrófából táplálkozik, valamint a lakosságtájékoztatásból fakadó ismeretek hiányosságából. Itt újra ki kell emelni a média szerepét, hiszen a pánikkeltés és a korrekt tájékoztatás lehetősége van a kezükben, azonban ez utóbbi sok esetben nem valósul meg. A szomszédos államokkal való kölcsönös együttműködés és tájékoztatás hiánya ugyancsak nehezíti az atomenergia lakossággal való széleskörű elfogadtatását.

Az éghajlatváltozáshoz közvetlenül nem kapcsolódik, de az energiaforrások szempontjából mindenképp meg kell említeni a hazánkban egyedülálló termál-és karsztvíz-készletet. A geotermikus energia nem csak turisztikai szempontból lényeges (gyógy- és termálfürdők), hanem akár fűtőrendszerek működtetésére is alkalmas lehet – ahogy azt a Balti államokban is teszik. Ezzel a módszerrel csökkenthető a károsanyag-kibocsátás, így az üvegházhatás is mérséklődik, mely pozitívan hat az éghajlatváltozás mértékére.

Szintén érdemes figyelmet fordítani a klímaváltozás hatásának csökkentésére tett erőfeszítések eredményeire. Az országok folyamatosan töreksenek a már említett emisszió redukálására, illetve a környezetbarát életmódra történő átalálásra. Vagyis, ha fordítva vizsgáljuk a helyzetet, a globális klímaváltozás pozitív hatásaként fogható fel az emberiség életmódjának jó irányba történő változása. A kívánatos cél ugyan még messze van, de a javulásra való törekvés mindenképp fontos előrelépés az emberek egészségének és lakókörnyezetének védelmében. Példaként kiemelhetjük a már széles körben elterjedt szelektív-hulladékgyűjtést, a parkosítást célzó programokat¹⁵, vagy éppen az autópark átalakítását, korszerűsítését¹⁶, amellyel nagyban csökken a légkörbe kerülő káros anyagok mennyisége.

Látható tehát, hogy a globális klímaváltozás nem csak negatív hatásokat von maga után, hanem új lendületet is ad a fejlődésnek. Az alternatív energiaforrások nagyobb kihasználásával a környezetkárosítás mértéke is csökken, miközben a szélsőséges éghajlati jelenségeket az előnyünkre fordíthatjuk. A (közel)jövőben remélhetőleg nő a megújuló energiaforrások felhasználásának mértéke, illetve a környezet- és egészségvédelem egyaránt nagyobb hangsúlyt kap. Amint az

¹² <http://tudatosvasarlo.hu/cikkek/730> Letöltés ideje: 2010.01.13.¹³ <http://www.atomeromu.hu/szomszedunk-a-termeszet> Letöltés ideje: 2010.01.13.¹⁴ Forsense Kft. Közvélemény-kutatása az erőművek társadalmi megítéléséről (2009 április) Forrás: <http://www.forsense.hu/?page=cikk&source=tarsadalom&id=53&p=1> Letöltés ideje: 2010.01.13.¹⁵ A nagyvárosok utcáin és parkjain kívül egyre elterjedtebb az épületek tetejének kertté varázsolása, vagyis az úgynevezett „zöldtető” megvalósítása. Forrás: <http://www.agroinform.com/aktualis/Agroinform-szaklap-Tetokertek/20091203-10437/> Letöltés ideje: 2010.01.13.¹⁶ Megtörtént a kétütemű gépjárművek forgalomból való kivonása, illetve katalizátorral történő felszerelése. Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20040817nemerdekelte.html> Letöltés ideje: 2010.01.13.

már említésre került, a nagyobb horderejű cselekvésekhez, programok végrehajtásához globális szintű összefogásra van szükség, melynek elengedhetetlen feltétele a világ vezető államainak, politikusainak megállapodása.

ÖSSZEGRÉS

A globális éghajlatváltozás hatása a Kárpát-medencére nézve sok hátránnyal, de egyben előnyökkel is jár. A régióban felmelegedés tapasztalható, valamint egyre gyakrabban jelennek meg extrém időjárási jelenségek, melyek korábban ritkán, vagy egyáltalán nem voltak jellemzőek. Új biztonságpolitikai kihívásokkal kell megküzdenünk (édesvíz-kérdés, migráció), továbbá nőni fognak az árvizek, belvizek, illetve viharok anyagi-, természeti- és gazdaságra gyakorolt káros hatásainak mértéke.

Közép-Európa legnagyobb tava, a Balaton

(Forrás: www.horgaszok.hu
Letöltés ideje: 2010. 01. 13.)

Ezzel párhuzamosan ugyanakkor az előnyünkre is válhat a klímaváltozás, mivel az alternatív energiaforrások (nap-, szél-, geotermikus-, atomenergia) kihasználtságának növelése válik a leginkább járható úttá, amellyel pótolni lehet a ma használatos fosszilis energiahordozókat. A környezetbarát életmódra való folyamatos átállás csökkentheti az éghajlat drasztikus átalakulását, valamint az egészségvédelem szempontjából is rendkívül fontos.

Bizakodóan kell a jövőbe tekinteni, mert láthatjuk, hogy nem csak egy oldala van a globális klímaváltozásnak. Magyarország, a Kárpát-medence és az egész világ szempontjából is fontos változások vannak

kilátásban, ugyanakkor az ezekhez való alkalmazkodás, az idejében megtett megelőző lépések a káros hatásokat nagyban csökkenthetik, illetve az előnyöket jobban kihasználhatóvá teszik. Természetesen a regionális összefogás nélkülözhetetlen a valóban hatékony cselekvéshez, továbbá a régóta szorgalmazott nemzetközi szintű megállapodás megkötése egyaránt fontos mérföldkőve lenne az éghajlatváltozás hatásainak csökkentésére tett erőfeszítésekben. Reméljük, hogy nem várat már sokat magára az együttműködés, és mihamarabb elkezdődik a klímaváltozás hátrányainak előnnyé formálása.

Kulcsszavak: éghajlatváltozás; édesvíz; az éghajlatváltozás hatásai.

Keywords: climate change; fresh water; effects of climate change.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BUKOVICS István (szerk.): Felkészülés a klímaváltozásra, Környezet-kockázat-társadalom; Fire Press Kiadó, Budapest; ISBN 978-963-878637-0-7 (56. oldal)

PADÁNYI József: Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései. Hadtudomány, 2009. 1-2. sz. 43. oldal.

SAGER, Wilhelm: Klimawandel als sicherheitspolitische Herausforderung

In: Europäische Sicherheit ISSN 0940-4171. - 57. Jahrgang Nr. 8 August 2008, p. 13-17.

KOVÁCS Beáta: Az éghajlatváltozás biztonságpolitikai következményei, nemzetvédelmi vonatkozásai

In: Bolyai szemle ISSN 1416-1443. - 2008. XVII. évfolyam 1. szám, p. 55-80.

Kakasy Judit: A külvárosok lázadása – rendkívüli állapot Franciaország nagyvárosaiban

Forrás: http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2006_02/cikk.php?id=1377 Letöltés ideje: 2010.01.12.

JUNGBERT Béla: Az embercsempészet mint az illegális migráció egy fajtája

Forrás: <http://menedek.hosting1.deja.hu/files/docs/taborlakok/12.pdf> Letöltés ideje: 2010.01.12.

- www.ozonenetwork.hu
- www.met.hu
- www.origo.hu
- www.agroinform.com
- www.atomeromu.hu
- www.forsense.hu
- www.tudatosvasarlo.hu
- www.geographic.hu
- www.index.hu

GONDOLATOK AZ IDEGENELLENESÉG-KUTATÁSRÓL
EGY HADTUDOMÁNYI DOKTORANDUSZ SZEMSZÖGÉBŐLTHOUGHTS ON THE RESEARCH OF XENOPHOBIA FROM THE ASPECT OF
A MILITARY SCIENCE PHD STUDENT

Napjainkban a bevándorlás az európai társadalmak egyik érzékeny kérdése. Az elmúlt évtizedben ennek kapcsán több európai országnak kellett különböző problémákkal szembenéznie. A témában végzett felmérések arra engednek következtetni, hogy a magyarok is egyre inkább ellenségesek a külföldiekkel szemben, tartanak tőlük, miközben nem biztos, hogy félelmeik megalapozottak. Az elmúlt években a lakosság xenofóbiájának megismerése érdekében megszorodtak az idegenekkel foglalkozó elemzések. Kutatásomban ezeknek a felméréseknek az eredményeit igyekszem összefoglalni, illetve az elemzések tapasztalatait is szem előtt tartva magam is szeretnék az idegenellenesség kérdésében kutatást végezni, amelynek célja annak a megállapítása, hogy a rendőrök hogyan viszonyulnak az idegenekhez.

Nowadays, immigration became a sensitive area of the European societies. Several European states encountered difficulties in this field in the last decade. Researches conducted on this topic show that Hungarians become more hostile towards foreigners, they are afraid of them — even though their fear may not be well founded. In the last few years, more and more analyses were carried out concerning aliens to explore the xenophobia of the population. In my research, I intend to summarize the results of these analyses and to conduct an own research on xenophobia by bearing in mind the experiences of previous researches, the aim of which work would be to explore the attitudes of police officers towards aliens.

BEVEZETÉS

Napjainkban a bevándorlás, számos demográfiai, gazdasági, kulturális és politikai vetületével az európai társadalmak egyik érzékeny kérdése. Az elmúlt évtizedben ennek kapcsán több európai országnak kellett különböző problémákkal szembenéznie. Egyes országokban a bevándorlók jelenléte konfliktusokkal jár, ami idegenellenességet eredményez.

A témában végzett felmérések arra engednek következtetni, hogy a magyarok is egyre inkább ellenségesek a külföldiekkel szemben, tartanak tőlük, miközben nem biztos, hogy félelmeik megalapozottak. A külföldiekkel kapcsolatos pozitív és negatív attitűdök észlelése, mérése a magyar szociológiai szakirodalomban érintőlegesen már az 1970-es években megjelent. Az 1980-as évek végétől, de különösen az 1990-es években a rendszerváltozás és a külföldiek egyre nagyobb száma miatt megkezdődtek a befogadásukkal kapcsolatos szociológiai vizsgálódások. Az elmúlt években a lakosság xenofóbiájának megismerése érdekében megszorodtak az idegenekkel, a külföldiekkel foglalkozó elemzések. Kutatásom első részében ezeknek a felméréseknek az eredményeit igyekszem összefoglalni.

A téma tartalmi kifejtése során elsősorban a kérdéskörrel összefüggő alapfogalmakat célszerű tisztázni.

Előítéletnek szokás nevezni a valamely csoport tagjaival szembeni negatív érzelmi viszonyulást, amely azon alapul, hogy ezek az emberek a csoport tagjai. A torzításon, túlzáson és leegyszerűsítésen alapuló negatív elképzelések, előítéletek együttese valamely csoporttal szemben a *sztereotípi*a kategóriájába tartozik. A *diszkrimináció* egyes emberek hátrányos kezelése azon az alapon, hogy azok valamely meghatározott csoport tagjai. Pl. a többségi csoport piszkosnak, erkölcsstelennek, megbízhatatlannak tarthatja valamely kisebbség tagjait (sztereotípi)a, ezért nem kíván velük érintkezni (előítélet), ennek következtében nem alkalmazza őket munkásként az irányítása alatt álló munkahelyeken (diszkrimináció).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

Idegenellenesség — xenofóbia — az Oxford English Dictionary értelmezése szerint — idegenektől, más országból jött emberektől való beteges félelem, vagy másképp fogalmazva: az idegenektől, külföldiektől való irtózatást jelenti.

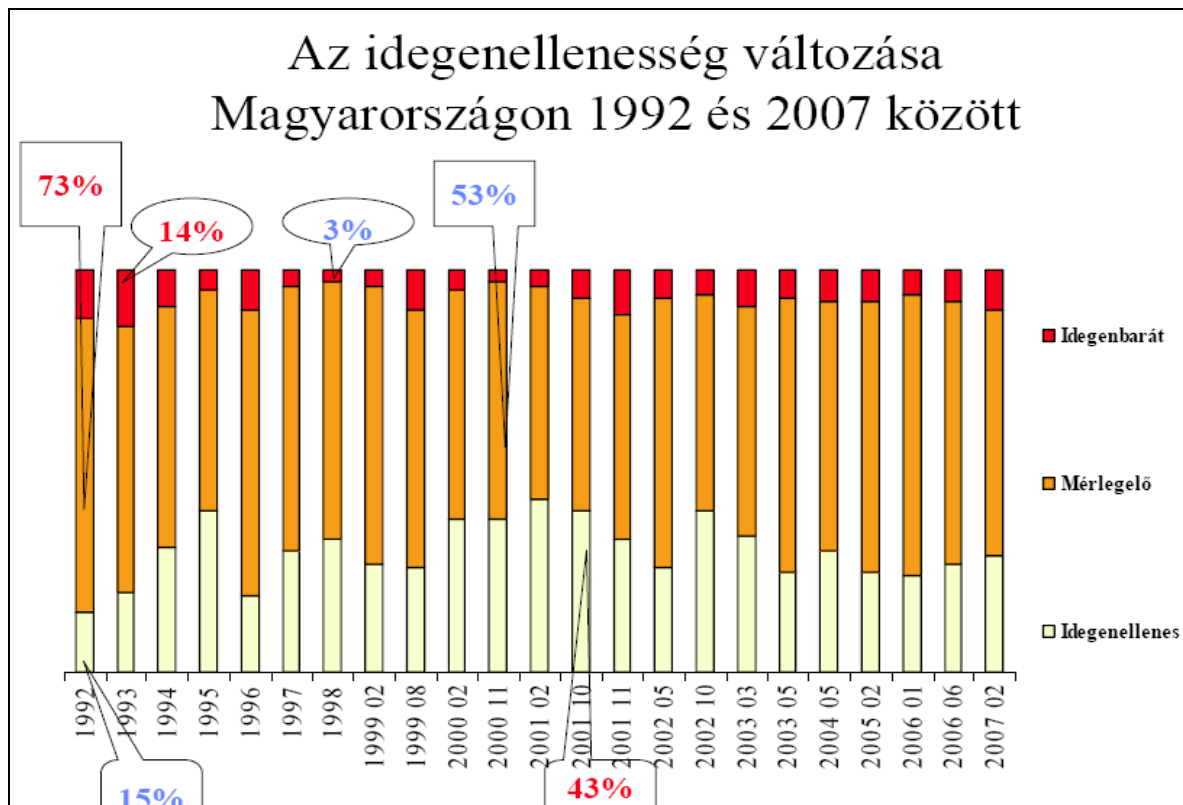
A bevándorlókkal szembeni előítéletesség nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő szintje inkább a közbeszéd természetével, illetve az ismeretlentől való félelemmel, mintsem konkrét tapasztalatokkal magyarázható. Magyarországon nincs jelentős mértékű bevándorlás, így a bevándorlókról élő képet nem maguk a bevándorlók, hanem a nyilvánosságban megjelenő általános migráns-kép (pl. „tutajos menekültek”), a magyar közgondolkodásban történetileg rögzült migráns-kép, valamint a politikai vitákból kibontakozó migráns-kép formálja.

A bevándorlókkal kapcsolatban a legtöbb országban egyfajta haszonelvű nézet uralkodik. A bevándorlókat nem fogadják szívesen, és nem úgy tekintenek rájuk, mint olyan egyénekre, akik valamit adhatnak a közösségnek. Épp csak annyira szívesen látott vendégek, és elfogadásuk csak addig terjed, ameddig az általuk képviselt munkaerőre az adott pillanatban szükség van.

IDEGENELLENESÉG-KUTATÁSOK A „CIVIL” SZFÉRÁBAN

A TÁRKI Társadalomkutatási Intézet mintegy másfél évtizede azonos módszertani alappal kutatja az idegenellenesség alakulását, ezáltal számos, összehasonlításra alkalmas adat áll rendelkezésre a jelenlegi és a korábbi állapot bemutatására.

A magyar lakosság idegenellenességére vonatkozó eddigi kutatások azt mutatják, hogy a kilencvenes évek elejétől kezdve 1995-ig emelkedett a nyílt idegenellenesség aránya, amikor is 40 százalékos mértéket ért el. Ezt követően jelentős csökkenés mutatkozott, és 1997—1999 között a lakosság 25-30%-a utasított volna el minden menedéket kereső idegent. 2000-ben azonban ismét a xenofóbia növekedése volt regisztrálható, és a mérték megközelítette az 1995-ös csúcspontot (38%).

Forrás: Tárki 1992—2007.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

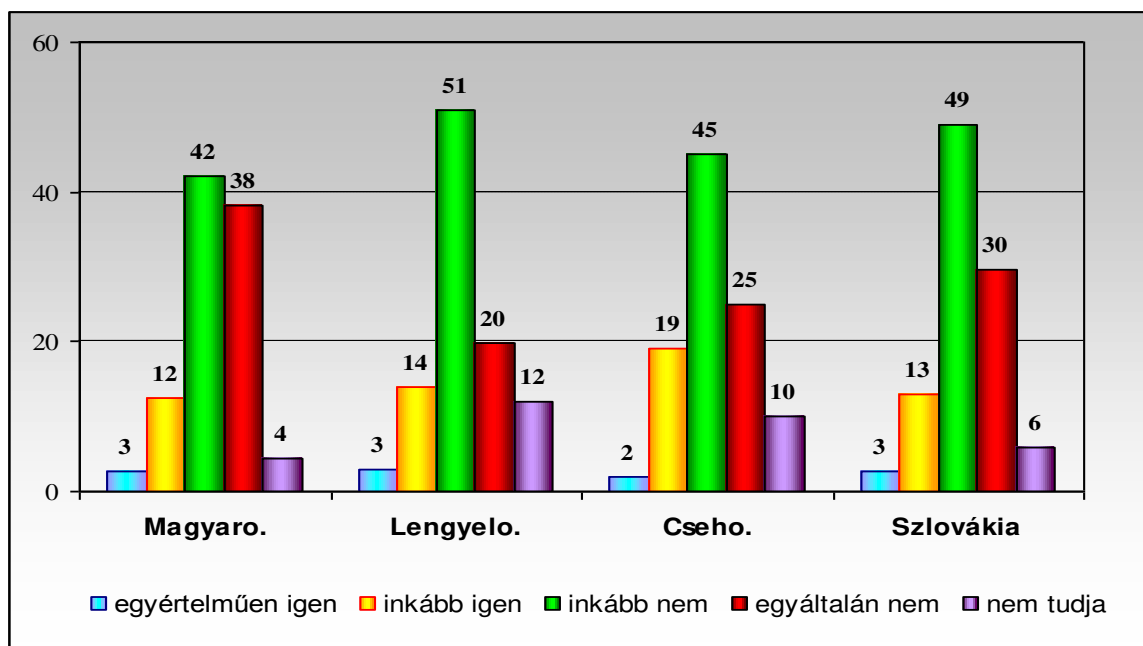
Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

Az idegenellenesség társadalmi bázisának vizsgálatakor az alábbi szempontokra kell figyelemmel lennünk:

- az iskolázottsági szint növekedésével emelkedik a mindenkit befogadók aránya, csökken a nyíltan idegenelleneseké, míg a mérlegelők a középfokú végzettségűek körében felülreprezentáltak;
- a kor valamelyest befolyásolja az idegenellenességet, a fiatalok inkább befogadók, a 40–60 év közötti középgeneráció viszont az átlagosnál valamivel hajlamosabb a nyílt idegenellenességre;
- a lakóhely is befolyásoló tényezőként jelentkezik, hiszen a községekben élők az átlagosnál kissé befogadóbbak, a városokban élők átlagon aluli arányban engednének be az országba minden menekültet;
- azok körében, akik ismernek menekültet vagy bevándorlót, nem magasabb ugyan az átlagosnál az idegenbarátok, de alacsonyabb az idegenellenesek aránya;
- ugyanakkor az is tényként jelentkezik, hogy a migránsokat ismerők körében magasabb a mérlegelők aránya, ami nagy részben valójában rejtett idegenellenességet takar. Ebből arra lehet következtetni, hogy a személyes ismeretség hatására a nyílt idegenellenesség egy része rejtetté válik vagy válhat.¹

2005-ben a CEORG (Central European Opinion Research Group) kutatási együttműködés keretében végzett TÁRKI kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy a mérsékelődő hozzáállás nem csupán Magyarországra volt jellemző a menekültek befogadásával kapcsolatban.²

Forrás: CEORG 2005. február (Magyarország: TÁRKI, Lengyelország: CBOS, Csehország: CVVM, Szlovákia: FOCUS.)

A bevándorlókkal kapcsolatban mind a négy visegrádi országban meghatározó vélemény, hogy nincs szükség rájuk: legnagyobb arányban a magyar és a szlovák válaszadók (80% illetve 79%) gondolták úgy, hogy inkább nincs, illetve egyáltalán nincs szükség bevándorlókra, míg Csehországban és Lengyelországban mintegy 10%-kal kevesebben, 70, illetve 71%-ban vélték így. Ez a fajta vélekedés a menekültekkel kapcsolatos félelemre utal, amely egyelőre indokolatlan Magyarország esetében, tekintetbe véve, hogy az évi 1600 menedékkérelem elenyésző a legtöbb Európai Unió tagállam értékeihez viszonyítva.

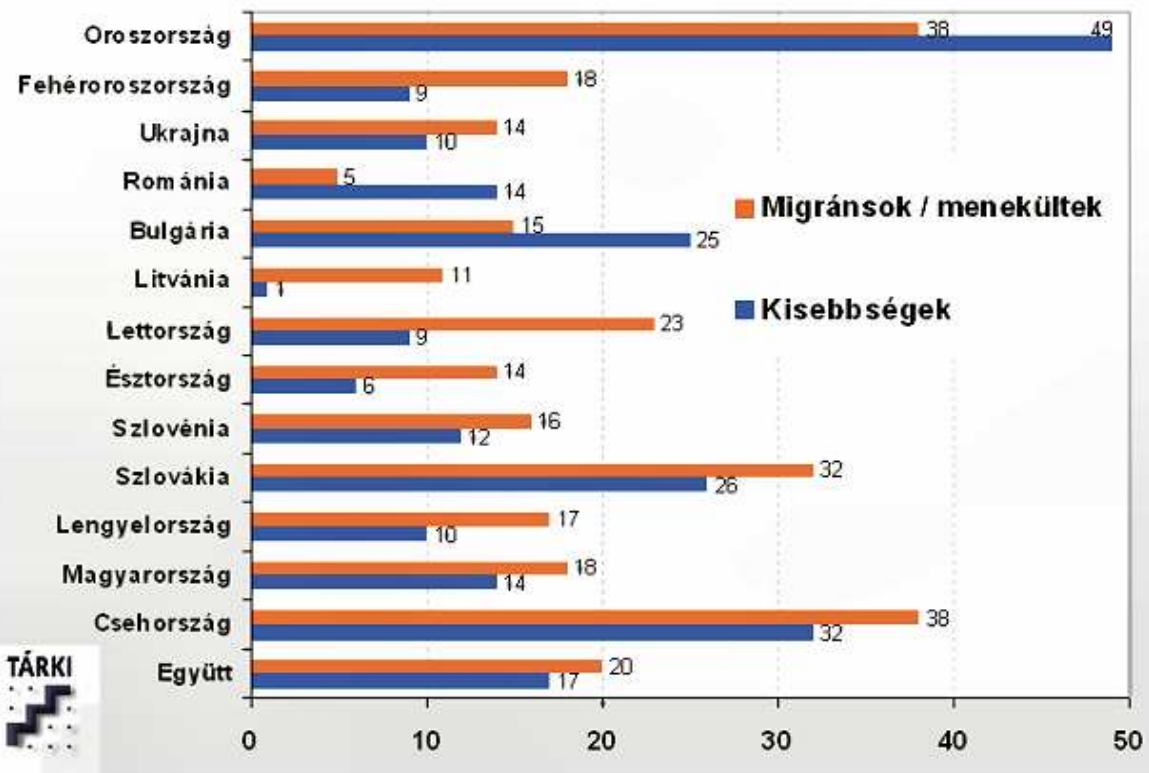
¹ Ezért is tartottam fontosnak, hogy a Rendőrségnél folytatott xenofóbia kutatás során a kérdőív tartalmazzon ilyen jellegű kérdéseket. Bernát Anikó: Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban, Előzetes verzió az IDEA magyarországi műhelyvitájára 2008. június 10. 8. o.

² Visegrádi országok (Magyarország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia) körében végzett felmérés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

Forrás: Új Európa Barométer — TÁRKI, 2005.

Mint ahogy a Magyarországon folytatott kutatások esetében, a *Visegrádi Országok*nál is érdemes megvizsgálnunk az idegenellenesség társadalmi bázisát:

- az iskolai végzettség emelkedésével csökken a nyíltan idegenellenesek és nő az idegenbarátok aránya, elsősorban Lengyelországban és Magyarországon. A mérlegelők átlagon felüli arányban jelennek meg az általános iskolát végzettek körében Csehországban és Szlovákiában, míg a lengyel és a magyar válaszadók esetében az érettségivel rendelkezők körében;
- főleg Magyarországon és Szlovákiában a 60 év feletti az átlagosnál nagyobb arányban idegenellenesek. Erre utaló jeleket — gyengébben ugyan — a másik két országban is találtak. Szlovákiában és Csehországban a fiatalok ezzel szemben felülreprezentáltak a mérlegelők között;
- a településméret növekedésével emelkedik az idegenbarátok és csökken az idegenellenesek aránya;
- a lengyel férfiak körében kétszer annyi befogadót találunk (19%), mint a nők körében (10%).³

Egy másik nemzetközi kutatás volt az ugyancsak 2005-ös, Magyarországon a TÁRKI részvételével végzett Új Európa Barométer, amely összehasonlító vizsgálata szerint is kimutatható, hogy a vizsgálatban részt vevő mind a tizenhárom poszt-szocialista ország esetében a lakosság veszélyforrásként érzékeli az adott országban élő etnikai kisebbségeket és migránsokat, illetve a menekülteket. A kérdés az volt, hogy kell-e félni az ország békéjét és biztonságát a felsorolt két belső „veszélyforrástól” (az adott országban élő etnikai kisebbségek és migránsok illetve menekültek).

A vizsgált tizenhárom ország lakosainak körülbelül ötöde tartja az ország szempontjából veszélyforrásnak a kisebbségeket és a migránsokat. Mindkét belső veszélyforrástól az átlagosnál nagyobb arányú a félelem Oroszországban, va-

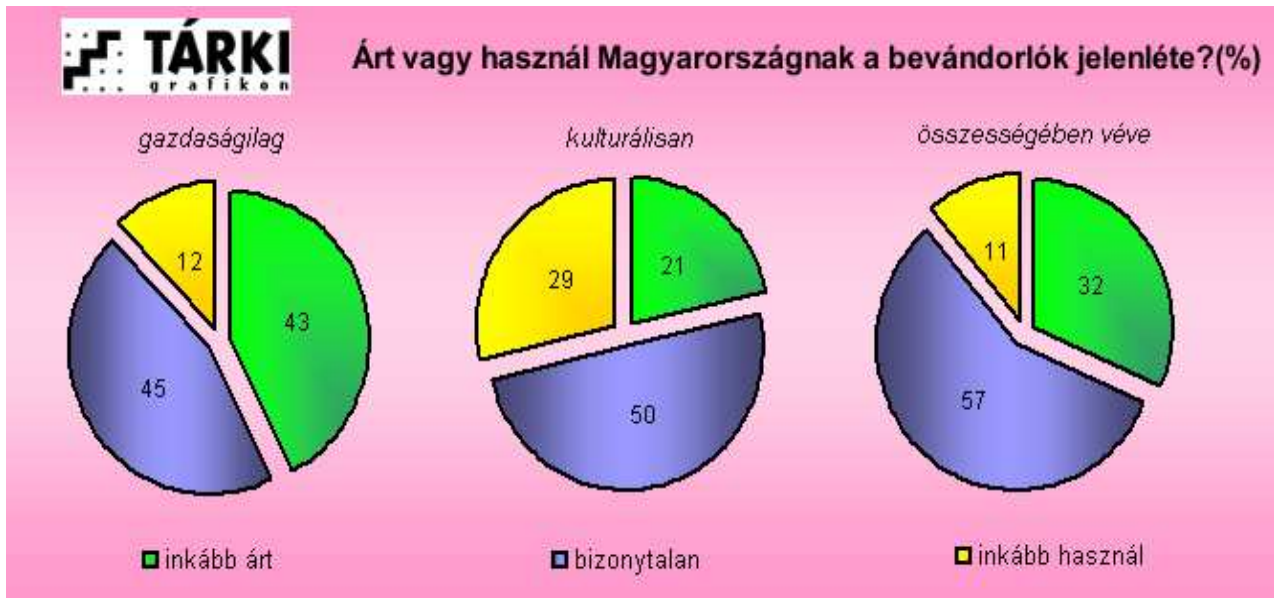
³ Bernát Anikó: Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban, Előzetes verzió az IDEA magyarországi műhelyvitájára 2008. június 10. 11. o.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

lamint (inkább a migránsoktól) Csehországban és Szlovákiában. Bulgáriában a kisebbségek jelentik a veszélyérzet fő forrását.

Forrás: ESS (European Social Survey) EUTE — TÁRKI, 2005.

A belső veszélyérzet mindkét veszélyforrás szempontjából átlag alatti Litvániában, Észtországban és Ukrajnában, és valamivel kevésbé elmaradva az átlagtól Magyarország és Szlovénia is ide sorolható. Romániában a migránsok, Lettországon, Fehéroroszországban és Lengyelországban a kisebbségek nem okai a félelemnek.

A TÁRKI 2005-ben csatlakozott az „Európai Társadalmak Összehasonlító Vizsgálatához”, amelyben Magyarországon kívül még huszonhárom ország lakosai vettek részt. A kutatás egyik eredménye, hogy a magyar lakosok közel egyharmada szerint rosszabb hely lett Magyarország azzal, hogy más országból származó emberek itt telepedtek le. Idegenellenesség terén az összes vizsgált országhoz képest az élmezőnyben vagyunk.

A bevándorlókkal szembeni lakossági attitűdöt nemcsak általában, hanem két külön dimenzióban, a gazdasági és a kulturális életre gyakorolt hatásuk megítélése alapján is megvizsgálták. Az adatok azt mutatják, hogy a véleménnyel rendelkezők körében a domináns nézet az, hogy Magyarország kulturális életét inkább gazdagítják a bevándorlók (a válaszadók 29%-a vélekedik így), azonban gazdaságilag negatív hatással vannak az országra (a kérdezettek 43%-a gondolja ezt). Meg kell azonban jegyezni, hogy a bevándorlók országra gyakorolt hatásának megítélésében — mind az általános vélekedésben, mind pedig a két külön szegmenst tekintve — nagyon magas a bizonytalanok aránya: tízből öt-hatan nem tudtak választ adni a kérdésekre.

Összességében a TÁRKI 2008. szeptember 24-én közzétett jelentése alapján elmondható, hogy a felnőtt magyar lakosság közel egyharmada (32%-a) tekinthető idegenellenesnek az alapján, hogy egyetért azzal az állítással, miszerint az országba menedékkérő be ne tehesse a lábát. A felnőtt magyarok csak egytizede (10%-a) tekinthető ugyanakkor idegenbarátnak, akik szerint minden menedékkérőt be kell fogadni. A többség (a megkérdezettek 58%-a) mérlegelné a menedék nyújtásának, illetve megtagadásának kérdését attól függően, hogy milyen nemzetiségű vagy mely etnikai csoporthoz tartozik a menedékkérő.⁴

⁴ <http://www.tarki.hu/tarkitekinto/2009.09.11>.

A RENDŐRSÉGI XENOFÓBIA KUTATÁS

Az előzőekben bemutatott nemzetközi és hazai felmérések egyértelműen azt mutatják, hogy a magyar lakosság körében — nemzetközi összehasonlításban is — kifejezetten magasnak mondható a bevándorlókkal szembeni előítéletesség, idegenellenesség.

Ezeket a tapasztalatokat is szem előtt tartva a Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskoláján „A magyarországi migrációkezelés alakulása, különösen az Európai Unió bel- és igazságügyi együttműködésének tükrében” címmel készülő doktori értekezésem részeként magam is szeretnék az idegenellenesség kérdésében kutatást végezni, különös tekintettel a migráció kezelésében érintett szervek — elsősorban a rendőrök — lehetőségeire a migrációs stratégia kialakításában.

Kutatásom célja mindenekelőtt annak a megállapítása, hogy a migrációkezelésben részt vevő személyek, főleg a rendőrök, hogyan viszonyulnak az idegenekhez. Másképp intézkednek-e a különböző országok állampolgáraival szemben, más módszerekkel közelítenek-e a külföldiekhez, vannak-e előítéleteik, és ha igen, azok miben nyilvánulnak meg? Mennyire igazak, jellemzőek rájuk is azok az attitűdök, magatartás- és viselkedésmódok, amelyek a civil lakosság körében végzett vizsgálatok alapján a magyarországi népességre jellemzőnek mondhatók. A kutatás során érinteni szeretném azt a kérdést is, hogy a rendészeti oktatásban eltöltött idő módosítja-e a képzésben részt vevő hallgatók véleményét, hozzáállását. Ha igen, ez a változás negatív vagy pozitív irányban történik-e.

Feltételezésem szerint a rendőrök nem mutatnak az idegenellenesség terén rosszabb képet, mint amilyen a megkérdezett civil lakosság válaszaiból kirajzolódott.

A hipotézisben megfogalmazott kérdések objektív és sokrétű vizsgálata érdekében a kutatási módszerek közül az írásbeli kikérdezés (kérdőív) módszerét választottam, mivel ez lehetővé teszi, hogy a vizsgálatot aránylag nagyszámú mintán végezhessem el. A feltett kérdésekre adható objektív válaszok alapján, a kérdőívek számítógépes feldolgozása segítségével egyértelműen lehet majd megfogalmazni a következtetéseket, tapasztalatokat, illetve adekvát módon igazolható vagy cáfolható lesz maga a hipotézis is.

A kutatásban érintett 750 fős mintában elsős és végzős rendőrtisztai főiskolai hallgatók (100 fő), adyligeti és miskolci rendőr szakközépiskolai tanulók (100-100 fő), a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bevetési Főosztály állománya (150 fő), az Országos Rendőr-főkapitányság rendészeti szakirányítása alatt működő szervezeti egységeknél dolgozó rendőrök (50 fő külső megyés határrendész és járőr, 50 fő belső megyés határrendész és járőr, 100 fő őrzött szálláson és 50 fő idegenrendészeti osztályon dolgozó kolléga) és a Repülőtéri Rendőr Igazgatóságon szolgálatot teljesítő határrendész (50 fő) vesz részt. A gyakorlati területen dolgozók bevonása a mintába azért is meghatározó, mert ők azok a kollégák, akik napi rendszerességgel találkoznak idegenekkel, kerülnek kapcsolatba adott esetben külföldiekkel.

A kérdőív első tizenegy kérdése a társadalmi-demográfiai változók meghatározásához ad segítséget:

- a válaszadó neme,
- életkor,
- családi állapot,
- iskolai végzettség,
- szakmai végzettség,
- lakóhely,
- munkahely,
- társadalmi státusz,
- idegennyelv-ismeret,
- pályorientáció okai,
- rendőrségen belül betöltött szerep.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

Érdekes eredményeket várok arra vonatkozóan, hogy férfi és nő beosztottak azonos módon közelítenek-e a külföldiekhez, illetve abban a témában is, hogy mennyire befolyásoló az a tény, miszerint a válaszadó külső vagy belső határos megyében teljesít szolgálatot. Különbséget várok annak alapján is, hogy a válaszadó egyedülálló személy, vagy családban él, és ezáltal nagyobb felelősségtudattal, empátiával viseltetik az idegenekkel szemben. Érdeklődéssel várom, hogy vajon a kollégák ismerik-e a pirézeket?

A további kérdésekben (12–37.) 1–5-ig adható értékeléssel különböző, de minden esetben azonos idegen népcsoportokkal (kínai, arab, afgán, afrikai, török, piréz, koszovói, ukrán, európai uniós állampolgár) kapcsolatos attitűdök és a hozzájuk való viszonyulás meghatározása történik.

A kapott válaszok alapján — feltételezésem szerint — láthatóvá válik, hogy milyen távolság létezik a megkérdezettek és a „másik” csoport (idegenek, külföldiek) között. Ennek ismeretében nyílik lehetőség arra, hogy olyan következtetések levonására, ajánlások megfogalmazására kerüljön sor, amelyek több szempontból is hasznosíthatók. Egyrészt figyelembe vehetők egy migrációs stratégia kialakításában, másrészt segítséget nyújthatnak abban, hogy a rendőrök, alkalmazottak — akik hatalmi pozíciót foglalnak el az intézményrendszerben — gondolkodás- és cselekvésmódját mely pontokon, milyen területeken kell befolyásolni, képzés, továbbképzés segítségével módosítani ahhoz, hogy részben esetleg megváltozzanak, részben ne alakuljanak ki újra és újra a megkülönböztető vélekedések és magatartások.

A Rendőrségnél tervezett idegenellenesség kutatás lefolytatását dr. Bencze József országos rendőr-főkapitány 2009. szeptember 17-én engedélyezte. Szeptember hónapban megkezdődött az érintett szervezeti egységek vezetőinek tájékoztatása a kérdőíves kikérdezés megkezdéséről. Elképzeléseim szerint a kérdőívek kitöltetése hamarosan megvalósulhat, az adatok folyamatos számítógépes rögzítésével egyidejűleg. A kutatásból levonható eredményeket doktori értekezésem egyik fejezetében publikálom.

BEFEJEZÉS

A magyar oktatási rendszer vizsgálata során nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy az mindmáig megőrizte autoriter jellegét és szelektív erejét, és ahelyett, hogy csökkentené a meglévő társadalmi különbségeket, inkább fokozza azokat. Egy olyan struktúrában, amelyben etnikai alapon spontán és intézményes szegregáció valósul meg, amelyben az eltérő testi vagy szellemi képességekkel rendelkezőket elkülönítik, nem lehet nem arra gondolni, hogy az ilyen iskolarendszer megalázza az előítéletességnek, az idegenellenességnek, az intoleranciának. Ha ezzel szembeállítják az észak- vagy nyugat-európai országok már több évtizedes gyökerekkel rendelkező, multikulturális alapokon álló, befogadó, integratív iskolarendszerét, érezhetővé válhat az országok közötti különbségek nagy része.

Természetesen a családi, iskolai szocializációra vonatkozó megállapításokat nem lehet és nem szabad „fátumként” kezelni, hanem olyan tényként, amivel érdemes szembenézni, hogy változtassunk rajta. Bízom benne, hogy mind a társadalmi berendezkedésben, mind az idegenekkel való kapcsolatteremtésben különleges helyzetet elfoglaló rendőri szervek és az egyes rendőrök családi és iskolai szocializációjára, szemlélet- és véleményalakulására vonatkozó kutatás eredményei hozzájárulhatnak a világosabb helyzetmegítéléshez és a változás útjainak kijelöléséhez, valamint a XXI. századi európai uniós tagállamokban — jelen esetben Magyarországon is — szükséges multikulturális látásmód és az ezzel szoros összefüggő átgondolt, nyitottabb, barátságosabb bevándorlási politika kimunkálásához.

Kulcsszavak: idegenellenesség-kutatás, xenofóbia, külföldi bevándorlók, migrációs stratégia

Keywords: research on xenophobia xenophobia foreigner (ha személy) / foreign (ha jelző) immigrants migration strategy

FELHASZNÁLT IRODALOM

BERNÁT Anikó: *Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban.*

Előzetes verzió az IDEA magyarországi műhelyvitájára 2008. június 10.

CSEPELI György, FÁBIÁN Zoltán., SIK Endre: *Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények.* 1998.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

GÖRBE Attiláné ZÁN Krisztina

- DENCŐ Blanka, SÍK Endre: *Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon.* =Educatio 2007/1. szám
- ERŐSS Gábor, GÁRDOS Judit: *Az előítélet-kutatások bírálatához, a rasszista nyugdíjasoktól a kirekesztő iskolákig*
- KOLOSS Tamás, TÓTH István György, VUKOVICH György (szerk.): *Társadalmi riport* Budapest. 1998.
- Látélet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és intolerancia hazai helyzetéről (Political Capital)*
- NEMÉNYI Mária, TAKÁCS Judit: *Befogadás és idegenellenesség Európában és Magyarországon.* =Esély 2005/5. szám
- Nemzetközi migráció — nemzetközi kockázatok.* tanulmánykötet, 2009.
- SIMONOVITS Bori: *A magyarországi idegenellenesség alakulásának longitudinális elemzése, 2002—2003.*
- Tárki: Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 19. 2000. november*
- TÓTH Pál Péter: *Külföldiekkel vagy idegenekkel...* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései 76., 2004.
- TÓTH Pál Péter, TURAI Tünde: *A magyar lakosság külföldiekhez való viszonyáról szóló szakirodalom összefoglalása.*
=Szociológiai Szemle 2003/4.szám
- http://www.hrportal.hu/article/2009_07_01
- <http://www.tarki.hu/tarkitekinto/> 2009. 09. 11.

**A LONDONI KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉSI RENDSZER ELLENI
TERRORTÁMADÁSOK 2007-BEN****TERROR ATTACKS AGAINST THE PUBLIC TRAFFIC SYSTEM
OF LONDON IN 2007**

A szerző a 2005. július 7-én, a londoni metróhálózat ellen elkövetett robbantás-sorozat tapasztalatait vizsgálja. A cikk elemzi, hogy miért számít könnyű célpontnak a közösségi közlekedés egyik legfontosabb módja. A terrorakció nem csak az Egyesült Királyságban, hanem az egész világon hatalmas megdöbbenést keltett. Az írás bemutatja, kik voltak az elkövetők, hogyan készültek fel a terroristák a merényletre, miként választották ki a célpontjaikat, illetve hogyan hajtották végre a robbantásokat.

The author examines the experiences of a blast series committed on 7 July 2005 against the London underground network. The article analyses why one of the most important manners of the community traffic count as an easy target. The terror action not only in United Kingdom, but on the entire world hatched a huge shock. The article presents, who were the perpetrators, how the terrorists prepared themselves for the assassination, how their targets were selected, how the blasts were executed.

A METRÓK TERRORFENYEGETETTSÉGÉNEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

A földalatti metrók a második világháborúban és a hidegháború időszakában potenciális óvóhelyeknek számítottak. Korunkban a közlekedés üzemi veszélyeken és baleseteken kívül még a terrorfenyegetettség is kihívást jelenthet a metrók biztonságára. A terrortámadások veszélye az 1980-as évek közepétől kezdve a nagyvárosok metróhálózatain is reális kockázatot jelentett. A fordulópont tulajdonképpen az 1986-os párizsi terrortámadás-sorozat után következett be. Ebben az évben az Irán–barát közel-keleti terrorszervezet 11 robbantásból álló akciójából két támadásnak volt célpontja a francia főváros metróhálózata. Csak a fel nem robbant, illetve az időben megtalált és hatástalanított robbanószerkezetnek lehet köszönni, hogy nem következtek be tömeges halálesetek és sérülések.¹ 1995. március 20-án olyan terrortámadás történt Tokióban, amely több szempontból is fordulópontot jelentett a terrorizmus történetében. Ezen a napon a szélsőséges buddhista Aum Sinrikyo nevű szekta saringázzal Harón Rashid Aswat intézett támadást az egyik, utasokkal teli metrószerelvény öt kocsijában. A terrorakció következtében 12-en meghaltak és több mint 5500-an megsérültek. Annak ellenére, hogy a terrorcsoport nem érte el a célját, ez a támadás arra hívta fel a figyelmet, hogy milyen sérülékenyek számítanak a nagyvárosok metróhálózatai. Közvetlenül az ezredforduló utáni években, a csecsen terroristák aktivitásának köszönhetően a terrortámadások lehetősége a moszkvai metró biztonságát veszélyeztette leginkább.² 2007. július 7. előtt a londoni lakosok és a hatóságok számára sem voltak ismeretlenek a metró elleni terrortámadások.³ A Provizórikus IRA az 1990-es években több alkalommal választott ki közlekedési célpontokat. Több robbantás rázta meg pl. a brit főváros pénzügyi központját, szórakozóhelyeket, illetve metró és vasútállomásokat.

¹ SHAPIRO, J. and BÉNEDICTE, S.: The French Experience of Counter-terrorism. Survival The IISS Quarterly. Published by the International Institute for Strategic Studies. 67–98 p.

² Lásd erről bővebben: HORVÁTH Attila: A közúti, vasúti és vízi közlekedés terrorfenyegetettségének jellemzői. In: Tóth Péter (szerkesztő): Válaszok a terrorizmusra II. - A politikai marketing csapdájában. Kiadó: Mágusstudió. Budapest, 2006. pp. 321-336.

³ HORVÁTH Attila: Képesek lesznek-e az észak-írországi disszidens katolikus terrorcsoportok az Egyesült Királyság társadalmát és kritikus infrastruktúráját veszélyeztetni? A Biztonságpolitikai Szakkollégium Egyesülete, Biztonságpolitika on-line portálja. Budapest, 2009. p. 9. URL cím: <http://www.biztonsagpolitika.hu>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

A nemzetközi terrorizmus erősödésének korában a metrószerelvények, a metróalagutak és állomások védelmi szempontból a fokozottan veszélyes infrastrukturális létesítmények közé tartoznak, miközben a metróhálózatok a városi közösségi közlekedési rendszerek egyik legfontosabb alrendszerét képezik. A nagyvárosok metróhálózata ma már olyan kiterjedésű, hogy állandó őrzése és a biztonság garantálása szinte megoldhatatlan feladatot jelent a hatóságok számára.⁴

MIÉRT AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG ÉS LONDON VOLT A CÉLPONT?

A 2004. március 11-ei madridi elővárosi vasúti hálózat ellen elkövetett robbantások után a brit sajtóban több cikk jelent meg arról, hogy mikor követ majd el az al-Kaida az Egyesült Királyság területén egy nagyszabású terrorakciót. A közvéleményben tehát nem a terrorakció bekövetkezésének lehetősége, hanem már nyíltan az időpont és a helyszín kérdése vetődött fel. A terroristák szempontjából a helyszín kiválasztása és az időzítés is kiváló volt. Ugyanakkor röviden ki kell térnünk arra, hogy miért jelentett szimbolikus jelentőségű célpontot az Egyesült Királyságon belül London? Az al-Kaida terrorhálózatának vezetői számára a válasz nagyon egyszerű. 2001. szeptember 11. után az Egyesült Királyság számított az Egyesült Államok legfontosabb szövetségésének a terrorizmus elleni háborúban.

Az amerikai hadsereg mellett a brit haderő tevékenyen részt vett az iraki háborúban. Ezért az Egyesült Királyság az USA után minden iszlám szélsőséges terrorcsoport számára a második számú közellenségnek számít. Ez az al-Kaida terrorhálózatra is igaz, Oszama bin Laden videó üzeneteiben gyakran nem is tett különbséget a két angolszász hatalom között. A terroristák szemszögéből nézve az Egyesült Királyság egyébként is könnyebb célpontnak számít, mint az Egyesült Államok területe, mert a brit-szigetek egyszerűbben elérhetők és a bejutás sem okoz komoly nehézséget.

Azt sem lehet véletlennek tekinteni, hogy a Londonon kívül élő elkövetők miért pont a brit fővárost választották ki támadásuk helyszínéül. A városkutatók és a gazdasági szakértők véleménye megegyezik abban, hogy Londont – New York és Tokió mellett – a világ legfontosabb globális jelentőségű városai közé kell sorolni. A „megaváros” súlya nagyobb, mint azt Egyesült Királyság geopolitikai és gazdasági potenciálja, vagy akár a lakosság száma indokolná. Több jelentős bank, multinacionális vállalat székhelye működik itt, így a nemzetközi jelentőségű gazdasági és pénzügyi központ szerepét sem lehet megkérdőjelezni.⁵ Ráadásul Londonnak olyan erős multikulturális kisugárzása is van, amelyben megőrizték a hagyományosnak számító brit értékeket. Mindezek alapján nem túlzás kijelenteni, hogy az itt történt terrortámadásnak olyan szimbolikus jelentősége is van, amely nagy nyilvánosságot kap a média világában.

KIK VOLTAK AZ ELKÖVETŐK?

Egy terrorakciót követően az első kérdések között merül fel a szakemberekben, illetve közvéleményben is, hogy kik voltak az elkövetők? A londoni metró elleni terrortámadás-sorozat után viszonylag gyorsan kiderült az öngyilkos merénylők kiléte. Szinte az egész világon, de még a biztonságpolitikai szakértők körében is meglepetést keltett, hogy a négy elkövető közül hárman már az Egyesült Királyságban születtek, ezért második generációs brit állampolgárnak számítottak. A három pakisztáni származású elkövető szülei West Yorkshire-ben telepedtek le, és a gyerekeiket Leeds külvárosának szomszédságában nevelték fel. A pakisztáni származású elkövetők mindhárman többgyermekes családban nőttek fel. A csoport legidősebb tagja, egyben vezetője is, a 31 éves Mohammed Szidik Kán volt. A másik két pakisztáni a fiatalabb korosztályhoz tartozott, akiket Sezad Tanvirnek (született: 1982. december 15-én) és Haszib Huszeinek (született: 1986. szeptember 16-án) hívtak. A negyedik terrorista, Germaine Lindsay 1985. szeptember 25-én, Jamaicában született, de édesanyja a következő évben Angliába költözött, ahol újdonsült férje kedvéért a fiával együtt felvette az iszlám hitet.⁶

⁴ HORVÁTH Attila: A városi személyközlekedés terrorfenyegetettség. Új Honvédségi Szemle, a Magyar Honvédség Központi Folyóirata. LX évfolyam 4. szám Budapest, 2006. április. pp. 114-126.

⁵ SASSEN, S.: The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton University Press. Second Edition. United States, Princeton, 2001.

⁶ Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July. Ordered by the House of Commons to be printed 11th May 2006. United Kingdom, London. pp. 17-21. (a továbbiakban: Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

Az elkövetők a rossz házasságban élő Lindsay kivételével rendezett családi háttérrel rendelkeztek. Közül ketten – Mohammed Szidik Kán, és Sezad Tanvir – a Leeds Metropolitan Universityn tanultak, de csak a csoport vezetője végezte el az egyetemet. Kán egyébként 2001 és 2004 között egy általános iskolában hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatásával foglalkozott. A csoport legfiatalabb tagja, Haszib Husszein ugyan nem járt egyetemre, de elvégzett egy felsőfokú szakképzési tanfolyamot. Germaine Lindsay nem járt felsőoktatási intézményben, de azokban az iskolákban ahol az alap- és középfokú tanulmányait folytatta tanárai – a viselkedési problémái ellenére – a képességeit jónak ítélték meg.⁷ A merénylet után a médiában napvilágra került, hogy az elkövetők közül Mohammed Szidik Kán és Sezad Tanvir 2004. november 19-től 2005. február 8-ig Pakisztánban tartózkodott. A korabeli publicisztikákban visszatérő kérdésként tették fel, hogyan lehetséges, hogy alig több mint két hónapos kiképzés, vagy „átnevelő tábor” felülírhatja két nemzedék integrációját és szocializációját? A kérdéseket akkor is jogosnak lehet tekinteni, ha azok figyelmen kívül hagyták az előzményeket. Már a 2006-ban megjelent titkosszolgálati elemzések szerint is mind a négy elkövető már korábban is kapcsolatban állt az Egyesült Királyságban működő szélsőséges iszlám nézeteket valló közösségekkel.⁸

Azt, hogy a két terrorista mit is csinált pontosan Pakisztánban, szinte lehetetlen rekonstruálni. Valószínűsíthető, hogy Pakisztánban, vagy Afganisztánban egy rövid kiképzésen vettek részt és eközben találkozhattak az al-Kaida második vonalához tartozó vezetőkkel. A brit titkosszolgálatok még azt sem tartják kizártnak, hogy a csoport vezetőjének az Al Jazeera hírtélevízió sugárzott videó üzenetét még pakisztáni tartózkodásuk alatt vették fel.⁹ Mindenesetre a két terrorista pakisztáni útját nem lehet egyedi jelenségként kezelni. Az Egyesült Államokat ért 2001. szeptember 11-ei terrortámadás-sorozatot követően ugyanis az Egyesült Királyságban szokatlanul megnőtt azoknak a fiataloknak a száma, akik családlátogatás címén Pakisztánba utaztak. Az első, vagy második generációs migráns családokból származó fiatalok Pakisztánban nyilvánvalóan megismerkedhettek a szélsőséges iszlám nézetekkel. Ez napjainkban is komoly kockázatot jelent az Egyesült Királyság biztonsága számára.

A 2009 előtt készült hivatalos jelentések szerint, annak ellenére, hogy a brit belső elhárításnak előzetesen tudomása volt arról, hogy a négy későbbi merénylő jó kapcsolatokat ápol a szélsőséges iszlám tanokat hirdető vallási vezetőkkel, nem lehetett volna megelőzni a terrortámadás-sorozatot. Egy, a brit parlament alsóháza Nemzetbiztonsági Bizottságának 2009 májusában készült és júniusban nyilvánosságra hozott jelentés már arra hívja fel a figyelmet, hogy nem lett volna szabad a négy fiatalember megfigyelését megszüntetni. Az elemzés azt sugallja, hogy alaposabb környezettanulmányokkal és más titkosszolgálati eszközökkel meg lehetett volna akadályozni a terroristákat tervük végrehajtásában.

A beszámoló érdekes elemeket is tartalmaz. Ezek közül a leglényegesebb momentum talán az, hogy bizonyítékok vannak arra nézve, hogy Mohammed Szidik Kán a 2004-es útján kívül még legalább egy alkalommal volt kiképzésen Pakisztán törzsi területein, vagy Afganisztánban.¹⁰ A részletes vizsgálatok bizonyították, hogy a rendőrség és a titkosszolgálatok rendelkeztek olyan fényképekkel, amelyekről azonosítani lehetett volna Mohammed Szidik Kánt, vagy Sezad Tanvirt, amikor Pakisztánban a helyi szélsőségesek által szervezett ún. dzsihádi felkészítésen vettek részt.¹¹

Az al-Kaida által szervezett kiképzéseken való részvétel lehetősége még nem feltétlenül jelentette, hogy a Leedsben született pakisztáni származású brit állampolgárok a szervezet belső köreiből csatlakozhatnak. Az Oszama bin Laden által szervezett terrorhálózat már egy ideje átvette a franchise-szerű szervezési elveket és módszereket.¹² Ez azt jelenti,

⁷ Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July. pp. 18-20.

⁸ Report into the London Terrorist Attacks on 7 July 2005. Intelligence and Security Committee: Her Majesty's Stationery Office. United Kingdom, London. May 2006. pp. 18-19. (a továbbiakban: Report into the London Terrorist Attacks on 7 July 2005.).

⁹ Report into the London Terrorist Attacks on 7 July 2005. pp. 17-19.

¹⁰ Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005. Intelligence and Security Committee: Her Majesty's Stationery Office. United Kingdom, London. May 2009. pp. 43-44. (a továbbiakban: Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005.).

¹¹ Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005: pp. 80-88.

¹² TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára. Tanulmány. Budapest, 2007. pp. 19. URL cím:

Dr. HORVÁTH Attila

hogya a terrorhálózat több nyugatellenes terrorcsoportot és ún. alvó sejteket integrált Európában és Észak-Amerikában is. A csoportok feletti irányítás meglehetősen bonyolult rendszer, amely az aktivitás szempontjából előnyt jelent az al-Kaidának, míg a csatlakozó szervezetek használhatják a terrorhálózat brandjét. Mindenesetre az ilyen terrorcsoportoknak meg kell szerezniük az al-Kaida vezetőinek a jóváhagyását egy terrorakció végrehajtásához, amely kiterjed a tervezés és a szervezés kontroljára is.¹³ A négy fiatalember az al-Kaida terrorhálózatához kapcsolódhatott, olyan alvó csoportot alkotva, amelyet viszonylag gyorsan aktivizáltak.

Az elkövetők származása több szociológiai kérdést is felvetett. A terrortámadás után szerte a világon a média nagy terjedelmet és figyelmet szentelt annak, hogy az öngyilkos merényleteket négy brit állampolgárságú muzulmán vallású fiatalember követte el. A tudósítások és a megjelent írások közül csak nagyon kevés sugallt iszlámellenességet. Számtalan írás figyelmeztetett a keresztény-muzulmán ellentét kiéleződésének lehetséges következményeire. Az elemzések többsége arra is felhívta figyelmet, hogy az Egyesült Királyságban a muzulmán közösségek egy része a szélsőséges irányzatok felé mozdultak el. A terrortámadás-sorozat után szerencsére sem Londonban, sem más brit városban nem alakult ki olyan társadalmi hangulat, amely a muzulmán közösségek tagjainak biztonságát veszélyeztette volna. Ez részben annak volt köszönhető, hogy némi hezitálást követően a terrortámadás után az akkori brit kormányfő, Tony Blair határozottan kijelentette, nem enged meg semmilyen megtorlást, amely muzulmán közösségek élet- és vagyonbiztonsága ellen irányulna.¹⁴ Az Egyesült Királyság biztonsága szempontjából ugyanakkor alapvető fontosságú kérdéssé vált a muzulmán vallású fiatalok elszigetelése a szélsőséges iszlámot valló és hirdető csoportoktól.

A LONDONI METRÓ BIZTONSÁGI JELLEMZŐI

Az Egyesült Királyság fővárosában a metró, vagy ahogy a Londoniak hívják, a „Tube” több okból is a város egyik fontos szimbólumának számít. A metropolisz lakói méltán lehetnek büszkéek a metróhálózatukra, hiszen 1863 januárjában Londonban adták át a világ első földalatti közforgalmú vasútvonalát. A londoni metró jelképét – piros kör, amelyet egy kék színű téglalap keresztesz – 1908 óta használják és a világ egyik legismertebb logói közt tartják számon. A második világháborúban a „Tube”, a Luftwaffe London elleni légitámadásai idején többszáz ezer embernek nyújtott védelmet. Többek között ennek is köszönhető, hogy Londonban a metró többet jelent, mint egy gyors és viszonylag kényelmes közlekedési lehetőség.

A hivatalos adatok szerint a 270 állomásból álló, 412 km hosszú metróvonalat 13 400 alkalmazott üzemelteti.¹⁵ A metróhálózat jelentőségét mutatja az is, hogy munkanapokon több mint 3,5 millió utas veszi igénybe. Az egy évre jutó utazások száma napjainkban már meghaladja az 1 milliárdot.¹⁶ Mint minden nagyvárosi metróra, így a londoni metróra is igaz, hogy nagyon nehéz megelőzni a terrortámadásokat. Ennek ellenére Londonban évtizedek óta sokat tettek a metróhálózat biztonságáért, amely nem csak terrorakciók megelőzésére, hanem baleseti- és katasztrófa helyzetek kezelésére is irányultak.

Erre szükség is volt, hiszen a korábban tárgyaltak szerint az IRA is komoly fenyegetést jelentett a londoni metróhálózatra. A biztonsági rendszabályok bevezetését a terrorfenyegetettségen kívül más, sajnálatos rendkívüli események is indokolták, amelyek közül két tüzesetet feltétlenül szükséges kiemelni. Az első 1984. november 23-án volt, amikor az Ox-

http://www.mtaki.hu/docs/all_in_one/talas_peter_nemzetkozi_terrorizmus.pdf

¹³ LIBICKI, M. C., CHALK, P., SISSON, M: Exploring Terrorist Targeting Preferences. Rand Corporation. United States, Santa Monica. ISBN 0-8330-3913-X (pbk. : alk. paper). pp. 34-39.

¹⁴ The Impact of 7 July 2005 London Bomb Attacks on Muslim Communities in the EU. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). November 2005. p. 55

¹⁵ Forrás: Transport for London. URL cím:

<http://www.tfl.gov.uk/corporate/modesoftransport/londonunderground/1608.aspx>

¹⁶ Forrás: <http://www.tfl.gov.uk/corporate/projectsandschemes/10127.aspx>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

ford Circus metrómegálló közelében az alagútban dohányzás miatt keletkezett tűz.¹⁷ A mentőalakulatok gyors felvonulása és szakszerű tevékenysége mellett csak a szerencsének lehetett köszönni, hogy az eset nem követelt tömeges sérüléseket és halálos áldozatokat. A második eset 1987. november 18-án az esti csúcsidezők vége felé, 19,30-kor történt. Ekkor tűz ütött ki a King Cross metróállomás részben még fából készült mozgólépcsőin. Tűz nélkül állítható, hogy tömegszerencsétlenség következett be, hiszen 31-en haltak meg, főként égési sérülések, füstmérgezés következtében.¹⁸ Az 1984-es alagút tűz után azonnal megtiltották a dohányzást a metró egész területén, a King Cross metróállomáson történt katasztrófa miatt átvizsgálták és kicserélték a mozgólépcsőket. A londoni metró üzemeltetőire csak azt lehet mondani, hogy a biztonsági kérdések nem csak egy-egy sajnálatos esemény vizsgálata kapcsán kerülnek előtérbe. A metróhálózatot irányító menedzsment más hatóságokkal együttműködve a múltban is kiemelt figyelmet fordított a veszélyhelyzetek megelőzésére, valamint arra, hogy az esetlegesen bekövetkező rendkívüli események következményeinek gyors felszámolására felkészüljenek.

A közösségi közlekedés minden területén alapvető kérdés, hogy a rendszert üzemeltetőket és a mentésben érintett szervezeteket felkészítsék egy esetleges terrortámadás, katasztrófa, baleset, vagy üzemzavar következményeinek felszámolására. A rendkívüli helyzetek megelőzésére, kezelésére és elhárítására való képességet szervezeti, tárgyi és személyi oldalról állandóan fenn kell tartani. 2003. augusztus 28-án egy súlyos áramkimaradás következményei is rávilágítottak arra, hogy a metrók biztonságának kérdését komplex módon kell és szabad kezelni. Az emberi hanyagságra és figyelmetlenségre visszavezethető üzemzavar miatti áramszünet a metróközlekedést is érintette. A kényszerből leállt szerelvényekben a becslések szerint 250 ezer utas kimenekítéséről kellett gondoskodni.¹⁹ A rendkívüli helyzetek kezelésére a londoni metró személyzetének jó felkészültségét bizonyítja az is, hogy a szerelvényekben rekedt utasok kimenekítése gyorsan és szervezetten történt és így pánik sem tört ki. A sikeres mentőakció ellenére 2003 szeptemberében London belvárosában a Bank Tube metróállomás környékén 500 fő kijelölt személyzettel a már említett 1995-ös tokiói metró elleni vegyi támadáshoz hasonló helyzetet szimulálva bonyolítottak le terrorvédelmi gyakorlatot.²⁰ A gyakorlat szervezői azt akarták felmérni, hogyan reagál a mentőszolgálat, a tűzoltóság és a rendőrség egy esetleges vegyi támadáskor, ha az a londoni metró ellen következik be. Ez a komplex felkészítés is nyilvánvalóan hozzájárult ahhoz, hogy 2005. július 7-én az öngyilkos merényletek következményeire a mentésben érintett szervezetek alapvetően gyorsan és szakszerűen „adták meg” a szükséges válaszokat.

A brit főváros köztereire és védett objektumaihoz hasonlóan a londoni metróban is jól kiépített CCTV kamera rendszer működik. A távvezérelt vizuális megfigyelő hálózatot, a személyiségi jogot érintő garanciák mellett a terrorfenyegetettség szempontjait is figyelembe véve építettek ki.²¹ A terroristákat a CCTV rendszer önmagában nem képes elrettentetni attól, hogy lemondjanak támadási szándékukról. Nehéz kimutatni, hogy a kamerák alkalmazása miatt hány terrorakciót nem hajtottak végre, azonban azt kétségtől ki lehet jelenteni, hogy egy jól működő CCTV rendszerrel csökkenteni lehet az ún. „puha célpontok” számát. A londoni metróhálózat elleni terrortámadás-sorozat után a CCTV kamerák felvételei a nyomozásban rendkívül hasznosnak bizonyultak. A biztonsági szakembereknek és a nyomozóknak több mint 6 000 órnyi felvétel elemzése alapján sikerült rekonstruálni azt, hogy az öngyilkos merénylők miként derítették fel a lehetséges célpontjaikat. A különböző helyszíneken rögzített képek alapján lehetett majdnem pontosan meghatározni a merénylet napján a terroristák

¹⁷ 1984: London tube fire traps hundreds. URL cím:

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/23/newsid_2547000/2547639.stm

¹⁸ 1987: King's Cross station fire 'kills 27'. URL cím:

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/18/newsid_2519000/2519675.stm

¹⁹ HELMECZI Gusztáv, LOCHER Barbara, TÓTH Bálint: *A kritikus infrastruktúra védelmének szabályozása az Európai Unió szabályozás tükrében*. [Kézirat] Gazdasági- és Közlekedési Minisztérium, Budapest 2005.

²⁰ COAFFEE, J.: Rings of Steel, Rings of Concrete and Rings of Confidence: Designing out Terrorism in Central London pre and post September 11th. *International Journal of Urban and Regional Research* 28/1 (March 2004), 201-211. o.

²¹ Uo.

Dr. HORVÁTH Attila

viselkedését is. Ez a megfigyelési rendszer segítette a vizsgálokat abban, hogy nyomonkövessék azt, hogyan mozogtak, mit is csináltak az elkövetők a robbantások előtt.²²

A TERRORTÁMADÁS-SOROZAT IDŐZÍTÉSE, A VÉGREHAJTÁS MÓDSZERÉNEK KIVÁLASZTÁSA ÉS A TERVEZÉS

Az elkövetők szempontjából egy terrortámadás lehetséges következményeit, vagyis „sikerét” az alapos tervezés és előkészítés mellett, a helyszín az időpont kiválasztása, illetve a végrehajtás mikéntje és módszere határozza meg. A terrortámadás időzítése nagyszerűen sikerült. Az Egyesült Királyságban a 2007-es év júliusa nagy eseményekkel, sikerekkel, vagyis pozitív élményekkel kezdődött. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság a robbantások előtt két nappal tette közzé azon döntését, hogy a kandidáló városok közül London nyerte el a 2012-es Nyári Olimpiai Játékok rendezési jogát.²³ A támadás napján a skóciai Gleneaglesben még tartott az ún. G8-ak²⁴ csúcstalálkozója is, amelyen eredetileg az afrikai szegénység lett volna a fő tárgyalási téma, de a robbantások hírére ez természetesen megváltozott. Általánosságban elmondható, hogy a robbantás-sorozat olyan időszakban következett be, amikor az Egyesült Királyságot egyébként a politikai stabilitás és a gazdasági növekedés jellemezte. Az elkövetők szempontjából a felsorolt jellemzők miatt, a jövőben – valószínűleg még történelmi távlatokból is – kiválóan minősítik majd a támadás napjának kiválasztását.

A robbantások pontos idejének a meghatározása azt bizonyítja, hogy az elkövetők az áldozatok számának maximalizálására törekedtek. A metróban bekövetkező három detonáció még a reggeli csúcsidekban történt, amikor a földalatti hálózatot tömegesen veszik igénybe a londoniak, az ingázók és a turisták. Ebből arra lehet következtetni, hogy az elkövetők célja eleve az volt, hogy minél több halottja és sebesültje legyen az akciójuknak. Ezt bizonyítja az is, hogy öngyilkos merényletre vállalkoztak. Az öngyilkos merényletek megelőzése és megakadályozása még akkor is nehéz feladatot jelent, ha az elkövetőt, vagy elkövetőket a célok megközelítése közben felfedezik. A „szent ügy” érdekében az életük feláldozására képes terroristák a robbanószerkezeteket általában a ruhájukhoz, vagy testükre erősítve viselik, hogy könnyen működésbe lehessen hozni. Az öngyilkos merénylet nem fél attól, hogy a szándékát felfedik, illetve elfogják, majd bebörtönzik. Az öngyilkos merényleteknél a terrorista személyének és szándékának felfedezése nem feltétlenül jelenti a tervezett akció kudarcát. Az elkövetők ilyen esetekben, vagy vészhelyzetben viszonylag könnyen és gyorsan módosíthatják a célpontjaikat. A célpont viszonylag könnyű megváltoztatását jól példázza a moszkvai metró Rigai pályaudvar átlomlásához közel történt merénylet 2004. augusztus 31-én. Egy csecsen terrorista nő a metróalagútba próbált lejutni, de a bejáratnál az orosz biztonsági szolgálat, valószínűleg az egy héttel korábban történt repülőgépek elleni terrorakciók miatt, szigorú ellenőrzést tartott. Ezt látva az elkövető a testére erősített robbanószerkezetet a metró bejárata melletti ki-oszkoknál hozta működésbe. A robbantás következtében 11-en meghaltak és 50-en megsebesültek.²⁵

Az öngyilkos merényleteknek még olyan „előnye” is van, hogy a terrorakció tervezésének és szervezésének talán egyik legbonyolultabb feladatára sem kell figyelmet szentelni, nem kell menekülési útvonalat kidolgozni. Ezt azt jelenti, hogy nem kell a célpont körzetéből a támadót, vagy a támadókat kivonni. A felsorolt okok miatt, a Jane's című folyóiratban

²² Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July. Ordered by the House of Commons to be printed 11th May 2006. United Kingdom, London. pp. 25-26. (a továbbiakban: Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July: 11th May 2006).

²³ A NOB döntése nagy eredménynek számít. Nyári Olimpiai Játékok eddigi történetében London (1908, 1948) mellett csak két város Athén (1896, 2004) és Los Angeles (1932, 1984) rendezhette meg a világ legjelentősebb sport rendezvényét. Így a újkori olimpiák történetében a brit főváros lehet az a helyszín, ahol harmadszor rendezhetik meg a játékokat.

²⁴ A G8 csoport a világ 7 gazdaságilag legfejlettebb országa és Oroszország együttműködési fóruma. A 2005-ös csúcstalálkozón az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Kanada, Németország, Olaszország és Oroszország állam és kormányfője mellett meghívottként az Európai Unió Bizottságának elnöke José Manuel Barroso is részt vett.

²⁵ HORVÁTH Attila: Terrorfenyegetettség: célpontok, nagyvárosok közlekedés. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudományos Lapja. 10. évfolyam 3. (tematikus) szám. Budapest, 2006. pp. 136-152.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

megjelent cikkben a szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy az öngyilkos merénylőkkel szemben szinte lehetetlen védekezni és a különösen védett személyekre, illetve a kritikus infrastruktúrák elemeire jelentenek komoly biztonsági kihívásokat.²⁶

Felvetődik a kérdés, hogy kik is vettek részt a terrortámadás-sorozat tervezésében? A robbantások után néhány órával már több szakértő annak a véleményének adott hangot, hogy amennyiben az elkövetők az al-Kaida terror-hálózathoz kapcsolódnak, akkor az akciót csak a szervezet vezetőinek engedélyével lehetett végrehajtani. Később a merénylők személyi hátterének ismeretében kulcskérdéssé vált, hogy ki volt az akció szervezésének és tervezésének irányítója. A korábban már tárgyalt franchise-szerű szervezési módszer ismeretében nem is volt kérdés, hogy az al-Kaida vezetői a támadást jóváhagyhatták. A szervezéssel és tervezéssel kapcsolatban a vizsgálatok arra koncentráltak, hogy ki irányíthatta és támogathatta a terroristákat az előkészítés során? Ez azért is volt lényeges kérdés, mert néhány hónapos kiképzés, – bármilyen jól szervezett és hatékony – nem elégséges ahhoz, hogy egy ilyen nagyságrendű terrortámadás-sorozat megszervezésére bárkit is felkészítsen.

A terrortámadás-sorozat tervezését irányító terrorista az ezzel kapcsolatos 2006-ban kiadott hivatalos jelentések szerint is, még 2005. július 7-e előtt elhagyta az Egyesült Királyság területét.²⁷ A 2009-ben kiadott jelentés is azt sugallja, hogy a merénylőket a brit felségterületen felkészítők még az akció előtt eltávozhattak az országból. A dokumentum nem vitatja, hogy a média által a terrortámadás-sorozat „mastermind”-nak nevezett Haroon Rashid Aswat valóban belekeveredhetett az akció előkészítésébe, de hogy ő lett volna az akció szellemi vezetője, azt a brit titkosszolgálatok kétségbe vonták.²⁸

A merénylet-sorozat előkészítésének elemzése során, nem csak az jelent tisztázandó kérdést, hogy kik segítették a terroristákat, hanem az is, hogy hogyan történt a tervezés és a szervezés? Az elkövetők bázisa, ahol a terrortámadás-sorozatra felkészültek az a Leeds-i muzulmán központhoz közeli Alexandra Grove-n bérelt lakásban volt. Egyébként azt, hogy a négy fiatal közül egyik sem lett volna képes a terrortámadás-sorozat önálló megszervezésére, az is bizonyítja, hogy amikor 2005. július 12-én, a rendőrség felfedezte a rejtékhelyet, akkor a lakásban több fontos bizonyítékot is találtak.²⁹

A szakértők szerint a terroristák által elkészített 2-5 kg súlyú robbanószerkezet előállításához és összeszereléséhez nem kellett nagy szakértelem. A csoport tagjai ügyeltek a biztonságra, kerültek a nyilvánosságot, keveset használták a mobiltelefonjaikat, ha szükséges volt, akkor bérelt gépkocsival közlekedtek. Nagy gondot fordítottak a részletek kidolgozására. Miután 2005 februárjában Mohammed Szidik Kán és Sezad Tanvir visszaérkezett Pakisztánból, szinte csak a terrortámadás-sorozat előkészítésével foglalkoztak. Ebben kulcsmomentum lehetett a londoni metróban belül a pontos helyszín kiválasztása. A CCTV megfigyelő rendszer felvételeinek tanúsága szerint Haszib Husszein kivételével a csoport 2005. július 28-án szemrevételezte a kiválasztott célpontokat. A képek tanúsága szerint szinte ugyanazt az útvonalat járták be, mint a támadás reggelén. A felvételeken az is tisztán látszik, hogy Germaine Lindsay két állomás között egy időgrafikont töltött ki.³⁰ Mindenesetre alaposra vall, hogy a szemrevételezést pontosan egy héttel a merénylet előtti keddi napra időzítették, így viszonylag pontos képet kaptak arról, hogy a metrószerelvények milyen időközönként követik egymást, és milyen tömegre számíthatnak a robbantások idején a föld alatt.

A londoni metróról, vagy a világ nagyvárosainak földalatti vasútvonalairól egyébként nem jelent nehézséget egy szabotázs, vagy terrorakció megszervezéséhez információt gyűjteni. A terrortámadás-sorozat hírére az Interneten egy gyors felmérést végeztem négy hallgatómmal. Az volt a feladatuk, hogy információkat gyűjtsenek London, Párizs, Moszkva

²⁶ Dr. GUNARATNA, R.: Suicide terrorism: a global threat. Jane October 2000.

http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml

²⁷ Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July: p. 18.

²⁸ Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005.: p.106.

²⁹ Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July: p. 18.

³⁰ Uo: p.24.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

és New York hálózatáról. Az eredmény megdöbbentett. Gyakorlatilag mind a négy világváros metróiról olyan adatok, táblázatok, térképek és fényképek álltak a rendelkezésünkre, amelyek „illetéktelen kezekbe” kerülve megkönnyítenék egy terrorakció megszervezését. Így adatokat nyertünk az egyes vonalak forgalmáról, az állomások elhelyezkedéséről, megközelíthetőségéről, az állomások közötti távolságról stb. A merénylők számára a világháló mellett jó felkészülést jelenthetett a különböző nyilvános leírások tanulmányozása, vagy a helyszínt jól ismerő alkalmazottakkal történő látszólag ártalmatlan beszélgetés is.

HOGYAN HAJTOTTÁK VÉGRE A ROBBANTÁSOKAT?

A CCTV megfigyelő rendszer felvételeinek köszönhetően szinte percről percre nyomon lehet követni, hogy mikor és mit csináltak a csoport tagjai a robbantások bekövetkezéséig. Mohammed Szidik Kán, Sezad Tanvir, és Haszib Husszein Leedsben néhány perccel hajnali 4 óra előtt szállt be egy Nissan Micra típusú személygépkocsiba, hogy az M1-es autópályán a londoni Luton pályaudvarhoz menjenek. A negyedik társukkal, Germaine Lindsay-el az állomás parkolójában találkoztak reggel 06,49-kor.³¹ A vasútállomásról röviddel félnyolc előtt indultak a londoni metróhálózat egyik legfontosabb csomópontját képező King Cross állomásra. A CCTV kamera felvételein tisztán látható, hogy a csoport tagjai nyugodtan viselkednek.

1. kép: Mohammed Szidik Kán és a társai a Luton pályaudvarról a robbantások helyszíneire indulnak³²

A King Cross metróállomáson rögzített felvételeken az is tisztán látszik, hogy a röviddel fél kilenc előtt érkező csoport tagjai kb. 08,30-kor váltak szét. Mielőtt útjukra indultak volna, megölelték egymást és boldognak látszottak. A hátizsákjukba rejtett robbanószerkezeteiket három elkövetőnek a metróban sikerült működésbe hozni. Az első robbantás 08,50-kor következett be a Circle Line 204-es számú szerelvényén, amely a metró Liverpool Street-ről tartott az Aldgate állomás felé, (Sezad Tanvir). Egy perccel később egy újabb detonáció történt a Circle Line 206-os számú szerelvényén, amely nyugatra tartott az Edgware Road-ról a Paddington felé (Mohammed Szidik Kán). A harmadik robbantás a Piccadilly Line 311-es számú szerelvényén következett kb. 2 perccel később (Germaine Lindsay).³³

³¹ Uo: pp.3-4.

³² Forrás: Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005.: p.81.

³³ Report of the 7 July Review Committee Published by Gerther London Authority June 2006 ISBN 1 85261 878 7. pp. 21-23

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

A négy elkövető közül Haszib Husszejn mozgása és cselekedetei különösnek értékelhetők. A csoport legfiatalabb tagja az első robbanások bekövetkezése utáni időben gyalog kiment a King Cross metróállomásról és a mobiltelefonját használta, valószínűleg a társaival szeretne volna felvenni a kapcsolatot, de ők már nem éltek. A metróállomáson vett egy 9V-os elemet, erre valószínűleg azért lehetett szüksége, mert a robbanószerkezetében elromlott a gyújtószerkezet. Röviddel 9 óra után egy közeli McDonald's gyorsétterembe ment.³⁴ Ezt is érdekes momentumnak lehet értékelni, mivel az utolsó öngyilkos merénylő egy olyan helyen cserélhette ki az elemet a házilag készített pokolgépben, amely a számára olyan gyűlöletes nyugati világot szimbolizálta.

Haszib Husszejn elszántságát mutatja, hogy miután tudta, hogy társai meghaltak, mindenképpen öngyilkos merényletet szeretett volna végrehajtani. A metróállomás közelében, miután nem fért fel a 91-es számú autóbusszra, egy 30-as jelzésű járatra szállt fel. A Londonra oly jellemző emeletes járművet 09,47-kor robbantotta fel a Tavistock Square-en. Ekkor a jármű már nem az eredeti útvonalán közlekedett, mert a korábbi három detonáció miatt kialakult helyzet miatt elterelték. Az soha nem derül ki, hogy miben hibázott a csoport tagja. Eltévedt, mert nem volt ott a szemrevételezésen, átmenetileg ideges lett és el akart állni az öngyilkos merénylet szándékától, vagy tényleg elromlott a robbanószerkezetében az elem? Ezekre a kérdésekre a legrészletesebb vizsgálatok is csak feltételes válaszokat tudnak adni. Mindenesetre Haszib Husszejn valamiért módosította a célpontját és az afrikai származású terroristák két hét múlva a sokkal szerencsésebb kiemeltelű, egyébként nem öngyilkos merényletekben már ezt másolták le.

2. kép: A robbantások bekövetkezésének helyszínei³⁵

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2005. július 5-én a londoni közösségi közlekedést ért terrortámadás-sorozatnak 52 halálos áldozata volt és több mint 700-an sebesültek meg. A várost, az Egyesült Királyságot és világ közvéleményét megdöbbentették az események. A

³⁴ Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July: pp. 4-7.

³⁵ Forrás: Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July: p.6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HORVÁTH Attila

merénylet következményeiről, tanulságairól, több tanulmányt és monográfiát lehetne írni. A terrortámadás-sorozat tapasztalatai alapján az Egyesült Királyságban átalakították a terrorizmus elleni stratégiát, a titkosszolgálatok együttműködését, a veszélyhelyzetek kormányzati kezelését, átgondolták a kritikus infrastruktúrák védelmi programjait. Abban feltétlenül igazat kell adnunk Padányi Józsefnek, aki az MTA doktori értekezésben azt sugallta, hogy a terrorizmus elleni védelemben a terrortámadások, vagy katasztrófák bekövetkezése után kialakult helyzetekben fel kell használni a katonai tapasztalatokat is.³⁶

A terrortámadás-sorozat pénzügyi szempontból az ún. aszimmetrikus hadviselés egyik tipikus példája lehet, mert a becslések szerint a terrortámadás költsége alig haladta meg a 10 000 fontot, ugyanakkora a keletkezett anyagi kárt szinte lehetetlen felbecsülni, nem is beszélve az egyéb következményekről. Pénzügyi értelemben véve a keletkezett károk nagyságát és a megelőzésre, a terrorizmus elleni harcra költött milliárdokat nem lehet összevetni a terrorcsoport által befektetett összeggel. A védelem továbbra is főként az államok feladata lesz, ami olyan kötelességet jelent, amelyről nem szabad lemondani.

Kulcsszavak, terrorizmus, kritikus infrastruktúra, közösségi közlekedés

Keywords: terrorism, critical infrastructure, public transportation.

FELHASZNÁLT IRODALOM

CIKKEK, TANULMÁNYOK, HIVATALOS JELENTÉSEK

BOBBITT, P: *Terror and Connstent – The Wars for the Twenty-First Century*. Penguin Books. United Kingdom, London. 2009.

COAFFEE, J.: *Rings of Steel, Rings of Concrete and Rings of Confidence: Designing out Terrorism in Central London pre and post September 11th*. *International Journal of Urban and Regional Research* 28/1 (March 2004), 201-211. o.

Could 7/7 Have Been Prevented? Review of the Intelligence on the London Terrorist Attacks on 7 July 2005. Intelligence and Security Committee: Her Majesyt's Stationery Office. United Kingdom, London. May 2009. p. 108.

GUNARATNA, R.: *Suicide terrorism: a global threat*. *Jane October 2000*.

URL cím: http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml

HELMECZI Gusztáv, LOCHER Barbara, TÓTH Bálint: *A kritikus infrastruktúra védelmének szabályozása az Európai Unió szabályozás tükrében*. [Kézirat] Gazdasági- és Közlekedési Minisztérium, Budapest 2005. p. 78.

HORVÁTH Attila: *Képesek lesznek-e az észak-írországi disszidens katolikus terrorcsoportok az Egyesült Királyság társadalmát és kritikus infrastruktúráját veszélyeztetni? A Biztonságpolitikai Szakkollégium Egyesülete, Biztonságpolitika on-line portálja*. Budapest, 2006. p. 9. URL cím: <http://www.biztonsagpolitika.hu>

HORVÁTH Attila: *A közúti, vasúti és vízi közlekedés terrorfenyegetettségének jellemzői*. In. Tálás Péter (szerkesztő): *Válaszok a terrorizmusra II. - A politikai marketing csapdájában*. Budapest: Mágusstúdió, 2006. -pp. 321-336.

HORVÁTH Attila: *A városi személyközlekedés terrorfenyegetettsége*. Új Honvédségi Szemle, LX évfolyam 4. szám Budapest, 2006. április. pp. 114-126.

HORVÁTH Attila: *Terrorfenyegetettség: célpontok, nagyvárosok közlekedés*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények. 10. évfolyam 3. (tematikus) szám. Budapest, 2006. -pp. 136-152.

³⁶ PADÁNYI József: *A NATO-tagság hatása a Magyar Honvédség szárazföldi csapatai műszaki támogatásának elméletére és gyakorlatára*. -Bp.: MTA, MTA doktori értekezés 2007.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. HORVÁTH Attila

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

- LIBICKI, M. C., CHALK, P., SISSON, M: *Exploring Terrorist Targeting Preferences*. Rand Corporation. United States, Santa Monica. ISBN 0-8330-3913-X (pbk. : alk. paper). -p. 131.
- PADÁNYI József: *A NATO-tagság hatása a Magyar Honvédség szárazföldi csapatai műszaki támogatásának elméletére és gyakorlatára*. -Bp.: MTA, 2007. MTA doktori értekezés
- Report into the London Terrorist Attacks on 7 July 2005. Intelligence and Security Committee: Her Majesty's Stationery Office*. United Kingdom, London. May 2006.-p. 52.
- Report of the 7 July Review Committee* Published by Gerther London Authority June 2006 ISBN 1 85261 878 7. pp. 157.
- Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July*. Ordered by the House of Commons to be printed 11th May 2006. United Kingdom, London. -p. 41.
- SASSEN, S.: *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press. Second Edition. United States, Princeton, 2001.
- SHAPIRO, J., BÉNEDICTE, S.: *The French Experience of Counter-terrorism. Survival The IISS Quarterly*. Published by the International Institute for Strategic Studies. 67–98 p.
- TÁLAS Péter: *A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára*. Tanulmány. Budapest, 2007. -p. 19.
URL cím: http://www.mtaki.hu/docs/all_in_one/talas_peter_nemzetkozi_terrorizmus.pdf
- The Impact of 7 July 2005 London Bomb Attacks on Muslim Communities in the EU*. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). November 2005. p. 55

A MÉDIÁBAN MEGJELENT TUDÓSÍTÁSOK

- 1984: London tube fire traps hundreds. URL cím:
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/23/newsid_2547000/2547639.stm
- 1984: London tube fire traps hundreds. URL cím:
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/23/newsid_2547000/2547639.stm
- 1987: King's Cross station fire 'kills 27' URL cím:
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/18/newsid_2519000/2519675.stm
- Transport for London. URL cím: <http://www.tfl.gov.uk>

**ÚJ TÍPUSÚ FÜGGŐSÉGEK AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN ÉS
AZOK HATÁSA AZ INFORMATIKAI BIZTONSÁGRA****THE INFORMATION SOCIETY HIS ADDICTIONS WITH A NEW TYPE AND
THEY HIS EFFECT ONTO THE INFORMATICS SAFETY**

A világszerte robbanásszerűen terjedő számítógép, Internet- és mobiltelefon használat nyomán kibontakozó információs társadalmat új kihívások elé állítják a folyamatot kísérő olyan, a mentális működésekre károsan ható jelenségek, mint az Internet- és a mobilfüggőség. Az USA-ban a 90-es évek közepén jelentek meg az Internet-függőség (Internet Addiction Disorder, IAD) jelenségtanát és klasszifikációját leíró közlemények. Az online kérdőíves vizsgálatok statisztikai adatai csak részben hasonlíthatók össze, de a férfiak magasabb veszélyeztetettsége, a napi két órát meghaladó internetezés (e-mail-ek fogadása – írása), az internetezés hiányának feszültséggel való megélése, a családi és szociális kapcsolatok károsodása, a virtuális világ előtérbe kerülése közös jellemzőiként definiálhatók. Ez a függőség az információs társadalom biztonságára is jelentősen kihat. Az európai és a hazai felmérések is alátámasztják e jellemzőket, bár az eltérő populációs minták miatt az adatok heterogén képet mutatnak. Az Internet-függőség növekvő mértékű, igazolt mentális betegség, melynek gyógykezelését működő modellintézmények végzik a fejlett információs társadalmakban. A magyar Internet-pszichológiai Kutatócsoport vizsgálatai (2002, 2004) az Internet-függő jellemzőit határolják körül, de közölnek adatokat a veszélyeztetett társadalmi és korcsoportokat illetően is. A szakirodalom releváns vizsgálatainak elemzése alapján indokoltnak mutatkozik egy multi centrikus, összehasonlító, egységes metodikával irányított nemzetközi vizsgálat elvégzése, a veszélyeztetett egyének és csoportok körének precízebb körülhatárolása, és a hatékonyabb prevenció érdekében.

Information society induced by the computer, Internet and mobile usage spreading at an explosive speed worldwide is facing a new challenge, its own accompanying phenomena, Internet and mobile addiction, which have a negative effect on mental processes. Studies dealing with the phenomenology and classification of Internet Addiction Disorder (IAD) were first published in the USA in the middle of the 1990s. The statistic results of the investigations carried out using online questionnaires can be compared only partially; however, the higher exposition of men to danger, using the Internet for more than two hours a day (receiving and writing e-mails), experiencing tension when unable to access the Internet, the detriment of social and family relationships can all be defined as elements of the intersection of two sets of the virtual world fading in. European and Hungarian studies both support these characteristics, though the data present a heterogeneous picture due to the differing population samples. Internet addiction is a proven mental illness that is spreading at an increasing rate, which is treated in functioning model institutions in developed information societies. The studies of the Hungarian Internet Psychology Research Team (2002, 2004) describe the characteristics of Internet addicts as well as providing data about the endangered social and age groups. On the basis of closer analyses of relevant literature, it seems reasonable to carry out a multicentral, comparative, international test controlled by standardized methodology in order to define the endangered individuals and groups more precisely and to achieve more effective prevention.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos

BEVEZETŐ

Ellentmondásos jelenségek sokasága kísérte az információs társadalom robbanásszerű fejlődését az elmúlt évtizedekben és a jövőben is ez a tendencia várható. Az információs technológia (IT) a mindennapi élet egyre több területét szövi és alakítja át, egyúttal mind kiterjedtebb befolyást gyakorolva a mentális működésekre és funkciókra, valamint az interperszonális és társadalmi kapcsolatokra, folyamatokra. Az IT kétségtelenül sokoldalú, pozitív és új értékeket teremtő hatásai mellett, nem kerülhetők meg a számítógép-, az Internet-, és mobiltelefon-használattal összefüggő negatív (vagy éppen patológiás) jelenségek, melyek tanulmányozására a függővé válók rohamosan növekvő száma is készíti a szociológusokat, pszichológusokat és pszichiátereket. Olyan tevékenységek, mint a weblap-böngészés, a chat-fórumok rendszeres látogatása, az e-mail írás, az SMS-ezés akkor válhatnak kóros mértékűvé, ha a munka-, az egyéni és szabadidős (az egészséges életmód rendszerébe tartozó) tevékenységek idejének növekvő hányadát köti le azok rovására. King és Moreggi részletes leírást adnak monográfiájukban e mentális kórképről és annak terápiájáról (King és Moreggi, 1998) [8].

VIZSGÁLATOK ÉS TANULMÁNYOK AZ INTERNETHASZNÁLAT KÖRÉBEN

A hálózathoz való kapcsolódás az egyén számára számos lehetőséget nyújt: a kapcsolatteremtést, a játékot, a kreativitást, az eszmecserét, az önkifejezést, a személyes kompetencia átélését, egyfajta biztonságot, közösséghez való tartozás élményét. Az Internet nyújtotta tagadhatatlan előnyök, lehetőségek mellett az USA-ban már a 90-es évek közepén felismerték, hogy vizsgálni kell az Internet-használat egyénre és közösségekre gyakorolt hatásait, veszélyeit.

A túl gyakori ember-gép interakció viselkedési függőség kialakulásához vezethet, mely alapja lehet a technológia-indukált szenvedélybetegségek aktív vagy passzív formájának, figyelmeztet Griffiths [6]. Ezek jellemzői közé tartozik a függőség magkomponense, kiemelten tartalmazva a hangulat módosulását, a tolerancia, a megvonás, a környezeti konfliktusok jelenségeit, és a relapszus lehetőségét. A kutatók jellemző összefüggést találtak az online töltött idő és a káros következmények között az Internet addiktív potenciálját vizsgálva a felhasználók körében. John Grohol szerint nem a technológia az, ami függőséget alakíthat ki, hanem a hozzá csatlakozó szocializáció rejti a veszélyeket [7].

Az Internet-technológiákhoz (szolgáltatásformákhoz) kötődő függőség típusai:

- cyberszex függőség — cyberpornó illetve felnőtt chat-szobák látogatása iránti függőség;
  - cyber-kapcsolatok iránti függőség — on-line barátságok kötése chat-szobákban illetve cyberpornó oldalakon;
  - kényszeres netezés — kényszeres cselekvésként on-line játék, vásárlás, illetve árveréseken való részvétel;
  - információ túltöltés — kényszeres cselekvésként szörfölés weblapokon és adatbázisokban;
  - számítógép-függőség — kényszeres cselekvésként programozás és játékok használata.
- A. A Stanford Egyetem tanulmányában azt találták, hogy a meleg férfiak közt a legnagyobb a rizikója a „cyberszex-függővé” válásnak. McCormick becslése szerint 2000-ben több mint két millió Internet-függő volt internetes-szexfüggő [9]. Orzack vizsgálatai [11] szerint az ún. Multi-users dungeons (MUDs) tinédzserek sokasága vesz részt a világon, különböző játékokban alternatív identitásukkal, kifejlesztve egyfajta „alternatív személyiséget”. Az ilyen, majdan fiatal férfivá érő tizenévesek ezrei heti 80 óránál is többet töltenek on-line a „cybertérbeli személyiségükkel”. A játékfüggőség (gambling) vonatkozásában O'Neill [10], valamint az APA (American Psychological Association) arra figyelmeztet, hogy az on-line játékfüggőség nagyobb veszélyeket hordozhat, mint a játékfüggőség más formái, az Internet szabályozottságának elégtelensége és a játékok magányosan játszhatósága miatt.

White és Dorman véleménye [15] szerint az „Információs fáradtság szindróma” elnevezés azt sugallja, hogy az információs túlterhelés egy testi (vérnyomás-emelkedés, szív-stressz, memóriazavarok, koncentráció hiánya, fejfájás, gyomor-és izomfájdalom, látásromlás) és pszichikai (levertség, kedvetlenség, álmatlanság, pánikrosszullét, ingerlékenység és agresszivitás) tünetekkel jól jellemezhető állapotképhez vezethet. Az ilyen személyek gyakran szenved-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos

nek ismétlődő stresszhatásoktól, szemszárazságtól, fej- és hátfájástól, alváshiánytól. A számítógépük a testképük részévé válik, egyfajta technológiai szimbiózisként testük integráns elemének tekintik, és a laptopjuk vagy asztali számítógépük nélkül védtelennek, meztelennek érzik magukat.

B. A 90-es évek közepén már számos amerikai kutató publikált az Internet fokozott, illetve kóros használatáról. 1996-ban Egger [3], Thompson [14], Brenner [2] és munkatársaik által 4-500 fő felhasználó részvételével végzett három online vizsgálat adatai szerint:

- a válaszolók között a férfiak aránya 66 - 84 %;
- erős késztetés érez Internet-kapcsolat létesítésére 30 - 62 %;
- kísérlet tesz az élő találkozásra másokkal az első online kapcsolat után 37 - 40 %;
- az Internet-használat miatti munkahelyi és iskolai problémáról számolt be 25 - 59 %;
- más panaszokról is beszámol az excesszív Internet-használat miatt 22 - 58 %.

A különböző vizsgálatok által talált eltérő arányok jelentős részben a metodológiai eltérésekre voltak visszavezethetők. Mindezek ellenére már több mint egy évtizede jelezték, hogy az információs forradalom egyénekre és közösségekre gyakorolt hatásai, növekvő figyelmet és tudományos igényű vizsgálatokat igényelnek.

C. A Symantec Magyarország és az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) 2006-ban számolt be a 17 európai országban, nagyvállalatok 1700 alkalmazottját és IT menedzserét érintő, interjú módszert alkalmazó World Internet Project e-mail használattal kapcsolatos kutatási eredményeiről (Székely Lóránd előadása) [13]. Az interjú szerkesztői a felhasználókat tudatos, függő, elutasító és passzív csoportokba sorolták. A 21%-nyi passzív felhasználó szinte éjjel-nappal elektronikus postáját figyeli. A 10%-nyi elutasító a személyes kommunikációt preferálja, a tudatos személyek (ez 45%-nyi) az e-mail használatot a munkahelyre és a munkaidő tartamára korlátozzák.

Az európaiak:

- 75%-a ismeri el az e-mail függőség valamilyen szintjét;
- a felhasználók 20%-a erős szorongást él meg, ha nem olvashatja el e-mailjeit;
- 52%-a naponta két óránál is többet tölt levelezéssel (15%-a napi négy óránál is többet).

A mobil e-mailezők:

- 31%-a a levél-ellenőrzéssel kel és fekszik;
- 27%-a szerint magánéletére rossz hatású, a munkahelyén stressznövelő az e-mailezés;
- 40%-a a szabadsága alatt, 38%-a betegen is e-mailezik.

D. 2006-ban Elias Aboujaoude (aki a Stanford Egyetem Impulzus Kontroll Zavarok Klinikájának igazgatója) által vezetett Stanford study keretében 2513 fő felnőtt kérdőíves vizsgálatát végezték el [1]. A kérdőívet úgy állították össze, hogy alkalmas legyen a „problémás” Internet-használat elkülönítésére a kényszeres és más addiktív zavaroktól.

Eredményeik:

- 68,9% bizonyult szokványos Internet-használónak (a korábbi vizsgálatoknak megfelelően);
- 13,6% (minden nyolc válaszadóból egy) úgy látta, hogy nehéz távol maradnia az Internettől és belátja, hogy vissza kellene fognia ezt a tevékenységét;
- 12,4%-nál nagyon gyakran a szándékoltnál hosszabb idejű Internet-használat (2/3-uk ezt takargatja a környezete előtt);
- 8,2% az Internetet használja a problémái és negatív hangulata elől való menekülésre;
- 5,9% tartja kapcsolatainak károsodását a túlzott Internet-használat eredményének.

E. Kínában több mint 250 millióra teszik az Internet-használók taborát és ebből 10 millióra becsülik az Internetfüggők számát. Tao Ran professzor (katonatorvos), aki az egyik katonai körzet központi kórháza magatartási függőségeket kezelő osztályát vezeti, Kínában elismert szakértője az Internet-függőségnek. Terápiás módszere egy katonai napi-

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos

rend és előírások szerint működő, Internet-függő fiatalok számára fenntartott táboron alapul, melyben a káros Internet-használat által dezorganizált életmódot strukturálják újra.

A kiemelt öt nemzetközi vizsgálat adatai, a részleges metodológiai és tartalmi eltérések, valamint a vizsgált populációk számában, összetételében mutatkozó heterogén kép miatt közvetlenül nem vethetők össze. A közös elméleti alapokból és diagnosztikai elvekből, illetve a standard pszichometriai technikákból kiindulva azonban találhatók közös elemek, melyek további elemzések és következtetések alapját képezhetik:

- Az excesszívól a függőségig fokozódó Internet-használat, különböző populációkban talált 7 - 31%-os értéke a jelentős szóródás ellenére is megkülönböztetett figyelmet érdemel. Nagy Internet lefedettséggel rendelkező országokban több 10 000-re tehető a mentálhigiénés ellátásra szorulóak száma. Sőt, a nemzetközi szakirodalom egyes ázsiai országokban (pl.: Dél-Korea) 100 000-es nagyságrendekről ír.
- Az excesszív Internet-használók 8,2–27%-a számol be szociális kapcsolatainak károsodásáról, és arról, hogy a problémáik, konfliktusai és a negatív hangulati állapotuk elől ilyen módon próbálnak menekülni. (találtak már 50%-nál magasabb arányt is)
- Valamennyi tanulmány kiemeli, hogy az excesszív és a „kóros” Internet-használók az otthoni használat mellett az iskolában vagy a munkahelyükön is rendszeresen interneteznek. Ez a tevékenység károsan befolyásolja iskolai és a munkahelyi teljesítményüket.
- A vizsgálati adatokra támaszkodva a kutatók új entitásként írták le az Internet kóros használatát, megfogalmazták kritériumrendszerét és besorolták a szenvedélybetegségek családján belül a viselkedési addikciók csoportjába. A felmérések értékelt adataival leírható jellemzők felismerhetők a szenvedélybetegségbe váltás négy tüneti kategóriájában: *Készítés* – az egyén gondolatait, tevékenységét a szenvedély tárgyának megszerzése uralja; *Hiányérzet* – elvonási tünetek (pl.: feszültség, szorongás) jelentkeznek, ha nem jut hozzá; *Tolerancia* – a hozzászokás miatt egyre nagyobb adaggal (idővel) lehet elérni a felfokozott érzelmi állapotot; *A magatartás megváltozása* – beszűkül az érdeklődés a szenvedély tárgyra.

F. A hazai szakirodalomban Ritter Andrea és munkatársai (Információs Társadalom- és Trendkutató Központ Internetpszichológiai Kutatócsoportja) szolgáltatott értékes adatokat. Ezek közül kiemelhető a 2002-ben és 2004-ben végzett online vizsgálat (5617 értékelhető kérdőív feldolgozására támaszkodva) [4, 12]. A tanulmány egyik fontos erénye, hogy a feldolgozott adatok alapján jellemzőket fogalmazott meg a tipikus (átlagos) és a kóros Internet-használó (ez utóbbit két korcsoportra bontva is) vonatkozásában.

A tipikus Internet-használó: kora 20 - 30 év közötti; felsőfokú végzettségű vagy egyetemre jár; az Internetet munkaeszközként használja; az Internet-használat célja leginkább az információszerzés és a levelezés.

A kóros Internet-használó jellemzői: férfi; átlagéletkora 3 évvel alacsonyabb, mint az átlagos felhasználóké; az egész minta 22 %-a (közel áll a nemzetközi adatokhoz); 50 %-a 20 év alatti; általában csak befejezett általános iskolai tanulmányokkal rendelkezik; több mint felének nincs szüksége a munkájához, tanulásához az Internetre; kedvelt időtöltése a csevegés és a játék - interaktív funkciók – a 18 év alatti korcsoport 7%-a, a 18 év feletti korcsoport 3%-a; közel 50%-a végez munkát, ugyanakkor 2/3-a tanuló is; 93%-a otthon, 40%-a pedig iskolában (is) internetezik; 85%-a 4 órát vagy többet internetezik naponta; 77%-a cseveg, 53%-a a hálózati játékokat preferálja.

A hazai vizsgálatok eredményei (bár nem állunk az informatikai infrastruktúra és felhasználási kultúra vonatkozásában a fejlettebb országok szintjén) is követik azokat a tendenciákat, melyeket a nemzetközi szakirodalomból vett szemelvények adatai prezentálnak.

AZ INTERNETFÜGGŐSÉG KAPCSOLATA A SZENVEDÉLYBETEGSÉGEKKEL

Az Internet lehetővé teszi a legkülönbözőbb információkhoz való könnyű és gyors hozzáférést, az elektronikus levelezést. Virtuális közösségek kialakulását és az emberi kapcsolatok egy új típusának létrejöttét generálja a földrajzi, kulturá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos

lis, materiális és nyelvbeli különbségek áthidalásával. A rendszeresen internetezőknél hamar kialakul az emocionális kötődés az úgynevezett online tevékenységek irányában. Így váltak ismertté az első jelzések, melyek a túlzott internetezés káros hatásaira hívták fel a figyelmet. A szenvedélybetegség, a függőség fontos indikátora, hogy az egyén folyamatos készletét érez egy bizonyos viselkedés végrehajtására, melynek nem tud ellenállni. A betegségi állapot kialakulásával együtt a belső értékrend is megváltozik. A korábban hangsúlyos tevékenységek elvesztik fontosságukat, a szenvedély tárgya minden mást megelőz, és kiszorít más örömforrásokat. A viselkedési függőségek a szenvedélybetegségeken belül külön csoportot alkotnak. Az egyén nem kémiai anyagoktól, drogtól, hanem egyfajta viselkedési mintázattól függ. A viselkedési függőségek sajátossága, hogy legtöbbször olyan magatartással kapcsolatosan alakulnak ki, melyek életünk alapvető velejárói, szükségletei. Ha ezek a tevékenységek kicsúsznak a kontroll alól, akkor viselkedési addikcióvá válhatnak.

Az Internet-függőség fogalmának és kritériumainak megalkotásában alapvető érdemeket szerzett Ivan Goldberg [5] és Kimberly Young [16]. Goldberg számos publikációt közölt korábban más addiktív magatartási formákról. A tünetek és panaszok terén hasonlóságokat talált a munkamániával (workalcoholic) és a játékszenvedéllyel (Pathological Gambling) [5]. Ennek alapján javasolták az Internet Addiction Disorder (IAD) besorolását a viselkedési addikciók (Addictive Behavior) közé. Kimberly Young (aki e kórforma vezető kutatója Amerikában) dolgozta ki és standardizálta az egyik általánosan használt, Internet-addikciókat vizsgáló kérdőívet [16].

Az Internet használatának kóros mértékűvé válása olyan ütemben növekszik, hogy Amerikában, Ázsia fejlett országai-ban, Nyugat-Európában, viselkedési függőségek gyógykezelésére szakosodott, pszichiátriai profilú kórházi osztályokat hoztak létre. Az USA-ban megalakult a COLA (Center of On-Line Addiction), a web-függés (Internet Addiction Disorder, IAD) kialakulásával és megelőzésével foglalkozó szervezet. Dél-Koreában kiterjedt gondozó hálózatot, terápiás nyári táborokat működtetnek. Az amerikai specialista, Kimberly Young kezdeményezésére a következő ajánlásokat fogalmazták meg a kóros Internet-használat kezelésére [16]: *a probléma (veszélyek) tudatosítása; kognitív terápias terv készítése; leszoktatás; a szociálisan pozitív tevékenységek és viselkedésformák megerősítése; az e-generáció tudásának elismerése; kanalizált interaktivitás, célorientált feladatok kitűzése; mentálhigiénés segítőközpontok működtetése az Interneten.*

AZ INTERNET-FÜGGŐSÉG KAPCSOLATA AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM BIZTONSÁGÁVAL

Az Internet-függőséggel együtt kialakul, egy sajátos gondolkodásmód, amelyben az Internetről érkező információk „megfellebbezhetetlenekké” válnak, az elektronikus levelekre válaszolni kell. Ez jelentős mértékben megkönnyíti az informatikai vagy más biztonsági rendszerek támadását, az ún. social engineering (Mitnick, 2003)[17] kihasználásával. A különböző adathalász (data fishing) támadásoknak is jó alanyai az Internet-függőségben szenvedők. A közösségi portálok sokasága, klubjaik rendszere, az on-line játékok szerteágazó hálózata megfelelő bázist teremthet strukturált, ugyanakkor célzott adatgyűjtésekhez. Számos humán erőforrás menedzsmenttel, illetve közvetítéssel foglalkozó cég és szervezet ilyen módon is képez személyekre vonatkozó adatbázisokat. Ilyen módon, de más módszerekkel is képzett adatbázisok lehetőséget teremtenek személyekre vonatkozó adatcsoportok kialakítására, melyek már biztonsági kockázati tényezővé válhatnak az arra „érzékeny” szervezeteknél.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

- A. Az Internet hozzáférhetősége és használatának mértéke a mindennapi életben az információs társadalom egyik legjellemzőbb markere. Látnunk kell a legfontosabb veszélyeket az Internet nyújtotta tagadhatatlan előnyök, lehetőségek mellett: az egyén elfedve valódi azonosságát, álarccal, virtuális identitással vesz részt a hálózat életében; arc nélküli közösségek alakulhatnak ki saját játékszabályokkal; a valóságból kilépve, virtuális közegben „szabadulnak

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos

meg” konfliktusaiktól, élethelyzeti és hangulati problémáiktól. Mindezek akkor válnak tényleges veszéllyé, ha a virtuális identitások, szerepek és normák prioritást kapnak a valóságos problémákkal való megküzdéssel szemben. Ez intrapszichés és interperszonális konfliktusok talaján kialakuló mentális zavarokhoz vezethet.

- B. Az Internet-függőség a bemutatott vizsgálatok adataival is alátámasztott mentális betegség a viselkedési addikciókon belül, melynek kezelését működő modellintézményekben végzik a fejlett informatikai infrastruktúrával rendelkező országokban. Magyarországon mintegy öt éve publikálnak a témába vágó vizsgálatokról és kiépülőben van a gyógykezelés intézményi háttere. A jövőben még nagyobb figyelmet kellene fordítani erre a problémára egy olyan országban, ahol az egészségügyi statisztikák a hangulati élet zavarainak az európainál mintegy másfélszer magasabb arányát, és az addiktív mentális betegségek rohamos növekedését mutatják.
- C. A nemzetközi szakirodalomban fellelhető vizsgálati adatok korlátozott összevethetősége miatt fontosnak tartom egy multi-centrikus, egységes metodológián alapuló, az Európai Unió országaira kiterjedő kutatás generálását, amely a széles felhasználói rétegekre vonatkozóan gyűjtene értékelhető adatokat. A fentiek indokoltá teszik a veszélyeztetett társadalmi csoportok, illetve korosztályok ilyen irányú jellemzőinek további tudományos igényű feltárását a prevenció és a hatékony gyógykezelés érdekében.
- D. Az Internet-függőség különböző formáinak előfordulása elől nem izolálhatók el a védelmi és rendvédelmi szervezetek munkatársai sem. A különböző Internet-technológiák egyre szélesebb körű alkalmazása ezen szervezetekben is elkerülhetetlenné teszi a biztonsági kockázatok értékelési rendszerének ilyen szempontokkal való bővítését.

Kulcsszavak: Internet-használat, információs társadalom, virtuális világ, viselkedési addikció, informatikai biztonság

Keywords: Internet usage, information society, virtual world, behavioural addiction, informatics safety/

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Aboujaoude E, Koran LM, Gamel N, Large MD, Serpe RT: "Potential markers for problematic Internet use: a telephone survey of 2,513 adults." *CNS Spectr* 2006; 11: 10: 750-5:
2. Brenner, V.: An Initial Report on the Online Assessment of Internet Addiction: the first 30 days of the Internet Usage. Marquette University Counseling Center and Suny-Buffalo, 1996
3. Egger, O. & Rauterberg, M.: Internet Behaviour and Addiction. Semester thesis; Swiss Federal Institute of Technology, Zurich, 1996
4. Fábián Zsolt, Pillók Péter, Ritter Andrea, Hoyer Mária: Felmérés a magyarországi Internethasználatról - szociálpszichológiai és pszichopatológiai vonatkozások. In: *Psychiatria Hungarica* 2002, 17 (6):599-606
5. Goldberg, I.: Internet Addiction. Electronic message posted to Research Discussion List. , 1996
6. Griffiths, M. "Sex on the Internet: Observations and Implications for Internet Sex Addiction," *The Journal of Sex Research*, 38:4, 2001, pp. 333-334
7. Grohol, J. "Internet Addiction Guide," from Dr. Grohol's Mental Health Page-Online, Revised March 2003. Retrieved May 27, 2003, from <http://psychcentral.com/netaddiction/>
8. King, S. A. and Moreggi, D.: Internet therapy and self help groups-the pros and cons. In *Psychology and the Internet: Intrapersonal, Interpersonal and Transpersonal Implications*. J. Gackenbach, Ed. Academic Press, San Diego, CA. 77—109, 1998
9. McCormick, B. "Hooked on the Net," *American Medical News*, 43:23, 2000, p. 17.
10. O'Neill, K. "Internet Gambling: 2000 and Beyond." Online article retrieved May 15, 2002, from <http://www.800gambler.org/InternetGambling.asp>.
11. Orzack, M.H. "Computer Addiction Services." Retrieved May 14, 2003, from <http://www.computeraddiction.com>.
12. Ritter Andrea, Fábián Zsolt, Pillók Péter, Hoyer Mária: Felmérés a magyarországi Internethasználatról: betegség, vagy korosztályra jellemző tünet? Az Internetfüggőség helyzetének megítélése két kutatás tükrében. In.: *Psychiatria Hungarica*, 2004, 19 (8)
13. Székely L. és mtsai.: E-mail használatról a World Internet Project magyar eredményei alapján („Remail-d, hogy megk-e-mail!” A Symantec és az ITTK közös sajtókonferenciája az elektronikus levelezésről 2006. január 26.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE**Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám****Dr. HULLÁM István, Dr. MUHA Lajos**

14. Thompson, S.: Internet Connectivity: Addiction and Dependency Study, Honors Thesis in Media Studies, Pennsylvania State University, December 6, 1996, <http://www.personal.psu.edu/sjt112/iads/thesis.html>
15. White, M. and S.M. Dorman. "Confronting Information Overload," Journal of School Health, 70:4, 2000, p. 160.
16. Young, K.: Internet Can be as Addicting as Alcohol, Drugs and Gambling, Says New Research, <http://www.apa.org/releases/-Internet.html>, 1996
17. Mitnick, Kevin D.: A legendás hacker – a megtévesztés művészete, Perfect-Pro Kft., Budapest, 2003

ZSIGMOND KIRÁLY HUSZITA HARCAI ÉS HATÁSAIK A MAGYAR HADÜGYEKRE

THE WARS OF KING SIGISMUND AGAINST THE HUSSITES AND THE EFFECTS ON
THE HUNGARIAN MILITARY AFFAIRS

A tanulmány a XV. század első felében, a katolikus vallást megújítani szándékozó husziták ellen Csehországban indított kereszties hadjáratok hadművészeti következményeit dolgozza fel. Beilleszti ezt az epizódszerű, de annál izgalmasabb és ellentmondásosabb kort az Európában végbemenő hadművészeti változások, a „hadügyi forradalom” folyamatába. A dolgozatban választ adunk a huszita harcmodor alkalmazásával kapcsolatos kérdésekre. A magyar haderő részvételének körülményeiről, például a részt vevő magyar kontingensek összetételével kapcsolatban dolgozatom az eddigi munkáknál pontosabb válaszokkal szolgál. A tanulmány rávilágít a Zsigmond-kori magyar hadszervezet továbbá az alkalmazott lovagi harcmodor elavultsága és a huszita harcok közötti összefüggésekre, valamint arra, hogy ezek a háborúk milyen közvetlen illetve közvetett hatással voltak a magyar hadművészet fejlődésére.

The study elaborates upon the effects on the art of war of the crusades, launched in the first half of the 15th century against the Hussites, who intended to reform the Catholic Church. Places this episodic, although more interesting and controversial period in the process of the „revolution of war”, the changes in warfare, that took place in Europe. In the essay questions are answered about the problems arising in connection with the use of Hussite tactics. About the conditioning of the Hungarian army’s participation, presents more exact answers than any preceding project, for example about the composition of the participating Hungarian contingents. The study highlights the interdependences between the Hussite wars and the obsolescence of Sigismundish military architecture and the chivalric warfare, and also the direct and indirect effect of these was on the development of the Hungarian art of war.

Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralkodásának éveiben alapvető külpolitikai fordulatok következtek be a Magyarországon érdekelttségébe tartozó térség külpolitikai viszonyaiban. 1389-ben Rigómezőnél döntő vereséget szenvedtek a délszláv fejedelmek csapatai az oszmánoktól, Szerbia török vazallus állam lett. 1390-től pedig a Magyar Királyság déli megyéibe is rendszeresen betörték a török martalócok. A király úgy képzelte, hogy egy nagy nemzetközi összefogás keretében lebonyolított, győztes kereszties hadjáratral megtörheti az új oszmán nagyhatalmat. Az 1396-os nikápolyi vereség azonban bebizonyította, hogy a déli végeken védekezésre kell berendezkedni. A Velence elleni háborújában elvesztette Dalmáciát. (Draskóczy, 2000:190.)

Kurdarcai ellenére korának legnagyobb formátumú európai politikusává emelkedett. Zsigmond legnagyobb diplomáciai teljesítménye alighanem a nyugati egyházszakadás, a konstanzi zsinaton (1414–1418) történő felszámolása volt.

A zsinat másik jelentős eseménye a prágai egyetem magiszterének, az elvilágiasodott római katolikus egyház ellen felépő Husz Jánosnak a megégetése volt. Halála Csehországban általános felzúdulást keltett, követőit eretneknek nyilvánították, és kiátkozták az egyházból. Luxemburgi Vencel cseh király 1419-es halála után kitérő zavargásokkal pedig Zsigmondnak kellett szembenéznie. Igényt tartott Csehország trónjára, de csak 1436-ban, a huszita háborúk befejezése után tudta birtokba venni. A cikk további részében Zsigmond király utóbb említett huszita háborúit, valamint ezeknek az egyetemes és magyar hadművészetre gyakorolt hatását kívánom elemezni.

A HADÜGYI FORRADALOM CSÍRÁI ÉS A REAKCIÓ ZSIGMOND IDEJÉBEN

A XV. századra Európában bekövetkező társadalmi, gazdasági változások, valamint a technikai fejlődés hatást gyakorolt a hadművészetre is. A hűbéri rendszer bomlása a feudális Európa országaiban, így Magyarországon is használhatatlanná tette a haderő magvát adó nemesi felkelést. Zsigmond király elhúzódó háborúi, főleg a husziták elleni keresztes háborúk tapasztalatai rávilágítottak a feudális hadszervezet és a lovagi hadművészet válságára.

Ezeket a háborúkat a hadügyi forradalom bevezetőjének tekintem. Ez a hadtörténészek terminológiájában alkalmazott kifejezés azokra a XIV. és XVII. század között lezajló folyamatokra, amelyek megváltoztatták Európa hadseregeinek összetételét, kiegészítését, felszerelését és taktikáját. Ezek a változások, — amelyek megnövelték a hadseregek méretét is — olyan súlyos vezetési, szervezési és logisztikai problémákat is maguk után vontak, amelyek megoldása forradalmi változásokat sürgetett a kormányzásban is. Voltaképpen ennek eredményeképpen született meg a modern állam, és váltak képessé az európai hatalmak a világ gyarmatosítására. (Parker, 1989:2-4.)

A hadügyi forradalom három fő tényezője közül az első a zsoldosintézmény. Az európai uralkodók eleinte persze bevételeiket kevésbé megterhelő hadkiegészítési formát próbáltak keresni. Ilyen volt a magyar király többszöri kísérlete a telekatonaság bevezetésére, ami a generalis exercitus mellett egy portális alapú hadkiegészítési rendszert jelentett volna. A kiváltságos rendek azonban Európa-szerte reakciósan léptek fel a reformkísérletek ellen. Az első állandó zsoldosereg már csak Zsigmond halála után jelent meg, 1445-ben a francia ordonánc lovasság felállításával. (Razin, 1961:402.)

A középkor folyamán kiegészítő fegyvernemmé süllyedő gyalogság újjászületése a hadügyi forradalom másik fontos tényezője. Jó gyalogos csak szabad ember lehet! Bizonyítják ezt a tételt a kantonjaik függetlenségéért küzdő svájciak és a husziták is. A gyalogság felemelkedésének következménye természetesen a lovagi harcmodor hanyatlása volt. A gyalogosok a küzdelemben a páncélos lovasság semlegesítéséhez szükséges szálfegyvereket, főként pikát és alabárdot használtak, valamint tömör alakzatot vettek fel, hogy az egyes emberek erejét ennek segítségével sokszorozzák meg.

A gyalogság felemelkedése megnövelte az igényt a lőfegyverek alkalmazására is. Alapvető követelmény volt a nagy átütőerő, hogy a fegyvereket a páncélos lovasság ellen is alkalmazni lehessen. A technikai fejlődés a tűzfegyverek megjelenésével adott választ a problémára. Véleményem szerint a nagy átütőerejű mechanikus lőfegyverek, mint a százéves háborúban alkalmazott angol hosszúíj, vagy a robosztus számszeríjak, csak ideiglenes szükségmegoldások voltak, amelyek addig funkcionáltak, ameddig a fejlődés valódi útját jelentő tűzfegyverek alkalmazási problémái meg nem oldódtak.

A husziták serege a tűzfegyverek mobilizálásában hozott jelentős újítást. A husziták tüzésége az egyes lövegtípusok differenciálódásában is megelőzte korát.

A hadügyi forradalom fontos tényezői közt szokták még említeni az erődítések átalakulását. A tüzéség széles körű alkalmazása tette szükségessé ezeket a változásokat, amelyek a falak magasságának csökkenésében, vastagságuk növekedésében és az ostromlók holttér nélküli, hatékony tűz alatt tartását biztosító védművek építésében nyilvánultak meg a XVI. századtól. Ezt én nem tekintem fő tényezőnek, hanem inkább a tüzerő növekedésével járó szükségszerű változásnak. A XV. században még nem voltak jellemzőek az ilyen erődítések, bár a huszita szekérvár, a mutatott kis célfelület és a tűzfegyverek beépítése a védelemben itt is előremutató volt.

A HUSZITA HÁBORÚK

A huszitizmus, a katolikus vallás megújítására törekvő mozgalom a XV. század elején bontakozott ki Csehországban. Husz János kivégzése után a parázsló indulatok végül Vencel király halála után szabadultak el. A prágai köznép már másnap az utcákra özönlött, hogy elégtételt vegyen sérelmeiért a kléruson.

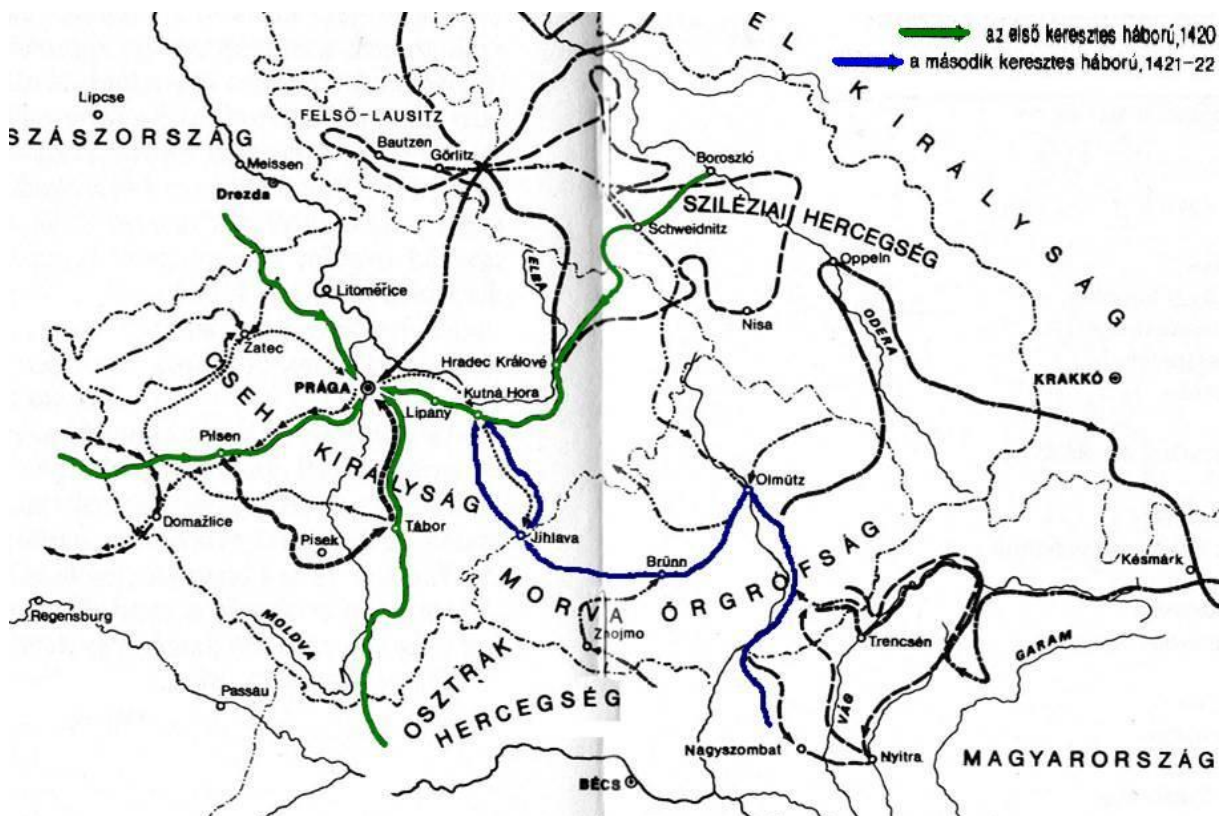
Időközben egyre szaporodtak a huszita papok által tartott népgyűlések, az úgynevezett táborok. A gyűlések főleg paraszti származású résztvevői közt gyorsan erőre kaptak a radikálisabb huszita irányzatok is. Ezek hatására a parasztnak hamarosan állandó jelleggel csatlakoztak a táborokhoz, és az állandó huszita seregek magjaivá váltak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

FA Árpád

A huszita mozgalom a cseh társadalom valamennyi rendjéből rendelkezett tagokkal. Husz korai halála miatt a huszitizmus hamar irányzatokra bomlott. Az egymással végig ellentétben álló mérsékelt kelyhes és a radikális táborita pártra. Ezek az ideológiai különbségeken felül katonai-politikai pártokat is jelentettek. Zsigmond személyes vezetésével zajlott az első két hadjárat, amelyek az alábbi ábrán is láthatóak. A husziták a keresztesek valamennyi támadását visszaverték. A táborita vezér Trocnovi Jan Žižka személyében egy kivételes hadvezér összpontosította a csehek védelmi erőfeszítéseit. Végül a huszita seregeket Zsigmond király belső ellentéteikre építő diplomáciája győzte le, és nem a külhoni lovagok fegyverei.

1. ábra: A husziták elleni keresztes hadjáratok

A HUSZITA HADVISELÉS

A husziták a XV. század elején vívott élet-halál harca az elpusztításukra törő keresztes hadak ellen hadművészeti szempontból a középkor végét jelentette, és több, nagyon fontos újítást tartalmazott. A gyalogság szinte kizárólagos alkalmazása szükségszerű volt, mivel a mozgalom, különösen a táborita párt fő bázisát a parasztság adta. Ugyanakkor történelmi távlatból szemlélve éppen ez jelentette a fejlődés útját. A lovasság jellemző aránya a gyalogsághoz képest 1:10-hez volt. Feladatuk a szárnyak biztosítása és a felderítés volt.

Žižka az adott helyzetben tökéletes eszközzel oldotta meg a gyalogság védelmét és mobilizálását is. Ehhez a paraszti lakosság körében bőven rendelkezésre álló eszközöt, a szekeret használta fel. A szekértábor vesztett ütközet után biztosította a visszavonulóknak az újrendeződés és az erőgyűjtés lehetőségét.

A lőfegyverekkel való ellátást olyan eszközökkel kellett megoldani, amelyek használata könnyen és gyorsan elsajátítható. A huszita seregek körében leginkább a számszerűjének használata vált be, bár nagy testi erőt igényelt, mégis lényegesen egyszerűbb volt, mint a reflexijé. A korszakban elterjedő tűzfegyverek tartását először a gazdag városok engedhet-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

FA Árpád

ték meg maguknak. A városi polgárság szerepe a huszita mozgalomban lehetővé tette a tűzfegyverek nagyfokú alkalmazását is.

Az egyes tűzfegyver típusok jelentős használatbeli differenciálódást mutattak a husziták seregében. A lövészek egyéni fegyvere a muskéta őse, a pистala volt. Elsütése még célra tartás nélkül történt, de a szekereken kialakított lőrészek segíthették az irányzást. A könnyű táborig lövegeket taraniscének nevezték. Kezelését két személy végezte, főként a hadiszekerek közötti résekben állították fel őket. A nehéztüzérséget a haufnicének nevezett bombardák adták.

Tűzfegyverek:	Pistala	Taranisce	Haufnice
Meghatározás	Kézifegyver	Könnyű táborig löveg	Nehéztüzérség
Lövedék	ólmögolyó	ólmögolyó	kögolyó, kartács
Cső átmérője	15-20 mm	20-30 mm	30 mm <

1. táblázat: A huszita tűzfegyverek

A nagyobb lövegek méretei változatosak voltak. Minden öt szekérre jutott egy ágyúval felszerelt, huszonötre egy nagyobb löveg, és az egész sereg rendelkezett legalább egy óriási „szekérágyúval”. (Tóth, 1916:287.) Tehát a táborítók seregébe a tüzérség már szervezetszerűleg be volt tagozva ez a még hosszú ideig epizódyszerű, mégis jelentős hadszervezeti újítás. A kezdetleges tüzérség Európában ugyanis céhszerűen működött. A tüzemesterek a maguk készített ágyúkkal, magas zsoldért saját maguk kezelték ágyúikat. (Razin, 1961:400.) Ez a közeljövő újkori színvonalú hadseregében középkori zárványt hozott létre. Ezzel szemben szervezése központilag irányíthatóvá tette a lövegeket.

A szekérvár ostromához a lovak lóról szálltak. Gyalogos rohamaik során a husziták lőfegyvereikkel megritkították sorukat, majd a gyalogosok kiözönlöttek a szekérvár kapuin, és agyonverték a szétszórta lovakokat. Ahhoz, hogy a védősáncba felállított szekerek stabil védőművet jelentsenek, átalakításokat kellett végezni rajtuk. Nagynak és erősnek kellett lenniük, de ez nem mehetett a kezelhetőség rovására.

A források és különböző hadiutasítások egyaránt megemlékeznek a szekér oldalára szerelt deszkáról, vagy deszkafalról. Ennek kialakítása persze változatos lehetett, mint ahogy a huszita katonák többi felszerelése is az volt. De a magam részéről, a néhány szekérrekonstrukción látható összekötözött és a szekér oldalára eresztett laza deszkasort célszerűtlennek tartom. Ez persze plusz védelmi réteget jelenthetett volna, valamint rugalmas jellegénél fogva kiválóan megfoghatta a különböző lövedékek mozgási energiáját. A kilövés azonban olyan mértékben akadályozta volna, hogy a lőrészekkel ellátott szekerek esetében elképzelhetetlennek tartom a használatát. Sokkal célszerűbbnek tűnik egy olyan deszkafal alkalmazása, amelyet az oldalfalak megmagasítására használtak. Így ugyanis sokkal nehezebb bármit is bedobni a felülről fedetlen szekér belsejébe, valamint a behulló nyílveszők okozta kockázatot is a minimumra lehet szorítani.

Magát a szekérvárat általában négyszög alakban, és magaslatra állították fel. Persze a terep adottságai alapvetően meghatározták mind az alakot, mind az elhelyezést. A példákat számtalanul lehetne sorolni arra, hogy mekkora előnyt jelentett a szekérvár magaslati elhelyezése, a táborítók bekerített osztagának harca a Vldar-hegyen 1421 őszén, (Razin, 1961:471-472.) a malesovi csata 1424 nyarán, a kelyhesek és Žižka táborítói között. A bombardák és az ostromgépek voltak az egyedüli eszközök a korban, amelyek hatékonyak lehettek a szekérvár rombolásában.

A szekerek persze nagyon kis felületet mutattak, ha mégis eltalálták őket, átjáró nyílhatott a szekérvárba. A tábor belsejébe történő belövés elhárítására a tábor elhelyezésének gondos megválasztása és a terep műszaki előkészítése jelentette a legjobb megoldást. Emellett a négyszög alakú tábor a támadás irányára merőlegesen volt célszerű elnyújtani, ezzel is lehetett csökkenteni a szekérvár támadófelületét. Ugyanis a korai lövegekre jellemző volt, hogy a hosszanti szóráruk jóval nagyobb volt, mint a keresztirányú.

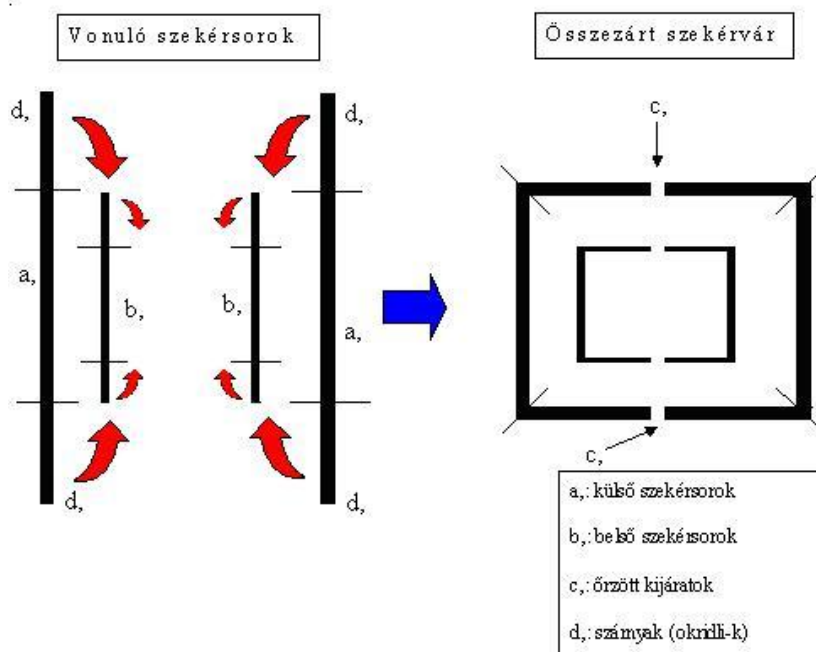
A szekérvárat mindig menetszlopokból alakították ki, gyakran az ellenfél közvetlen közelében. Ez Žižka általános taktikája szerint négy, egymással párhuzamos oszlopot jelentett. 1423-ban Magyarországra is kedvenc felállításában érkezett

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

FA Árpád

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

a táboríták vezére. Žižka a rövidebb huszita belharcolat követő, nyugalmasabb időszakot arra akarta felhasználni, hogy a hadjáratokat Morvaországra, sőt a Magyar Királyság területére helyezze át. Ezzel demonstrálhatta és lekötötte erejét. A táboríták a Kárpátokon keresztül törtek be Magyarországra, ahol egészen a Nyitra megyei Udvardig jutottak el. (Tóth, 1918:10.) A magyarok hagyták felvonulni a cseheket, hogy csak később, a kimerült ellenfelet őröljék fel. Žižka hét nap visszavonulás után érte el Morvaországot.

2. ábra: A szekérvár kialakítása menetből

A négyoszlopos menetrendben a két kívül eső sort másfélszeres hosszúságúra állították fel a belső kettőhöz képest. Ezeket a „túllógó” részeket szárnyaknak nevezték. Amikor támadás érte a vonuló szekereket, a szárnyak behajlottak, és összezártak a belső két sor előtt. (Tóth, 1916:290.) Így gyakorlatilag egy kettős tábor jött létre. A „behajlás” véghezvitele óriási szakértelmet követelt a hajtóknak nevezett szekeresek részéről. Valódi megerősített hadi szekerek csak a külső sort alkották, a belső sorokba szállító-ellátó kocsik kerültek. Több kisebb, önálló szekérvár könnyebben tudott mozogni, ráadásul az egyes táborok támogathatták egymást.

A szekér nemcsak harcászati egysége, hanem adminisztratív építőköve is volt a táboríták seregének. Magukat a szekereket is belesorolták az egységekbe. Erre utal például a tűzérség már említett felépítése is, hogy öt szekérra jutott egy ágyú, huszonötre pedig egy nagy löveg. Ezenkívül oszlopokba tagolták be őket, (50–100 szekér) amely élén egy oszlopparancsnok (Turnbull a „linesman” kifejezést használja rá) állt. A későbbi hadiutasítások is tíz-húsz embert rendeltek egy szekérhez. Ezek a katonák azonban nem mind a szekéren teljesítettek szolgálatot, pusztán ide lettek besorolva. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy az egyes fegyvernemekben szolgálók száma igazodjon a szekerek számához.

A szekerekhez kötődő adminisztratív beosztáson kívül létezett ezzel párhuzamosan egy harcászati szervezet is. A csépkadarások, lándzsások, akiket összefoglaló néven darabontoknak nevezünk, önálló parancsnokság alatt, századméretű egységekbe sorolva, külön harcászati egységeket alkottak. (Turnbull, 2004, 34.) Az állandó hadsereg vívmánya a táboríták esetében azt jelentette, hogy míg a közösség egy része harcolt, a többiek otthon dolgoztak, hogy a hadjáratban részt vevők számára előállítsák a szükséges fegyvereket, szekereket.

A szekérvár akkor volt sebezhető, amikor még nem rendeződött védekező állásba. Ha ekkor tudott átgázolni rajtuk egy nehézlovas osztag, akkor gyakorlatilag legyőzettek. A szekérvár elleni küzdelem lehetőségei közül a lovasscsapat egyetlen esélye a gyors manőverekben rejlett. A nehézkesen mozgó keresztetek azonban alig tudtak ilyen meglepetést okozni a táboritáknak azok jól működő felderítése mellett.

A huszita rablócsapatok betörései a Felvidékre így igen gyakoriak voltak a 20-as évek második felétől. A támadásokkal szemben a délvidéki, az oszmán-törökök elleni végvárrendszerhez hasonlóan az északnyugati fronton is kialakítottak egy végvárrendszert, de ennek a működése közel sem volt olyan jó, mint a délié. A portyázók igen gyorsan mozogtak. 1428-ban, mire Borbála királyné fegyverbe hívta a körmöcbányai polgárokat, a husziták már feldúlták Szokolcát, Pozsony külvárosát, és elhagyták az országot. (Tóth-Szabó, 1917:90-91.)

Azzal párhuzamosan, hogy a huszita seregek Csehország határain kívülre vezettek portyákat, még mindig történtek kísérletek arra, hogy az „eretnekeket” kereszties hadjáratral törjék meg. A német fejedelmek megpróbálták követni a husziták példáját, legalábbis annyiban, hogy paraszti sorú, szekérvárakkal fedezett gyalogságot küldtek Csehországba. A várt siker azonban elmaradt, mind a negyedik, mind az ötödik kereszties hadjárat huszita győzelemmel ért véget.

Az eddig leírt szekérvár harcmodor azt sugallja, hogy a szekérvár alapvetően a védelmi harc eszköze volt. A szekérvárak találkozása viszont felveti annak a kérdését, hogyan is tudta az egyik megtámadni a másikat. A szekérvár támadóképességét igazoló kutatók általában Aeneas Sylvius Piccolomini krónikájára szoktak hivatkozni. Leírása szerint a „behajlás” alatt bekerítették az ellenfél csapatait, ezzel csapdába ejtve őket, majd végeztek velük. Bár valóban előfordult, hogy a támadók egy részét bezárták, ám ez sokkal inkább tűnik szükségmegoldásnak, még akkor is, ha győzelmet értek el. Hiszen a szekérvárra leselkedő egyik legnagyobb veszély éppen az volt, ha nagy erejű, egyénileg képzett harcosokból álló ellenség hatolt be. Ráadásul a sarokba szorított ellenfél tud a legelszántabban harcolni, így én ezt az elképzelést hibásnak tartom. A támadóképesség sokkal inkább az oszlopokkal végrehajtott dinamikus áttörésekben, valamint átkarolásokban jelent meg.

1433-ra Zsigmond és a német fejedelmek kénytelenek voltak belátni, hogy fegyverrel nem tudják megoldani ezt a konfliktust. Végül Csehországon belül formálódott meg az a két tábor, amely a háború utolsó nagy csatáját megvívta a Prágától keletre fekvő Lipanynál. (Palacky, 1984:655-661.) A radikálisok és a Zsigmonddal kiegyezni hajlandó mérsékeltek tábora egyaránt szekérvárral rendelkezett. Az utóbbi seregben valamennyi oszlop hátsó részét megerősítették ágyúkkal és harcosokkal. (Tóth, 1916:307.) Miután oldalirányú menekülést színeltek, az utánuk eredő „radikális” sereg ezekkel a részekkel került szembe, a mérsékeltek seregének tartalék nehézlovassága pedig a nyitva hagyott szekérvárba rontott be, teljessé téve a győzelmet. Ezzel lezárultak Zsigmond csehországi háborúi, bár ő maga csak 1436-ban vonult be Prágába, hogy immár a rendek beleegyezésével birtokba vegye a cseh trónt.

A HÁBORÚK HATÁSA A MAGYAR HADVISELÉSRE

A Zsigmond-kor háborúi rávilágítottak arra, hogy a magyar hadszervezetben minőségi változtatásokra és a hadra foghatóak számában mennyiségi növelésre van szükség. A huszita háborúk hatásai mind közvetett, mind közvetlen értelemben jelentkeztek.

A közvetett hatás a reformok iránti igény megjelenése volt az uralkodó környezetében. Zsigmond uralkodását végigkísérte az a gondolat, hogy a hadsereg kiegészítésének a nemesi felkelés elavultságából adódó problémáit portális alapon kiállítandó katonaság segítségével oldja meg. A nikápolyi csata után, az 1397-es temesvári országgyűlésen elfogadott, de kimunkálatlan törvényt a későbbiekben nem is tartották be. Lényege az volt, hogy a dekrétum alapján a magyar birtokosoknak minden 100 telek után 5 felfegyverzett lovas íjászt kellett volna kiállítaniuk. De a reform ügye a törökök 1402-es ankarai veresége miatt le is került a napirendről.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

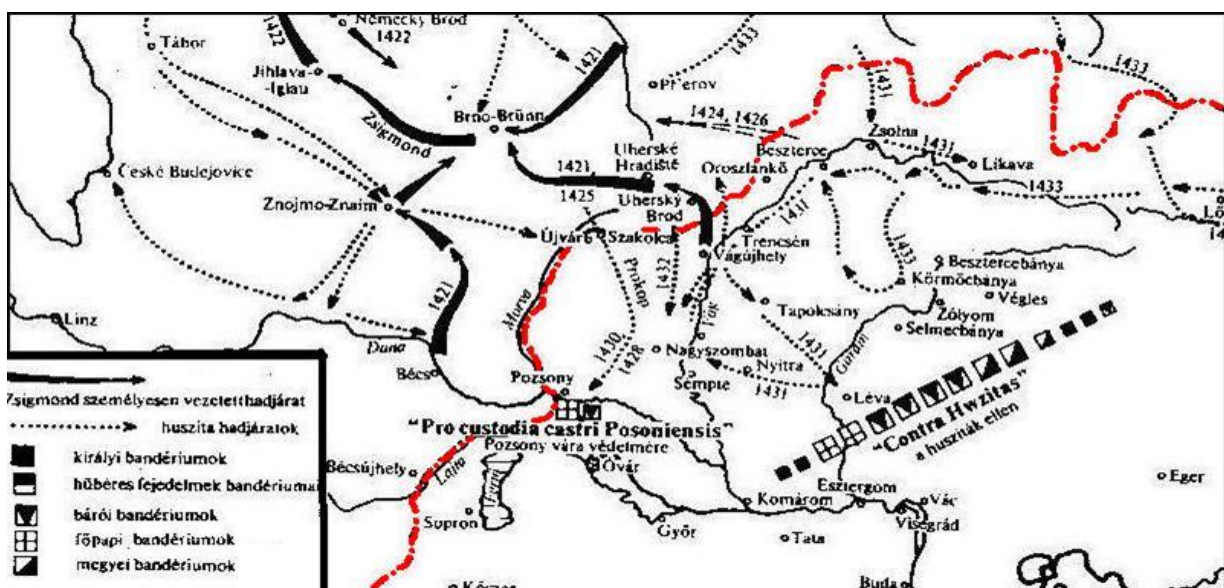
FA Árpád

Az 1420-as évekre a Magyar Királyság határain fellépő veszélyek miatt a hadügyi reform szükségessége újra nyilvánvalóvá vált. Zsigmond itáliai távolléte alatt, Sienában, hosszú munka eredményeképpen létrehozott egy megfelelő reformtervezetet, ám ennek épp a leginkább újító pontjai sikkadtak el a javaslat tárgyalásakor, az 1435-ös országgyűlésen. A tervezet alapján már csak minden 33 jobbágypár után kellett kiállítani egy lovas íjászt. (Kocsis (szerk.), 1986:60-61.) A telekkatonák társadalmi helyzetét egyik dekrétum sem kötötte meg. Lehetett volna az akár familiáris is, ám egy jobbágot hadba küldeni sokkal olcsóbb volt, így amennyiben megvalósul a telekkatonaság, tömegbázisát valószínűleg a jobbágyság jelentette volna. (Mályusz, 1984:108.) Ezt a rendelkezést azonban az előzőhöz hasonlóan nem alkalmazták a gyakorlatban.

A külön könnyűlovas kontingens megteremtését 1397-ben még nem biztosították, a sienai javaslatban azonban már helyet kapott. Itt külön megyénként felállított egységekbe sorolták a telekkatonákat a megyei főispán zászlaja alatt. A megyékben előzetes limitációkat is kellett készíteni, hogy a reformjavaslat passzusai alapján hány telekkatonát tudnának kiállítani. (Kocsis (szerk.), 1986:60-61.) A javaslat ezt a részét az 1435-ös országgyűlés azonban nem szavazta meg.

Az önálló hadszervezeti elemet képező könnyűlovas egységek be tudták volna tölteni a magyar hadviselésből kivesző könnyűlovas harcmódot, biztosítani tudták volna a husziták ellen a megfelelő mozgékonyt és reagáló képességet. A nemesi felkelés egyik fő problémája volt, hogy a felkelő bandériumok csak 15 napig voltak kötelesek egyben maradni. Ez gyakran eltelt, mire egyáltalán ellenféllel találkozhattak volna. A magyarok mindig is az átlagosnál jobban értettek a portyázó, kimerítő harcmódot, még akkor is, ha páncélos lovasságot alkottak. A husziták villámgyors portyái ellen ugyanakkor mit sem ért volna a mobilis könnyűlovasság, ha a mozgósítás továbbra is lassú lett volna. Ezt megyénként egy hatékony riasztási rendszerrel oldhatták volna meg. A magyar haderőre az ekkoriban jellemző nehézlovas harcmódot szükséges felszerelés óriási kiadásokat jelentett. Jellemző a korabeli forrás nemesi felkelés megjelenésére vonatkozó részlete: „... fegyvertelenül, mint az mostanában szokás...”. (Kocsis /szerk./, 1986:62.) Lovasíjászként a szegényebb nemesek is meg tudták volna jelenni a hadseregben. (Szűcs, 1984:11.)

Persze 1434-ben a kalandozásokban érdekelt árvákat és táboritákat tömörítő párt vereségével drasztikusan megváltozott az északnyugati országrész határvédelmének kérdése. Így míg a javaslatban Zsigmond 14 825 lovaszt szánt a husziták ellen és 2250-et a pozsonyi vár védelmére, (Kocsis (szerk.), 1986:64.) az 1435-ös országgyűlésen már nem lett volna szükség ekkora erőkoncentrációra. Összehasonlításképpen a balkáni hadszíntérra a javaslat 59 850 lovaszt szánt, (Kocsis (szerk.), 1986:63-64.) de az érintkező határfelület nagyságából adódóan a számok nagyjából arányosnak mondhatók.

3. ábra: Az északnyugati szakasz határvédelmi terve a "sienai javaslatban"

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

FA Árpád

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

A közvetlen hatás a szekerek megjelenése volt a magyar hadviselésben. 1434 után a táborítók és az árvák vereségével jelentős a katonáskodó életformát űző csoport szabadult fel. Így a térség uralkodói számára jó lehetőséget nyújtottak arra, hogy a hadművészet fejlődésének folyásirányával összhangban, a gyalogos harcban járatos zsoldosokat fogadjanak fel.

Hosszú távon az aktívan harcoló szekérvár nem vált a magyar hadsereg alkotóelemévé. Amellett, hogy a huszita szekérvár végül a gyalogság fölényét bizonyította a lovasság fölött, alapvető céljáról nem szabad elfeledkeznünk. Ez az volt, hogy a képzetlen gyalogosnak biztosítsa a lovas mobilitását, és ha kollektíven is, de a lovaghoz hasonlóan mozgó erődé tegye. Így sok huszita harcos, amikor megszerezte a megfelelő anyagi háttérrel és képzettséget, nehézfegyverzetű lovas zsoldos lett. (Tóth, 1918:26.) Így a később már Hunyadi Mátyás idejében magyar szolgálatba szegődő cseh vezérek, mint például Frantisek Hag, Jan Zeleni, Dabis Cernahora már lovassági parancsnokok. (Pálosfalvi, 2005:164-171.) A Hunyadiak korában a szekérvárat már csak mint mögöttes tábor használták fel.

A szekérvár támadó szellemű alkalmazásában a Zsigmond-kori háborúk tehát egy soha meg nem ismétlődő csúcspontot jelentettek. Epizódyszerű, de mindenféleképpen érdekes fejezete volt ez az európai hadművészetnek, amely előrevetítette az elkövetkező évszázadok egy sor összefüggését, az állandó hadsereg, a szervezetbe integrált mobil tüzérség és a gyalogság alkalmazásának területén. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Žižka hadvezéri zsenije nélkül a husziták képtelenek lettek volna megvédeni vallási vívmányait. Halála után a helyét átvevő parancsnokok generációja is az ő csatáin nevelődött, a vak hadvezér környezetében tartózkodva sokat tanulhattak, hiszen az csak a feltett kérdésekből ismerhette meg a helyzetet. Így, aki figyelte a munkáját, átláthatta döntési logikáját és a tényezőket, amiket figyelembe vett. Ezek nem voltak bonyolult dolgok, a harc egyszerű és kortalan elvei.

A vele szembenálló Luxemburgi Zsigmond viszont nem volt jó hadvezér, hadügyi politikája összességében sikertelen volt. Élete munkáját sokkal inkább politikai, diplomáciai tevékenysége fémjelzi. Mindenképpen elismerésre méltó azonban hadszervező tevékenysége, még akkor is, ha a hadügyi reformok bukásával nem jött létre az önálló harcászati feladatok végrehajtására képes könnyűlovas haderő.

Kulcsszavak: Zsigmond király, keresztes, huszita, szekérvár, hadtörténelem

Keywords: King Sigismund, crusader, Hussite, wagon encampment, military history

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KIRÁLY Béla, VESZPRÉMI László (szerk.) (2003.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*, -Bp.: Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány
- BULL, Stephen (1993.): *Évszázadok fegyverei*, -Bp.: Corvina Kiadó
- DRASKÓCZY István (2000.): *A tizenötödik század története*, -Bp.: Pannonica Kiadó
- ERDÉLYI Gyula (1942.): *A magyarok hadi szervezete és hadvezetési művészete ezer éven át*, -Bp.: Zrínyi Kiadó
- HALBERSTADT, Hans (2003.): *Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig*, -Debrecen: Hajja & Fiai Kiadó
- LIPTAI Ervin (szerk.) (1984.): *Magyarország hadtörténete I.*, -Bp.: Zrínyi Kiadó
- SOLYMOSI László (szerk.) (1987.): *Magyarország történeti kronológiája I.*, -Bp.: Akadémiai Kiadó
- MÁLYUSZ Elemér (1984.): *Zsigmond király uralkodása Magyarországon*, -Bp.: Gondolat
- Memoria rerum Sigismundi regis*, =Hadtörténeti Közlemények: 111. évf. (1998.), 3. szám
- PALACKY, Frantisek (1984.): *A huszitizmus története*, Benedek Gábor (ford., szerk.), -Bp.: Európa Könyvkiadó
- PÁLOSFALVI Tamás (2005.): *Nikápolytól Mohácsig*, -Bp.: Zrínyi Kiadó
- PARKER, Geoffrey (1988.): *The Military Revolution*, -Cambridge
- RAZIN, Evgenij A. (1961.): *A hadművészet története II.*, -Bp.: Zrínyi Kiadó
- SZÜCS Jenő (1984.): *Hadügyi reform és a köznemesség*, =Historia, , 5-6. szám, -pp. 11-13.
- TÓTH Zoltán (1918.): *A huszita szekérvár a magyar hadviselésben*, =Hadtörténeti Közlemények, 19. évf. 1-2. szám, -pp. 1-32.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

FA Árpád

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

TÓTH Zoltán (1916.): *A huszita eredetű szekérvár*, =Hadtörténeti közlemények., 17 évf., 1. szám, -pp. 265–311.

TÓTH-SZABÓ Pál (1917.): *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, -Bp.: k.n.

TURNBULL, Stephen (2004.): *The hussite wars (1419–36)*, Osprey Publishing

KOCSIS Bernát (szerk.) (1986.): *Válogatás a magyar hadügy írásaiból*. -Bp.: Zrínyi Kiadó

C. TÓTH Norbert, BORSA Iván (2001.): *Zsigmondkori Oklevéltár VII. (1419–1420)*, -Bp.: k.n.

A MUNKANÉLKÜLISÉG FAJTÁI ÉS MEGJELENÉSI FORMÁJA MAGYARORSZÁGON 2005 ÉS 2009 KÖZÖTT

TYPES AND FORMS OF UNEMPLOYMENT IN HUNGARY BETWEEN 2005-2009

Minden társadalmi forma mozgatórugója és fenntartója a munka, melynek célja a társadalmi és az egyéni szükségletek kielégítése. Legfontosabb erőforrása az ember, aki munkavállaló, munkaadó, vagy mindkettőt átfedő szerepkört is betölthet. A munkaerőpiac a korszerű piacgazdaság egyik nélkülözhetetlen szerves alkotóeleme, ahol, mint minden piacon, érvényesül a kereslet-kínálat elve. A piaci automatizmusoknak köszönhetően egyensúlyi állapotról a munkaerőpiac esetében is legfeljebb egy zárt, külső hatásoktól mentes elméleti rendszerben beszélhetünk. A valóságban a munkaerőpiacon is az egyensúlytalanság a jellemző állapot. Az egyensúly keresleti vagy a kínálati oldal felé történő elmozdulása szempontjából beszélünk krónikus munkaerőhiányról, illetve munkanélküliségről.

The basic and the sustain of all kind of social form are labour, and its purpose is to satisfy both social and individual needs. Its most important resource is human, who can be employee, employer or both at the same time. The labour market is essential component of the modern market economy, where predominate the principal of supply and demand such as on every market. Thank to market rules balance can be mentioned only on a closed market without externality. In fact on labour market the typical status is unbalance. From the aspect of the balance shifting towards demand or supply we can differentiate chronic labour shortage and unemployment.

A MUNKANÉLKÜLISÉG FOGALMA ÉS MÉRŐSZÁMAI

Munkanélküliségről akkor beszélünk, ha a munkakínálat meghaladja a munkakeresletet, azaz többen szeretnének dolgozni, mint ahány embert a vállalati szféra foglalkoztatni akar. Ez a helyzet legegyszerűbb esetben akkor jön létre, ha nem megfelelő a reálbér szintje (*reálbér*: az a termékmennyiség, amit adott nominálbérből adott árszínvonalon meg lehet vásárolni, tehát gyakorlatilag a munkabér pénzben kifejezett vásárlóereje). Azért mondhatjuk, hogy ez a legegyszerűbb helyzet, mert ezt lehetne a legegyszerűbben megoldani. Lecsökkentjük a bérszintet, ezáltal kevesebben akarnak majd dolgozni, viszont a vállalatok több embert akarnak foglalkoztatni (hiszen csökken a költség), a munkaerőpiacon kiegyenlítődik a kereslet és a kínálat. Más kérdés, ez kinek lenne jó? És engednék-e a szakszervezetek? Megoldana-e minden problémát? Természetesen nem, ugyanis a munkanélküliségnek általában nem a nem megfelelő bérszint az oka, mint ahogyan azt a későbbiekben kifejtem.

Ahhoz, hogy a munkanélküliség mérőszámairól és fajtáiról beszélhessünk, először a munkanélkülieket kell elhelyeznünk a társadalmon belül. Egy adott nemzetgazdaságban megkülönböztetünk *munkaképes* és *nem munkaképes népességet*. A munkaképes népesség tagja az, aki kora és egészségi állapota alapján munkaképes. Megoszlásuk a következő:

1. Aktív népesség

- munkanélküliek;
- foglalkoztatottak;
  - aktív keresők;
  - foglalkoztatott nyugdíjasok;
  - GYES-en, GYED-en lévők.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

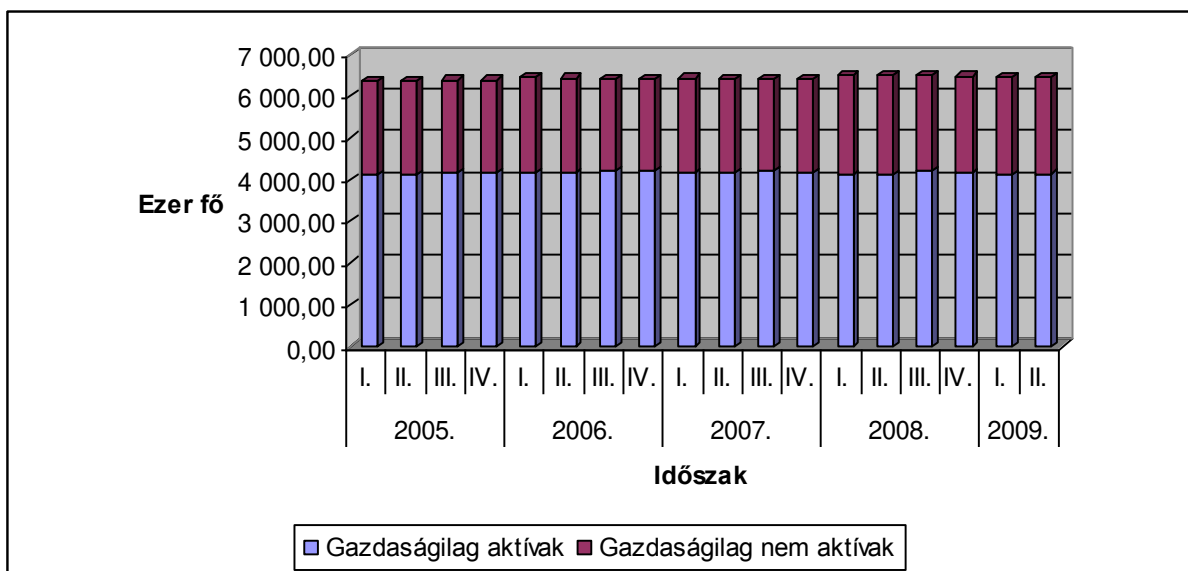
Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOVÁCS László

2. Inaktív népesség

Aktív népesség az a réteg, akik adott időben az adott ország munkaerőpiacán munkát kívánnak vállalni. Számuk mindig egyenlő a maximális összmunka-kínálattal. Inaktív népesség tagjai közé tartoznak azok, akik, bár munkaképesek, de egyáltalán nem kívánnak munkát vállalni, mert megélhetésüket más forrásból biztosítják (pl.: eltartottak, munkán kívüli jövedelemforrásból élők). Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a munkanélküliek az aktív munkaképes népességbe tartoznak.

Az 1. ábrán oszlopdiaagram formájában láthatjuk Magyarországon 2005 és 2009 között munkaképes népesség megoszlását a gazdaságilag aktívak és nem aktívak létszáma szerint. A diagramról az állapítható meg, hogy hazánkban alapvetően a vizsgált időszakban közel azonos volt a munkaképes népesség száma és azon belül is viszonylag egyforma az aktívak és inaktívak megoszlása negyedévenként.

1 ábra: A munkaképes népesség megoszlása Magyarországon 2005 és 2009 között negyedévenként (Forrás: KSH)

Az ábra adatai alapján – anélkül, hogy elhamarkodott következtetést vonnánk le – megállapíthatjuk, hogy az elmúlt évek növekvő munkanélküliségét nem az inaktív népesség arányának növekedése, hanem az aktív népesség táborából a munkaerőpiacról kiszorulóknak számának emelkedése okozta. A tény azért hordoz önmagában fenyegetést, mert ezáltal az egyébként is nehéz gazdasági helyzetben lévő lakosság egyre kisebb foglalkoztatott hányadának kell eltartani a számottevően növekvő nem kereső réteget.

A 2. ábra tanulsága szerint számokba foglalva az előző megállapítást, kiderül, hogy a vizsgált időszakban mintegy 236 000 fővel nőtt az a nem kereső réteg Magyarországon, amelyik eltartásra szorul. Mindezek után célszerűnek látszik bemutatni a munkanélküliség alakulását hazánkban. A munkanélküliség mértékének megállapítását azonban nagymértékben nehezíti, hogy nincs egységes munkanélküliségi mérőszám. Már a munkavállalási korú népesség, a teljes halmaz esetében is zűrzavar tapasztalható, a részhalmazoknál (foglalkoztatottak, munkanélküliek, inaktívak) pedig még inkább. Az ellentmondásosnak látszó adatgyűjtési módszerek egységesítése érdekében Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) a lakosság gazdasági aktivitásának – a foglalkoztatottság, illetve a munkanélküliség – vizsgálatára 1992-ben új statisztikai adatgyűjtést vezetett be. A munkaerő-felmérés, ami a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Az adatgyűjtés célja, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkorai munkaügyi szabályo-

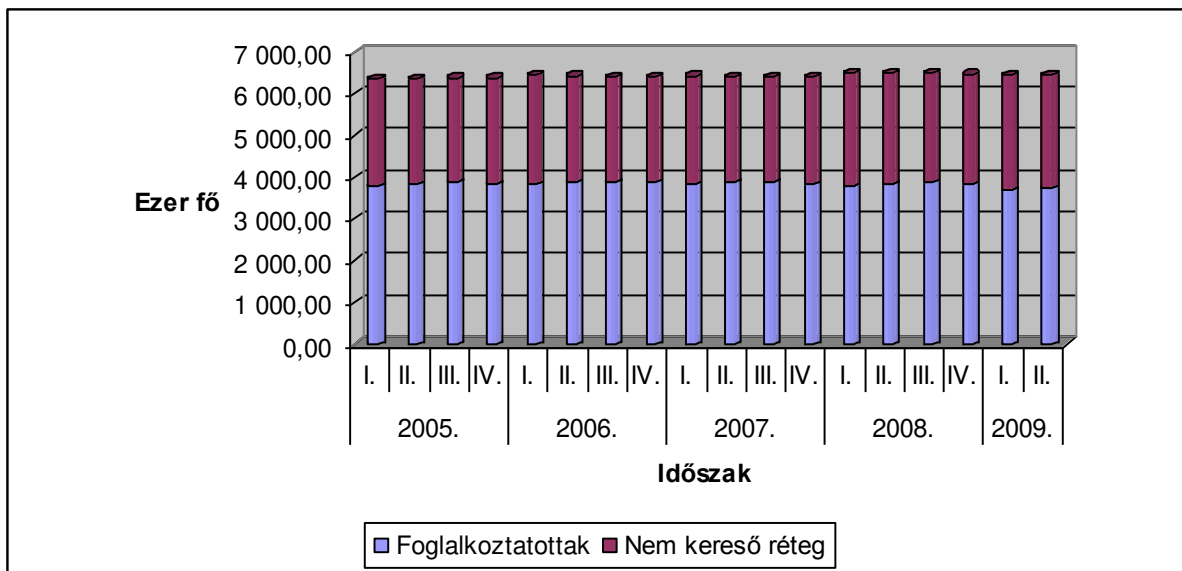

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOVÁCS László

zástól, illetve annak változásától függetlenül, az ILO (International Labour Organisation – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) fogalmait felhasználva figyelje meg.

2. ábra: A foglalkoztatottak és a nem kereső réteg aránya Magyarországon 2005 és 2009 között negyedévenként
(Forrás: KSH)

A magyar munkaerő-felmérés a vizsgált népességet egy meghatározott időszakban (a kikérdezés hetét megelőző héten, a hetet hétfőtől vasárnapig számítva) végzett tevékenységük alapján osztályozza.

A statisztikák szempontjából elméletileg munkanélküli az az egyén, aki az adott munkapiaci feltételek mellett hajlandó, de nem tud fizetett munkát végezni. Empirikusan nézve bonyolultabb a helyzet: az ILO meghatározása szerint az a munkanélküli, akire a következő feltételek egyszerre érvényesülnek:

- a felvételt megelőző héten nem volt munkája,
- de aktívan keresett munkát, és
- képes lett volna munkába állni.

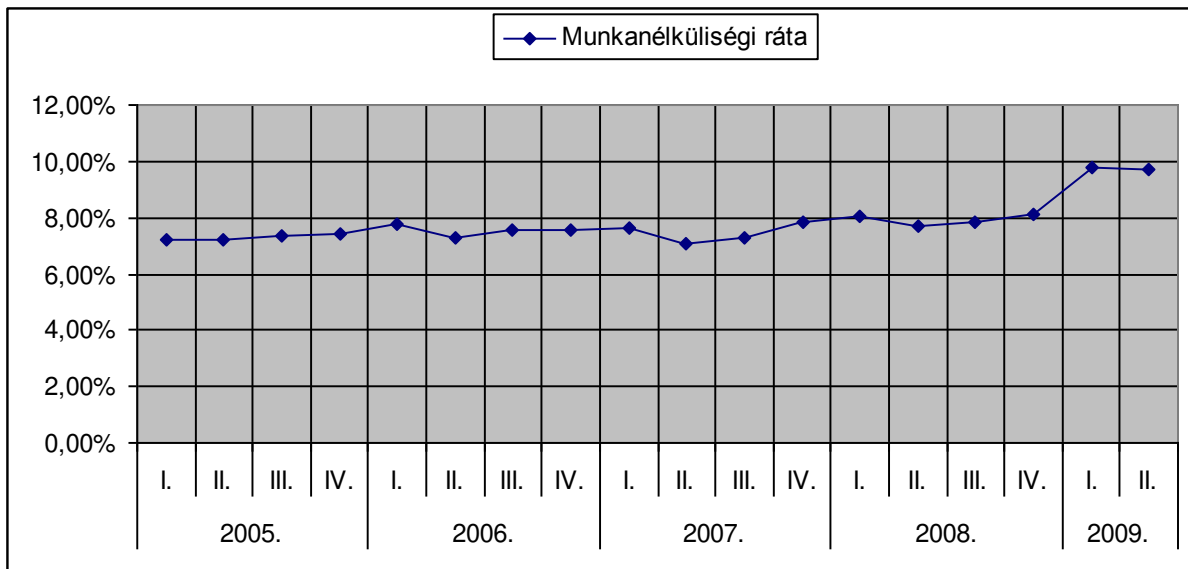
Ha a felvételt megelőző héten 1 órát vagy ennél többet fizetett munkával töltött el, akkor már foglalkoztatottnak számít. Ha 1 óránál kevesebb fizetett munkája volt, illetve nem keresett munkát, akkor inaktív, regisztrált munkanélküli: aki nyilvántartásba van véve a munkaközvetítőknél, biztosított munkanélküli, aki munkanélküli járadékhoz jut. Ez az arány torzíthat is, hiszen a munkát vállalni nem akarókat is tartalmazhatja, illetve azokat nem, akik keresnek munkát, de nem regisztráltatják magukat. A zűrzavaros helyzetet a teljes munkaidős munkanélküliségi ráta bevezetésével lehetne feloldani, mivel így a munkavállalási hajlandóságot is lehetne mérni.

A KSH módszertan értelmében munkanélküli az, aki az adott héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelyből átmenetileg hiányzott; a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát; két héten belül munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő állást, illetve már talált munkát, ahol 2002-ig 30, 2003-tól 90 napon belül dolgozni kezd.

MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA

A munkanélküliségi ráta a munkaképes korú lakosság közötti munkanélküliek aránya a teljes munkaképes korú lakosság számához viszonyítva. Az ILO definíciója szerint a munkanélküliségi ráta a 15-74 éves munkanélküliek száma a 15-74 éves gazdaságilag aktív (foglalkoztatott és munkanélküli) népesség százalékában. A 3. ábrán bemutatott munkanélküli-

ségi ráta elemzése során elmondható, hogy a ráta a havonta csúsztatott negyedéves foglalkoztatási adatok 2001-ben kezdődött publikálása óta soha nem látott szintre emelkedett 2009 I. negyedévében, értéke 9,8% volt. Az 1998 és 2001 közötti negyedéves adatok közül is csupán az 1998 első negyedévében regisztrált 8,7 százalék közelítette meg a mostani értéket. Mindez számokban kifejezve azt jelenti, hogy 2008 IV. és 2009 I. negyedéve között 66 300 fővel nőtt a munkanélküliek száma az országban.

3. sz. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása Magyarországon 2005 és 2009 között negyedévenként
(Forrás: KSH)

A MUNKANÉLKÜLISÉG FAJTÁI

Ahhoz, hogy értelmezni tudjuk a munkanélküliség alakulását, és ne csupán számok kusza összevisszaságát lássuk, pontosan ismernünk kell a munkanélküliség fajtáit.

A munkanélküliségnek alapvetően két fajtáját különböztetjük meg: az *önkéntes* és a *kényszerű munkanélküliséget*.

Önkéntes munkanélküliségről akkor van szó, ha az emberek mindenféle kényszerítő ok nélkül nem hajlandók munkát vállalni az adott bér mellett, mert pl. örököltek, és van miből megélniük.

Kényszerű munkanélküliség esetén a munkavállaló adott reálbérek mellett szeretne dolgozni, de vagy nem talál munkát, vagy valamilyen kényszerítő ok miatt nem tud munkát vállalni, tehát nincs iránta kereslet a munkapiacra.

Az önkéntes és a kényszerű munkanélküliségnek különböző fajtáit különböztetjük meg:

- önkéntes munkanélküliség
  - frikciós vagy súrlódásos munkanélküliség
- kényszerű munkanélküliség
  - konjunkturális munkanélküliség
  - strukturális munkanélküliség
  - technológiai munkanélküliség

Egy makrogazdaságban még kedvező konjunkturális helyzetben még akkor is van munkanélküliség, ha a vállalati szféra munkaerő-kereslete megegyezik a háztartási szféra munkakínálatával. Súrlódásos és strukturális okokból még ekkor is vannak, akik éppen munka nélkül vannak. A munkanélküliségnek ezt a formáját *természetes munkanélküliségnek* ne-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS László

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

vezzük. Tulajdonsága, hogy még munkapiaci egyensúly mellett is létezik, s a gazdaság állapotától függetlenül is jellemző.

Súrlódásos munkanélküliségről akkor beszélünk, ha az emberek munkahelyi problémák, munkahelyváltás vagy lakóhelyváltoztatás miatt veszítik el munkahelyüket. Ez a fajta munkanélküliség ideiglenes, általában rövid ideig tart (1-2 napig, illetve hétig), amíg a munkavállaló meg nem találja a számára megfelelő új munkahelyét, ezáltal kijelenthetjük, hogy a súrlódásos munkanélküliség különösebb problémát nem okoz. Makrogazdasági szinten a súrlódásos munkanélküliség mindig létezik, mert mindig vannak olyan munkavállalók, akik valamilyen ok miatt éppen munkahelyet váltanak, éppen az új munkahely keresésével foglalkoznak, ezért két munkahely között vannak.

A leggyakrabban az elégtelen kereslet okoz munkanélküliséget, ezt hívjuk *konjunkturális munkanélküliségnek*, amennyiben az elégtelen kereslet országos szintű, és azért alakult ki, mert az ország termékei iránt nincs megfelelő kereslet a világpiacon. Magyarország a rendszerváltást követően, a KGST összeomlása miatt az exportpiacok 30%-át elveszítette, aminek következtében – többek között – az addigi mesterségesen felduzzasztott nehézipart gyakorlatilag felszámolták. Az ágazat drasztikus leépítése következtében ugrásszerűen megnőtt a konjunkturális munkanélküliek száma. A munkanélküliség a nehézipar területi megoszlását követve, az ország egyes területein jelentkezett, így különösen az északkeleti megyékben, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben okozott jelentős problémákat.

Szintén munkanélküliséget okoz, ha a munkakereslet és a munkakínálat szerkezetében tér el egymástól, ezt *strukturális munkanélküliségnek* nevezzük. A makrogazdaság fejlődése, gazdasági növekedése során új nemzetgazdasági ágak, ágazatok jelennek meg, régiek tűnnek el. Ilyenre is van példa Magyarországon, pl. a bányászok körében, akik iránt nincs munkakereslet, miközben mondjuk, orvoshiány van sok kórházban. A megoldás az átképzés lenne, de átképezhetők-e a bányászok orvosá? Rövid távon természetesen nem, hosszú távon is elég nehézkes. Ezt a fajta munkanélküliséget csak hosszú távú előrelátással lehet(ne) csökkenteni, amivel a jövőkutatók próbálkoznak több-kevesebb sikerrel. A cél az lenne, hogy meg tudjuk mondani, milyen típusú munkaerő, milyen szakmákra lesz szükség 4-5 év múlva, és ezekben a szakmákban képezzünk több embert. Persze hiába tudjuk, hogy jelenleg pl. Magyarországon rohamléptekben haladunk afelé, hogy hiány legyen vízvezeték- szerelők, ácsokból, burkolókból és hasonló szakemberekből, ha a gyerekek (vagy szüleik) nem választják ezeket a szakmákat megfelelő létszámban. Kötelezni pedig senkit nem lehet rá.

A strukturális munkanélküliség egyik speciális megjelenési formája az ún. *női munkanélküliség*. Több szakma is elnöiesedett, jellemzően azok, amelyekben sok a munkanélküli az utóbbi években (pl. az adminisztrációval foglalkozók körében vagy a pedagógusok között). Arról nem is beszélve, hogy sajnos még mindig sok helyen jellemző az a gyakorlat, amikor két, egyformán alkalmas jelölt közül a férfit választják ki a munkakör betöltésére.

Technológiai munkanélküliségről akkor beszélünk, amikor a technikai fejlődés következtében alakul ki munkanélküliség, leginkább az alacsonyan képzett vagy képzetlen munkavállalók körében. A technikai fejlődés során elsősorban magasan képzett emberekre van szükség a fejlett gépek programozásához, kezeléséhez, míg a betanított vagy segédmunkások körében (akik korábban a munkát kézzel vagy egyszerűbb gépekkel végezték) megnőhet a munkanélküliség.

Magyarország szociális helyzetének romlása egyre súlyosabb kihívás elé állítja napjainkban is az elmaradottabb régiók kevésbé iskolázott tagjait. A technológiai forradalom vívmányainak elterjedése, a tudás alapú társadalom térhódítása következtében mindazok, akik nem rendelkeznek az új technológiák üzemeltetéséhez és alkalmazásához szükséges minimálisan elégséges képzettséggel, végzettséggel, egyre inkább kiszorulnak a munkaerőpiacról.

A legújabb szociológiai kutatások eredménye szerint ma Magyarországon sajnálatos módon kialakult egy olyan társadalmi réteg, amely gyakorlatilag még az aktív munkaképes népességhez tartozik, de nincs lehetősége arra, hogy átkerüljön a foglalkoztatottak táborába. Ez a társadalmi réteg egyrészt egyértelműen a technológiai, másrészt az önkéntes munkanélküliséget gyarapítja, tekintettel a munkanélküli és egyéb szociális ellátások viszonylag magas volumenére, amelyek révén nem kényszerülnek a munkaerőpiacra visszatérni még akkor sem, ha képzettségüknek megfelelő munkát kínálnak számukra.

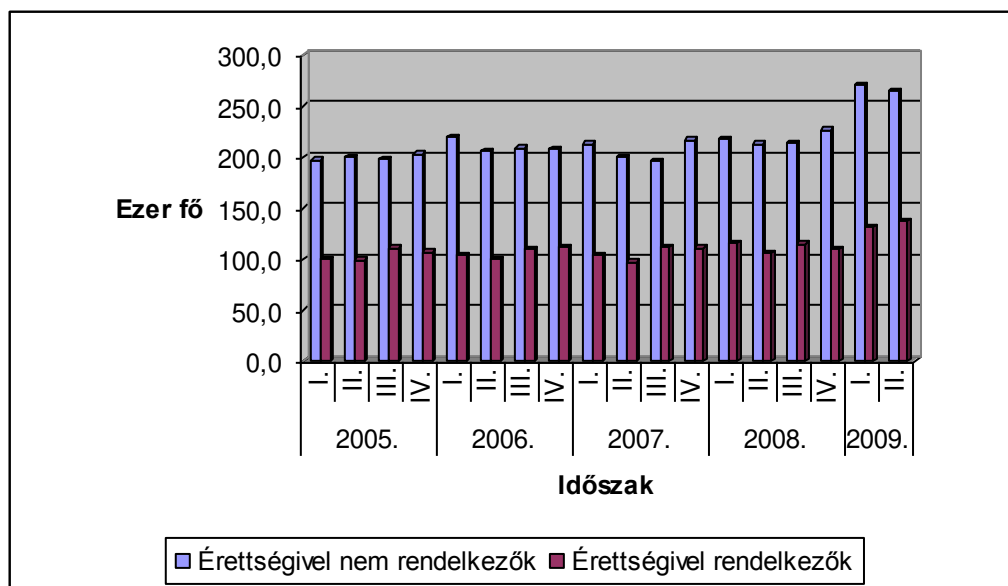
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOVÁCS László

A 4. ábrán 2005 és 2009 között iskolai végzettségük szerint két csoportra osztva, az érettségivel rendelkezők és nem rendelkezők szerint mutatom be a munkanélküliek számának alakulását. A diagram alapján egyértelműen alátámasztható azon kijelentésem, amely szerint a társadalom kevésbé iskolázott tagjai jelentős számban vannak munka nélkül.

A 2008-ban egyre jobban kibontakozó gazdasági világválság következtében a 2008. III. negyedévéig viszonylag azonos szinten mozgó, érettségivel nem rendelkező munkanélküliek száma 2009. I. negyedévére közel 20%-kal nőtt. A növekedés hátterében a válságban leginkább vesztes építő- és gépipari alacsony végzettségű, jellemzően betanított munkások munkavesztése áll.

4. ábra: Az érettségizett és érettségivel nem rendelkező munkanélküliek száma Magyarországon 2005 és 2009 között negyedévenként (Forrás: KSH)

A GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSAINAK BEGYŰRÜZÉSE A MUNKAERŐPIACRA

A 2005 és 2009 közötti időszakot elemezve nem lehet eltekinteni a 2008 őszén kezdődő és 2009 elejétől világméretűvé duzzadó gazdasági válság munkaerőpiacra, azon belül is a munkanélküliség alakulására gyakorolt hatásától.

A magyar munkaerőpiacon 2008-ban rendkívüli változások következtek be az előző évhez képest, amelyeket 2009-ben még drasztikusabb változások követtek. Míg a foglalkoztatottak számának alakulásában csökkenést láthatunk, addig a munkanélküliek száma folyamatosan növekvő tendenciát mutat.

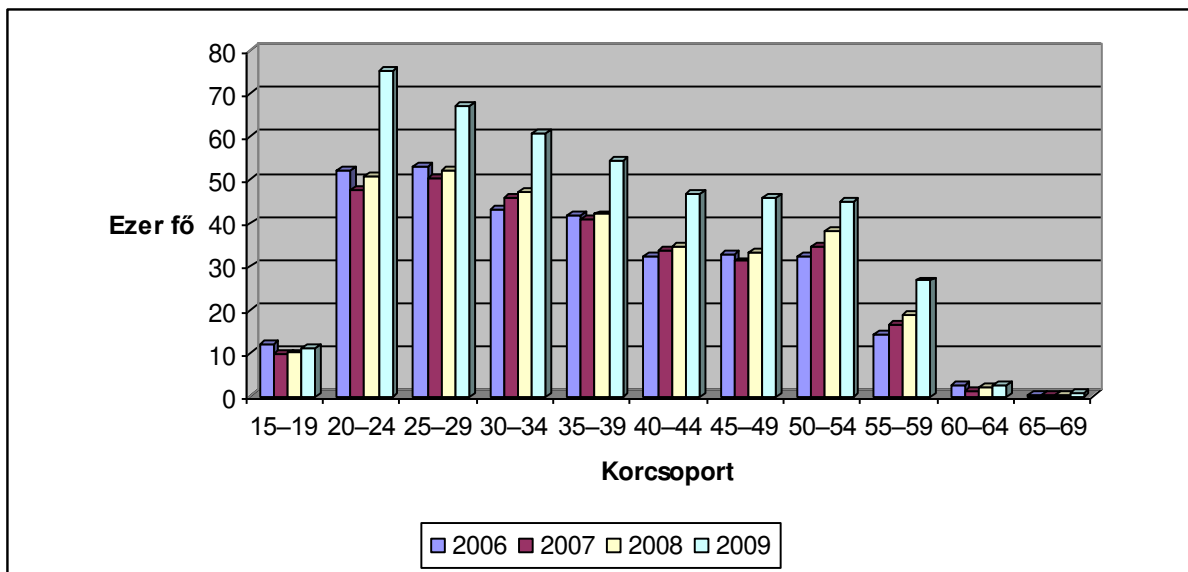
A 15–64 évesek foglalkoztatási rátája 55,5%-ra csökkent, ami jóval elmarad az uniós átlagtól. Az előző év azonos időszakához képest nőtt a foglalkoztatottság az 55–59 évesek korcsoportjában (46,9%-ról 48,8%-ra), a többi korcsoportban viszont 0,2–4,1 százalékponttal csökkent. A legnagyobb változás a 20–24, valamint a 25–29 éves férfiaknál következett be, ahol a mutató 44,0%-ról 36,5%-ra, illetve 81,1%-ról 74,7%-ra mérséklődött. Az előző év azonos időszakához viszonyítva 53 ezer fővel (10,8%-kal) csökkent a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők, 64 ezer fővel (5,3%-kal) a szakiskolát, szakmunkásképzőt végzetek, 38 ezer fővel (3,9%-kal) az egyéb (szakközépiskolai) érettségivel rendelkező foglalkoztatottak száma. A gimnáziumi érettségivel rendelkezők, a főiskolát és egyetemet végzetek száma stagnált, de a foglalkoztatási ráta esetükben is mérséklődött. Mind a nemek, mind az iskolai végzettség szerinti változás azzal függ össze, hogy a válság eddig leginkább az ipart, ezen belül is a gépipari termelést érintette, míg a szolgáltatási ágakra történő tovagyrűzési folyamat (ahol nagyobb arányban dolgoznak nők) valószínűleg még tart. A KSH munkaerő-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

KOVÁCS László

felmérés adatai szerint 2009 III. negyedévében a 15–74 éves foglalkoztatottak létszáma 3783,5 ezer fő volt, 141 ezerrel kevesebb, mint egy évvel korábban, azaz a gazdasági válság kezdetekor. A foglalkoztatottak létszámcsökkenése és a munkanélküliek számának emelkedése 2008 őszétől folyamatos, csak a szezonális hatás törte meg némileg e tendenciát. A munkanélküliek száma 107 ezer fővel volt magasabb 2009 III. negyedévében (436,2 ezer fő), mint 2008-ban (329,2 ezer fő), ezen belül is kimagasló a 20–39 évesig terjedő korcsoportokon belül. A munkanélküliségi ráta 10,3%-os értéke az előző év azonos időszakánál 2,6 százalékponttal volt magasabb.

5. ábra: A munkanélküliek száma korcsoportok szerint Magyarországon 2006 és 2009 között

(Forrás: KSH)

A válság hatása különösen a feldolgozóipar férfi többségű területein, illetve az építőiparban volt erőteljes, ennek következtében a férfiak munkanélküliségi rátája jobban, egy év alatt 3,1 százalékponttal 10,5%-ra nőtt, a nők 2,1 százalékponttal 10,1%-ra emelkedett.

A 15–24 éves munkanélküliek létszáma 2009. III. negyedévében átlagosan 86 ezer fő volt, az erre a korcsoportra számított munkanélküliségi ráta pedig 27,7%, az előző év azonos időszakához képest az ilyen korú munkanélküliek száma mintegy 19,3 ezer fővel emelkedett.

Az adatok elemzése során egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a gazdasági válság időszakában munkájukat elvesztők között túlnyomó többségben vannak az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők. Munkaerőpiacra történő visszatérésüket nagymértékben nehezíti, hogy végzettségük és képzettségük alapján nem konvertálhatók más ágazatokba, át/továbbképzésük pedig ma Magyarországon nincs megoldva. Amennyiben az így perifériára szorult emberek részére a kormányzat nem tud viszonylag záros időn belül hathatós segítséget nyújtani, fennáll annak a veszélye, hogy végleg kiszorulnak a munkaerőpiacról, és társadalmi egzisztenciájuk is tönkremehet.

A MUNKANÉLKÜLISÉG VISSZASZORÍTÁSÁRA ÉS MEGELŐZÉSÉRE TETT INTÉZKEDÉSEK A HONVÉDELMI ÁGAZATON BELÜL

Értelemszerűen a Magyar Honvédség tagjait sem kerülhette el a gazdasági válság hatása, azonban mindeddig szerencsére ez nem létszámleépítésben és ezáltal a munkanélküliek számának növekedésében mutatkozott meg. Az országos munkaerő-piaci tendenciával szemben a Magyar Honvédség továbbra is munkaerő felvevőként jelenik meg a piacon. A

magánszférában, illetve az állami szféra más ágazataiban munkájukat elvesztettek részére a honvédség tud lehetőséget kínálni a munkaerő-piaci reintegrációra, amennyiben – az egyébként nem alacsony – belépési küszöböt át tudják lépni. Ezzel természetesen együtt jár az is, hogy amennyiben szerződéses, esetleg hivatásos állományba vételük megtörténik, egyes alkotmányban rögzített jogaikról önként lemondanak, és vállalják a katonai élet jelentette kihívásokat és nehézségeket.

Többen tekintettek a Magyar Honvédség nyújtotta álláslehetőségre, mint átmeneti munkalehetőségre, főleg a munkanélküliséggel az átlagnál is magasabb arányban sújtott területeken. Azt is meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy ezen jelentkezők nagyobb része az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők köréből került ki.

A honvédelmi tárca egyre nagyobb hangsúlyt fordít a humánstratégia területén a személyi állomány meglévő képzettségének továbbfejlesztésére, illetve újak megszerzésére. Ez a folyamat segít a honvédséget kényszerűségből, vagy önként elhagyók részére a munkaerőpiacon továbbra is megmaradni, elhelyezkedni.

ÖSSZEGRÉS

Mindazon erőfeszítések ellenére, amit a kormányzat tesz, részben saját költségvetési, részben európai uniós pályázatokon elnyert források keretében, sajnálatos módon, Magyarországon a munkanélküliség nemhogy csökkenő tendenciát mutatna, hanem a legújabb KSH adatok szerint történelmi magasságokba emelkedik.

Nem tartom túlzásnak azt a kijelentést, miszerint hazánkban a közeljövő egyik legégetőbb problémája a munkanélküliség kezelése rövid távon és hosszú távon annak visszaszorítása. Törekedni kell annak megakadályozására, hogy potenciális munkavállalók kerüljenek olyan helyzetbe, amikor esélyük sincs visszatérni a foglalkoztatottak közé. Ennek keretében nagy szükség van a munkahelyteremtés és -megőrzés fontosságának hangsúlyozására mellett olyan szakmai képzések indítására, amelyek alkalmazkodnak a munkáltatók és a piac igényeihez. Hosszabb távon mindenképpen érdemes átgondolni az oktatási és (szak)képzési rendszereket, minimalizálendő a jövőben elkerülhetetlenül jelentkező munkaerőpiaci válságokat.

Kulcsszavak: munkanélküliség, munkaerőpiac

Keywords: unemployment, labour market

IRODALOMJEGYZÉK:

SAMUELSON, Paul A., NORDHAUS, William D.: *Közgazdaságtan*. -Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2000.

Közgazdaságtan II. Makroökonómia. -Budapest: ZMNE, 1999. Egyetemi Jegyzet

HORVÁTH Gergely: *A munkapiaci intézmények hatása a munkanélküliségi rátára*.

=Közgazdasági Szemle, LIII. évf., 2006. szeptember, -pp.744–768.

FALUSNÉ SZIKRA Katalin: *Munkanélküliség és diplomás túltermelés*.

=Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., 2001. november -pp.950–964.

FÓTI János, LAKATOS Miklós: *Foglalkoztatottság és munkanélküliség: információk a magyarországi censusok eredményeiből (2004-2006)*

Munkaerő-piaci jellemzők 2009. III. negyedévében. =Statisztikai Tükör III. évfolyam 164. szám

Főbb munkaügyi folyamatok 2009 I-III. negyedév. =Statisztikai Tükör III. évfolyam 188. szám

stADAT-táblák <http://portal.ksh.hu>

Nemzeti Foglalkozási Akcióterv

2008. évben befejezett munkaerő-piaci programok hatékonyságának értékelése www.afsz.hu

A foglalkoztatáspolitikai eszközök működése 2008-ban www.afsz.hu

AZ MH PRT AFGANISZTÁN LÉLEKTANI MŰVELETEI

PSYOPS IN HDF PRT AFGHANISTAN

Lélektani műveleteket már a történelem előtti idők óta folytatnak. Ezek a műveletek, melyek az emberi természet és társadalmon alapulnak, manapság tudományos háttérrel is kiegészülve, még pontosabban tervezhetők és hatékonyabban alkalmazhatók, mint egykoron. Ezen műveletek szerves részét alkotják az MH PRT Afganisztán tevékenységének.

Psychological operations have always been carried out from the prehistoric ages. These operations, based on human behaviour and society, supported today with a scientific background, can be planned and employed more precisely than ever before. These operations have an important role in the mission of the HDF PRT Afghanistan.

LÉLEKTANI MŰVELETEK

Az alcím egyesekben a kormányok által irányított kommunikációs csatornák és tömegtájékoztatás rémképét idézi fel, ahol csak arról tudhatnak, amiről a kormány akarja, hogy tudjanak. Másoknak Joseph Göbbels és a hitleri propaganda gépezet szörnyét jelenti, a „nagy hazugság” technikáját, amely a propaganda színönimájává vált. Megint másokban a „lélektani” műveleteknek vagy hadviselésnek a pusztá említése a tudati befolyásolás és az agymosás képeit juttatják eszükbe. Az nyilvánvaló, hogy a modern lélektani műveletek semelyik sem ezek közül. Épp ellenkezőleg, a PSYOPS¹ nem olyan, mint a hirdetések, aminek mindannyian ki vagyunk téve, bármerre is járunk, minden nap, a tömegtájékoztatás minden fajtáján keresztül. A PSYOPS mindig célcsoportok felé irányul. Mindenki tudja, hogy ha nem jó a termékünk, amit el akarunk adni, az emberek nem fogják megvenni, bármennyire is reklámozzuk. Ugyanez vonatkozik a lélektani műveletekre is. Így tehát nincs mitől tartanunk, sokkal inkább nyomós okunk van megbecsülni a benne rejlő lehetőségeket. A PSYOPS során korábban alkalmazott hangtechnika, a célcsoportra irányuló közvetlen kommunikáció és a tömegtájékoztatás révén már korábban bebizonyosodott, hogy ha a célcsoport tagjainak érzelmeire, intelligenciájára, vagy az érvrendszerére tudunk hatni, akkor azok nagy valószínűséggel úgy fognak gondolkodni és viselkedni, ahogyan azt mi szeretnénk. Ha ezek az emberek lőnek ránk, rá tudjuk őket venni, hogy letegyék a fegyvert. Ha félnek tőlünk, meg tudjuk őket győzni, hogy nincs mitől tartaniuk. Ha ellenségesek és nem akarnak együttműködni, meg tudjuk mutatni az együttműködés és egység erejét és értékét. Végül a legfontosabb, a lélektani műveletek képesek megelőzni a fölösleges véraldozatokat, pusztítást és nyomort. Ezért állíthatjuk bizton, hogy a PSYOPS igazán humán fegyver.

PRT PSYOPS

Az olyan országokban, mint Afganisztán, melyek mindig is nagyhatalmi törekvések — pl. Nagy-Britannia, Szovjetunió — céltáblái voltak és ezáltal hagyományai vannak az ellenállásnak és az idegen csapatok megszállókként való azonosításának, a PSYOPS létfontosságú a csapatok támogatásában, védelmében, elfogadottságuk növelésében, a helyzet stabilizálásában és az újjáépítési erőfeszítések segítésében. Ebben a környezetben igyekeznek a magyar vezetésű MH PRT

¹ PSYOPS: Psychological Operations (lélektani műveletek). Ezt a kifejezést alkalmazom a szövegben a lélektani műveletekre, mivel általánosan elterjedt kifejezés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

TONGORI András

Afganisztán² Baghlan tartományban helyreállítani a lerombolt, illetve megépíteni a soha eddig nem létező szociális és egészségügyi létesítményeket, utakat, segíteni a menekültek hazatérését, javítani az életkörülményeket és stabilizálni a tartományt, ezáltal segíteni az országot a demokratikus fejlődés útján. Ezt a folyamatot hivatott segíteni a PRT PSYOPS tevékenysége, mely az első ilyen feladat a Magyar Honvédség történetében.

Magyarországon a rendszerváltáskor megszüntetett propaganda alakulatok helyét az 1994-ben, az MH 5. Kiskun EHC³ Ezred alárendeltségében megalakított 115. Lélektani Művelési Század foglalta el. Ennek rendeltetése a szemben álló fél katonapolitikai, morális és szociálpszichológiai jellemzőinek feltérképezése, valamint — háborús helyzetben — a célzott tájékoztatás módszerét alkalmazva lélektani műveletek folytatása az ellenfél csapatai harci szellemének megtörése és a hátszági lakosság magatartásának befolyásolása. A vezető szerveken kívül a szerkesztőségek, az értékelő szakasz, valamint a kiszolgáló és biztosító alegységek képezték a század állományát. A század technikai felszereltsége megfelelt az alapvető követelményeknek. 2000-ben felszámolták a századot, ezután a Humán Főcsoportfőnökség, majd 2001 novemberétől a Hadművelési Csoportfőnökség feladatkörébe utalták a lélektani műveletekkel kapcsolatos tevékenységet. Ekkor alakult ki az a vákuum, amit a törzsi elemek létrehozásának hiánya alakított ki és mind a mai napig érezeti hatását a Magyar Honvédségben. Ezt követően a 2004. augusztus 4-ével átszervezett Magyar Honvédség Civil–Katonai Együttműködési és Lélektani Művelési Központ (a továbbiakban CKELMK) vette át a feladatokat.

Feladata szövetségi műveletben a Többnemzetiségű Összhaderőnemi Lélektani Művelési Komponens Parancsnokság vagy Többnemzetiségű Összhaderőnemi Lélektani Művelési Harci Kötelék alárendeltségében végzett munka, illetve magyar nemzeti kontingens külföldi alkalmazása esetén annak lélektani művelési támogatása, illetve lélektani felkészítése a misszióba induló magyar kontingenseknek.

Ezen feladatkörből kifolyólag állították fel az MH PRT Afganisztán PSYOPS részlegét, amely a teljes személyi és technikai képesség elérése után folytatta már megkezdett feladatait az MH PRT Afganisztán, illetve a parancsnok tevékenységének támogatása érdekében. Az alegységnek három fő feladata van:

Az *első* és legfontosabb feladat a Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoport (PRT) bemutatása és népszerűsítése a lehető legszélesebb körben a tartományon belül, a központi régióktól a peremterületek falvaiig.

A *második* alapvető tevékenység a nemzetközi műveletek PSYOPS támogatása a tartomány területén az előjáró parancsnokság (RC North⁴) tervei alapján, illetve az MH PRT parancsnok kiegészítő parancsai alapján.

A csoport feladatainak harmadik, szintén kiemelt részét azok a kampányok alkotják, melyek a végrehajtott CIMIC projekteket népszerűsítik a lakosság körében.

A részleg a fent vázolt három fő feladat érdekében tevékenykedve, a maximális személyi és technikai lehetőségeket kihasználva mobil kampányokat, úgynevezett „roadshow”-kat hajtott végre, elérve a tartomány szinte legkisebb részeit is. Az északi régió területén a Magyar PSYOPS csoport által végrehajtott roadshow-k igazán hasznosak voltak, ezeket kiválóan lehetett alkalmazni azokon a területeken ahol sem TV-adás, sem rádióadás nem fogható, ezáltal az egyéb PSYOPS tevékenységeknek nincs hatása. A roadshow-k alkalmával a PSYOPS katonák filmeket vetítettek, melyek történelmi párhuzamot vontak Magyarország és Afganisztán között, egyaránt fókuszálva a nehéz múltra és a reményteljes jövőre, kihangsúlyozva az együttműködés és önfeláldozó munka fontosságát. A roadshow-k szintén jól szolgáltak a parancsnok beszédeinek közzétételére is, melyek az MH PRT Afganisztán aktuális tevékenységét voltak hivatottak bemutatni. Szintén ezen alkalmakkor osztották ki a magyarországi központ által elkészített rölapokat és háromnyelvű kiadványokat, valamint az ISAF PSYOPS parancsnoksága (CJPOTF⁵) által biztosított háromnyelvű újságot, a Sada-e Azadi-t (Szabad-

² PRT = Provincial Reconstruction Team (Tartományi Újjáépítési Csoport)

³ EHC = Elektronikai Harc

⁴ RC North = Regional Command North (Északi Területi Parancsnokság)

⁵ CJPOTF: Combined Joint Psychological Operations Task Force (Egyesített Összhaderőnemi Lélektani Művelési Harccsoport)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

TONGORI András

ság Hangja) is. Egy roadshow esetfüggően kb. 2 óráig tartott, rendszerint forgalmasabb helyeken került rá sor, az említett tevékenységek mellett természetesen az emberek reakcióit is vizsgálta az állomány, illetve a kampányok és a célcsoportelemzés sikeressége is könnyen lemérhető volt ezen alkalmakkor; ebből a célból kérdéseket tettek fel a helyieknek, beszélgettek, kérdésekre válaszoltak, egyszóval „face-to-face”⁶ PSYOPS-t folytattak. Nagyon fontos célcsoport az iskolások, ezért sok roadshow-t tartottak iskolákban, ahol a gyerekeken keresztül szüleiket is próbálták meggyőzni a PRT jótékony hatásairól. Újságosztás kapcsán is sűrűn látogatták az iskolákat, hiszen a közvélemény-kutatás fényt derített rá, hogy itt található az olvasni tudó afgán lakosság nagy része.

Sajnos, a biztonsági helyzet általános romlása miatt ilyen roadshow-kat már nem lehet végrehajtani, mivel nem biztosíthatóak megfelelően a nagy, nyílt helyszínek, túlságosan vegyes a közönség csoportja, illetve a PSYOPS járművek nem páncélozottak, így nem hagyhatják el a tábor. Ezt az akadályt a többi tevékenység intenzitásának növelésével, illetve az alaposan kiválasztott célcsoportok körében, jól biztosítható helyeken (árvaház, iskola, kórház) végrehajtott face-to-face tevékenységgel próbálják ellensúlyozni.

Nagy hangsúlyt kap a helyi médiával való együttműködés. A csoport heti rendszerességgel készít rádióműsort, amit már négy helyi független kereskedelmi rádió is sugároz, mint például a Radio Trajmer. A nemrégiben indított rádió, a Rádió Arzoo, melynek a felmérések szerint máris kétszázézer hallgatótábora van, nemrég irodabútorokat kapott a PRT PSYOPS-részlegétől⁷, mellyel egyidejűleg műsorszolgáltatási szerződést is aláírtak, melynek értelmében csütörtök esténtként 15–20 percben az MH PRT kap műsoridőt, amiben az elért eredményekről, a magyar kultúráról esik szó, és közben felcsendül egy-egy magyar dal is. A helyi Állami Média Központon keresztül sugározzák a parancsnok beszédeit két regionális TV-csatornán, illetve cikkek jelennek meg az állami finanszírozású helyi újságban (Atehad) az MH PRT-ről. A PSYOPS csoport feladatai közé tartozik a bázist nyugatról határoló hegyen található ISAF rádióátjátszó állomás üzemeltetése, karbantartása, és egyéb jellegű biztosítása. A feladat magába foglalja a torony heti kétszeri ellenőrzését, az örök (üzemanyag feltöltők) fizetésének megszervezését, a toronnyal kapcsolatos szerződések intézését, és más különleges feladatokat. Ezen kívül az előljáró CJPOTF utasításainak megfelelően előkészítenek (földbérlet, engedélyek megszerzése, engedélyek aláíratása) egy új fix helyet az új rádióátjátszó állomásnak Baghlan és Pol-e Khumri városa között. A torony elsőként épült fel Afganisztánban.

Fontos megemlíteni, hogy a részleg a korábbiakkal ellentétben most már rendelkezik külön költségvetéssel, melyből rádió és televízió műsoridőt vehetnek, illetve újságcikkek megjelenését finanszírozhatják, ezzel nagyban növelve a PRT sajtószerepléseinek számát. Ezt segítő rendszeresen meghívást kapnak a helyi médiumok tudósítói a PRT-val kapcsolatos eseményekre, rendezvényekre.

A népszerűsítő tevékenységek közé tartozott a közterületen történő plakátragasztás is, melyet mostanára szintén be kellett szüntetni a biztonsági kockázatok növekedése miatt. Ilyenkor a Magyarországon megtervezett és sokszorosított plakátokat ragasztottuk ki az adott települések legforgalmasabb utcáin, néhány alkalommal az ideiglenesen a tartományban feladatot végrehajtó norvég gyorsreagálós erők (NOR QRF) bevonásával. A plakátokat időről időre ellenőrizték, és azok az üzlettulajdonosok, akiknél látható volt még a plakát, PSYOPS ajándékokat kaptak. Ezáltal a plakátok sokkal hosszabb ideig kintmaradtak. A Magyarországon tervezett és gyártott poszterek mellett a gyermekrajz-pályázat rajzainak felhasználásával készült az egyik legsikeresebb plakát-kampány. A rajzverseny nemcsak hatalmas előkészítési munkálatokat igényelt, hanem jó kapcsolatot az érintett iskolákkal is, amelyek fontos eseménynek tekintették a versenyt, amelynek keretében végül 10 iskolából több mint 2000 diák rajzát jutalmazták.

Az előljáró parancsnokság (RC North, CJPOTF) terveinek és irányelveinek megfelelően kampányok folynak az Afgán Nemzeti Rendőrség (ANP), az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA), az Afgán Kormány (GoA) és az ISAF népszerűsítésére.

⁶ face-to-face: szemtől-szemben, közvetlenül

⁷ VARGA Erika: Remény az éterben. http://www.honvedelem.hu/hirek/mh_prt_afganisztan/remeny_az_eterben 2008.10.28.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TONGORI András

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Más, központilag nyomtatott ISAF termékek és kiadványok is terjesztésre kerülnek az előljáró parancsnok utasításainak megfelelően, ahogyan más termékek, mint röplapok, újságok, labdák és egyéb hasznos cikkek is. A termékek terjesztése — tekintet nélkül származásukra — saját forrás, hazai támogatás vagy a felsőbb parancsnokság által biztosított — a csoport egyik legfontosabb és leginkább időigényes feladata.

A PSYOPS csoport területértékelő feladatai közé tartozik a Közvéleménykutató Csoport (Polling Team) alkalmazása és irányítása, melynek segítségével kéthavonta pontosabb képet lehet kapni a helyi lakosság ISAF-et és az MH PRT-t érintő érzelmeiről, hozzáállásáról. Sikert elérni, hogy a közvéleménykutatáshoz is külön költségvetéssel rendelkezik a csoport, ezzel gyakrabban lehet szondázni a PRT tevékenységének eredményeit és a helyiekre gyakorolt hatását.

Mind a szakmai előljáró szervek (RC North, CJPOTF), mind az MH PRT vezető szerveinek véleményét, illetve a helyi lakosságon tapasztalt és értékelt változásokat, hatásokat figyelembe véve egyértelműen megállapítható az MH PRT PSYOPS állomány tevékenységének pozitív eredménye Baghlan tartományban. Ezek az eredmények megnyilvánulnak a helyi lakosság mindennapi cselekedeteiben, barátságos magatartásában, érdeklődő közeledésében, illetve a CIMIC projektek iránti bizalmában. Sikert az MH PRT tevékenységét támogató, bizalommal teli légkört kialakítani a lakosság körében. A helyiek keresik a közvetlen kontaktust az MH PRT végrehajtó állományával, illetve kevés kivétellel barátságosan közelednek hozzájuk. Ezt a reakciót természetesen nagymértékben elősegíti az állomány fegyelmezett magatartása, a helyi kultúra, és kulturális szokások iránti tisztelete. Jelentős hangulatjavító tényező továbbá a CIMIC részleg által végrehajtott gyorshatású projektek alkalmazása is, illetve ezek PSYOPS általi népszerűsítése.

Az MH PRT lakosság általi pozitív megítéléséhez tevékenyen hozzájárulnak a PSYOPS által végrehajtott kampányok, melyek célja az MH PRT tevékenységének széleskörű népszerűsítése. E népszerűsítő „hadjáratok” azt is lehetővé teszik, hogy a hatás ott is érvényesüljön, ahol konkrét projekt pillanatnyilag nem kerül végrehajtásra, de a lakosság informálva lett a más helyszíneken elvégzett CIMIC munkáról.

Kulcsszavak: PSYOPS, Lélektani műveletek, PRT, Afganisztán

Keywords: PSYOPS, psychological operations, PRT, PRT Afghanistan, HDF PRT

IRODALOMJEGYZÉK

HOBLYÁK György: *Jelentés az MH PRT-2 PSYOPS tevékenységéről*. MH CKELMK, 2007.

Irregular Warfare Special Study, Enclosure I: Psychological Operations. USJFCOM, 2006.

KATONA Magda: *Az Afganisztáni kibontakozás lehetőségei*. =Külügyi Szemle, 2002 nyár,.

KISS Szilveszter: *PRT PSYOPS tapasztalatok*. MH CKELMK, 2007.

North Atlantic Treaty Organisation (2003): MC 402/1. NATO Military Policy on Psychological Operations.

North Atlantic Treaty Organisation (2006): AJP 3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations.

PIX Gábor: *A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata*. PhD. értekezés, ZMNE, 2005.

TAKÁCS Judit, LANDESZ Tamás, TÁLAS Péter: *A tartományi újjáépítési csoportokról*. ZMNE SVKI =Elemzések, 2006/3.

ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK 2010.

PARLIAMENTARY ELECTIONS 2010.

2010. április 11. és 25-én a magyar választópolgárok ismét az urnákhoz járultak. Ez a parlamenti választás immár a hatodik a sorban a rendszerváltást követő demokratikus, többpárti választások sorában. Két évtized alatt lényegében azonos szabályok szerint zajlott a választás, a választójogi törvényben annyi volt a változás, hogy 1994 óta a parlamentbe történő bekerüléshez a pártoknak 5%-os küszöböt kell átlépniük, az azt megelőző 4%-kal szemben.

A magyar választási rendszerben valójában két elv él egymás mellett. Az egyéni választókerületi rendszer, ahol a polgárok egyénekre adják voksaikát és a szavazatok többségét elnyerő jelölt kapja a mandátumot. A másik az ún. arányos rendszer, ahol pártlistákra lehet leadni a szavazatokat és a pártok a rájuk eső szavazatok arányában jutnak képviselői helyekhez. Ez egy meglehetősen bonyolult, arányosságra törekvő, vegyes választási rendszer. Kenneth Benoit amerikai politológus több mint egy évtizede foglalkozik a magyar választási rendszerrel és erről így nyilatkozott: „Nézegettem a kelet-európai választási rendszereket, és a magyarra akadva azt mondtam: ez valami csoda!...A világ összes szisztémája közül ez a legérdekesebb. Magától értetődő volt számomra, hogy a PhD-kutatásomat Magyarországon végezzem.”¹ A magyar parlamentben a képviselői helyek száma 386. Ebből 176 főt egyéni választókerületben, 152 főt megyei (19 megye + a főváros, tehát 20) listán választanak meg képviselővé, míg a maradék 58 fő az ún. töredék szavazatok alapján a pártok országos listáiról jut képviselői helyhez.

Magyarországon tehát 176 egyéni választókerület található. Ez azt jelenti, hogy kb. 60 000 választópolgár juttathat be egy képviselőt a parlamentbe. A jelölés — az előző rendszer jelölőgyűléseit számúzva — a törvény rendelkezéseinek megfelelően az adott választókerület választóitól származó 750 ajánlás alapján történhet. Az ajánló szelvényeket a választásra jogosultak a nyilvántartásba vételről szóló értesítéssel együtt megkapják. Ezt az ajánlószelvényt aztán a polgár belátása szerint használhatja fel jelölésre, esetleg nem használja fel, mert nem kíván senkit sem ajánlani. A szavazás a választókerületekben az ún. kétszavazatos rendszerben történik. A választópolgár egyik szavazatával egyéni jelöltre szavazhat, a másik szavazatával pedig valamelyik párt listáját támogathatja. Az egyéni választókerületben a szavazás akkor érvényes, ha a jogosultak több mint fele szavazott. Az első fordulóban az nyerheti el a mandátumot, aki a leadott, érvényes szavazatok több mint felét megkapta. Ez a két együttes feltétel nehezen teljesíthető: 1994-ben két, 1998-ban egy mandátum sorsa dőlt el így. Az új évtizedben már gyakrabban fordult elő első forduló győzelem: 2006-ban 66, míg 2010-ben 119 képviselői helyet lehetett betölteni az első forduló után. 2010 azt a sajátos és új tapasztalatot adta, hogy minden elsőfordulós helyet egy pártszövetség, a FIDESZ–MPP és a kereszténydemokraták jelöltje szerzett meg. Ha az első forduló érvényes, de eredménytelen volt, akkor a másodikban azok a jelöltek indulhatnak, akik az első fordulóban legalább a szavazatok 15%-át megkapták, de mindenképpen a három legtöbb szavazatot elért induló. A második fordulóban az érvényességhez elég a jogosultak 25%-nak a megjelenése és a legtöbb szavazatot elért jelölté a mandátum.

A 19 megye és a főváros is területi választókerületet alkot, tehát összesen húszat. Ezekben a pártok (és csak politikai pártként bejegyzett szervezetek) bizonyos feltételek teljesítése esetén listát állíthatnak. A jelölés alapja itt is az egyéni jelöltek indítása, azaz 750 ajánlószelvény összegyűjtése. Területi listát az a párt indíthat, amelyik az adott terület egyéni választókerületének egynegyedében, de legalább két egyéni kerületben jelöltet tudott állítani, azaz számukra össze tudta gyűjteni a legalább 750 ajánlószelvényt. A területenként megszerezhető listás helyek számát törvény határozza meg. Az egyéni és listás mandátumok száma így alakul.

¹ www.nol.hu/specialis/rss valogatás. 2010.04.09.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

DR. BERÉTI László

	Egyéni	Területi listás
<i>Budapest</i>	32	28
<i>Baranya</i>	7	6
<i>Bács-Kiskun</i>	10	8
<i>Békés</i>	7	6
<i>Borsod-Abaúj-Zemplén</i>	13	11
<i>Csongrád</i>	7	6
<i>Fejér</i>	7	6
<i>Győr-Moson-Sopron</i>	7	6
<i>Hajdú-Bihar</i>	9	8
<i>Heves</i>	6	5
<i>Jász-Nagykun-Szolnok</i>	8	6
<i>Komárom</i>	5	5
<i>Nógrád</i>	4	4
<i>Pest</i>	16	14
<i>Somogy</i>	6	5
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>	10	9
<i>Tolna</i>	5	4
<i>Vas</i>	5	4
<i>Veszprém</i>	7	6
<i>Zala</i>	5	5
Összesen	176	152

A listára történő szavazásnál nem lehet eredménytelen a szavazás, tudniillik itt nincs szükség többségre, a mandátumokat az elért szavazatok arányában kapják a pártok és a pártlistáról a személyek. Érvénytelen lehet viszont a szavazás, ha nem szavazott a választásra jogosultaknak több mint a fele (ez történt 1998-ban Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyékben). Csak ebben az esetben kell második fordulót rendezni, ekkor már elegendő a választópolgárok több mint egynegyedének a megjelenése. A területi listák eredményeit a Hagenbach-Bischoff együttműködésével számolják ki. A mandátumelosztás előtt meghatározzák, melyek azok a pártok, amelyek listái országos összesítésben nem érték el az 5 %-ot (1990-ben a 4%-t). Ezek a pártok nem kapnak helyet a törvényhozásban sem a területi, sem az országos listáról. Az országos lista kiegészítő, arányosító funkciót tölt be. Erre a választópolgárok nem szavaznak. Azok a pártok jogosultak ilyen lista állítására, amelyek legalább hét területi listát voltak képesek állítani. Az elért szavazatok arányában a mandátumokat csak azok a listák kapják a d' Hondt kvóciens szerint, amelyek országosan az 5%-os határ fölé kerültek. A bekerülési küszöb öt százalékát egyébként nem is olyan könnyű elérni. Ennek a szabálynak az az értelme, hogy a pártstruktúra ne töredezzon szét túlságosan a törvényhozásban. A sok párt parlamenti részvétele megnehezíti a kormányalakítást, a kicsi pártok túlzó igényekkel léphetnek fel koalíciós partnerként.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

DR. BERÉTI László

A területi listát állító pártok a listák száma szerint.²

Területi listák száma	1990	1994	1998	2002	2006	2010
20	6	8	8	7	5	4
7-19	6	7	4	1	5	2
1-6	6	4	3	5	5	3

A táblázat azt mutatja számunkra, hogy egyre kevesebb párt tud listát állítani, vagy a választópolgárok ajánlási hajlama mutat egyre csökkenő hajlandóságot. Amíg a rendszerváltás első évében 18 párt volt képes legalább egy listát indítani és 6 párt tudott mind a 20 területen elindulni, addig az idei évben a két évtizeddel ezelőttinek csak a fele, 9 párt volt erre képes. Minden megyében csak négy párt tudta ezt az eredményt abszolválni. Öt párt ennél kisebb eredménnyel kellett, hogy beérje. Mindennek lehet egy másik oka is. Az utóbbi évtizedben a pártok igyekeztek minél több ajánlószelvényt begyűjteni. Ezt két okból is tették. Egyrészt minél többet tudtak összegyűjteni, annál jobban csökkenthették az induló riválisok számát. Másrészt a minél több ajánlás bizonyos mértékig előre jelezte a várható szavazási eredményt is. Persze nem akarom azt állítani, hogy minden választó, aki jelöltet ajánlott nagy bizonyossággal el is ment szavazni, de ebből már jó prognózist lehet készíteni a várható eredményre és a mandátumszerzésre. Az ajánló szelvényekkel az utóbbi időben több probléma is volt. Vannak olyan szerzők, akik egyenesen „cédulabizniszről” értekeznek, azaz pénzért, más értékért megvehető szelvényeket említenek. Felröppentek hírek szelvények hamisításáról, elhunyt állampolgárok nevére kiállított szelvényekről is. A pártok kölcsönös vádaskodása is jellemző volt szelvény ügyben. Száz szónak is egy a vége: megérett a helyzet az ajánlószelvények rendszerének átalakítására. A nagy pártok szelvénygyűjtése odáig fajult, hogy a FIDESZ-KDNP például bejelentette, hogy kétmillió szelvényt gyűjtött, ami a szelvények egynegyede, holott minden jelöltjének indulásához elegendő lett volna 132 ezer szelvény is. Ez az állapot természetesen megkeserítette a kis pártok helyzetét.

A jelöltállítás helyzete 2010-ben.³

Párt	Egyéni jelöltek száma	Területi listák száma
FIDESZ-KDNP	176	20
Jobbik	176	20
MSZP	176	20
LMP	96	20
MDF	91	18
Civil Mozgalom	26	9
Munkáspárt	16	3
MIÉP	11	1
MSZDP	11	3
Torgyán-Kisgazda	7	—
Összefogás Párt	5	—
Magyarok Egymásért	4	—
Somogyért Szövetség	3	—
FKGP	2	—
Zöld Baloldal	2	—
MCF Roma Összefogás	1	—

² HVG 2010. március 27. 7.old.³ uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

DR. BERÉTI László

Három párt volt képes minden egyéni kerületben jelöltet állítani és csak négy párt tudott minden megyében listát is felmutatni. Az országos listát állító pártok száma hat volt. Az idén 16 olyan politikai párt volt hazánkban, amely legalább egy jelöltet tudott indítani az országgyűlési választásokon.

Az elmúlt választásokon így alakult a jelöltek száma:⁴

1990	1994	1998	2002	2006	2010
1532	1876	1606	1244	998	816
(120)	(103)	(53)	(40)	(11)	(19)

Jól látható a számsorból, hogy az ajánlószelvények maximalizálása a nagy politikai pártok részéről mennyire lecsökkenti az indulók számát. Az idén a jelöltek száma a felére esett vissza az 1990. évinek, de még nagyobb az eltérés a „csúcsevnek” számító 1994-hez képest. A zárójelben a független jelöltek adatai láthatók, vagyis azoké, akik mögött nem áll párt szervezet. 2010-ben számuk a két évtizeddel ezelőtti tizedére esett vissza. Az idei év egy sajátossággal gazdagította a független jelöltek jellemzőit. A büntetőeljárás alatt állók között hirtelen rendkívül népszerű lett a politika. A mentelmi joggal járó jelöltséghez elegendő a 750 ajánlószelvény összegyűjtése és a büntetőeljárás elodázása, esetleg lehetetlen né tétele. A tények pedig azt mutatják, hogy egy ilyen jelöltnek sem sikerült képviselői helyhez jutnia, de még elfogadható eredményhez sem segítették őket a választók.

2010-ben az első forduló után a listás eredmények a következőképpen alakultak:⁵

Párt	Listás eredmény	Szavazat száma
FIDESZ-KDNP	52,75%	2 659 974
MSZP	19,31%	972 119
Jobbik	16,68%	842 306
LMP	7,44%	373 957
MDF	2,66%	133 712
Civil Mozgalom	0,90%	45 161

A Fiatal Demokraták Szövetsége pártszövetségben a kereszténydemokratákkal — már 2006-ban is együtt indultak— minden idők legnagyobb sikerét érte el parlamenti választások során. Mind a húsz területi listán győzedelmeskedett, a legjobb eredményt Vas megyében érték el, ahol 62,77% volt a támogatottságuk, a legkevesebb szavazatot pedig Heves megyében kapták 45,77%-al. 57 egyéni választókerületben kell második fordulót rendezni, ezekben egy kivételével FIDESZ-jelölt áll az első helyen. Már csak az a kérdés, lesz-e egyáltalán más pártnak egyéni jelöltje az új összetételű parlamentben.

A mandátumszám az első forduló után:⁶

FIDESZ-KDNP	206 (119 egyéni, 87 területi listás)
MSZP	28
Jobbik	26
LMP	5

⁴ HVG 2010. március 27. 8. old.

⁵ www.valasztas.hu 2010. április 12.

⁶ www.valasztas.hu 2010. április 12.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

DR. BERÉTI László

Az első fordulóban tehát 265 mandátum sorsa dőlt el, a másodikban 57 egyéni körzetben lesz szavazás és folytatódik a töredékszavazatok kiosztása, amely 64 további képviselői helyről dönt.

Megállapítható, hogy a következő ciklus parlamentje négypartí lesz— esetleg öt, ha a FIDESZ-KDNP szövetség külön alapít frakciót— oly módon, hogy két teljesen új, eddig még parlamenti részvétellel nem rendelkező párt jutott mandátumhoz. A rendszerváltó pártok közül a Magyar Demokrata Fórum és a Szabad Demokraták Szövetsége nem tudta a parlamentbe kerülés 5%-os küszöbét átlépni, így nem lesz képviselőjük a Házban. Az MDF elnöke, Dávid Ibolya pártelnök már az első forduló eredményének ismertetése után lemondott megbízatásáról, súlyos vereségnek értékelve az eredményt. Az SZDSZ önállóan nem méretette meg magát, sajátos szövetségben indult az MDF-el, a magyar demokraták biztosítottak listás helyeket a párt jelöltjeinek. Ez a szövetség nem járt sikerrel, a Magyar Demokrata Fórum közleményben tudatta, hogy megszakít minden együttműködést a szabad demokratákkal, valójában beismerték elhibázott együttműködésüket. A közvélemény-kutatók már előre jelezték az új pártformáció, a Jobbik előretörését, és a Jobbik valóban kiemelkedő eredményt ért el. Már az Európai Unió parlamentjének megválasztásakor is látni lehetett, hogy ezzel a párttal számolni kell. Most ez megerősítést nyert. Népes frakcióval fognak rendelkezni a T. Házban. A Lehet Más a Politika új képződmény, új szint hozott a magyar pártpalettára. A közvélemény-kutatók a bekerülési küszöb környékén mérték támogatottságukat, volt aki biztos bejutóként, volt aki kimaradóként számolt vele. A több, mint hét százalékos eredmény minden várakozást megdöntött. A párt vezetője Schiffer András első nyilatkozataiban „valóságos csodaként” értékelte eredményüket. Az első forduló utáni mandátumszámuk még nem jogositja fel őket a frakcióalakításra— ehhez tíz képviselő kell, — de töredékszavazatokból remélhetnek még képviselői helyeket.

A fent említett amerikai politológus — Kenneth Benoit — 1998 óta végez mandátumbecslést a magyar választások előtt. Az ideai választásokra a következőket prognosztizálta: FIDESZ-KDMP 271, MSZP 60, Jobbik 54 mandátum.

Az egyéni még álló kerületek közül egy olyan van, ahol szocialista jelölt vezet. Ez a XIII. kerület 20. sz. választókerülete, dr. Tóth József a kerület polgármestere 44,71 %-t ért el, a FIDESZ jelöltje Spaller Ede 36,37 %-t. Minden más egyéni körzetben a fiatal demokraták jelöltje vezet. Itt nagy harc várható a második fordulóban, mint ahogy a kerület 19. sz. körzetében is. Dr. Szalay Péter FIDESZ és dr. Szanyi Tibor szocialista jelölt között minimális az eltérés. Akár néhány szavazat is dönthet, s az lesz a befutó, aki jobban tudja mozgósítani a szavazóit.

Néhány érdekesebb, de már eldőlt vetélkedés az egyéni körzetek közül. Baranya megye 2. számú körzetében a hét évig a magyar parlament elnöki tisztségét betöltő MSZP-s dr. Szili Katalin 26,52%-ot ért el, FIDESZ-es ellenfele Nagy Csaba 50,98%-al elnyerte a mandátumot. A budapesti belvárosban, az V. kerületben a polgármester Rogán Antal (FIDESZ) 53,46%-kal képviselő lesz a 20,83%-ot elért dr. Steiner Pál (MSZP) a fővárosi közgyűlés szocialista frakcióvezetője ellenében. Buda XII. kerületében a polgármester Pokorni Zoltán 55,99% (FIDESZ) megverte a pénzügyminisztérium szocialista államtitkárát, dr. Katona Tamást 21,51%-al. Jász-Nagykun-Szolnok megye 2.sz. kerületében Jászapátiban a honvédelmi miniszter dr. Szekeres Imre (MSZP) harmadik lett 18,91%-al, előtte végzett Pócs János (FIDESZ) 54,16%-al és mandátumhoz jutott, még a második 24,25%-l a Jobbik-ot képviselő Madarász Sándor lett.

Érdekes eredmény született BAZ megye 8. számú választókerületében, Edelényben. A FIDESZ jelöltje dr. Daher Pierre 36,54%, a független (korábban FIDESZ polgármester) Molnár Oszkár 24,14%, a Jobbik-t képviselő Miklós Árpád 19,14% és a szocialista Gúr Nándor 18,70%-t ért el. Szegeden a szocialista polgármester, dr. Botka László 36,23%-ot elérve második lett dr. Bohács József FIDESZ 43,32%-a mögött.

Le kell szögeznünk, a lényeges kérdések már az első forduló után eldőlték:

1. A FIDESZ-KDNP pártszövetség már az első forduló után megnyerte a választást, a szocialisták katasztrofális vereséget szenvedtek;
2. A FIDESZ 206 elsőfordulós mandátuma elegendő a kormány megalakításához;
3. Tisztázódott mely pártok lépték át az 5%-os küszöböt, tehát négy (öt) párti lesz a parlament.
4. Kialakult a parlamenti erőssorrend, mely párt a második és így tovább.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

DR. BERÉTI László

Az április 25-én megtartott második forduló már nem hozta igazán tűzbe a választókat, ők is észlelték a fő kérdések eldőlését. A második fordulóban 2 438 997 polgárt vártak az urnákhoz, ezek közül 1 137 506⁷ jelent meg. Ez a jogosultak 46,64%-a. Az eredmény alig jobb, mint a 1990-es, amikor 45,45% választott a második fordulóban. Egyébként a második forduló részvételi aránya lényegesen magasabb volt mindig, nem is beszélve a 2006-os részvételről, akkor 64,32% szavazott. A legmagasabb második forduló részvételét 2002-ben regisztráltuk, akkor a választók 73,54%-a tartotta fontosnak szavazatának leadását.

A végleges mandátumkiosztás a következőképpen alakult:

FIDESZ-KDNP	262
MSZP	59
Jobbik	47
LMP	16
FIDESZ-KDNP-MVMP	1
Független	1

A szocialisták a vártaknak megfelelően a főváros XIII. kerület két egyéni helyét tudták megszerezni, a többi második forduló kerületben egy kivételével mindenütt a FIDESZ jelöltjei kapták a mandátumot. Így dr. Tóth József és dr. Szanyi Tibor személyében két egyéni kerületi győztese van a szocialista pártnak. Az egyetlen független jelölt a négy éve még FIDESZ színekben parlamentbe került edelényi polgármester Molnár Oszkár lett. A győztes pártszövetség tehát kétharmados többségre tett szert, így döntöttek a választók. A 263 főből álló kormányzó többség kényelmes lehetőséget biztosít a döntések meghozatalához. Az előzetes latolgatás több kétharmados törvény módosításával és jelentős gazdaságélénkítő tevékenység beindításával számol. A sokszor elátkozott „reform” kifejezés valóságos tartalommal tölthető meg: az önkormányzatok számának csökkentése és feladataik átalakítása; a parlamenti képviselők számának csökkentése; az egészségügy; az oktatásügy átalakítása. Az ország gazdaságának tartós növekedési pályára állítása mellett ezek nagyon komoly feladatok.

Kétségtelen, hogy a nagy vesztes az MSZP. 2006-os nagy győzelem, 184 mandátum után az idej 59 képviselői hely a harmadát sem éri el a négy évvel ezelőttinek. Az előző választások 91 egyéni helyével szemben a mostani kettő igen halvány eredmény. A szocialisták voltak az elsők a rendszerváltás óta, akik két egymást követő parlamenti ciklusban kormányozhattak. Ezt kell most átadniuk. Többek között olyan „szocialista nagyágyúk” távoznak a parlamentből, mint: Csizmár Gábor MeH államtitkár, volt munkaügyi miniszter; Teleki László romaügyekért felelős államtitkár; Molnár Gyula a főváros XI. kerületének polgármestere; Arató Gergely oktatási államtitkár; Korózs Lajos munkaügyi államtitkár; Keller László közpénzügyi államtitkár; Kökény Mihály volt népjóléti miniszter és Suchmann Tamás balatoni kormánybiztos. A felsoroltak közül sokan több ciklusban is a parlament tagjai voltak, de az új Háznak már nem lesznek képviselői. Lendvai Ildikó pártelnök a választási vereség után— hasonlóan az MDF elnök asszonyához— lemondott megbízatásáról és az elnökség is felajánlotta lemondását. A szocialisták a nyár elején kongresszuson értékelik a történeteket.

Sólyom László köztársasági elnök a választások befejeztével rövid nyilatkozatot tett, értékelte a választások két fordulóját és kinyilvánította, hogy a legrövidebb időn belül összehívja a képviselőház alakuló ülését. Ezt követően megalakul az új összetételű parlament és kezdődhet a kormányalakítás folyamata. Mivel nem kell koalíciós tárgyalásokra időt pazarolni a kormány gyorsan megalakulhat és az eskü letétele után azonnal munkához is kezdhet.

Orbán Viktor, a FIDESZ kormányfő-jelöltje a választások utáni nyilatkozatában azt vázolta fel, hogy a kormány a gazdaság és a közbiztonság rendbetételével kezdi tevékenységét és minden más csak ezek után jöhet. A kormányalakítást követően három tervet fognak letenni: az adócsökkentésről; a bürokrácia elleni harcról és az önkormányzatokkal való együttműködésről.

⁷ www.valasztas.hu 2010. 04. 26. 09.06.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. BERÉTI László

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

A fent említett amerikai politológus mandátum becslése igen jól megközelítette az elért eredményt, egyedül az LMP parlamentbe kerülésében tévedett. Mindez azt bizonyítja, hogy használható a modell. Kérdés persze az, hány cikluson keresztül „használjuk” még ezt a választási modellt, mert egy újra új becslési mechanizmus is kell.

Kulcsszavak: választási szabályok, egyéni és listás választás, választási eredmények, új pártok a parlamentben

Keywords: election, election results, no-coalition government.

IRODALOMJEGYZÉK

BERÉTI László: *Országgyűlési választások 1998.* =Társadalom és Honvédelem, 1998. 2. évf. 3-4. szám

KÖRÖSÉNYI András: *A magyar politikai rendszer.* -Bp.: Osiris Kiadó 1998.

KOZMA Viktória: *Pártrendszer és koncentráció.* =Politikatudományi Szemle XVI. évf. 2007.4. szám

BAYER József: *A politikatudomány alapjai* -Bp.: Napvilág Kiadó, 1999.

SZÍV ÉS ÉSZ ELMÉLETI MEGGONDOLÁSOK AZ INTELLIGENCIA VIZSGÁLATÁRÓL

HEART AND INTELLECT THEORETICAL CONSIDERATIONS FROM THE EXAMINATION OF THE INTELLIGENCE

A katonai szervezetekben tevékenykedő, munka- és szervezetpszichológiával foglalkozó szakemberek gyakori feladata a személy, a csoport, illetve a személyközi kommunikáció jellemzőinek, jelenségeinek meghatározott szempontú vizsgálata, elemzése. Igen racionális okok vezérlik a vizsgálatok irányát, ha megfontoljuk, hogy a haderőreform keretében változó szervezeti kultúra hatékonyságát meghatározó mértékben az ember, a katona, a humán erőforrás biztosítja.

A frequent task of professionals working in military organisations dealing with occupational and organisational psychology is to investigate and analyse the characteristics and phenomena of personal, group and interpersonal communication from given aspects. The directions of investigations are controlled by highly rational causes if one considers that the efficiency of organisational culture changing in the course of military reform is determined by the people, the soldiers and the human resources to a large extent.

BEVEZETÉS

Az alkalmazott pszichológia tevékenységi területét iránymutatóképpen kompetenciaterületekre felosztó British Psychological Society a vizsgálatok fő irányai között a humán erőforrás kiválasztását, jelöli meg (Arnold et al. 2005). A kiválasztási folyamatban felrajzolt személyiségprofil döntési helyzetekben a legjobb megoldás felé vezethet. A teszt-eredmények alapján elkészülő egyéni kompetencia-térkép az életpályáiv bármely szakaszában (pályaorientáció, pálya-választás, pályakezdés, beválás) inputként alkalmazható a humán-erő-fejlesztésben.

Korai vezetéstudományi empirikus vizsgálatok igazolják („Hawthorne hatás”: megvilágítási kísérlet 1924-32; Mayo et al. „kapcsolódó munkakörnyezet” kísérlete 1927-32), hogy a munkateljesítményben, a produktivásban megmutatkozó eltérést közelítően megegyező kognitív jellemzők és azonos környezeti feltételek mellett a mentális képességek, jelenségek eltérései határozzák meg. Az intelligens viselkedés megbízható és érvényes eredményét a mentális képességek neurofiziológiai alapjainak vizsgálatával ajánlott kiegészíteni. A kiválasztás kimenetét befolyásolhatja a Neural Efficiency modellben leírt (Eysenck, 1986) hipotézis: a magas intelligencia- hányados és a hatékony idegrendszer korrelál.

A kompetenciák tekintetében célszerű az elme és a szív, szakszerűbben szólva a kogníció, és emóció komplementer párosában a teljesség igényével vizsgálni. Munkakörnyezetben a tevékenység önszervezését és a teljesítmény minőségét a konvencionális intelligencia mellett ugyanis az önismeret, az önbizalom, a problémamegoldó gondolkodás (kreativitás) és az érzelmi intelligencia további területei vezérlik más személyes kompetenciák mellett.

AZ INTELLIGENCIA TUDOMÁNYELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE, MODELLEZÉSE

Az intelligencia fogalom nem egyértelműen definiálható; többféle megközelítés ismeretes. A 20. század elejétől kutatók sora vetette papírra, s modellezte elméletét az intelligencia természetéről. A kognitív kompetenciákon (figyelem, emlékezet, gondolkodás, tanulás) túl a század végétől egyre inkább előtérbe kerül az ún. személyes intelligencia területek megfigyelése, elemzése.

A szerző jelen műben néhány teória áttekintésére vállalkozik.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

LENGYEL Zsuzsánna

A legfrappánsabb definíciót 1923-ban a Harvard Egyetem pszichológusa, Boring, E. egy nyilvános vitában adta, mely szerint intelligencia az, amit az intelligenciatesztek mérnek („Intelligence as the tests test it”) (Boring, 1923).

A tömör és látszólag profán megközelítés megragadja az intelligencia tudományos alapozású kutatásának természetét: a szakember az individuális intellektus különbözőségeiről alkotott véleményét, nem építheti univerzálisan elfogadott elméletre. Ezért rugalmasan, az adott pillanathoz, helyzethez, kultúrához és legfőképpen a megfigyelt személyhez illeszkedően szükséges vizsgálódnia. Részint előny ez, hiszen személyközpontú szemléletre készítet, ugyanakkor nehézség is, mert az intelligencia konstrukciója, az értékelési eljárás nem egységesen standardizált. A vizsgálati alany kompetenciáinak integrált feltérképezése, miközben szükségszerűen csak a részeket látjuk, ez az intelligencia mérésében, formatív evaluációjában rejlt szakmai kihívás, egyben az eredmény megbízhatóságát, érvényességét veszélyeztető tényező.

- Thorndike, R. M. szerint „az intelligencia az embernek az a globális képességrendszer, amely lehetővé teszi, hogy racionálisan gondolkodjon, ésszerűen viselkedjen, és eredményesen bánjon a környezetével” (Thorndike, 2005 608:615). Általában az ismeretek birtoklását, a készségek gyakorlati szintű alkalmazását, az alkalmazkodóképességet értjük alatta. Nem beszélhetünk egyfajta intelligenciáról, hiszen az intelligenciaterületek külön-külön vizsgálhatók (általános, szociális, érzelmi stb.).
- Carroll, J. B. a kognitív képességek három-réteg elméletében (Carroll, 1995) az
  - *első réteg* a specifikus képességek szintje: nagyon specializált készségekben megmutatkozó tudás felhasználásának, stratégiák használatának területe, a
  - *második réteg*: nyolc átfogó képesség faktor $\approx$ PMA (Primary Mental Abilities): az intelligens viselkedés sok területén jelen lévő specializált képességek szintje, ú.m.
    - fluid intelligencia,
    - kristályosodott intelligencia,
    - általános memória és tanulás,
    - átfogó vizuális érzékelés,
    - átfogó auditív érzékelés,
    - átfogó felidézési képesség,
    - átfogó kognitív gyorsaság,
    - feldolgozási sebesség,
  - *harmadik réteg*: nagyrészt örökletes, az intellektuális aktivitást magalapozó általános faktora $\approx$ *g*, az intelligens aktivitás minden aspektusában jelen van, az intellektuális teljesítményt meghatározó kvázi mentális energia.
- Guilford, J.P (1967) „Kocka modell”-jében (in Plucker, 2001) strukturálja az intellektust az alábbiak szerint:
  - tartalmak: figurális, szimbolikus, szemantikus, viselkedési;
  - műveletek: értékelés, konvergens gondolkodás, divergens gondolkodás, emlékezet, megismerés;
  - produktumok: egységek, relációk, rendszerek, transzformációk, implikációk.
- Gardner, H. szimbólumrendszer megközelítésben leírt többszörös intelligencia elmélete szerint (Gardner, 1983) az intelligencia nem egységes kompetencia. Hétféle, egymástól független, modulként értelmezhető intelligenciaterületet különböztet meg: túl a kognitív képességeken (nyelvi, logikai-matematikai, térben eligazodás (mozgás, zenei, testi-kinesztéziás), azt állítja, hogy léteznek személyes intelligenciafaktorok is (önmagunkkal való bánni tudás, vagyis személyen belüli az emberi kapcsolatok kezelésének képessége).
- A standard intelligenciatesztek a kognitív képességeket mérik. A zenei intelligencián többek között a ritmus, hangmagasság érzékelését érti; a testi-kinesztéziás intelligencia mutatója a tárgyak kezelésének, a saját mozgástevékenység kontrolljának módja; a személyes intelligenciának pedig két tényezőt tulajdonít: a személyen belüli és a

LENGYEL Zsuzsánna

személyközi intelligenciát. Gardner, H. kiemeli, hogy az egyes intelligenciaterületek fejlettségére hatással van az öröklődés és a kultúra is.

- Irvine D.Y. és Berry J.W. (1986) az „Ökológiai modell”-ben a kulturális különbözőség törvényének elméletét mutatják be, melyben megállapítják, hogy az intellektuális fejlődés ökológiai és kulturális kontextusban, kölcsönhatásban megy végbe, ennek megfelelően a kulturális sokféleség tanulmányozása az elsődleges cél. Az intellektus variabilitásának megfigyelése másodlagos.

A vizsgálati dimenzió négy szintje:

- *situációs kontextus*: közvetlen környezeti körülmények, tapasztalatok; speciális, rövid időtávú események;
- *tapasztalati kontextus*: a tanulás és a fejlődés alapja az egyénen belül; a kultúráció, és szocializáció eredményeként kialakuló hosszú távú képességek, vonások, attitűdök;
- *a kiértékelés kontextusa*: a vizsgálódó szakemberek által figyelembe vett tényezők;
- *ökológiai kontextus*: amelyben a személy él, vagyis az aktivitások természeti, gazdasági, társadalmi és kulturális kontextusa.

AZ INTELLIGENCIA MÉRÉSÉRE ALKALMAZOTT MÓDSZEREK ÉS ESZKÖZÖK

- Az intelligencia fogalmi definíciója, mint láttuk, nem unikális, az mindenestre megállapítható, hogy általános értelemben a gondolkodási-, probléma-megoldási képességgel, és az egyéni intra-, és interakciókkal szoros kapcsolatban áll.

Az intelligencia mérése, kutatása verbális és nem verbális módon is folyhat. A nem szóban történő vizsgálat leginkább elterjedt módszere az írásbeli kikérdezés. Az intelligencia kvóciens mérésére projektív és kikérdező tesztek sora áll rendelkezésre, melyek egy részének már a felvételéhez is, de elemzéséhez mindenképpen szakértő közreműködés szükséges.

INTELLIGENCIATESZT TÍPUSOK

A csak hazánkban alkalmazott személyiségtesztek száma több százra tehető.

Csoportosításuk lehetséges szempontjai:

- teljesítmény, vagy képességtesztek,
- papír-ceruza-eszköz – munkapróba tesztek,
- gyorsaság-erő tesztek,
- egyéni vagy csoportos tesztek,
- nyelvi kultúra független tesztek,
- a vizsgált pszichológiai jellemző szerint (ez a leggyakrabban használt csoportosítás),
- intelligenciatesztek,
- személyiségtesztek (pl. CPI(munkalélektani), Freiburgi (személyiségleltár) PI),
- érdeklődés- és motivációs tesztek,
- tevékenységtesztek,
- belső képvilágon alapuló projekciós tesztek (pl. Rorschach),
- félprojektív tesztek (pl. Szondi, Lüscher-féle színpiramis),
- standardizált pszichodinamikai tesztek (Klein, 1998).

TESZTJELLEMZŐK

Hull, C. L. „A viselkedés alapelvei” című művében úgy vélekedik, hogy a teszt az emberi viselkedés gondosan kiválasztott néhány fázisának mérésére szolgáló eszköz (Hull, 1943.)

A teszt elvárható jellemzőit az alábbiakban határozza meg:

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

LENGYEL Zsuzsánna

- standardizált feladat és helyzetmegfogalmazás,
- számszerűsített eredmény nyújtása: standardok, összehasonlíthatóság,
- gazdaságosság, hatékonyság,
- megbízhatóság: a teszt megismételve ugyanazt az eredményt adja,
  - teszt-reteszt,
  - paralel változatok,
  - belső állandóság,
- érvényesség (validitás): a teszt azt méri, amit mérni szándékozunk vele,
  - előrejelző,
  - konstrukciós,
  - egyidejű,

Tesztkönyv használata:

- tesztleírás,
- instrukciók,
- standard táblázatok.

A teszteredmények többek között rámutatnak, hogy az egyén milyen mértékben képes kompetenciakészlete alkalmazásával a megfogalmazott követelményeket teljesíteni, célirányosan cselekedni, a problémát a környezeti kontextust is figyelembe véve megoldani. A vizsgálati eredmények értékelés során azonban szem előtt kell tartani, hogy a képességet, illetve a teljesítményt mérő intelligenciatesztek önmagukban nem eredményezhetik a vizsgálati alany esetében a valamennyi intelligenciafaktorra kiterjedő, kumulált intelligencia együtthatót. Részképességeket, illetve a személyiségben rejlő lehetőségeket mérik fel.

KIKÉRDEZŐ INTELLIGENCIATESZTEK

Az első, a konvencionális intelligencia mérésére alkalmas skálát Alfred Binet készítette el a 20. század elején, gyermekek számára. Mára az intelligenciatesztekkel kapcsolatos irodalom igen kiterjedt, amelynek oka az adaptív intelligencia mérését igénylő gazdasági szereplők mellett a laikus közvélemény felbuzgó érdeklődése is. Az intelligenciatesztek elméleti megalapozását érintő megoldatlan kérdések ellenére bizonyos, hogy ezeket a tesztek a jövőben is alkalmazák a munka világában.

Hazánkban az intelligencia mérésére alkalmas következő eszközök terjedtek el:

A) *MAWI (Magyar Wechsler Intelligenciateszt, azaz a Wechsler-féle intelligenciateszt magyar felnőtt változata).*

Ezt a tesztet 10-60 éves korú személyek vizsgálatában alkalmazzák. A próba elvégzésének átlagideje 60 perc, mely időtartam egészséges vizsgálati személyeknél 35 és 90 perc között ingadozhat. Tehát a teszt elég időigényes, de az átlagos értelmi képességű vizsgálati személy intelligenciájáról gazdag információ repertoárt nyújt.

A teszt verbális és cselekvéses próbákból áll:

- Verbális részpróbák:
  - ismeretek,
  - helyzetek megértése,
  - számisméltés.
- Összetartozás, főfogalom megnevezése
- Cselekvéses részpróbák:
  - rejtjelezés-próba
    - képrendezés
    - képkiegészítés

LENGYEL Zsuzsánna

- mozaikpróba
- szintézispróba

B) Raven-teszt (Standard Progressive Matrices):

A Raven, J. C. által 1936-ban kidolgozott teszt az egyik legismertebb, kognitív képességeket, gondolkodást mérő eszköz. 6 éves kortól életkori korlátozás nélkül alkalmazható. Jelentős szerepet játszott a II. világháború alatt az angol hadsereg tagjainak kiválasztásában. Méri az általános intelligenciát, a világos gondolkodás képességét, az információ megszerzésének és reprodukciójának képességét. Hazánkban is széles körben használatos. A teszt csoportos vizsgálatra is alkalmas. A hazai standardok kialakulását nehezíti, hogy a vizsgálati idő nem egységes (egyes kutatóknál 15, másoknál 30 illetve 45 perc, míg a szerző – elméleti megfontolásokból – határozottan kiemeli, hogy időkorlát nélkül kell használni). Alkalmazását elősegíti, hogy nem verbális jellegű, így az alulfejlett beszédkészséggel rendelkező személyek vizsgálatára is alkalmas (Raven 2003).

C) S-CPI teszt (California Psychological Inventory)

A kiválasztásban leggyakrabban alkalmazott standardizált, 1957-ben fejlesztett CPI (1957) személyiségteszt magyar verziója (Oláh, A. et al. 1985). 21 személyiségfaktort skáláz 300 állítás alapján. Viszonylag gyors, és könnyen értelmezhető. Kizárólagos használatra a benne rejlő pszichometriai torzítások miatt kevésbé alkalmas. A személyiség feltárására, a munkakörre pályázók primer szűrésére alkalmazzák leggyakrabban.

AZ INTELLIGENCIA MÉRÉSE KATONAI KÖRNYEZETBEN

A teljesítményfokozás eszközeit keresve a szakemberek már a múlt század elején kutatni kezdték a munkateljesítményekben megnyilvánuló különbségeket. Úgy vélték, hogy az egyén alkalmasságát, tevékenységstruktúráját, munkateljesítményét, meggyőződéseit és morális értékrendjét intelligenciája determinálja. A kognitív kompetenciaelemek fejlettsége és az egyén munkakultúrája között közvetlen kapcsolatokat feltételeztek, ezért az intelligencia mérésére tesztek fejlesztettek ki. A századelő oktatási intézményeiben is a tudáskonstrukció, a magas szintű intellektus kialakítására helyezték a hangsúlyt. Hitték, hogy az ismeretek magas szintje konstruktív életvitelt eredményez, mely a produktív munkateljesítmény előfeltétele. A kognitív kompetenciákat az intelligenciával integráló hipotézisek azonban nem igazolódtak. Ti. az IQ jobbára egy múltbeli teljesítmény mérés útján történő feltárására lehet alkalmas, de nem képes valószínűsíteni egy jövőbeni munkateljesítményt. Ma már szinte egybehangzó vélemény szakmai körökben, hogy a kognitív tudás valójában a teljesítményképes tudás, az információk megszerzésének és fejlesztésének alapjait teremti meg, és kevésbé hat a munkával kapcsolatos attitűdökre.

A munkaadók – így a Magyar Honvédség is – keresik azokat a metódusokat, melyekkel a munkatárs alkalmassága, teljesítménye és beválása a legpontosabban előre jelezhető. Természetes igény az előreláthatólag sikeres életpályát befutó alkalmazottak foglalkoztatása, akiknek teljesítménymutatói, alkalmazkodóképessége optimalizálható az elvárt kritériumszinthez. További fontos vizsgálati szempont, hogy az egyéni és fókuszcsoporthoz munkateljesítmény előre jelezhető, mérhető és validálható legyen. Nyújtson támogatást az erőforrások hatékony szervezéséhez, biztosítsa az inspiráló környezetet, tegye lehetővé a transzparens vezetői információs rendszer működtetését, valamint a munkaerő-fejlesztés alapjaként szolgáljon.

Az IQ – mint jelzőrendszer – az igényeknek csak részben felel meg. Kiemelt figyelmet kaphatnak az ember biológiai, lelki és társadalmi pozícióját kifejező személyiségvonások is. Többek között a kezdeményező-készség, a kommunikációs készség, az extraverziós/introverziós hajlam, az érzelmi stabilitás, a temperamentum, a spontaneitás, a feladatközpontúság, a gyakorlatiasság, vagy a kreativitás, mint divergens gondolkodási stratégia.

Az új képességkövetelmények megfogalmazása, a feladatok hatékony végrehajtásához szükséges kompetenciák felmérése, fejlesztése, az utánkövetés eredménye minden bizonnyal támogatná a hadseregben a szervezeti kultúraváltás folyamatát.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA

Az érzelmi (emocionális) intelligencia természete, szerepe a köztudatban elterjedt általános intelligencia komplementere. A viselkedéses intelligencia már Guilford, J. P. és Thorndike R. M. elméletében (Thorndike, 2005) is szerepel, de ez a személyiségterület történelmi léptékkal mérve rövid ideje kap a jelentőségének megfelelő figyelmet a munkapszichológiában. Gardner, H. intelligencia-elméletének megalkotása azért jelentős, mert megjelenik benne a személyes intelligencia fogalma. Szerinte az intelligencia hét eltérő tulajdonság kombinációja, az intelligens ember néhány faktorban kiemelkedő képességű, a többiben átlagos.

Az érzelmi intelligencia gyűjtőfogalom, a hét ismert intelligencia egy szegmense, velünk született, de a környezet elvárásai is formálják. Az embert folyamatosan érő információk gyors, spontán, s hosszas töprengés nélküli feldolgozását segíti. A felgyorsult világból érkező információk két alapvető csoportja tartozik ide: az intraperszonális és interperszonális (személyközi kommunikáció során keletkező) ismeret impulzusok.

Az EQ összetett készség: egyrészt jelenti a reális önreflexió, az önirányítás, az önkontroll és önmotiválás képességét, másrészt arra vonatkozik, hogy mennyire hatékony az egyén kapcsolatainak alakításában és kezelésében. Ebben szerepet kap a más emberek érzelmvilágába behelyezkedés képessége, az empátia, bizonyos körülmények között az altruizmus is. A teljesítményt a társakkal folytatott sikeres interakció képessége jelentős mértékben támogatja. A társas interakció több, egymással összefüggésben megvalósuló mentális folyamatot ölel fel, úm.: a másik személy észlelését, a benyomás keltését/alakítását, az attribúciót, a verbális és nonverbális kommunikációt, a kapcsolatok célhoz vezető építését és kezelését.

A kognitív és affektív kompetenciakészlettel felvértezett személyiség olyan jelentős befolyással bír az egyéni cselekvés rétegződésére, hogy annak megértése nélkül csak hiányos kép alkotható viselkedéséről (Lengyel, 2008:68).

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA MÉRÉSÉRŐL

A humanisztikus pszichológia az emocionális intelligencia öt területét méri. Mérése nem egységes, tudományos elméleti alapokon nyugszik, ezért az alkalmazott módszerek nem hasonlíthatók össze. A személyiségvonásokról közvetett információ szerezhető.

Reuven Bar-On, az érzelmi intelligencia mérésének úttörője az 1997-ben, Torontóban megjelent „Bar-On Emotional Quotient Inventory” című művében elsőként definiálta az érzelmi intelligenciát.

Tanulmányorozatában John D. Mayer és Peter Salovey vezette be ezt a fogalmat a pszichológia tudományába (Salovey 1997). Szerintük az érzelmek érzékelésének és megértésének képessége egy újfajta intelligenciát határoz meg. A Mayer-Salovey modell az érzelmi intelligenciát az érzelmi információk megértésének képességével, és az érzelmekkel való érvelés képességével definiálja. Az érzelmi intelligenciát négy fő területre osztják:

- képesség az érzelmek pontos érzékelésére,
- képesség a gondolkodás érzelmek segítségével való előremozdításában,
- képesség az érzelmek jelentésének megértésére,
- képesség az érzelmek kezelésére.

Ezt a négy képességet a szerzők egy képességmérő teszttel határozzák meg, melynek számos változata létezik (a legutóbbi verzió száma: MSCEIT V2.0).

Mayer, J. D. és Salovey, P. 1990-től kezdve publikálták az eredeti elméletüket, amit szakmán belül is számos kritika ért. Ezért bővítve Gardner, H. intelligencia terület tipológiáját, Salovey, P. az érzelmi intelligencia öt kategóriáját jelölte ki. Goleman, D. (1995) továbbfejlesztette Salovey, P. definícióját, és a következő öt érzelmi személyiség-dimenzió kategóriát határozta meg:

- képesség felismerni és megnevezni saját érzelmi állapotunkat; megérteni a kapcsolatot az érzelmeink, gondolataink és tetteink között;

LENGYEL Zsuzsánna

- érzelmeink kezelésének a képessége – képesnek lenni ellenőrzést gyakorolni felettük, illetve a nem kívánatos érzelmi állapotokat kívánatosabb érzelmi állapotok irányába eltolni;
- képesség, hogy tudatosan olyan érzelmi állapotba kerüljünk, amely produktiváshoz és sikerességhez vezet (az önmotiválás képessége);
- képesség mások érzéseinek olvasására, érzékenynek lenni azokra, illetve befolyásolásukra;
- képesség kielégítő kapcsolatok létrehozására és fenntartására.

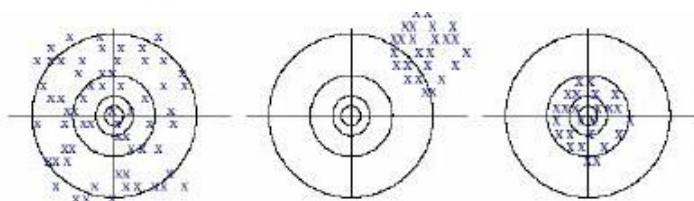
A SZEMÉLYISÉGTESZTEKKEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

A teszteredmények sorsdöntő jelentőségűek lehetnek, ezért elengedhetetlen, hogy megbízhatóak legyenek. Az eredmények számszerűsítése több bizonytalansági tényezőt is rejt magában, ezért különösen fontos, hogy az alkalmazott mérőeszköz rendelkezzen az alábbi fő kritériumokkal:

- **Objektivitás (tényszerűség):**
  - az előírt körülmények között a felvevőtől függetlenül jól használható és megismételhető eredményekkel szolgáljon;
  - a teszteredmények kiértékelését és értelmezését ne torzíthassák el szubjektív tényezők;
  - a tesztfelvétel körülményei, a teszt szerkezete, a kiértékelési eljárás egységes és standard legyen;
  - álljon rendelkezésre a kiértékelési kézikönyv (tesztkönyv), és a szükséges eszközök.
- **Validitás (érvényesség):**
  - a teszt, illetve annak minden egyes skálája valóban azt a jelenséget, tulajdonságot mérje, amelyre készítője és az alkalmazó szánták.
- **Reliabilitás (megbízhatóság):**
  - a teszt megbízhatóan és pontosan mérje a vizsgált személyiségfaktort, az azonos skálába tartozó kérdések „egy irányba” mérjenek;
  - ismételt vizsgálat esetén a vizsgálat alanyára vonatkoztatott eredmény ne ingadozzon.

A felsoroltak közül a megbízhatóság és az érvényesség egyidejű érvényesülésének követelményét az alábbi példa szemlélteti.

„Képzeld el, hogy egy olyan eszközzel próbáljuk a célkeresztet eltalálni, ami állandóan máshova „lő”, vagyis teljesen megbízhatatlanul működik....Vagyis ez az eszköz sem nem megbízható, sem nem érvényes. Egy fokkal jobb a helyzet abban az esetben, ha az eszköz olyan, amivel, bár megbízhatóan mindig egy pontba tudunk lőni, de a találat mégsem pontos: vagyis megbízható, de nem érvényes. Igazán csak akkor lehetünk elégedettek, ha egyszerre bizonyulnak megbízhatónak a lövések és pontosan célt is érnek, vagyis a célkereszt centrumába. Ekkor mondhatjuk, hogy érvényes és megbízható az eszközünk.

RELIABILIS	-	+	+
VALID	-	-	+

1. ábra

Forrás: <http://www.psidium.hu/content/view/86/59/lang.hu/>

ÖSSZEGRZÉS

Az intelligencia mérése a vizsgálat alá vont individuum-jegyek szubjektív jellegéből eredően nem könnyű. Talán ez az oka, hogy mindmáig nem sikerült a tökéletes megoldást megtalálni. Léteznek azonban az eredmények minőségét garantáló tesztek. A vizsgált személy kognitív intelligenciája, a tesztekben elért eredmények stabilitást mutatnak az életpálya teljes ideje alatt, hatással vannak a tanulási, a munkahelyi eredményekre. Az életpálya sikerét azonban számos egyéb objektív tényező mellett irányítja az érzelmi stabilitás, a környezeti kihívásokra adott válaszok minősége, szintje. A hadseregben felállított képesség követelményekre a „szív és az ész” egysége felelhet meg.

Kulcsszavak: intelligencia, személyes kompetencia, mérés, értékelés

Keywords: intelligence, personal competence, testing, assessment

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARNOLD, John (et al.) (2005): *Understanding Human Behaviour in the Workplace. Work Psychology*. Pitman Publishing, London
- B. KAKAS, Gizella (szerk.) (1994): *A-típusú viselkedés*. Szöveggyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest,
- BORING, E. G. (1923): *Intelligence as the tests test it*. New Republic, 35:35-37.
- CARROLL, J. B. (1995): *The three-stratum theory of cognitive abilities. Test of the structure of intelligence across the life span*. Intelligence, Volume 20, Issue 3, May-June, pp. 309-328.
- CSIRSZKA János (1985): *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp.11-66.
- EYSENCK, H., EYSENCK, Sybill B. G. (1970): *Eysenck's model of personality (P-E-N)*. Personality and Individual Differences
- GARDNER, H. (1983): *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. Basic Books, New York
- GOLEMAN Daniel (2004): *Érzelmi intelligencia a munkahelyen*. Edge 2000, Budapest,
- GUILFORD, J. P. (1967): *Structure of the Intellect*. In PLUCKER, J.: *Intelligence Theory and Gifted Education*. Roeper Review, 2001
- FALUS Iván, OLLÉ János (évszám nélkül): *Statisztikai módszerek pedagógusok számára*. OKKER Kiadó, Budapest.
- HULL, C. L. (1943): *Principles of behaviour*. Appleton, New York
- KLEIN Sándor (1994): *Segítünk, ha Lehet!* Humánpolitikai Szemle 9., pp.54-65.
- KLEIN Sándor (1998): *Munkapszichológia*. SHL Kiadó, Budapest, pp. 152-164.
- [1] LENGYEL Zsuzsánna (2008): *A katonai pályaszocializáció néhány sajátosságáról*. Hadtudományi Szemle, 2008. 1. évfolyam 1. szám pp. 64-69. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
- RAVEN, J., RAVEN, J.C., COURT, J. H. (2003): *Manual for Raven's Progressive Matrices and Vocabulary Scales*. Section 1: General Overview. San Antonio, TX: Harcourt Assessment
- SALOVEY, P. (1997): *Emotional Development and Emotional Intelligence*. Basic Books, New York, 1997
- THORNDIKE, Robert, M. (2005): *Measurement and evaluation in psychology and education (7th ed.)*. Macmillan, New York, pp. 608-615.
- A munkapszichológia módszerei*. Egyetemi előadásvázlat. BMGE. <http://erg.bme.hu/oktatas/leir/ps168/2modszerek.pdf>
Letöltés ideje: 2007. július 9.

<http://www.psidium.hu/content/view/86/59/lang.hu/> Letöltés ideje: 2009. november 25.

ÖSSZEFOGLALÓ A BÉCSI VÉTELI EGYEZMÉNY ÉS AZ ÁRUK ADÁSVÉTELÉNEK TÖRVÉNYE KÁRTÉRÍTÉSI ELVEIRŐL

ABOUT THE PRINCIPLES OF SETTLEMENT OF DAMAGES IN THE CONVENTION ON CONTRACTS FOR THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS AND THE SALE OF GOODS ACT

A cikk célja a kártérítés tanulmányozása volt a Bécsi Vételi Egyezmény rendszerében, a kártérítés eseteinek osztályozása az egyezmény szerint, és a szabályozás összehasonlítása a brit jogrendszer megoldásaival. A cikk gondolati váza a kártérítésre kötelezést eredményező tényállások bemutatása volt, az tehát, hogy kit, mikor és milyen mértékben illet meg kártérítés, és melyek a kártérítési felelősség alóli kivételek. Az adásvételi szerződések felelősségi rendszeréből kiindulva az Egyezmény és a brit Sale of Goods Act (1979) kártérítési típusait vizsgáltam, megtéríthető vagyонvesztés mértékére fordítva elsősorban figyelmet. Törekedtem arra is, hogy vázoljam a kártérítés korlátozásának lehetőségeit, a kárfelelősség korlátozásának megfelelően.

The purpose of the article was to contemplate damages in the CISG regime, to classify them under the Convention and to compare these CISG rules with the British Legal system. The main idea was to find out in what kind of situations damages are awarded, to whom they are awarded, how much compensation can be received and what the exceptions to damages are.

I focused on the basis of liability in sales transactions, the types of damages in CISG and the Sale of Goods Act (1979), concerning on the extent of recoverable loss. I tried to depict the possibilities of limiting damages, in accordance to analyse limitation of liability.

BEVEZETÉS

A következő néhány oldalon kísérletet teszek arra, hogy az összehasonlító jogtudomány eszközeivel megvizsgáljam az 1980-ban létrejött Bécsi Vételi Egyezmény (angol rövidítéssel: CISG, amelyet Magyarországon az 1987. évi 20. tvr. hirdetett ki, és 1988. január elsején lépett hatályba) és a kortárs angolszász kodifikáció termékeként 1979-ben az Egyesült Királyságban hatályba lépett Sale of Goods Act – Áruk Adásvételének Törvénye (angol rövidítéssel, a továbbiakban: SGA) szerződésszegéssel okozott kárért való felelősségre vonatkozó szabályait.

Elsődlegesen a Tankönyvkiadó Vállalat és az ELTE közös gondozásában 1992-ben megjelent Mádl Ferenc – Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga című egyetemi jegyzetére, valamint – Tony Weir fordításában, a North-Holland Publishing Company kiadásában 1977-ben megjelent Konrad Zweigert és Hein Kötz An Introduction to Comparative Law című könyvére támaszkodtam. Fölhasználtam még Peter Schlechtriem: Nemzetközi adásvétel – bírósági gyakorlat (Jogi Tájékoztató Füzetek, Budapest, 1977.), Herbert Bernstein and Josef Lookofsky: Understanding the CISG in Europe, (Kluwer Law International, The Hague, 1997) és Paul H. Richard: Law of Contract (Financial Times Pitman Publishing, London, 1997) című műveinek néhány részletét is.

Az 1900-ban Párizsban tartott Nemzetközi *Jogi Összehasonlító Kongresszus*, amely a közös tételes jog (droit commun législatif) feltárásának szándékával ült össze, eleve nem számolt a common law esetjogi – vagy ilyen alapon kodifikált – eredményeivel, amikor a közös európai jog megoldásainak tárházát kívánta egybegyűjteni.¹

¹ Zweigert, Kötz, 49. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Dr. HAID Tibor

A kodifikált kontinentális jog elsőbbségének elve megtört az első világháborút követően. Egyrészt a „civilizált nemzetek kodifikációs vívmányainak” társadalmi tudatformáló erejében való csalódás, másrészt a győztes államoknak a világháborút lezáró békeszerződésekben is megnyilvánuló saját elveikhez képest nagymérvű következetlensége hosszú időre megakadályozta az európai kontinens – egyébként hasonló elvekre épülő – jogrendszerének akár elméleti szinten történő közelítését. Mindez nem jelenti azt, hogy az összehasonlító jogtudomány fejlődése megtorpant. A kontinentális Európát megosztó bizalmatlanság kényszerű közeledést eredményezett a világháborúban egyaránt győztes, kontinentális és common law jogrendszerű országok jogainak összehasonlítása irányába. A gyakorlati használhatóság pedig felgyorsította azt a folyamatot, amely elsődlegesen a nemzetközi gazdasági érintkezéshez leginkább szükséges jogterületek egységesítésének célkitűzéséhez vezetett a „felvilágosult világjog” helyett. Mindez megfigyelhető a római székhellyel felállított UNIDROIT (Institut international pour l'unification du droit privé) működésében.²

A common law európai „fölfedezésének” újabb lendületet adott a második világháborút követően ideológiai okból és egy új alapokra helyezett nemzetközi szabályozás igényével létrehozott jogrendszer megjelenése. A common law-tól kölcsönzött szemlélet kontinentális térhódítását kiegészítette az angolszász jogrendszerű országokban egyre szélesebb körben megjelenő kodifikációs gyakorlat. E mellett a kontinentális jogcsaládok polgári jogai közötti eleve inkább fokozati különbségek – az Európai Unió jogegységesítési tendenciáinak korai előfutáraként – halványulni kezdtek.

A nyugat-európai és észak-amerikai jogrendszerek elvi – és elsősorban a civilisztika területén megfigyelhetően gyakorlati – közeledését a 80-as években a szocialista jogrendszer óvatos – és elsősorban a közép-európai tagállamokra jellemző – nyitása egészítette ki. Ebben a szellemi légkörben született meg az ENSZ által szorgalmazott Bécsi Vételi Egyezmény. Hatálybalépésére azonban – mivel ahhoz legalább tíz állam ratifikálására volt szükség³ – már csak a kommunista jogrendszer európai végnapjaiban, 1988. január elsején került sor.

Az Egyezmény szövegének megalkotásában számos common law-beli jogtudós vett részt, és az számos angolszász jogi megoldást tartalmaz. Az Egyesült Államok 1988. január elsején, Ausztrália 1989. április elsején, Kanada 1992. május elsején lett az Egyezmény részese.⁴ Mindezek ellenére Nagy-Britannia nem csatlakozott, az Egyezmény mindmáig nem része a brit jognak, és gyakorlatilag az Egyezmény szövegének kidolgozásával párhuzamosan megalkotta a saját áruk adásvételéről szóló kódexét

Az időben és tárgykörben is párhuzamos szabályozás számos problémát vet fel az irányadó jog megtalálása és alkalmazása területén. Mivel az Egyezmény akkor alkalmazandó, ha a különböző államokban telephellyel rendelkező felek valamelyikének telephely szerinti állama szerződő állam, vagy a nemzetközi magánjogi (kollíziós) szabályok vezetnek az Egyezmény alkalmazásához (1. cikk), elvileg előfordulhat olyan helyzet, hogy szerződő államok valamelyikében telephellyel rendelkező brit fél – vagy felek – számára is az Egyezmény lenne az irányadó jog. Ezen túl a jogválasztás lehetősége is elvezethet egyértelmű ilyen tartalmú utalás esetén az Egyezmény felek közötti alkalmazásához, még abban az esetben is, ha az 1. cikk értelmében az adott szerződésre annak alkalmazási köre nem terjedne ki.

A két szabályrendszer több mint két évtizedes párhuzamos gyakorlata azonban azt mutatja, hogy a brit szerződő fél az SGA alkalmazására törekszik, amelyre még akkor is lehetősége van, ha mindkét szerződő fél telephelyének állama az Egyezmény szempontjából részes állam, mert az Egyezmény 6. cikke lehetővé teszi az alkalmazás kizárását. Meg kell említenünk ugyanakkor, hogy ez a cikk az Egyezménytől való részbeni eltérést is lehetővé teszi. Ezért előfordulhat, hogy az SGA bizonyos szabályainak alkalmazására történő pozitív utalás mellett még az Egyezmény marad az irányadó jog. Az Egyezmény teljes kizárásához tehát szükséges ennek a szándéknak az egyértelmű kinyilvánítása, vagy olyan állam jogának – jelen esetben a brit jognak – általánosan alkalmazandó jogként történő kikötése, amely az Egyezménynek

² Ua. 51. o.

³ Mádl, Vékás: 378. o.

⁴ Ua. 379. o.

nem részes állama. A fenti problémák a gyakorlatban különösen a közép-európai államokban a 90-es évek elején megjelenő brit befektető cégek szerződéseinek vonatkozásában merültek fel. A különböző – az Egyezmény szempontjából egyaránt szerződő – államokban telephellyel rendelkező, de brit hátterű cégek számára az Egyezmény 6. cikke tette lehetővé a „hazai jog”, azaz az SGA számukra természetes és magától értetődő alkalmazhatóságát.

Az Egyezmény 9. cikk (2) bekezdése szerint a feleket ellenkező megállapodás hiányában köti minden olyan szokás, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett, továbbá a nemzetközi kereskedelemben széles körben ismert és a kereskedelem szóban forgó ágában használatos szerződéstípus. Mivel a nemzetközi adásvételi ügyletek nagyrészt angol nyelven keletkeznek, az egyes jogintézmények értelmezésénél – hacsak a szerződő felek ezt is külön szabályozzák – mögöttesen akkor is beléphet a brit jogrendszer fogalomvilága, ha egyébként annak irányadó jogként való alkalmazásáról nincs szó. Ez annál is inkább valószínű, mert a brit jogban régóta és aprólékosan kidolgozott kereskedelmi fogalomrendszert találunk a nemzetközi szerződésekben megkerülhetetlen olyan elemek tekintetében, mint például a szavatosság, a jótállás vagy a hallgatólagos feltétel.

Véleményem szerint az a jelenség, hogy a common law fogalomvilága az angol nyelven keresztül akkor is „beszivárog” a nemzetközi szerződések jogába, ha a felek szándéka nem is irányul erre, természetes jelenség, és rámutat egyrészt a szerves jogfejlődés és jogegységesülés gyakorlati szükségletek által mozgatott irányában rejlő lehetőségekre, másrészt arra a kapcsolatra, amely a jogtudományt a nyelvészethez és egyéb társadalomtudományokhoz köti.

Az Egyezmény és az SGA azonos tárgykörre vonatkozó párhuzamos szabályozásának tanulmányozása magától értetődővé teszi a jog-összehasonlítás alkalmazását. Az alábbiakban a szerződésszegés és következményei szabályozásának vizsgálatakor a komparatistikában általánosan használt deduktív módszer segítségével arra törekszem, hogy a két szabályrendszer egybevetésével általános mögöttes elvek feltérképezéséhez is eljussak.

A KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG ALAPVETŐ SZABÁLYAI AZ EGYEZMÉNYBEN ÉS AZ SGA RENDSZERÉBEN

Az alábbiakban a szerződésszegés miatti egyik lehetséges jogorvoslat, a kártérítés típusait és eseteit vázolom az Egyezmény és az SGA rendszerét követve. Elsősorban azt vizsgálom, hogy milyen feltételek mellett, kinek a számára, és milyen mértékű kártérítés megítélését írják elő a szabályok, és milyen kivételek és mentesülési lehetőségek vannak a kártérítési felelősség alól.

Szerződésszegés esetén a kártérítés megítélése lehet egyedüli jogorvoslat, vagy érvényesülhet más jogorvoslatokkal együtt. A kártérítés célja az, hogy az igény jogosult olyan helyzetbe kerüljön, mint amely akkor jött volna létre, ha a másik fél teljesítette volna a szerződést. Az alapelv tehát az, hogy magáért a jogsértésért, a szerződésszegés által bekövetkezett sérelem kiegyenlítéséért jár kártérítés. Mindez végső soron azt jelenti, hogy a felperes kártérítésként olyasmiben részesül, amelyet nem kapott meg.⁵ Ugyanakkor ezt a kiegyenlítést korlátozzák azok a szabályok, amelyek a közvetett (távoli) károkozásra, a károsult kárenyhítési kötelezettségére vonatkoznak, és amelyek kizárják a kártérítést azért a kárért, amely a károsult saját közrehatása miatt keletkezett.

⁵ Véleményem szerint itt ragadható meg leginkább a szerződéses és a szerződésen kívüli kártérítés közötti különbség lényege. Mindkét esetben abból az alapelvből indulunk ki, hogy a valaki hátrányára bekövetkezett jogsértést kell kiegyenlíteni a kártérítés jogintézményének alkalmazásával. Ugyanakkor a szerződésen kívüli kártérítés a veszélyes üzemi felelősség esetén nem feltétlenül jár együtt a kártérítésért felelőssé tehető fél jogellenes magatartásával. A jogsérelem azért következhet be, mert az ilyen tevékenység konkrét jogellenes magatartás nélkül is eleve magában foglalja a jogsértés lehetőségét. (A veszélyes üzemi felelősség végül is legalizált veszélyeztetetés, amely azonban egyéb társadalmi és gazdasági érdekek miatt nem jogellenes.) Fontos eltérés az is, hogy szerződésszegés esetén egy még el nem ért, de a szerződéssel biztosítandó állapot jövőbeli tételezett előnyeinek elmaradása a kár, amely jellegénél fogva általában korlátozott mértékű kártérítést von maga után. Ezzel szemben a szerződésen kívüli károkozás miatti kártérítés csak részben és következményesen irányul a meghiúsult jövőbeli várakozás ellensúlyozására, alapja a károkozás már meglévő, jog által gyakran alacsony szintjén védett előnyök (egészség, testi épség stb.) megsértése. A jogsérelem mélysége együtt jár(hat) a kártérítés mértékének kiágulásával, különösen a nem vagyoni károk tekintetében.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. HAID Tibor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Az Egyezmény szerint az objektív szerződésszegés minden esetében igényelhető kártérítés, ha a szerződésszegés kár felmerüléséhez vezet. Ezáltal a kártérítés a leggyakrabban használt jogorvoslati jogcím, jóllehet annak igénybevétele nem akadályozza meg a vevőt vagy az eladót egyéb jogorvoslatok használatában. Az Egyezmény alapszabálya, hogy a károsult felet olyan helyzetbe kell hozni, mint amilyenben akkor lenne, ha nem történt volna szerződésszegés. A teljes kártérítés elve szerint a károsult fél minden olyan veszteségére – így elmaradt hasznára is igényt tarthat, amely a másik fél szerződésszegése miatt éri. Az Egyezmény 74. cikkében megfogalmazott alapszabály érvényesülhet akkor is, ha akár az eladó, akár a vevő okoz kárt a 45. illetve a 60. cikkbe ütköző kötelezettségének jogosulatlan elmulasztásában megnyilvánuló szerződésszegéssel.

A 74. cikk második mondatában (a kártérítés nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott, vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett) megfogalmazott „előreláthatósági korlát”⁶ megadja azt az alapvető mértéket, amely a kártérítés meghatározásakor kiindulópontul szolgál.

A 75. és 76. cikkekből következik, hogy a 74. cikk szerinti kártérítési felelősség általánosan alkalmazható, függetlenül attól, hogy a másik fél szerződésszegése következtében a sérelmet szenvedett fél a szerződéstől eláll, illetve felmondja azt, vagy erre nem kerül sor. Ugyanakkor a 74. cikk nem határozza meg, hogy milyen fajta károkat kell megtéríteni. Az Egyezmény szövegéből az következik, hogy minden veszteséget, amelyet a szerződésszegés következtében a másik fél elszenved, ki kell egyenlíteni. A veszteség szóból, illetve az előreláthatósági elvből azonban az is következik, hogy a nem vagyoni, illetve a névleges (pusztán a szerződés megszegése miatti) kár megtérítésére az Egyezmény nem ad jogszabályi alapot.⁷ A károk felmérésének általános szabálya – amely szerint tehát a szerződés megszegése miatt sérelmet szenvedett félt megillető kártérítés összege megegyezik az emiatti veszteséggel, amennyiben azt a másik fél a szerződés megkötésekor előre látta vagy látnia kellett volna, csak konkrét vagyoni veszteségre vonatkozik, és háttérszabályul szolgál azokban a külön megnevezett esetekben, amikor a szerződésszegés miatti elállásra is sor kerülhet.

A 75. cikk szerint, ha a másik fél szerződésszegése következtében a sérelmet szenvedett fél a szerződéstől eláll, vagy azt felmondja, és (ésszerű módon és időn belül) helyettesítő árut vásárol, vagy – eladóként – az árut másnak eladja, igényelheti a szerződéses ár és a helyettesítő ügylet közötti, számára előnytelen különbséget.

A kár konkrét meghatározása egy másik esetben a 76. cikk rendelkezései szerint úgy történhet, hogy a szerződéstől elálló, illetve azt felmondó fél helyettesítő áru vásárlása helyett a szerződésben meghatározott ár és az elállás (felmondás) időpontjában a szerződés szerinti teljesítési helyen érvényes piaci ár közötti (számára előnytelen) különbség megtérítését is követelheti. Amennyiben az átvétel már megtörtént, annak helye és ideje az irányadó a piaci ár meghatározásakor. Mindkét kármeghatározás közös vonása, hogy az Egyezmény 25. cikke értelmében alapvető hátrányt okozó szerződésszegés esetén alkalmazható, mert csak akkor választhatja a sérelmet szenvedő másik fél az elállást vagy felmondást. Másrészt mindkét esetben a 74. cikk szerinti kártérítés lehetősége mellett érvényesíthető konkrét vagyonvesztés megtérítéséről van szó, amely tulajdonképpen a másik fél egyoldalú szerződésmegszüntetésének jogát is maga után vonó, alapvető szerződésszegésének többlétszankciója.

A brit jogrendszer szerint a kártérítés megítélésének célja a felperes kompenzálása. A kártérítési keresetnek mindig helye van, ha szerződésszegésre került sor. A kártérítési kérelem arra irányul, hogy a kérelmező pénzbeli kiegyenlítésben

⁶ Mádl, Vékás: 396. o.

⁷ A hatályos magyar jogi szabályozás nem zárja ki, hogy szerződésszegés miatt nem vagyoni kárigényt lehessen érvényesíteni. Ugyanakkor – legalább is az általam ismert - bírósági gyakorlat jellemzően nem ad helyt gazdálkodó szervezetek nem vagyoni természetű kárigényének. A szerződésszegéssel okozott kár esetén természetes személy károsultak esetén gyakran ismeri el azokért a károkért való felelősséget, amelyek az ügylet körén túllépve a sérelmet szenvedett fél azon jog védte érdekeinek sérelmeiben jelentkeznek, amelyek ügyleti szerepétől eltávolodva érzékelhetők csak. A hazai gyakorlat tehát szerződésszegések esetén az Egyezmény felfogásához közelít a nem vagyoni károk tekintetében.

Dr. HAID Tibor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

részesüljön a szerződés hibás teljesítéséből eredő kárai miatt. Az Egyezmény alkalmazása körül kialakult joggyakorlat-hoz hasonlóan a kártérítési kereset a szerződésszegés esetén leggyakrabban igénybe vett jogorvoslat, és nagy arányban a károsultak számára kedvező ítélet születik. Ezeket a jogeseteket vizsgálva leszűrhető az az alapelv, hogy a kártérítés ténylegesen felmerült károkért jár, és „ingyenes előnyt” nem nyújt a károsultnak. A megítélt kártérítés tehát egyenesen megfeleltethető a szerződésszegést elszenvedő fél igazolt veszteségeinek. Mindez igaz a kártérítés mértékének meghatározására is. A bírósági gyakorlat kerüli a „túltérítést”.⁸

Az SGA szabályozása két szerződésszegés típust emel ki, amelyek esetében külön meghatározza a kártérítés mértékét. E két esetkör, ha a vevő elmulasztja az áru átvételét, vagy az eladó az áru szállítását. Mindkét esetben a kár mértéke a szerződéses ár és a szerződésszegés idején és helyén érvényesülő piaci ár közötti különbséghez igazodik. Ez a szabályozás hasonló az Egyezményhez (76. cikk), eltérés azonban, hogy a helyettesítő ügyletből fakadó veszteség (75. cikk) az SGA rendszerében másodlagos. Lényeges eltérés továbbá, hogy az Egyezmény 75. és 76. cikkeinek alkalmazására csak a szerződésszegés miatti egyoldalú szerződésmegszüntetés esetén kerülhet sor, míg az SGA a vázolt esetekben csak lehetővé teszi az elállást (felmondást) a vázolt szerződésszegéseknél, de a kár meghatározásának jelzett módját nem köti a szerződés egyoldalú megszüntetéséhez. A kár mértékének meghatározása ebben a két szerződésszegést jelentő esetben az SGA szerint sem zárja ki további kárigények érvényesítését, de azok megítélése a már jelzett okokból a brit joggyakorlatban ritkább.

A KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG KORLÁTOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ EGYEZMÉNY ÉS AZ SGA RENDSZERÉBEN

A szerződéses szabadság elve nemcsak a szerződés kezdeményezésének és feltételei meghatározásának szabadságában áll, de azt is jelenti, hogy a felek a szerződésszegés következményeit – így az ebben az esetben fizetendő kártérítés típusát és mértékét is – rögzíthetik. Bizonyos esetekben – például a felek közötti rendszeres és több irányú üzleti kapcsolatokban – a szerződésszegésért való kártérítési felelősség korlátozása lehet a megfelelő megoldás. Az alábbiakban azokról a jogelvekről lesz szó, amelyek egyrészt az egyezmény, másrészt az SGA rendszerében a kártérítés mértékének korlátozását – másképp megközelítve a mérték negatív meghatározását – eredményezik, és amelyek a szerződésekben előforduló kártérítés korlátozási kitételek háttérében is visszaköszönnek.

Az Egyezményben az alapvető előreláthatósági elv nem csak a kártérítés mértékét korlátozza. A 74. cikkében megfogalmazottak szerint a szerződést szegő fél csak azokért a veszteségekért felel, amelyeket a szerződéskötéskor előre látott vagy látnia kellett. Egyúttal a 79. cikk szerint a szerződésszegő fél mentesül a mulasztásáért, ha az olyan akadály következménye, amelyet el nem háríthatott, és ésszerűen az sem volt elvárható tőle, hogy az akadály felmerülésével és annak következményeivel a szerződéskötéskor számoljon. Az Egyezményben tehát az előreláthatósági alapelv megtöri a teljes és feltétlen kártérítési elvet.

Az előreláthatóság elve mind a kontinentális, mind a brit jogrendszerben régóta ismert tantétel. Alkalmazásának első írásos emléke a XVI. századra nyúlik vissza, és a francia jogtudós, Molinaux nevéhez fűződik, aki a nem megfelelő sörshordókat eladó alperes védelmében a következőképpen érvelt: az alperestől nem volt elvárható, hogy előre lássa, hogy az eladott hordókban a felperes sör helyett annál drágább bort fog tárolni, amely a hordók rossz minősége miatt veszendőbe ment. A kárnak tehát a bor és a sör ára közötti különbségből adódó részéért nem felel.⁹

⁸ Richard : Law of Contract, 292. o.

Véleményem szerint ez a gyakorlat jól illeszkedik a brit kereskedelmi jog üzletközpontú szabályozásához, amely szerint a túlzott kártérítéssel való fenyegetés – azáltal, hogy a jogorvoslati lehetőséget megkönnyítő ügyleti formák alkalmazásától elriasztaná a feleket – végső soron a jogbiztonságot csökkentené.

⁹ Vanto: Damages under CISG, Turku, 2002. Turun Yliopisto, Oikeustieteellinen tiedenkunta

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. HAID Tibor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

A brit jogtudósok egy része szerint az Államkincstári Bíróságon 1854-ben a Hadley vs. Baxendale eset őrzi az előreláthatósági tan alkalmazásának első írásos nyomát a common law rendszerében. A felperes Gloucester-i malma egy törött tengely miatt leállt. Pótalkatrész híján az alperes fuvarozóval a felperes arra kötött szerződést, hogy a törött tengelyt Greenwichbe szállítsa, ahol annak mintájára új gyártását rendelte meg. A fuvaros késedelmes teljesítése miatt megnőtt a malom leállításának ideje, és erre a többletkiesésre eső veszteséget követelte a felperes az alperes fuvarozótól.¹⁰

Az előreláthatósági elvet a common law jogászai a kár távolságának (közvetettségének) – remoteness of damage – elveként ismerik. Az eltérő szóhasználat némi fogalmi különbséget takar. Az Egyezmény csak azt vizsgálja, hogy a szerződészegő fél által mi volt – vagy lehetett és kellett volna – előre látható. A common law ezzel szemben mindkét fél általi előre láthatóságot követel meg ahhoz, hogy a kár és a szerződészegés közötti kapcsolat ne legyen túl távoli. A távolság elve az előzőeken túl magában foglalja azt az elképzelést, hogy a szerződő fél előre megfontolja azokat a lehetséges következményeket, amelyek hibás magatartásához – így mulasztásához is – fűződhetnek. Azokért a nem szokásos károkért, amelyek sajátos körülményekből erednek, a szerződést szegő fél csak akkor felel, ha ezeket a különös tényezőket egy ésszerűen gondolkodó embernek hasonló helyzetben úgy kellett volna tekintenie, mint amelyek valószínűleg az adott következményekhez vezetnek.

Az angol bírósági gyakorlat a kártérítés megítélésénél tehát egyrészt a mindkét fél általi beláthatóságot, megfontolást döntőnek tekinti, másrészt megkövetel egy bizonyos szintű valószínűséget, amely az adott szerződészegő magatartás és a bekövetkezett kár között általában fennáll. Az Egyezmény megközelítési módja ennél szűkebb. Csak az egyik fél oldaláról vizsgálja, hogy a szerződészegés következményeit vagy az ahhoz vezető akadályokat a szerződészegő előre látta, vagy egy ésszerűen gondolkodó embernek előre kellett volna látnia.

Az Egyezmény és az SGA rendszere kártérítési alapelvének érvényesülését – amely szerint a kárigényt érvényesítő olyan helyzetbe kell hozni, mintha a szerződés teljesedésbe ment volna – a kárenyhítési kötelezettség elve is befolyásolja.

Az Egyezmény 77. cikke a szerződészegés miatt sérelmet szenvedő fél számára kárenyhítési kötelezettséget ír elő, amennyiben minden ésszerű intézkedést köteles megtenni a szerződészegésből eredő károk – így az elmaradt haszon – csökkentése érdekében. Ennek hiányában a szerződészegésért felelős fél mentesülhet annak a kárnak a megtérítése alól, amely a kárenyhítési kötelezettség elmaradása miatt merült fel.¹¹

A kárenyhítési kötelezettség elmulasztása tehát nem iktatja ki a másik fél kártérítési felelősségét, de egy olyan mértékre szorítja, amely a kárenyhítési kötelezettség károsult fél általi teljesítés esetén is fennállt volna.¹² Itt kell megjegyezni, hogy a kárenyhítési kötelezettség elmulasztása nem akadályozza meg a károsultat abban, hogy egyéb jogorvoslati lehetőségeket is igénybe vegyen.

A common law szemlélete szerint a sérelmet szenvedett fél azon kárainak megtérítésére, amelyek bekövetkezését elkerülhette volna, a másik fél nem kötelezhető. Ez az Egyezménnyel lényegében azonos kárenyhítési felfogás egyrészt arra kötelezi a felperest, hogy bizonyítsa veszteségeinek minimalizálása érdekében tett ésszerű intézkedéseit, másrészt, hogy tartózkodott minden olyan ésszerűtlen lépéstől, amely veszteségeinek növekedésével járhatott. Így például a teljesítés elfogadását megtagadó fél azért a kárért már nem felel, amely a világos visszautasító nyilatkozat másik fél általi tudomásul vétele után azon költségekből adódik, hogy a sérelmet szenvedett fél továbbra is teljesíteni akar, és ennek érdekében további kiadásokat vállal.

¹⁰ Richard : Law of Contract

¹¹ Ez a kárenyhítési kötelezettség lényegében azonos a magyar jogi szabályozással. Fontos megjegyezni, hogy a 75. cikk szerinti helyettesítő ügylet megkötése nem tartozik a kárenyhítési kötelezettségek közé, bár kifejezetten kárenyhítő jellegű magatartás. Valószínűleg azért nem helyezi az Egyezmény a sérelmet szenvedett fél kárenyhítési kötelezettségeinek körébe, mert a kereskedői minőség nem szükséges ahhoz, hogy az adásvételi ügyletet kötő felek az Egyezmény személyi hatálya alá tartozzanak.

¹² Bernstein, Lookofsky: Understanding the CISG in Europe 102. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. HAID Tibor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

Mind az SGA, mind az Egyezmény az üzleti élet szabályozási igényeiből indult ki, amikor a kárenyhítési kötelezettségnél a károsult szerződésszegésre adott ésszerű ellenlépéseit követelte meg. Ugyanakkor a bírói gyakorlat az azonos alapfel-fogás ellenére is más és más mértékű kárenyhítést tart ésszerűnek, és az egyes országok eltérő jogi hagyományai a common law és a kontinentális jogú országok csoportjain belül is markáns különbséget eredményez.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fenti néhány gondolat a jog-összehasonlítás gyakorlati alkalmazására tett kísérlet. Célja az volt, hogy bemutassa, hogy az eltérő jogcsaládba tartozó jogrendszerek ugyanazt a kérdéskört milyen alapelvek mentén szabályozzák, és a kiinduló-pontok távolsága ellenére azok hogyan vezetnek mégis hasonló eredményre. Ugyanakkor a megmaradó különbségek is lényegesek, azok vizsgálata hozzásegíthet a szabályozás háttérében ható gondolkodásmód megértéséhez.

Az áruk – nemzetközi jellegű – adásvétele természetesen egy olyan szabályozási tárgykör, ahol nagyon sok gyakorlati érv erősíti a közeledést. Az a tény, hogy az SGA egy kodifikációs termék, éppúgy ennek bizonyítéka, mint az Egyez-ményben többször előforduló hivatkozás az ésszerűen gondolkodó emberre, aki méltán juttathatja eszünkbe az angol-szász üzletember alakját. Ugyanakkor igazán izgalmas lehet annak a vizsgálata, hogy az Egyezmény és az SGA körül kialakuló ítélkezési gyakorlat vajon mennyire mutat közeledést, milyen alkalmazást nyer az Egyezmény a zömében an-golszász szemléletű szabályozás kontinentális jogú részes államainak bírói gyakorlatában.

Kulcsszavak: a károk megtérítése, szerződésszegés, a károk kiszámítása, a felelősség korlátozása: előreláthatóság, tá-voliság (közvetettség), kárenyhítés

Keywords: compensation of damages, breach of contract, calculation of damages, limitation of liability: foresee ability, remoteness, mitigation

FELHASZNÁLT IRODALOM

MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi Magánjog* Bp. 1992. (Tankönyvkiadó Vállalat – Eötvös Loránd Tudományegyetem)

RICHARD, Paul H. : *Law of Contract*, London, Financial Times Pitman Publishing, 1997.

VANTO, Jarno : *Damages Under CISG*, Turku, Turun Yliopisto, 2002.

BERNSTEIN, Herbert – LOOKOFKY, Josef : *Understanding the CISG in Europe*, The Hague: Kluwer Law International, 1997.

ZWEIGERT – KÖTZ : *An Introduction to Comparative Law*, Köln, 1978.

A MÉDIA SZEREPE ÉS HATÁSA A LAKOSSÁG TÁJÉKOZTATÁSÁBAN

THE ROLE OF THE MEDIA AND ITS EFFECTS ON THE INFORMATION SHARING OF CITIZENS

Válsághelyzetben és a katasztrófák során elengedhetetlen a kríziskommunikáció szakszerű alkalmazása. A katasztrófáról szóló hírek hallatán az emberek mindig jobban felkapják a fejüket. A drámai történések gyakorlatilag fokozottabb figyelmet kapnak, mint a hétköznapi események. A lakosságot minden esetben tájékoztatni kell, mert ellenkező esetben, számolni kell azzal, hogy a média nem a valóságnak megfelelően közvetíti az eseményeket, mellyel pánikot kelthet a lakosság körében. Lényeges dolog, hogy ne sérüljenek a kegyeleti jogok, és a hozzátartozó, illetve barátok fájdalma ne tetőződjön. Ezért fontos, hogy jól képzett, hiteles szakemberek adják át a lényegre törő, pontos, rövid információt.

In a crisis situation and in the course of the catastrophes essential the professional application of the crisis communication. The people raise their head better always hearing sounding news about the catastrophe. The dramatic happenings receive degree attention practically, than the everyday events. It is necessary to inform the population in all cases, dared in an opposite case, it is necessary to reckon with it, that the media does not mediate the events according to the reality, causing a panic among the population. Essential thing, how the piety rights should not get injured, and the relative, concerned friends' pain not reach a peak. Because of this important, that well-trained, authentic specialists hand over the accurate, short information getting to the point.

A médiának óriási szerepe van a lakosság tájékoztatásában, mert azt, hogy mi legyen az aktuális közérdekű téma, miről beszéljenek az emberek – gazdasági, politikai, szakmai szervezetek befolyásolásával, – vagyis hogy miről szól a közbeszéd, alapvetően a sajtó, a média határozza meg. A lakosság döntő többségének érdeklődését nem az „unalmas” hétköznapi témák keltik fel, hanem a pletykák, a szélsőségesen jó és rossz hírek, esetleges katasztrófák sorozata. Természetesen, amint az már számtalan esetben bebizonyosodott, „minden csoda három napig tart!”.

A tájékoztató munka során első és talán legfontosabb alapelv, hogy „hallgatni szigorúan tilos!”. A kevés vagy nem megfelelő módon artikulált információ hatására a hír találgatásra adhat okot, így elveszítjük a hitelességet, valamint annak lehetőségét, hogy a sajtóban megjelent információk a célközönség magatartását, válaszreakcióját az általunk kívánt irányba tereljék. Az újságírók tisztában vannak „hatalmuk” nagyságával, ugyanakkor az a jó, ha mi is tisztában vagyunk a média lehetőségeivel. A média óriási integráló hatással bír, melyet ügyesen kezelve kihasználhatunk a magunk javára és az állampolgárok gyors és hatékony tájékoztatására, vagy a veszélyhelyzetekre történő felkészítés érdekében. A tömegkommunikációs eszközök közül a televízióból származó vizuális hírek és információk gyakorolják a legnagyobb hatást a befogadóra. Mivel a média sokszor csak a valóság másodlagosan interpretált konstrukcióját tárja a lakosság elé, törekedni kell arra, hogy mi magunk a lehető legpontosabban, közérthetően, röviden, tovább már nem egyszerűsíthetően közöljük az információt.

KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIA

Válsághelyzetben, veszélyhelyzetben, krízishelyzetben, avagy más szóval a katasztrófahelyzetekben – az egyes rendvédelmi, önkormányzati, vagy civil szervezeteknek is – rendelkezniük kell(ene) kommunikációs stratégiával, vagy legalább konkrét, naprakész kommunikációs tervvel. A hatékony kríziskommunikációs stratégia 3 fő lépésre osztható:

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

BENE Viktória

1. megfelelő szakemberek kiválasztása és felkészítése (veszélyhelyzeti kommunikációs csoport, havária csoport);
2. kommunikációs terv elkészítése;
3. a médiával kialakított folyamatos, kölcsönös bizalmi kapcsolat.

A megfelelő szakemberekből álló és együttműködő *veszélyhelyzeti kommunikációs csoport* felkészültsége, összehangolt munkája az egyik legfontosabb feltétele üzeneteink és nyilatkozóink hitelességének.

A csoportot már a veszély megjelenése előtt létre kell hozni. A csoportban az alábbi beosztások találhatóak: a csoport vezetője; szóvivő; helyszíni kommunikátor; családtagok értesítésére kijelölt személy; fényképész; sajtóval kapcsolattartó; pszichológus stb.

Kommunikációs tervet készíthetünk: helyi, területi, megyei, regionális, országos és nemzetközi szinten. A terv a legfontosabb adatokat, elérhetőségeket, a közvéleményt befolyásoló hiteles személyek adatait és a lehetséges szituációelemzéseket tartalmazza. Fontos az üzenetek megtervezése, előzetes rögzítése („A” és „B” terv), illetve az egyes veszélyhelyzetek kezelésére legjobban alkalmas kommunikációs csatorna kiválasztása.

A *médiával kialakított rendszeres és a specifikus szakmai alapokat is kölcsönösen ismerő kapcsolat* előnyt jelent. A televízió-, a rádióműsorok, a nyomtatott és elektronikus sajtó kiválasztásánál figyelembe kell venni a megjelenést, a költségeket, a célközönséget, azt, hogy őket mikor, hol, hogyan lehet elérni és nem utolsó sorban a „lapzártát”.

A kommunikációs tevékenység folyamata az alábbi: kommunikátor – kódolás – csatorna – üzenet – dekódolás – címzett – zaj – válasz – visszacsatolás – elemzés.

A KRÍZISKOMMUNIKÁCIÓ FOKOZATAI/ SZINTJEI/ IDŐZÓNÁJA ALAPVETŐEN SPIRÁLIS KÖRFORGÁSKÉNT HATÁROZHATÓK MEG:

A kríziskommunikáció fokozatait az alábbiak szerint állítom sorrendbe:

1. *Katasztrófa előtti (megelőző – preventív):* A civilizációs katasztrófák nagy része (pl.: gépjárműbaleset, légi szerencsétlenség, ipari baleset, tűzvész stb.) megelőzhető figyelemfelhívó közcélú tudósítások, reklámok, híradások, interjúk segítségével. Amennyiben sikeres a figyelem felhívás, kampány, nagy valószínűséggel a katasztrófa elkerülhető, vagy legalábbis csökkenthető az emberi életben vagy az anyagi javakban bekövetkező károsodás.
2. *katasztrófa helyzet során alkalmazott kommunikáció:* ez a kommunikáció a mentésben résztvevő szervezetek és segítők az érintettek, veszélyeztetettek közötti horizontális és vertikális csatornákon jön létre.
3. *katasztrófa bekövetkezése utáni kríziskommunikáció:*
  - *közvetlen (korai):* a katasztrófa bekövetkezése utáni első hírek közlése, a média és a lakosság tájékoztatása. azonnali pszichés segítségnyújtás.
  - *későbbi (késői) kríziskommunikáció:* a katasztrófa után néhány nappal, pontosabb információk összegzése. a később kialakult lelki jelenségek kezelése pszichológiai segítségnyújtással.
  - *kríziskommunikációs tevékenységünk elemzése:* az egyes esetekre vonatkozóan érdemes a fenti folyamatok menetét, azok helyességét megvizsgálni, feltérképezni és az esetlegesen tapasztalt kommunikációs hibákat kijavítani, hogy a jövőben minél hatékonyabban tudjuk végrehajtani kommunikációs feladatainkat.

A *katasztrófa időzónájának behatárolása a fentiek alapján történik:* meg kell határozni kommunikációnk főbb lépéseit, a kommunikáció célját, és ki kell dolgozni a főbb üzeneteket.

A LAKOSSÁG RIASZTÁSA

A lakosság riasztásának elsődleges és talán leggyorsabb eszközei lehetnek a motorszirénák, Hörmann-Rema lakossági riasztó-tájékoztató rendszerek és egyéb előre telepített elektronikus eszközök. További lehetőségeket nyújtanak a sürgősségi riasztók, hangosbeszélők, közszolgálati és kereskedelmi (alapvetően helyi) műsorszóró rádió- és televízió csatornák.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BENE Viktória

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

A polgári védelem *riasztási rendszerén* a lakosság riasztása légiriadó vagy katasztrófariadó elrendelésével történhet.¹
 A *légiriadás jele*: háromszor egymás után megismételt, 30 másodpercig tartó váltakozó hangmagasságú szirénahang, a jelzések közötti 30 másodperces szünetekkel.²
 A katasztrófariadó elrendelése és feloldása a műsorszóró adók útján – 5 másodperces megszakításokkal, háromszor megismételve – a következő szöveg bemondásával történik:³

„ADÁSUNKAT MEGSZAKÍTJUK!
 ADÁSUNKAT MEGSZAKÍTJUK!
 FIGYELEM! FIGYELEM!
 ...MEGYE! TELEPÜLÉS! (KERÜLET!) ...MEGYE! TELEPÜLÉS! (KERÜLET!)
 KATASZTRÓFARIADÓ! (a katasztrófa típusának meghatározása)
 KATASZTRÓFARIADÓ! (a katasztrófa típusának meghatározása)“
 „ADÁSUNKAT MEGSZAKÍTJUK!
 ADÁSUNKAT MEGSZAKÍTJUK!
 FIGYELEM! FIGYELEM!
 ...MEGYE! TELEPÜLÉS! (KERÜLET!) ...MEGYE! TELEPÜLÉS! (KERÜLET!)
 A KATASZTRÓFARIADÓ ELMÚLT!
 A KATASZTRÓFARIADÓ ELMÚLT!”

A katasztrófariadó polgári védelmi riasztórendszeren keresztül leadott jelzése: 120 másodpercig tartó váltakozó hangmagasságú folyamatos szirénahang. A katasztrófa- és a légiriadó feloldása a polgári védelem riasztórendszerén: kétszer egymás után megismételt 30 másodpercig tartó egyenletes hangmagasságú szirénahang, a jelzések közötti 30 másodperces szünettel.⁴

A légiriadó elrendelésével egy időben (alapvetően háborús helyzetre vonatkozik) el kell végezni a lakó- és középületek, üzlethelyiségek, ipari létesítmények elsötétítését, a közvilágítás és ipari fények megszüntetését, fényerejük csökkentését, a közlekedési eszközök fényforrásainak fényálcázását.⁵

MÉDIA

A média összekötő láncszemként funkcionál a lakosság és a katasztrófa következményeit felszámoló, illetve annak bekövetkeztét és a lakosság esetleges teendőit közlő szervezetek között. Törekedjünk rá, hogy a kárfelszámolást végző és a kommunikációért felelős személy, vagy szervezet között minél kisebb legyen mind a fizikai, mind a „szervezeti” távolság! A kommunikációs szakembernek minden esetben hitelesnek és pontosnak, korrektnek kell lennie. Magát a katasztrófát objektív módon kell közvetíteni, mert amennyiben a sajtó szubjektív módon kezeli azt, az esetleg nem kívánt cselekvési sort indukálhat a lakosság körében.

A médiaszereplésre való mindenoldalú, alapos felkészülés érdeke mind az állami, mind pedig a civil szervezeteknek. Azzal is számolni kell, hogy a katasztrófáról szóló hírek a médián keresztül nemcsak a helyi sajtóban jelennek meg, hanem körbejárhatják az egész világot.

Lényeges tehát a megjelenés, illetve az interjú adás szabályainak maradéktalan elsajátítása. Az interjú legyen: pontos, rövid, tömör, lényegre törő, közérthető, kifejező és hiteles. Az interjú lehet váratlan, tervezett (sajótájékoztató, fórum), adhatja a szóvivő, de adott esetben lehet az elsőszámú, felelős vezető személyes nyilatkozata is. Az interjú megtervezé-

¹ 60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 12. paragrafus

² 60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 13. paragrafus (2)

³ 60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 16. paragrafus

⁴ 60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 17. paragrafus (1) (2)

⁵ 60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 18. paragrafus (1)

BENE Viktória

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

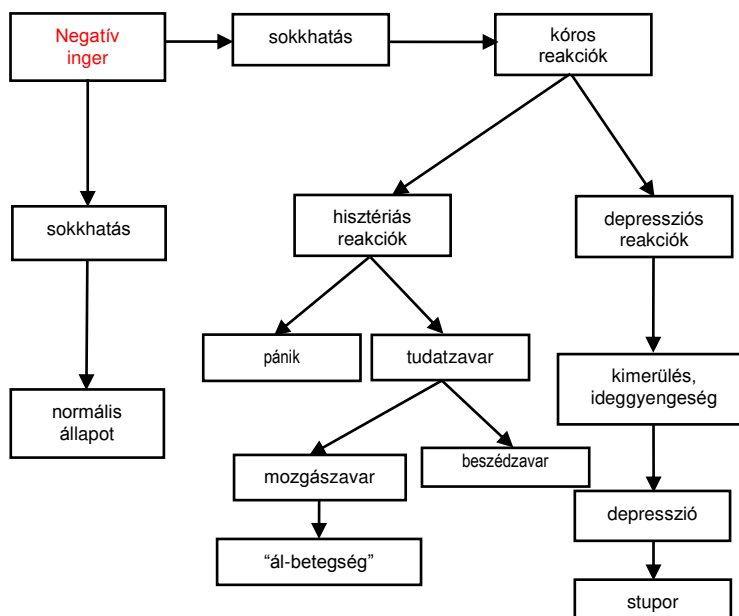
sénél a legrosszabb esetekre is fel kell készülni. Az első nyilatkozatban meg kell határozni a katasztrófa helyét, bekövetkezésének idejét, jellegét, történt-e sérülés, mennyi az áldozat, a sérült, keletkezhetnek-e további kockázatok, veszélyek, előre láthatólag meddig tart a kárhely lezárása. Abban az esetben, amennyiben nem hiteles vagy kevés esetleg nem túl érdekes, helytelenül megfogalmazott az információ, az bizonytalanságot idézhet elő a sajtó munkatársaiban és a lakosságban egyaránt. Ilyen esetekben nagyobb a valószínűsége, hogy a média hozzátesz, elvesz belőle vagy átalakítja a hír tartalmát, mely a lakosság körében zavart kelthet.

1. kép: A hejcei légi katasztrófa: A média tájékoztatása
forrás: Kohánka István mk. pv. ezredes

A MÉDIATORZÍTÁS HATÁSA

A híreket minden esetben higgadtan kell közvetíteni a lakosság felé, ezzel is minimalizálva a lakosság indulatait, mivel az esetleges torzítás pánikot okozhat, zavart kelthet. Nem vagyunk egyformák, így az egyes veszély vagy katasztrófa helyzetet, illetve az azzal kapcsolatos híreket más és más módon, különféle módon éljük meg.

2.ábra: Emberi reakciók veszélyhelyzetben

Forrás: Szerző: Barta Vámos László - Dr. Bleszity János: Vezetélmélet és Katasztrófaelhárítási menedzsment főiskolai jegyzet, Budapest, 2006. Rendőrtiszt Főiskola

Katasztrófát követően megjelennek a korai és késői lelki jelenségek. A korai lelki jelenségeknél a megakadályozás a cél, míg a késői lelki jelenségek kialakulásánál a lelki probléma kezelése kerül előtérbe. Körültekintően és tudatosan kell

megválasztani az alkalmazott kommunikációs csatornát, mert a drámai hírek, különös erővel keltik fel a lakosság figyelmét.

Ügyelni kell arra, hogy sem akaratlanul, sem véletlenül ne sértsünk meg senkit, a mi hibánkból ne sérülhessenek a személyiségi jogok, mert az rengeteget rombolhat az érintettek lelkiállapotán, amely által akár végzetes eseményeket is generálhatunk.

TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ

A tömegkommunikációs csatornák és eszközök kiválasztása előtt a legmegfelelőbb médium használata érdekében célszerű piackutatást, szegmentációs kutatást végezni. A tömegkommunikációs csatorna lefedettség (elérés) szempontjából lehet: helyi, regionális, körzeti, országos és nemzetközi. A tömegkommunikációs csatornák fajtái ma már egyre szélesebb és bármikor hozzáférhető módon vannak jelen mindennapjainkban (mobil, internet, CD, könyvek, újságok, plakátok stb.).

KÖZÉRDEKŰ/ KÖZCÉLÚ REKLÁM

Amikor valamely esetleges katasztrófáról beszélünk, nemcsak annak bekövetkezését követően kell tájékoztatni a lakosságot, hanem a katasztrófákat megelőzendő, már a konfliktusmentes időszakban is fel kell készíteni az embereket. Törekedni kell a megelőzésre, a meggyőzésre. A média, a reklámok tömkelege befolyásoló hatással bír, így egy-egy katasztrófa esetleges kialakulásának megakadályozásában vagy elkerülésében a figyelemfelkeltő reklámoknak, ismertetőknak nagyon fontos szerepe lehet.

„Míg a PR hosszú távon fejti ki hatását, addig a reklám egyéb formái már rövid időtávon belül is értékesítési növekedést eredményezhetnek.”⁶

A média és a lakosság közötti kapcsolat ma már interaktív. Az Internet, a mobiltelefon egyaránt természetes és nélkülözhetetlen hírhordozó, ami többnyire a legfrissebb információt biztosítja számunkra. A lakosságra nézve a média befolyásoló hatással bír, ezért meghatározó a hiteles kommunikátor kiválasztása. Elsősorban a média közvetíti az emberek számára a friss információt a napi hírekről, legyen szó „jó” vagy „rossz” közleményről, katasztrófáról. Ha ez így van, márpedig így van, akkor célszerű a média befolyásoló hatását felhasználni a megelőzésre és a lakosság felkészítésére. A katasztrófákat követően, tanulva a hibákból, levonva a következtetéseket, újtára indítható egy olyan közcélú reklám, mellyel megakadályozható a következő hasonló katasztrófa kialakulása.

A jövő feladataként törekedni kell: a megfelelő szakemberek kiválasztására és felkészítésére, a hiteles információ közzétesére és továbbítására, a katasztrófa helyzetekre való felkészülésre illetve azok megelőzésére, a lakosság felkészítésére és a kríziskommunikáció fejlesztésére.

Kulcsszavak: média, tájékoztatás, lakosság, kommunikáció krízis kommunikáció

Keywords: media, information, citizen, communication, crises communication

FELHASZNÁLT IRODALOM

60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 12. paragrafus

60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 13. paragrafus (2)

60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 16. paragrafus

60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 17. paragrafus (1) (2)

⁶ Bauer András, Berács József: *Marketing*, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Kiadója, AULA Kiadó, 1992. 245.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BENE Viktória

**Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám**

60/1997. (IV.18.) Korm.rend. 18. paragrafus (1)

BAUER András, BERÁCS József: Marketing, Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Kiadója, AULA Kiadó, 1992.
245. o.

BARTA VÁMOS László, társszerző: BLESZITY János: Emberi reakciók veszélyhelyzetben: : Vezetéstudomány és
katasztrófa elhárítási menedzsment. Főiskolai jegyzet, Budapest, 2006.

**AZ ALVÓ AGY EGYEDSPECIFIKUS VONATKOZÁSAI
AZ INTELLIGENCIA ÉS AZ ALVÓ AGY****THE INTELLIGENCE AND THE SLEEPING BRAIN**

Jelen tanulmány a kognitív képességek és az agy alvás közben feltárulkozó összefüggéseivel foglalkozik. Célunk bemutatni a témában összegyűlt fontosabb felfedezéseket és újításokat, különös tekintettel az alvási orsózás és intelligencia kapcsolatára.

Az alvási EEG (elektro-enkefalográfia) orsószerű képletei ujjenyomatszerűen jellemzik az egyént, mely jelenség főként a NREM alvás 2. stádiumában észlehető. Az alvási orsó egyedspecifikussága révén kapcsolatban állhat egyéb kognitív területekkel, mint például a tanulás különböző fajtáival, a memória konszolidációjával és az intelligenciával. Bemutatjuk a SE Magatartástudományi Intézetében működő alváskutató csoport alvás EEG-t feltáró munkáját és eredményeit, melyeket az intelligencia és az alvási orsózás relációjában kapott, és amely eredmények rávilágíthatnak az intelligencia viselkedéses és személyiségbeli változóira.

The present study deals with the correlations between cognitive abilities and brain's electric activity during sleep. Recent evidences suggest that specific sleep electroencephalogram oscillations are related to wakeful cognitive performances. We aim to present the most important findings in this field, as well as to show the possible connections between sleep specific oscillations and intelligence, learning abilities and memory consolidation. We highlight the results attained by our research group in Semmelweis University in connection with general mental abilities, intelligence and their behavioural correlates in association with sleep spindles.

BEVEZETÉS

Az előző részben részletesen olvashattunk az alvási EEG különleges képződményeiről, az alvási orsóról és azok egyedspecifikus, „ujjenyomatszerű” voltáról. Bemutattuk, hogyan függhet össze e jelenség a kognitív funkciókkal, a szinaptikus plaszticitással és az intelligenciával. Ebben a részben részletesen beszámolunk róla, milyen eredmények születtek eddig az alvási orsózás és az intelligencia kapcsolatának kutatásából, melyben a Semmelweis Egyetem magyar kutatói az élen járnak.

Tudjuk, hogy a régi időkben is léteztek elképzelések a magatartásbeli jelenségek és az alvás mennyiségének, hosszának, idejének, minőségének kapcsolatáról, de a kutatások csak az elektroenkefalográfia felfedezése után indulhattak meg igazán. A technikai felfedezések ellenére azonban az alvási EEG pszichológiai összefüggéseiről nagyon keveset tudunk ma is.

A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet alváslaboratóriumában működő kutatócsoport behatóan és eredményesen foglalkozik az alvási EEG és annak egyes pszichológiai és kognitív korrelátumának kutatásával. A laborban többek között a zenével, az intelligenciával és az álmokkal is végeznek vizsgálatokat. Az alvási EEG vizsgálat esetében az önkéntes alvók fejükön az EEG elektródákkal két éjszakát töltenek a laborban (1. ábra), emellett pszichológiai és kognitív tesztek is kitöltenek. Az alábbiakban elsőként bemutatjuk az ebben a témában fontos, úttörő kutatások eredményeit, majd az alvási EEG egy, a talamusz és a kéreg közreműködésével létrejövő jelenségét, az alvási orsót, és an-

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

nak az intelligenciával való kapcsolatáról szóló kutatási eredményeket. Az alvási orsók azért érdemelnek kiemelt figyelmet ebben a témában, mert az alvási EEG hullámaiból különböző elemzések segítségével egészen egyéni mintázat de-kódolható. Ennek az egyéni mintázatnak az egyik legfontosabb eleme az alvási orsó, ami nagymértékben hozzájárul a „spektrális ujjlenyomatunk” vagyis az egyedi, megismételhetetlen alvás-EEG jegyünk felépítéséhez (Tan és mtsi., 2000; DeGennaro, és mtsi., 2008).

Mit árulhat el alvó agyunk intelligenciánkról? Hogyan vetődhet fel ilyen összefüggés?

AZ INTELLIGENCIA

Az intelligencia mentális képességeink leírására használt tág értelmű kifejezés, mely számos különböző jelentést hordozhat. A szűkebb értelemben vett pszichometrikus intelligencia a mentális (vagy IQ) teszteken elért eredményt jelenti, amely felnőtteknél azt adja meg, hogy a személy milyen eredményt ért el az adott népesség átlagához viszonyítva az adott tesztben.

Az IQ mérése a Stanford–Binet–teszttel kezdődött, amit 1905-ben hoztak létre diákok részére. A tesztek eredményeinek változatosságát a Spearman-i iskola kétfaktoros elmélete egy általános értelmi képesség feltételezésével, míg Thurstone (id. Pléh, 2003) és követői számos különálló képességgel írták le. A változatosságot legjobban leíró hierarchikus modell az általános faktort és a speciális képességeket egyaránt elfogadja. Galton nyomán a brit iskola hívei szerint az intelligencia egyéni különbségei az idegrendszer jellegzetességeire (vezetési sebesség, a jelátvitel pontossága) vezethetők vissza, míg mások ezt a tudás, illetve összetett kognitív folyamatok (pl. végrehajtó funkciók, figyelem) eltéréseivel magyarázzák. Az intelligencia-tesztek viszonylag pontosan képesek előrejelteni az iskolai eredményességet és a munkahelyi alkalmasságot. A kutatási adatok fényben ma 50% -ra becsülik az intelligencia örökletességét.

Az intelligencia értelmezésében léteznek másfajta, tágabb megközelítések, melyek között akadnak olyanok, amelyek az intelligenciát az újdonságra való nyitottság, az új gondolkodási paradigmák befogadása és azok hasznosítása szempontjából közelítik meg. Ilyen például Sternberg (1981) intelligencia-értelmezése, miszerint az intelligencia része az érdeklődés, a kutatás új fogalmi és gondolkodási rendszerek után, majd azok felfedezése, elsajátítása és analógiás felhasználása régi problémák megoldására.

Az agy élettani működése szempontjából figyelmet érdemel az intelligencia neurális hálózatának hatékonyság elmélete, amely szerint a kognitív teljesítmény háttérében az agy egy általános tulajdonsága, legvalószínűbben a kérgi neurális összeköttetések hatékonysága áll (Anderson, 1995; Fogel, 2007). Az alvási orsózás és az intelligencia kapcsolata szempontjából különösen fontos lesz ezen elmélet, hiszen az orsók kialakulásának fontos feltétele a kérgi lassú oszcilláció szinkronizáló hatása.

Az emberiség 68,26 százaléka a 85 és 115 pont közötti átlagosnak nevezett intervallumba esik. 85 pont alatt gyenge értelmi képességeükről beszélünk. 115 ponttól 135 pontig átlag feletti tehetségről, 140 pont felett nagyon kivételes tehetségről beszélünk (2. ábra).

A megtartott mentális képességek háttérében talált legfőbb tényezők (Schaie, 1996):

- rugalmas személyiség kialakítása az életút középső szakaszáig
- kardio-vaszkuláris vagy más krónikus betegségek hiánya
- a magas társadalmi osztály által kedvelt környezetben lévő lakhely
- intellektuálisan ösztönző, komplex környezet
- magas mentális képességű társsal való együttélés
- az agy gyors feldolgozási sebességének fenntartása
- az élettel való megelégedettség középkorban és azután

30 éves kor után mentális képességeink csökkennek, ezt a mentális képességek általános faktora, a g faktor okozza, ennek háttérben pedig a mentális feldolgozás sebességének csökkenése áll (Salthouse, 1996 id. Schaie, 1996). Ha a mentális tesztek eredményeinek egyéni különbségeiből statisztikai eljárások segítségével kivesszük a mentális sebesség hatását, akkor a fiatalok és az idősek közti különbségek gyakorlatilag eltűnnek.

AZ ALVÁSI ORSÓZÁS JELENTŐSÉGE A MEMÓRIAFOLYAMATOKBAN ÉS AZ INTELLIGENCIAHÁNYADOS ALAKULÁSÁBAN

Az alvás stádiumai és a kognitív teljesítmény kutatása napjainkban az érdeklődés középpontjába került. Köszönhető ez azon felfedezéseknek, melyek szerint az alvás közben zavartalanul mérhető agyi hálózati oszcillációk az agyműködés esszenciális összetevői (Bódizs, 2005). Ezek között kutatják a kérgi lassú oszcilláció (< 1 Hz), a delta aktivitás (1–4 Hz) és az alvási orsók (12–15 Hz), mint a NREM alvásban jelenlevő jellemző oszcillációs formák egyénre jellemző karakterisztikumait. Ezen kutatások egyik fő árama foglalkozik a nappali tanulást követően jelentkező változásokkal alvási oszcillációkban, és főleg az emlékezeti rögzülésben játszott szerepekre fókuszál (Id.: Schabus, 2008; Gais, Molle, 2002; Peters, 2008). Más részről pedig jelentős megfigyelések utalnak arra is, hogy az orsózásban mutatkozó egyéni különbségek kapcsolatban állnak a kognitív képességekkel (Bódizs, 2005, 2007; Berner, 2006; Fogel, 2007). Ezen utóbbi kutatások, melyek az egyéni különbségekre fókuszálnak, kiemelten kezelik azon személyenkénti stabil jellemzőket az alvási oszcillációkban, melyek vonásszerűen állandóak és egyéni azonosításra adnak lehetőséget.

A tanulást követően létrejövő memóriakonzolidációs vizsgálatok közül Gais, Molle, (2002) eredménye érdekes, mely szerint az alvás 2. stádiumában megfigyelhető (S2) alvási orsózás deklaratív tanulást követően szignifikánsan megnövekedett, a hasonló kognitív megterhelést kapó, de nem tanulási feladatot ellátó kontroll csoporthoz képest. Fogel és mtsi. (2006) egyszerű motoros feladat hatását vizsgálták az alvási orsózásra. Azt találták, hogy a feladat elsajátítása fokozta az orsó gyakoriságot, amelynek növekedése ráadásul pozitív kapcsolatban állt az elsajátítás mértékével, és a feladat teljesítésében mutatott fejlődéssel együtt nőtt a 2. alvástárium hossza is. Hasonló összefüggéseket találtak Peters és mtsi. (2008) is az egyszerű motoros feladatot követő memóriakonzolidáció mértéke és az alvási orsók gyakorisága között. A mostanra összegyűlt bizonyítékok mind arra mutatnak, hogy az alvási orsózás és a deklaratív memória éjszakai konzolidációja között pozitív korreláció van (Schabus, 2004; Clemens, Fabó és Halász, 2005).

A stabil tulajdonságokra fókuszáló kutatások közül jelentős megfigyelések vonatkoznak az alvási orsózás egyéni szintjének különböző mutatói és az intelligencia közti kapcsolatra. Az alvás 2. stádiumában a frontális területek fölött mért percenkénti orsó-gyakoriság és a Raven Progresszív Mátrix Tesztben nyújtott teljesítmény közötti pozitív korreláció az egyik ilyen eredmény (Bódizs, 2005). Fogel és mtsi. (2007) az orsók gyakorisága és a MAB-II (Multiple Aptitude Battery) intelligenciateszt összefüggéseit vizsgálták. A 2. stádiumú alvásra vonatkoztatva az orsómutató pozitívan korrelált az intelligenciahányadossal és a performációs (cselekvéses) hányadossal (PQ), de nem függött össze a verbális teljesítménnyel (VQ). A legerősebb összefüggést az alvási orsózás és a képkiegészítés próba között találták. Vizuális-téri képességterületen a Rey-Osterrieth Komplex Ábra Teszten nyújtott felidézési teljesítmény és a 2. stádiumú alvásban a jobb parietális régió fölött mért gyors alvási orsók percenkénti gyakorisága között találtak összefüggést (Bódizs és mtsai, 2008).

Az alvás-EEG egyénspecifikus volta, stabilitása és egyes kognitív területekkel való vonásszerű összefüggése természetesen nem jelenti azt, hogy a napközbeni hatások nem befolyásolják a kérdéses mutatókat, sőt léteznek kutatások, melyek mindkét nézőpontot magukban foglalják.

Schabus és mtsai (2004 id. Berner és mtsi, 2006) demonstrálták, hogy a vizsgálati személyek közül azok, akiknek meg sokasodtak az alvási orsók a tanulási feladat után, azok mutattak az éjszaka folyamán fejlődést a teljesítményükben deklaratív memória terén. Schabus 2006-ban a lassú (< 13 Hz) és a gyors (> 13 Hz) S2 alvási orsók összefüggéseit vizs-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

gálta a Raven-féle intelligencia teszttel és a Wechsler intelligencia teszttel. Eredményei szerint az S2 fázisban detektált orsók száma pozitívan függött össze az S2 alvás időtartamával (perc) a tanulási és a kontroll helyzetben egyaránt. A kutatók robusztus összefüggéseket találtak mind a lassú, mind pedig a gyors alvási orsózás és a kognitív és emlékezeti képességek között, függetlenül attól, hogy tanulási feladat vagy kontroll feladat előzte-e meg az alvást. Meglepő módon tehát nem találtak megnövekedett orsóaktivitást a tanulási helyzetben a kontrollhoz viszonyítva, amit azzal magyaráznak, hogy a megnövekedett orsóaktivitás specifikusan az alvás előtt sikeresen memorizáló alanyokra jellemző, tehát általánosan jobb képességhez kötött. A vizsgálat pontosított verziója során (2008) kiderült, hogy léteznek egyéni különbségek is és jelen vannak a tanulás nyomán fellelhető változások is, utóbbiak összefüggnek a tanulás mérhető hatékonyságával. Ezek a változások azonban jóval kisebb léptékűek, mint az egyéni variabilitás, amely a vizsgálat bármely szakaszában meghatározó és jellemző az egyénre. A kétféle jelenség tehát érvényes, de mérés szempontjából külön kell választanunk őket (Schabus, 2008).

A fentiek nyomán kevés kétség marad afelől, hogy az alvásfüggő oszcillációk, különös tekintettel az alvási orsózásra, kapcsolatban állnak bizonyos kognitív mutatókkal, az intelligenciával vagy a memória-konzolidációval. Ezenkívül egyes szerzők szerint a kreativitásban és a találmányosságban is fontos szerepe van az alvás alatti agyi folyamatoknak (Wagner, 2004; id.:Schabus, 2008).

INTELLIGENCIA, ALVÁSI ORSÓZÁS ÉS SZEMÉLYISÉG

A Semmelweis Egyetemen tevékenykedő kutatócsoportunk fent ismertetett feltáró munkájában fontos helyet foglal el az alvási orsózás egyénspecifikus voltának hangsúlyozása. Fontos eredményeket értünk el az intelligencia és az alvási orsózás kutatásában, mely összefüggésben a stabil, vonásszerű jelleget emeljük ki, ugyanakkor szem előtt tartva a tanulásifüggő változásokat is, amelyek a neurális rendszer plaszticitását tükrözik. Kutatócsoportunk (Bódizs és mtsi., 2005) szoros kapcsolatot talált a gyors alvási orsók és a nonverbális intelligencia (Raven Progresszív Mátrixok Teszt) között (3. ábra). Ezen összefüggést a prefrontális régió fölött regisztráltuk, ami az intelligencia feltételezett lokalizációjával egybees, hiszen azt a prefrontális kéreg funkcionális és strukturális jellemzőivel hozzák összefüggésbe. Ez az eredmény a kérgi lokalizáció alvási orsózáson alapuló megközelítésének lehetőségét veti fel. Másik fontos eredményük a nonverbális intelligencia területén, a már említett Rey-Osterrieth Komplex Ábra Tesztben elért pontszámok és a jobb parietális régió fölött regisztrált gyors orsó gyakoriság összefüggése (4. ábra) (Bódizs és mtsi., 2008), amely az említett lokalizációs elméletet is megerősíti, hiszen a kutatók a vizuális-téri emlékezeti teljesítményt a jobb parietális lebeny működésével hozzák összefüggésbe (Moscovitch, 1995).

Legújabb kutatásaink az intelligencia viselkedéses korrelátumait és ezek lehetséges megjelenését vizsgálják az alvási EEG-ben. Az intelligencia egy alternatív elmélete szerint ezen képesség alapja az új gondolkodási paradigmák keresése, megértése és használata analógiás módon régebbi problémák megoldására (Sternberg, 1981). Az elmélet szerint az új távlatok, megoldások keresése és az azokban való analógiás gondolkodás tehát olyan tulajdonság, mely az intelligencia bázisa. Ezzel szorosan összefügg a Cloinger által kidolgozott TCI (Temperamentum és Karakter Kérdőív) Újdonságkeresés dimenziója, mely egy olyan leginkább velünk született temperamentum-vonást takar, amely magában foglalja az újdonságok keresését, a felfedezéssel járó izgalmat. Ez a tulajdonság tehát tartalmazza azt a viselkedést, amely az elmélet szerint az intelligencia alapja. Eredményeink szerint mindkét jellemző, az intelligencia és az újdonságkeresés is összefügg az alvási orsózással, mégpedig pozitív irányban. Tehát minél inkább intelligens illetve újdonságkereső egy személy, annál több a gyors orsója.

A fenti eredmények felvetik annak lehetőségét, hogy a személyiség és az intellektuális képességek közvetlenül hatnak egymásra. A csecsemőkutatások eredményei alátámasztják ezt a felvetést, hiszen bebizonyosodott, hogy az ingerkereső magatartás csecsemőkorban jobb későbbi iskolai és intelligenciatesztbeli eredményeket vetít előre (Raine, 2002).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

Azt már korábban láthattuk (Id. Johnson, 1999), hogy a személyiség nyitottsága és tanulásra való motiváltsága szerepet játszik a katonai sikerek elérésében. Az újdonságkeresést hasonló temperamentum vonásnak tartjuk, az újdonságkereső viselkedés ráadásul az intelligencia alapját is képezheti, amely tulajdonságokat az alvási EEG egyéni különbségeinek tükrében vizsgálva a személyiség és intellektus egy átfogó képét kaphatjuk.

Így a személyiség és a kognitív képességek integrált mérése válhat lehetővé az alvási EEG finomelemzése által, ami a hadtudományi kutatások területén is úttörő irányvonal lehet.

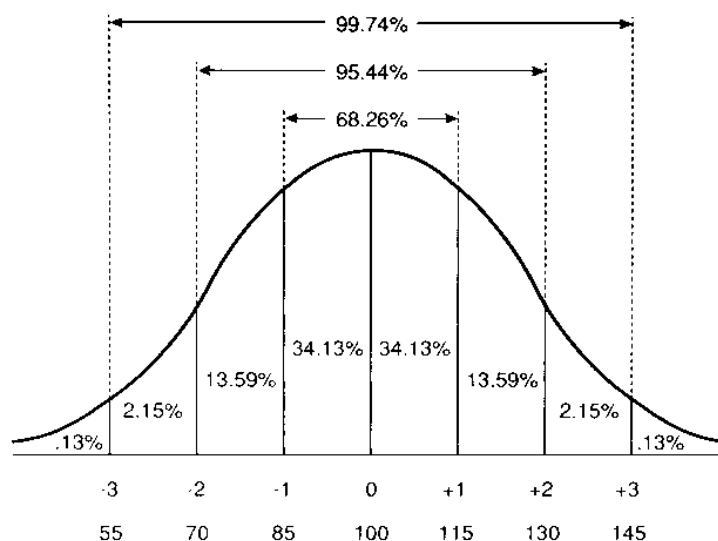
ÖSSZEFOGLALÓ

Az alvási EEG és az intelligencia fent ismertetett összefüggései arra engednek következtetni, hogy az alvási orsózás több más, viszonylag stabil és mérhető személyes tulajdonsággal is mutat összefüggést, mint például a személyiséggel és az intelligenciával. Eddigi eredményeink alapján következtethetünk arra, hogy a személyiség viselkedéses megnyilvánulásai és az intelligencia között szoros összefüggés húzódik, és hogy ezen tulajdonságok integrált megragadását az egyéni különbségek kiemelésével az alvási EEG finomelemzése lehetővé teheti.

Az intelligenciával kapott eredmények újabb megerősítői annak, hogy az alvási orsózás nem csak az azonosítás és az alkalmasság vizsgálatok korszerű eszközévé, de a tudományos hadviselés új irányvonalává is válhat.

1. ábra: Önkéntes alvó az alváslaboratóriumban

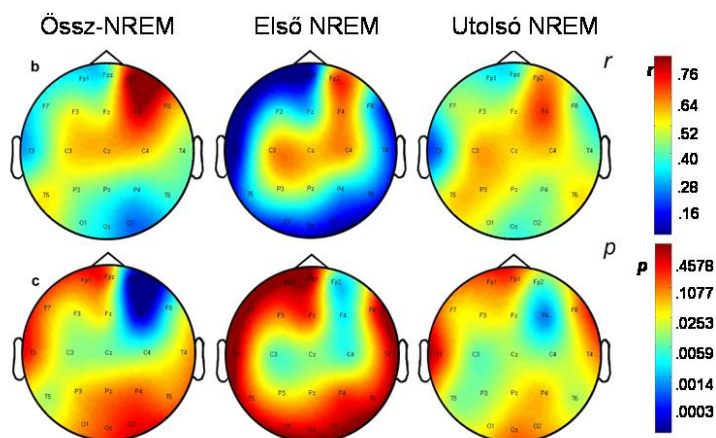
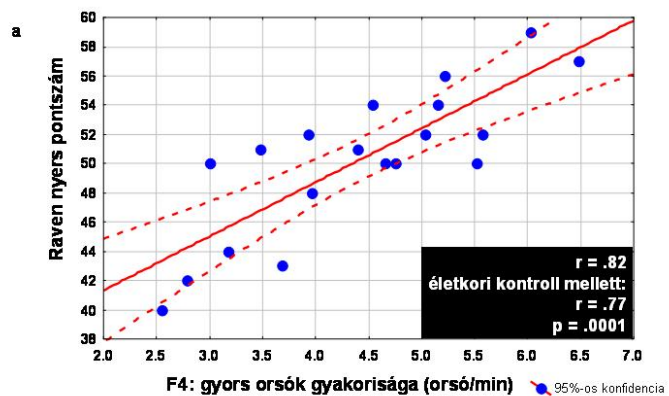

2. ábra: az intelligencia eloszlása a népességben. (Czeizel, 2004)

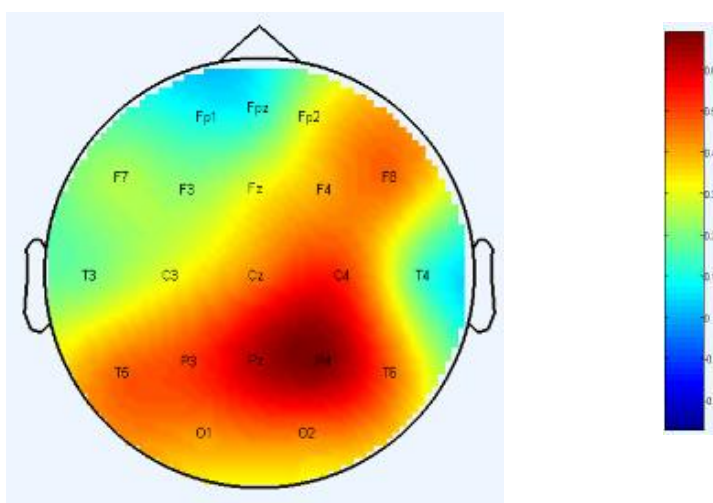
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

3. ábra: A Raven teszttel mért intelligencia és a gyors orsók prefrontális régióban mért percenkénti gyakorisága közötti pozitív összefüggés és annak topografikus ábrázolása a NREM fázisok átlagában, valamint külön az első és az utolsó alvásciklus NREM fázisában. (Bódizs, 2005 nyomán)

4. ábra. A téri- vizuális memória és a jobb parietális területen mért gyors orsó gyakoriság pozitív összefüggése (Bódizs, 2008 nyomán).

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

*Kulcsszavak: alvás, EEG, alvási orsó, intelligencia**Keywords: sleep, EEG, sleep spindle, intelligence*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderson, B. (1995): G explained. *Med. Hypotheses*, 45: 602–604.
- Berner, I., Schabus, M., Wienerroither, T., Klimesch, W. (2006): The Significance of Sigma Neurofeedback Training on Sleep Spindles and Aspects of Declarative Memory, *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, Vol.31, No.2
- Bódizs R. (2006): Megragadható-e a személyiség és az intellektus a frontális alvás-EEG finomelemzése által? In: Halász P (szerk.) *Frontális lebeny mint a neurológia és a pszichiátria közös területe*. Budapest: Melinda kiadó, 91-102.
- Bódizs, R., Lázár AS, Rigó P (2008): Correlation of visuospatial memory ability with right parietal EEG spindling during sleep, *Acta Physiologica Hungarica*, Volume 95 (3), pp. 297–306.
- Bódizs, R., Kis, T., Lazar, A. S., Havran, L., Rigo, P., Clemens, Z., & Halasz, P. (2005): Prediction of general mental ability based on neural oscillation measures of sleep. *Journal of Sleep Research*, 14, 285–292.
- Cemens, Z., Fabo, D., Halász, P. (2005): Overnight verbal memory retention correlates with the number of sleep spindles. *Neuroscience*, 132, 529-535.
- DeGennaro, L., Marzano C., Fratello F. (2008): The Electroencephalographic Fingerprint of Sleep Is Genetically Determined: A Twin Study, *Annals of Neurology*, vol. 64, 455 – 460.
- Fogel, S.M., Nader, R., Cote K.A., Smith, C.T (2007): Sleep Spindles and Learning Potential, *Behavioral Neuroscience*, Vol.121, No.1, 1-10.
- Fogel S.M., Smith C. (2006): Learning-dependent changes in sleep spindles and Stage2 sleep, *J.SleepRes.* 15, 250-255.
- Gais, S., Mölle, M., Helms, K., Born, J. (2002): Learning-dependent increases in sleep spindle density. *Journal of Neuroscience*, 22, 6830–6834.
- [Johnson, W. B.](#) (1999): Personality characteristics of future military leaders, *Military Medicine*, 12
- Kéri Sz., Gulyás B., (2003): Elektrofiziológiai módszerek a kognitív idegtudományokban. In: Pléh Cs., Kovács Gy., Gulyás B (szerk.): *Kognitív Idegtudomány*, Osiris kiadó, Budapest, 81-97.
- Moscovitch, C., Kapur, S., Kohler, S., Houle, S. (1995) Distinct neural correlates of visual long-term memory for spatial location and object identity: a positron emission tomography study in humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 92, 3721–3725
- Peters K., Ray, L., Smith, V., Smith, C., (2008): Changes in the density of stage2 sleep spindles following motor learning in young and older adults, *J.SleepRes.* 17, 23-33.
- Raine, A., Reynolds, C., Mednick, A S., Venables H., P. (2002): Stimulation Seeking and Intelligence: A Prospective Longitudinal Study, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 82, No. 4, 663–674.
- Sándor P., Német O., Lázár A. S., Rigó P., Gémes K., Bódizs R. (2010): Újdonságkeresés és intelligencia az alvási orsózás egyéni különbségeinek tükrében, *Psychiatria Hungarica, Supplementum, A MPT VII. Nemzeti Kongresszusának előadáskivonatai*.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

NÉMET Orsolya, SÁNDOR Piroska, BÓDIZS Róbert

- Schabus, M., Hoedlmoser, K., Gruber, G., Sauter, C., Anderer, P., Klösch, G., Parapatics, S., Saletu, B., Klimesch, W., Zeitlhofer, J. (2006): Sleepspindle-related activity in the human EEG and its relation to general cognitive and learning abilities, *European Journal of Neuroscience*, Vol. 23, pp. 1738-1746.
- Schabus, M., Hoedlmoser, K., Pecherstorfer, T., Anderer, P., Gruber, G., Parapatics, S., Sauter, C., Kloesch, G., Klimesch, W., Saletu, B., Zeitlhofer, J. (2008): Interindividual sleep spindle differences and their relation to learning-related enhancements, *Brain Research*, 1191, 127-135.
- Sternberg, J.S. (1981): Novelty-Seeking, Novelty-Finding, and the Developmental Continuity of Intelligence, *Intelligence*, 5, 149-155.

AZ EURÓPAI TANÁR KOMPETENCIÁI A POLGÁRI ÉS
A KATONAI FELSŐOKTATÁSBANTHE EUROPEAN TEACHER COMPETENCES IN THE CIVILIAN AND
THE MILITARY HIGHER EDUCATION

Az Európai Unióhoz való csatlakozás hatodik évében is időről időre vizsgálnunk kell azt, hogyan alakulnak ki az európai polgár kompetenciái, és az is kérdés, hogy a felsőoktatás keretei között a tanároknak milyen feladatok hárulnak ezzel kapcsolatban. Hogyan értelmeződik ez olyan speciális területeken, mint a katonai képzés? A modern európai tanár mindkét területen hozzájárul ahhoz, hogy nevelődjön az európai polgár. Az Unió képzési szerkezetében találunk összehasonlítható elemeket, megtehetjük ezt a hazai viszonyok között is, figyelemmel a tisztképzés és a tanárképzés több évtizedes magyar gyakorlatára.

The role of the European teacher. Possibilities of education and training of European officer in framework of EU based on long term experiences of Hungary.

*„Amit tudsz, nagy érték,/az ősök hagyománya.../Becsüld meg, erősödj meg benne,/Mert ha többre akarsz menni,
csak erre építhetsz.”
(Kodály Zoltán)*

Uniós országgént akkor mondhatjuk el magunkról, hogy az uniós tér a saját terepünk is, ha azt tapasztaljuk, hogy a közösségi politikát uraló kérdések nagyon hasonlítanak azokhoz, amelyeket a saját, belső nemzeti politikánk is megfogalmaz. Ez a folyamat természetesen szorosan összefügg azzal az összetett jelenséggel, amit az integrációval foglalkozó irodalom a nemzeti politikák európaivá válásaként ír le. Az európaizálódás folyamata Magyarországon a társadalom és a gazdaság minden rendszerét és alrendszerét érinti, így az oktatás és a védelempolitika területeit is. Mindkettő stratégiai fontosságú terület, és magán viseli a nemzeti érzékenység és sajátosság jegyeit, jellemzőit is.

Úgy hiszem, hogy erről érdemes elgondolkodnunk, hiszen a felsőoktatásban ma még hallgatói státuszban lévők vélhetően nem országunk határain belül töltik el majd aktív életpályájuk nagy részét. Képzésükben tehát harmonikusan meg kell jeleníteni azokat az értékeket, melyeket nemzetinek mondunk, de kész kell lenniük arra is, hogy uniós polgárként is gyakorolják a rájuk váró feladatokat. A globalizációnak ugyanis nem feltétlenül kell felülrnia nemzeti értékeinket.

Ki az, aki erre felkészíti a hallgatókat a képzésben? Ki az, aki modellt tud nyújtani ebben a fontos kérdésben? A tanár. Számos kutatás igyekszik körüljárni, megfejteni azt, ki a jó tanár. Thomas Gordon háromelemű skálán helyezi el azokat az értékeket, melyek szerint a tanár általában jónak mondható:

Empátia, – elfogadás, – hitelesség vagy kongruencia.

A cikknek nem feladata, hogy a jó tanári személyiséget kutassa, azonban arra feltétlenül válaszokat igyekszünk keresni, hogy ki nevezhető európai kompetenciákkal bíró tanárnak.

Mivel elmondható, hogy a jövő elitje a felsőoktatásban nevelődik, felmerülhet, hogy vannak-e olyan értékek, melyeket a felsőoktatásban tanító tanároknak kell birtokolniuk. Miben áll a különleges értékrend az olyan speciális képzésben, mint a katonai felsőoktatás? Nem gondolom, hogy európai, vagy nemzeti értékek mentén kellene a tanári képességek skálá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

RONKOVCSNÉ FARAGÓ Eszter

ját megrajzolni. Inkább a kettő harmóniájára célszerű törekedni. Tanárként úgy kell európainak lenni, hogy megtartsuk nemzeti értékeinket is.

Ki és mitől válik valaki európai tanárrá? Milyen azonosságok és különbözőségek jelzik a tanári munkában az európaiságot a katonai felsőoktatásban és a polgári területen?

Az európai civilizációs modell fenntarthatósága is felmerül, illetve az, hogy felértékelődik a kulturális tőke. Nem vitás, hogy az európai integráció motorja a globalizáció. Ez a jelenség a múlt század hetvenes éveitől követhető. A kommunikáció felgyorsult, drámaian megnövekedett a verseny minden területén. Az életpályák alakulása kiszámíthatatlan. Ez mind azt mutatja, hogy uniós polgárnak lenni jó, de kihívást is jelent: nemzetközi szerepvállalást biztosít, ugyanakkor helytállásra is kényszerít.

- az európai tanár tehát a tematikus tudás mellett egymás kultúrájának megismerésére, elfogadására nevel;
- igyekszik megismertetni a kulturális differenciákat, a sokszínűséget is;
- beszél legalább egy európai nyelvet az anyanyelvén túl;
- ismeri, használja a számítástechnikai rendszereket;
- kooperál, projektekben vesz részt, szakmaiságát nemzetközi környezetben is megmutatja. a lokális együttműködés horizontját képes bővíteni;
- ismeri az unió és a társnemzetek közigazgatási, közjogi rendszerét.

Az EU szervezeteinek és a tagországok döntéseinek eredményeként egyre szorosabb politikai, szakmai integrációt valósul meg az unió versenyképessége, fejlődése és a teljesen integrált Európa érdekében. A mind szorosabbá váló együttműködés, a gyakorlati megvalósíthatóság erőforrásai többé-kevésbé rendelkezésre állnak a közösségnek. Az egyik ilyen erőteljes irány tehát az európai polgár, mint identitás, fokozatos kialakítása, illetve ennek a folyamatnak az elősegítése. A cél elérésének egyik legjobban megfelelő terület a közoktatás és a felsőoktatás, de nem elhanyagolható a biztonsági és védelmi képességek miatt a közös védelem és biztonságpolitika sem. Az említett, stratégiainak mondott kérdésekben a tanárnak kulcsszerepe van szemléletben, tudásban, és munkájának hatásában egyaránt.

Az oktatáspolitikai vonatkozásában az európai felsőoktatási reform egy lehetséges út, melynek az első szakasza többé-kevésbé lezárult a bolognai rendszer kiterjesztésével. Feltárva a folyamat ellentmondásait, a közösség tagországaiban már folyik a következő szakasz tervezése, amely fő vonalaiban az európai sokféleség fontosságát és értékeit hangsúlyozza – többek között a történelem, a kultúra vonatkozásában. Azonban nem mond le a harmonizáció lehetőségéről sem, amit a közös tantervi és képzési megoldások, a tanár és diákcseré programok támogatása jelent. Az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása és tartalommal történő megtöltése ma már lehetővé teszi a tantervi, a kredit és a minőségügyi elemzést, értékelést is. A minőségbiztosítás, ami természetesen csökkenti a felsőoktatási intézmények és a tagországok mozgásterét a nemzeti területen, egyúttal lehetőséget is teremt az európai oktatási piacra történő kilépésre a közös projektek megvalósítása esetén, tehát az európai dimenzió elérésére.

Hazánkban a pedagógusképzéssel foglalkozó intézmények nagyobb része komoly tapasztalatokkal rendelkezik az európai együttműködés területén. Erre elsősorban az elmúlt öt-hat évben tett szert az Európai Felsőoktatási Térség különböző projektjeiben való részvétel során. A tanár-, a tanító- és az óvóképzés kiemelt terület, mert az európai identitás kialakításának és fejlesztésének a leghatékonyabb és természetes terepe a neveltek korai életkorára tekintettel. Az uniós források megszerzésére konzorciumok alakulnak, a pályázatok sikeressége sokszor múlik azon is, hogy az együttműködés keretei nyúljanak túl az országhatárokon. Általában öt-hét ország képző intézményének összefogása célszerű.

Ez a folyamat a katonai felsőoktatásban is elkezdődött, az ERASMUS speciális feladatokkal, hatékonysággal, diák- és tanárcserével, itt is megjelenik. Az európaiságra törekvés indokolt, hiszen nemzetközi szinten működik a leendő tiszt, a védelempolitikai rendszerekben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 2. szám

RONKOVICSNÉ FARAGÓ Eszter

E sorok írója némi tapasztalattal rendelkezik e területen, hiszen 2007 és 2010 között vendégtanárként működött Hollandiában, ahol a munkanyelv nem magyar volt. Azonban határainkon túl pályázhatunk olyan intézményekbe is, ahol magyar nyelven taníthatunk, jó példa erre esetünkben a Révkomáromi Selye Egyetem, illetve a Maribori Egyetem, ahová szintén pályázattal sikerült vendégtanári lehetőséget kapni. A két- vagy többéves projektek, melyek közös tantervi egységeket, közös képzési modulokat, tanári továbbképzéseket, tanár- és diákcseréket eredményeznek, alakíthatják a tanár európaiságát szakmailag. A közösen kidolgozott programok sok uniós ország felsőoktatási intézményében ma már a mindennapok részét képezik, harmonizálva a nemzeti képzési célokat az EU országok céljaival. Ilyen módon ezek a célok az oktatás tervezésének szerves részeként jelennek meg, így támogatva az uniós célok elérését az európai identitás kialakítása, fejlesztése és az európai polgár, mint az európaiság kifejezője kérdésében.

A sikeres projektek között több olyan is van, mely az európai tanár fogalmi kérdéseivel és kompetencia alapú meghatározásával foglalkozik. Ezek a projektek alapvetően a kultúra, a történelem, az oktatás-képzés módszertana és a szakmai képességek témaköreit érintik. Ezek a közös munkacsoportok létrehozásával és munkálkodásával valósultak, illetve valósulnak meg közös elemzés-értékelés és elfogadás után. Az innováció eredményeként az uniós több országában van már több területen működő, közös európai keretből finanszírozott, az oktatási tevékenység minőségét fejlesztő program. Azt tudjuk, hogy a képzési tartalom és a tanterv nemzeti hatáskör, de a hatékonyság vizsgálata már közös, uniós feladat. A hatékonyság pedig már a tanáron múlik.

Személyes tapasztalataim az uniós projektekben és vendégtanári működésem is azt támasztja alá, hogy ez a tevékenység az intézmények, az oktatók és a hallgatók szempontjából egyaránt rendkívül fontos része az európaizálódásnak és a közös sikernek az uniós célok megvalósítása érdekében. Nem utolsósorban esetenként jelentősen hozzájárulnak az adott intézmény anyagi erőforrásának bővítéséhez is.

Ezen gondolatok mentén érzékelhető, hogy az európai tanár kérdésköre az európai köztudatban, napjainkban jelen van, és folyamatosan bővül, az ezzel kapcsolatos tevékenység célirányosan felhasználja a felsőoktatási tér rendelkezésre álló jelentős erőforrásait. Ez a folyamat a védelmi szférában egyrészt a gyakorlatban megvalósul a NATO és az EU védelmi, katonai tevékenysége, működése keretében a különböző rendezvények során, de lényegében nem érinti jelentősen a képzés intézményesített területeit.

A tanár és a tisztképzést jól ismerő személy esetében felmerül a kérdés – mivel az uniós a biztonság és védelempolitikáról is a közösség szempontjából gondolkodik, – hogy megtartva a tagországok sokféleségét is ezen a nemzeti szempontból érzékeny területen, lehet-e az „európai tanár” hívó szó a nemzeti tisztképzéssel foglalkozó uniós tagországokban? Van-e arra lehetőség, hogy itt is konzorciumok működjenek? A politikai elit gondolkodik-e közös tevékenységek, képzési modulok megvalósításában? Van-e lehetőség ebben a szférában nemzetközi felnőttképzésekre, továbbképzésre? A katonai felsőoktatásban tanárok bizonyosan rendelkeznek európai horizonttal szakmai téren, hiszen az ország a szövetségi rendszer tagja már egy jó ideje. A katonai felsőoktatásban tanító civil és katonatanár vállalkozik-e vendégtanári feladatokra? Lehet-e sikeres az uniós pályázatokon? Meggyőződésem szerint igen. E sorok írója szívesen venne részt ilyen kutatásban is hasznosítva tapasztalatait.

A közös képzési tartalom területei elképzelésünk szerint az európai kulturális örökség, az európai biztonság- és védelempolitika, a nyelvi kompetenciák erősítése, egymás és az uniós közjogi, közigazgatási rendszerének ismerete, ami a jövő elitjének európai együttműködését alapozhatná meg.

E rövid, nem a teljességre törekvő áttekintés alapján is érzékelhető, hogy nemzetünk és a társnemzetek kultúrájának megismerése, a kooperációban való jártasság megszerzése igen fontos tényező mind a polgári, mind a katonai képzésben munkálkodó „európai tanár” számára. A közös biztonság és védelempolitika, mint cél, meghatározó jelentőségű az európai katonai gondolkodás történetében, így a magyar hadtudományban is. Valószínűsíthető az, hogy a további politi-

RONKOVICSNÉ FARAGÓ Eszter

kai és gazdasági integráció fel fogja erősíteni a védelmi, különösen a katonai terület jelentőségét, amely a szövetségi rendszerekben, együttműködésben fog megvalósulni.

Amikor napjainkban tanúi vagyunk azoknak a folyamatoknak, melyekben megszűnőben vannak a statikus társadalmi szerepek, az egyívű életpályák, az egyoldalúság, akkor az a helyes, ha a felsőoktatásban a tematikus tantárgyi tudás rovására egyre nagyobb szerepet kap a kompetencia alapú képzés. Ez megengedi az oktatás szereplőinek azt, hogy a jövő elitje európai kompetenciák mentén nevelődjön, és képességeit önálló, rugalmas, tágabb kulturális horizontú életstratégia alapján fejlessze.

Ehhez a folyamathoz – minden szférában, így a katonai területen is – nélkülözhetetlen az európai mérték, és a szoros oktatási együttműködés. A felsőoktatási mobilitás az európai együttműködési kompetenciáit hivatott megalapozni a jövő elitjének, ezen belül a katonai elitnek is. Ez a kompetencia garantálhatja a magyar katonai képzésben dolgozó tanároknak a nemzeti értékek alapján, a nemzet érdekében, de következetes európai kitekintéssel végzett tevékenységet, összhangban a törvényeinkben és a nemzetközi egyezményekben foglaltakkal.

Kulcsszavak: európai tanár, európai elit, képzés és gyakorlás, történelem és képzés, Európai Felsőoktatási Térség, katonai képzés és gyakorlás, együttműködés, kommunikáció

Keywords: European teacher, European elite, education and training, history and education, European Higher Education Area, military education and training, corporation, communication

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALLÉR Endre: *Az oktatás tartalma, a tartalmi szabályozás és az értékelés az EU országokban*. -In: Társadalom és oktatásszerkesztő: Liskó Ilona -p. 125.

BARAKONYI Károly: *Rendszerváltás a felsőoktatásban*. -Bp.: Akadémiai Kiadó, 2009

BORECKY Ágnes: *Kultúra-azonos pedagógia*. =Új Pedagógiai Szemle, 2000. 7-8. szám

DARVAS Péter: *Felsőoktatás és az egyetemek egy „új” Európában*. =Társadalom és oktatás 1993. -p.35. old.

HALÁSZ Gábor: *Változások az európai közoktatási rendszerek irányításában*. =Társadalom és oktatás, 1993. -p.77. old.

RONKOVICSNÉ FARAGÓ Eszter: *Kulturális kapcsolódások Európában – Mária, magyar királyné kormányzósága és művelődéstörténeti hagyatéka* (Ea. A Magyar tud. napján 2009 ELTE TÓK)

Hadtudományi Szemle
3. évf. 2. szám (2010)

Hadművészet

Somkuti Bálint: Győzelem vagy vereség?	1-5
Varga Attila Ferenc: A nemzeti fenntartások problematikája a NATO válságkezelő műveletek végrehajtása során	6-18
Kocsis Sándor: Az Ohiói Nemzeti Gárda – az USA egyik szövetségi államának „saját” haderő-szervezéséről (2. rész)	19-25
Zsigmond Gábor: A magyar tengeri hajópark a második világháború kezdetén	26-33
Lükő Dénes – Krajnc Zoltán: A légierő képességeinek az áttekintése	34-44

Biztonság és rendvédelem

Lindmayer Judit: Az éghajlatváltozás okozta lehetséges konfliktusforrások a Kárpát-medencében	44-50
Görbe Attiláné Zán Krisztina: Gondolatok az idegenellenesség-kutatásról egy hadtudományi doktorandusz szemszögéből	51-58
Horváth Attila: A londoni közösségi közlekedési rendszer elleni terrortámadások 2007-ben	59-69
Hullám István – Muha Lajos: Új típusú függőségek az információs társadalomban és azok hatása az informatikai biztonságra	70-76

Társadalomtudomány

Fa Árpád: Zsigmond király huszita harcai és hatásai a magyar hadügyekre	77-85
Kovács László: A munkanélküliség fajtái és megjelenési formája Magyarországon 2005 és 2009 között	86-93
Tongori András: Az MH PRT Afganisztán lélektani műveletei	94-97
Beréti László: Országgyűlési választások 2010.	98-104

Általános

Lengyel Zsuzsanna: Szív és ész : elméleti meggondolások az intelligencia vizsgálatáról	105-112
Haid Tibor: Összefoglaló a Bécsi Vételi Egyezmény és az Áruk Adásvételének Törvénye kártérítési elveiről	113-119
Bene Viktória: A média szerepe és hatása a lakosság tájékoztatásában	120-125
Német Orsolya – Sándor Piroska – Bódizs Róbert: Az alvó agy egyedspecifikus vonatkozásai az intelligencia és az alvó agy	126-133
Ronkoviczné Faragó Eszter: Az európai tanár kompetenciái a polgári és a katonai felsőoktatásban	134-137